

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TÂRİHİ ve SANATLARI BÖLÜMÜ
TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÂŞİMÎ EMÎR OSMAN DÎVANÇESİ
(Metin-Muhtevâ-Tahlil)

Nesrin ÜNLÜTÜRK
146432

Danışman
Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER

İZMİR-2004

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TÂRİHİ ve SANATLARI BÖLÜMÜ
TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

146132

HÂŞİMÎ EMÎR OSMAN DÎVANÇESİ
(Metin-Muhtevâ-Tahlil)

Nesrin ÜNLÜTÜRK

Danışman
Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER

İZMİR-2004

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**HÂŞİMÎ EMÎR OSMAN DÎVANÇESİ (METİN-MUHTEVÂ-TAHLİL)**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografya da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20.07/2004

Nesrin ÜNLÜTÜRK

Nesrin Ünlütürk

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 21./.../2024 tarih ve 14..sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre **İslâm Tarihi ve Sanatları** Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Nesrin ÜNLÜTÜRK**'ün **Hâşimî Emîr Osman Dîvânçesi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)**" konulu tezi incelenmiş ve aday 15./08/2024 tarihinde, saat 14...' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 75... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı.....olduğuna oy.....birliği.....ile karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. H. İbrahim ŞENER

Doç Dr. İlhan Genç
ÜYE

Doç Dr. Himmet Konur
ÜYE

Y.Ö. K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu

• Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: **ÜNLÜTÜRK**

Adı: **Nesrin**

Tezin Türkçe Adı: **Hâşimî Emîr Osman Dîvânçesi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **The Literature a Small Dîvân (Dîvânçe) of Hâşimî Emîr Osman (Text-Content-Analiysis)**

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: **Dokuz Eylül**

Enstitü: **Sosyal Bilimler**

Yıl: **2004**

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

☒

Dili: **Türkçe**

Doktora:

☐

Sayfa Sayısı: **287**

Tıpta Uzmanlık:

☐

Referans Sayısı: **169**

Sanatta Yeterlilik:

☐

Tez Danışmanının:

Ünvanı: **Prof. Dr.**

Adı: **H. İbrahim**

Soyadı: **ŞENER**

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1- Tasavvuf Edebiyatı

2- Hâşimî Emîr Osman

3- Dîvânçe

4- Tarikat

5- Tasavvuf

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1- Literatur of Sufism

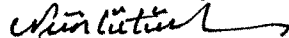
2- Hâşimî Emîr Osman

3- Small Dîvân

4- Sufi order

5- Sufism

Tarih: **20.07.2004**

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum:

Evet

☐

Hayır

☒

ÖZET

Bu çalışmada biz, Hâşimî (Emîr Osman)'nin Dîvançesi'nin tenkitli metnini vererek şiirlerinin dînî-tasavvufî açıdan tahlilini yapmaya çalıştık.

Giriş bölümünde Hâşimî ve eserleri üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilmiş, mahlas benzerliklerinden dolayı çıkan karışıklıklar giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Dîvançe nüshalarında bulunan şiirlerin kimlere ait olduğu konusunda karşılaşılan problemlere yer verilmiştir.

Hâşimî'nin ve Dîvançesi'nin anlaşılabilmesi için şâirimizin yaşadığı dönemden bahsedilerek, hayatı, tarîkatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Dîvançe şekil, edebî sanatlar ve nazım türleri yönünden incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Dîvançe'de yer alan dînî ve tasavvufî kavramlar tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Dîvançe'nin tenkitli metni ile Dîvançe nüshalarında bulunmakla birlikte, başka şâirlere ait olan ya da olma ihtimali bulunan şiirlere yer verilmiştir.

ABSTRACT

In this study, the aim was to analyze poems of Hasimi (Emîr Osman) from the Sûfism point of view by giving the critiqued text of *Dîvânçe*.

In the Introduction, studies on Hasimi and his work are discussed and mix-ups due to *mahlas* similarities were clarified. Moreover, identity problems about the poems of work found in the copies of *Dîvânçe* were included.

His life, Sûfî order and information on his work were presented along with features of the time period that he lived in to better understand Hasimi and *Dîvânçe*. The *Dîvânçe* was studied in terms of structure, literature art and types of verse.

Religious and Sûfî concepts encountered in the *Dîvânçe* are analyzed in Chapter Two.

Chapter Three includes the critiqued text of *Dîvânçe* and poems of other poets or poems possibly that are of other poets.

ÖNSÖZ

Oldukça zengin bir edebiyat kültürüne sahip olan Türk milleti, İslâm'ın kabulünden sonra bu yeni dînin ve tasavvufun etkisi ile, dil ve şekil özellikleri bakımından hem Dîvan, hem de Halk edebiyatına yaklaşan, henüz kesinleşmemiş olmakla birlikte, **Türk Tasavvuf edebiyatı, Tekke ve Tasavvuf edebiyatı** ya da **Tasavvufî Türk edebiyatı** gibi isimlerle anılan bir edebiyat meydana getirmiştir. Tasavvufî mesajlarını ve tarikat erkânını halka ve müritlerine lirik ve aynı zamanda didaktik bir üslûp ile söyledikleri şiirleri aracılığı ile iletmış olan bu edebiyatın ilk temsilcileri, Orta Asya'da **Ahmed Yesevî**; Anadolu'da ise **Yunus Emre** gibi, etkileri asırlardır devam eden güçlü şahsiyetlerdir.

Tez konusu olarak, XVI. yy.da her yönden klasik çağını yaşamakta olan Osmanlı Devleti bünyesinde yetişmiş mutasavvıf bir şâir olan ve devrinin dînî-tasavvufî ortamında önemli diyebileceğimiz bir takım roller üstlenmiş bulunan **Hâşimî Emîr Osman Efendi** (918-1513/1003-1595) ve onun **dînî-tasavvufî** görüşlerini yansıttığı **Dîvançe** adlı eseri üzerinde çalışmayı uygun bulduk.

Hâşimî Dîvançesi üzerinde bazı çalışmalar yapılmış olmasına karşın, **tenkitli metni** ve **edebî-tasavvufî** açıdan tahlili üzerine herhangi bir ilmî inceleme yapılmamıştır.

Hâşimî, almış olduğu lâkap ve unvanlardan dolayı kaynaklarda farklı isimlerle zikredilmiş, seçmiş olduğu bu mahlas dolayısı ile de diğer şâirlerle karıştırılmıştır. Ayrıca şiirlerinin, şeyhleri olan **Ahmed Sarban** ve **Vizeli Alâeddîn**'in şiirleri ile de karıştırılarak, bu şiirlerin **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'ye aitmiş gibi gösterildiği ileri sürülmüştür.

Bu nedenlerle giriş kısmında öncelikle **Hâşimî** ve eserleri üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilmiş, mahlas benzerliklerinden dolayı çıkan karışıklıklara açıklık getirilmeye çalışılmış ve **dîvançe** nüshalarında bulunan şiirlerin kimlere ait olduğu konusunda karşılaşılan problemlere yer verilmiştir.

Hâşimî'yi ve **Dîvançesi**'ni tahlil edebilmek için yaşamış olduğu dönemin **siyasal, sosyal, iktisadî** ve **kültürel** açıdan incelenmesi; özellikle de, aynı zamanda bir **Bayrâmî-Melâmî** şeyhi olması nedeniyle dönemin tasavvufî hayatın bilinmesinin faydalı olacağı düşüncesi ile birinci bölümde öncelikle; şâirimizin yaşadığı tarihsel

ortamdan bahsedilerek, **hayatı, tarîkatı ve eserleri** hakkında bilgi verilmiş; ***Dîvançe* şekil, edebî sanatlar ve nazım türleri** yönünden incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, ***Dîvançe***'de yer alan **dînî ve tasavvufî** kavramlar tahlil edilerek, şâirimizin bu kavramlara yüklediği anlamlar tesbit edilmeye gayret gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, ***Dîvançe***'nin ulaşabildiğimiz altı **nüshasının tavsifi** ve ***Dîvançe* metninin oluşturulmasında izlenen yol** belirtilerek, elde bulunan beş nüshanın karşılaştırılması ile elde edilen **Hâşimî Divânçesi'nin tenkitli metni** verilmiştir. Ayrıca, bu bölümde ***Dîvançe*** nüshalarında yer almakla birlikte diğer şâirlere âit olan ya da olduğu söylenen şiirler ayrı başlıklar altında belirtilmiştir.

Çalışmalarım esnasında, ihtiyaç duyduğum her konuda yardımlarını ve değerli vakitlerini benden esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ŞENER Bey'e, bu konuyu çalışmama vesîle olmanın yanında çalışmalarım süresince fikirlerine başvurduğum Yard. Doç. Âlim YILDIZ Bey'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, her konuda yanımda olan değerli arkadaşım Nilgün SOFUOĞLU'na ve tezin yazım aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen Hadi SOFUOĞLU'na da müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Nesrin ÜNLÜTÜRK

İZMİR 2004

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TUTANAK.....	ii
Y.Ö. K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xvi

GİRİŞ

I- KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR.....	1
II- HÂŞİMÎ MAHLASI İLE İLGİLİ PROBLEMLER.....	3
III- DÎVANÇE METNİNDEKİ KARIŞIKLIKLAR.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂŞİMÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI ve ESERLERİ

I- YAŞADIĞI DÖNEM.....	8
A- Siyasi ve İktisadi Durum.....	8
B- İlim ve Kültür Hayatı	10
C- Tasavvufî Durum	11
II- HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ'NİN HAYATI.....	13
A- Doğumu, Adı, Mahlası ve Lâkapları.....	13
B- Tahsîli ve Tarîkatı	14
C- Tekkesi ve Halifeleri	20

D- Vefatı	22
E- Şahsiyeti ve Tesirleri	26
III- HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ’NİN ESERLERİ	30
A- Tarîkat-nâme	30
B- Sûre-i Tefsîr-i İsrâ	30
C- Münşeât	31
D- el-Kutbiyye	31
E- Dîvançe	31
IV- DÎVANÇE’NİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	31
A- Nazım Şekilleri ve Türleri	31
B- Vezin	33
C- Kâfiye	34
D- Redif	34
E- Dil Ve İfade Özellikleri	34
F- Edebi Sanatlar	36

İKİNCİ BÖLÜM

HAŞİMÎ (EMİR OSMAN)’NİN DÎVANÇESİ’NİN DÎNÎ VE TASAVVUFÎ TAHLİLİ

I- DİN	41
A- Allah	41
B- Melekler	44
C- Cebrâil	45
D- Kitaplar	46
1- Âyetler	46

2- Hadisler	50
E- Peygamberler.....	53
1- Hz. Âdem	53
2- Hızır	55
3- Lokman	55
4- Hz. Ya'kûb ve Hz. Yûsuf.....	56
5- Hz. Mûsâ	57
6- Hz. Muhammed.....	57
F- Dört Halife	61
1- Hz. Ömer	61
2- Hz. Ali	62
G- Sahâbe, Tâbiîn	63
H- Âhiret Ve İlgili Kavramlar	63
1-Kıyamet.....	64
2- Cennet	65
3- Cehennem	66
İ- Kader ve Kazâ	67
J- Hayır ve Şer.....	68
K- Kelime-i Şehâdet.....	68
L- İbadet İle İlgili Kavramlar	68
1- Namaz	69
2- Kurban.....	69
3- Hac	70
M- Diğer Dînî Kavramlar	70
1- Haram-Helal.....	70

2- Mîraç:.....	71
3- Şeytan.....	71
4- Cîn.....	72
5- Deccal	73
6- İmân-Mü'min, Küfür-Kâfir.....	73
7- Münkir.....	74
II- TASAVVUF.....	74
A- Tasavvufla İlgili Kavramlar	75
1- Varlık-Yokluk:	75
2- Ârif.....	75
3- Aşk	76
4- Şükür	79
5- Âşık	80
6- Bezm-i Elest.....	80
7- Cemâl-Celâl	81
8- Derviş, sûfî.....	83
9- Fenâ-Bekâ	84
10- Hayret.....	85
11- Mâsivâ.....	86
12- Melâmet	86
13- Mürşid	88
14- Nefs	89
15- Sâlik, seyr ü sülûk	91
16- Halvet.....	92
17- Vahdet-i Vücûd	92

18- Tecellî	93
19- Zâhid	94
20- Zâhir-Bâtın	95
21- Nişân-Bî-nişân	95
22- Sırr.....	96
23- Gönül.....	97
24- Anâsır-ı Erba‘a.....	98
25- Cân-Cânân.....	99
26- Vücûd.....	100
27- Mevt-i irâdî	101
28- Senlik-Benlik	101
29- Levh-i Mahfuz, Levh u Kalem.....	102
30- Dört Kapı (Şerî‘at-Tarîkat-Ma‘rifet-Hakîkat).....	102
a- Şerîat ve On Makâmı	103
b- Tarîkat ve On Makamı	103
c- Mârifet ve On Makamı.....	103
d- Hakîkat ve On Makamı.....	103
31- Mücahede.....	104
32- Hicâb	105
33- Âlem Cihân Dünyâ Kevn ü Mekân.....	105
34- Zühd, Zâhid.....	106
35- İlm-İlm-i Ledün	107
36- Ene’l-Hak.....	107
37- İnsan-Kâmil İnsan.....	108
38- Üçler, Yediler.....	109

39- Kutub, Aktâb, Ülü'l-Elbâb.....	110
40- Dost.....	111
41- Evliyâ, Eren,Vâsıl.....	111
42- Gerçek.....	113
43- Tarîk-Tarîkat.....	113
44- Hırka, Tâç, Serîr.....	114
45- Hil'at.....	115
B- Bazı Tipler.....	116
1- Tâlib.....	116
2- Âkil.....	116
3- Merd.....	117
4- Gedâ.....	117
5- Miskîn.....	117
6- Âciz, Serseri.....	117
7- Ganî.....	118
8- Nâdân.....	118
9- Müddeî.....	118
10- Gâfil.....	118
C- Edebî Muhtevâ.....	119
1- Leyla ve Mecnun.....	119
2- Hüdhüd.....	119
3- Şem'-Pervâne.....	119
4- Sîmurg.....	120
5- Şarap.....	120
6- Gül-Bülbül.....	120

7- Saç, Kaş, Leb	121
8- Serv	121
D- Bazı Mutasavvıflar.....	122
1- Kanber.....	122
2- Abdürrezzak.....	122
3- Fazlullah Hurûfî.....	122
4- Hallâc-ı Mansûr	123
5- Beyazıt Şeyh Bistamî.....	123
6- Pîr Ali.....	124
7- İsmail Ma'şukî	124
8- Şeyh Gazanfer.....	125
9- Hamidüddin Aksarâyî	126
10- Hacı Bayram Velî	126
11- Ömer Dede Sekkînî.....	126
12- Bünyamin Ayâşî.....	127
13- Ahmed Sarban.....	127
14- Vizeli Alâeddîn	127

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

I- NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METİN KURULUŞUNDA İZLENEN YOL	129
A- Nüshaların Tavsifi.....	129
B- Dîvançe Metninin Kuruluşunda İzlenen Yol	133
II- MENSUR DİBÂCE (KISSA VE SİLSİLE-NÂME-İ BAYRÂMÎ).....	137

III- HÂŞİMÎ (EMİR OSMAN)' NİN DÎVANÇESİ (TENKİTLİ METİN)	138
IV- HÂŞİMÎ (EMİR OSMAN)'IN DÎVANÇESİ'NDEKİ DİĞER ŞAİRLERE AİT OLDUĞU İLERİ SÜRÜLEN ŞİİRLER.....	208
A- Ahmed Sarban veya Vizeli Alâeddîn'e Ait Olduğu Söylenen Şiirler.....	208
B- Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba'ya Ait Olan Şiir	252
SONUÇ	254
BİBLİYOGRAFYA.....	256

KISALTMALAR

a.g.e.	= adı geçen eser
a.g.m.	= adı geçen makale/ madde
aynı mülf.	= aynı müellif
bkz.	= bakınız
Bl.	= Bölüm
c.	= cilt
(c.c.)	= celle celâlühü
Çev.	= Çeviren
DBİA.	= Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA.	= Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ef.	= Efendi
Haz.	= Hazırlayan
H.	= Hicrî
İA.	= İslam Ansiklopedisi
İÜ.	= İstanbul Üniversitesi
İSAM	= İslâmî Araştırmalar Merkezi
ist. tar.	= istinsah tarihi
Ktp.	= Kütüphane
M.	= Milâdî
MÜ.	= Marmara Üniversitesi
mülf.	= Müellif
müst.	= müstensih
nr	= numara
Nşr.	= Neşreden
İst. Bel.	= İstanbul Belediye
ölç.	= ölçü
R.	= Rûmî
s.	= sayfa
S.	= sayı
Sad.	= Sadeleştiren
(s.a.v.)	= sallallâhü aleyhi ve selem
Sly.	= Süleymâniye
str.	= satır
TDEA.	= Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,
terc.	= tercüme
tsz.	= tarihsiz
v.	= vefat
VD.	= Vakıflar Dergisi
vd.	= Ve devamı
yk.	= yaprak
YÖK	= Yüksek Öğretim Kurulu
yrs.	= yersiz

GİRİŞ

I- KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

Biz bu çalışmaya başlarken öncelikle, **Âgâh Sırrı Levend**'in **Edebiyat Tarihi**¹ adlı eserini baştan sona inceledik ve burada Edebiyat tarihimize ait tanıtılan kaynaklardan hareketle, **Hâşimî**'den bahseden ya da edebileceğini düşündüğümüz bütün eserlere ulaşmaya çalıştık; neticede bazı şiir mecmualarına, şuarâ tezkirelerine ve biyografi türü eserlere ulaştığımızda zikredilen **Hâşimî** mahlaslı şâirin, **Hâşimî Emîr Osman Efendi** olmadığını tespit ettik².

Hâşimî Emîr Osman Efendi'den **Sarı Abdullah Efendi**, *Semerâtü'l-Fuad, Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye*; **Ali Âlî**, *Tuhfetü'l-Mücâhidîn ve Behcetü'z-Zâkirîn*; **Hâşimî**, *Tarîkat-nâme*; **Müstakim-zâde Süleyman**, *Risâle-i Melâmîye-i Bayrâmiye, Mecelltü'n-Nisâb*; **Bağdatlı İsmâil Paşa**, *Hediiyetü'l-Ârifîn*; **Ayvansarâyî**, *Mecmua-i Tevârih, Hadikatü'l-Cevâmi'*; **Atâî**, *Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri-Hadâiku'l-Hakâyık fî-Tekmîli's-Şakâik*; **Sâdık Vicedânî**, *Tomâr-ı Turûk-ı Aliye*; **Mehmed Süreyyâ**, *Sicill-i Osmânî, Dîvançe-i Hâşimî*; **Hüseyin Vassâf**, *Sefîne-i Evliyâ*; **Cemâleddin Hulvî**, *Lemezât-ı Hulvî*; **Mehmed Tahir**, *Osmanlı Müellifleri*; **Mehmed Nâil Tuman**, *Tuhfe-i Nâilî* gibi eserler haber vermektedir³.

- 1 Bkz. Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1998, I, 247-523. Bu eserde, tezkireler, mecmular ve biyografiler tanıtılırken, eserlerin bünyesinde hakkında bilgi bulunan şairlerin yalnızca mahlasları zikredilmiştir. Dolayısı ile aynı mahlasa sahip olan şairlerden, özellikle de yaşadıkları dönemler aynı ise, hangisinin kastedildiği anlaşılamamaktadır.
- 2 Bkz. Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, Sly. Ktp. Pertev Paşa Bl. nr: 440; Sâdikî, **Mecma'ü'l-Havâs**, İSAM, Ktp. genel, nr: 18718; Riyâzî, **Riyâzü's-Şua'râ**, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr: 3871; Kaf-zâde Fâizî, **Zübdetü-Eş'âr**, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr: 573; Mehmed Kayyım-zâde, Ali Kürkçübaşı-zâde, **Silsiletü'n-nûr**, Sly. Ktp., Lâla İsmail Paşa Bl. nr: 153; Safâyî Mustafa, **Tezkire-i Şu'arâ**, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr: 112; Müstakim-zâde Süleyman, **Devhatü'l-Meşâyih**, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr: 628; Ayvansarâyî, **Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl**, Sly. Ktp. nr: 13857; Mehmed Sirâceddin, **Mecmu'a-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, Sly. Ktp. İhsan Mahvî Bl. nr: 84; Mehmed Tefvik, **Kâfile-i Şu'arâ**, İSAM, Ktp. Genel, nr: 32999; Faik Reşad, **Eslâf**, MÜ. İlahiyat Fak. Ktp. genel, nr: 16523; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1978; Beyânî, **Tezkiretü's-Şuarâ**, (Haz. Mustafa Kutluk), Ankara 1997; Latîfî, **Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ** (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük), (Haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000.
- 3 Sarı Abdullah Efendi, **Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye**, Sly. Ktp. Fatih Bl. nr. 254, yk.134a; Ali Âlî, **Tuhfetü'l-Mücâhidîn ve Behcetü'z-Zâkirîn**, Nuru Osmâniye Ktp. nr: 2293, (4. rükun) yk. 505a-506b; Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, **Risâletü's-Şerife el-mersûmûn fî't-tarîkatî'l-Bayrâmiyeti'l-âliyyeti'l-Melâmîye**, Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Bl. nr. 1164, yk. 29a-29b; Hâşimî, **Tarîkatnâme**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin

Bunlardan başka Aynî'nin **Hacı Bayrâm Velî**; **Gölpınarlı**'nın **Melâmîlik ve Melâmîler**, **Kaygusuz Vizeli Alâeddîn** (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I-), **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf** gibi eserlerin yanı sıra, antolojilerde⁴ de **Hâşimî**'ye ait bilgiler bulunmaktadır. Yukarıda verilen kaynaklar arasında, onun hakkında en geniş bilgiyi tasavvufa ya da bizzat **Melâmîye-Bayrâmîleri**'ne ait eserler vermektedir.

Hâşimî Emîr Osman ve **Dîvançesi** üzerindeki ilk çalışma torunlarından, **Sicilli Osmânî** yazarı **Mehmed Süreyyâ Bey** tarafından yapılmıştır. Girişte **Lemezât-ı Hulvî**'den faydalanarak **Hâşimî**'nin hayatı hakkında bilgi verildikten sonra, **Hâşimî** mahlaslı kırk şiir ve onunla ilgili olarak diğer şâirler tarafından kaleme alınmış olan şiirleri ihtiva edecek şekilde yayınlanmıştır⁵. İkinci olarak 1972 yılında **Birgül İşgüzar** tarafından yalnız **Sly. Ktp. Hâşim Baba Bl. nr. 81**'deki 1305 tarihli, seksen şiir ihtivâ eden nüshanın okunması ile **Hâşimî Dîvânı** adlı bir lisans tezi yapılmıştır. Burada, başka nüsha olmadığı söylendiği gibi, tek nüsha üzerinde çalışılmış olduğundan dolayı metinde okunamayan yerler oldukça fazladır; ayrıca **Hâşimî** hakkında birkaç cümleyi geçmeyen bilgi verilmiştir⁶. Bunun dışında **Hâşimî** veya tekkesi hakkında kaleme alınmış birkaç ansiklopedi maddesi ile dergilerde yayınlanmış birkaç makale bulunmaktadır.

Yazmalar Bl. nr: 797, yk. 1a; Hâşimî, **a.g.e.**, Sly. Ktp. H.Hüsnü Paşa Bl. nr: 758, yk. 1a; Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l- Ârifin**, İstanbul 1951, I, 657; Sarı Abdullah Efendi, **Semerâtü'l-Fuad (Gönül Meyveleri)**, (Haz. Yakup Kenan Necef-zâde), İstanbul 1967, s.150-151; Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, **Mecmua-i Tevârih**, (Haz. Fahri Ç.Derin-Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 412; Nev'i-zâde Atâî, **Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri-Hadâiku'l- Hakâyık fî-Tekmilîş'-Şakâik**, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 463; Sâdık Vîcdânî, **Tarîkatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı 'Aliyye)**, (Haz. İrfan Gündüz), İstanbul 1995, s.39; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), İstanbul 1996, III, 481; Mahmud Cemâleddin Hulvî, **Lemezât-ı Hulviye ez-Lemezât-ı Ulviye**, (Haz. Mehmet Serhan), İstanbul 1993, s. 591-593; Hüseyin Vassâf, **Sefine-i Evliyâ**, (Haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), İstanbul 1999, 571-580; Müstakim-zâde, **Mecellâtü'n-Nisâb**, Ankara 2000, (Tıpkı basım), yk. 345b; Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, (Haz. Mustafa Tatçı; Cemal Kurnaz), Ankara 2000, I, 188; Mehmed Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)**, (Haz. Cemal Kurnaz; Mustafa Tatçı), Ankara 2001, II, 1194-1195; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâtî' Efendi, Süleyman Besim Efendi, **Hadikatü'l-Cevâmî'-(İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar)**, (Haz. Ahmet Neziha Galitekin), Ankara 2001, s.413.

4 Abdülbâki Gölpınarlı, **Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi "100 Şâir 10000 Şiir"**, yrs., 1972, s. 107-174; S.Nüzhet Ergun, **Halk Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul 1938, s. 205-221.

5 M.Süreyya, **Dîvançe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi**, İstanbul 1329.

6 Birgül İşgüzar, **Hâşimî Dîvânı**, İÜ., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr: 1322, İstanbul 1972 (Basılmamış Lisans Tezi).

YÖK Dokümantasyon Merkezinde tespit etmiş olduğumuz; **Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni ile Hâşimî Dîvânı -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Karşılaştırmalı Metin-** adlı her iki yüksek lisans tezi, muammâları ve tarih düşürme ile isim yapmış olan **Bakkal-zâde Bursalı Seyyid Mehmed Hâşimî** (1027/1625) üzerinedir⁷.

II- HÂŞİMÎ MAHLASI İLE İLGİLİ PROBLEMLER

Bilindiği gibi edebiyatımızda şâirler, şiirlerini söylerken “mahlas” denilen takma adları kullanmışlardır. Bu mahlasları seçerken; kendi isimlerini kullananlar olduğu gibi, bazen mizacına uygun bir sıfatı tercih edenler ya da bağlı bulundukları nesebe, doğdukları yere vs. göre mahlasını belirleyenler olmuştur. **Hâşimî** de bu şâirlerdendir. Ana tarafından **Seyyid** olan **Emîr Osman** (Saçlı Emîr) **Efendi** de bu nedenle **Hâşimî** mahlasını tercih etmiştir.

Fakat, yine edebiyat tarihimizde sıkça rastlanan bir hadise de; aynı mahlası birden fazla şâirin tercih etmesi durumudur. İşte bu nedenle bazı şâirler, şiirlerinin başkalarınıninki ile karışmasından endişe ettikleri için mahlaslarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Ancak bunu yapmayan şâirler ne yazık ki, genellikle bu akıbete uğramaktan kendilerini kurtaramamışlardır. **Hâşimî Emîr Osman Efendi** de bu şâirlerdendir⁸. Yaptığımız araştırmalar sırasında ulaştığımız kaynaklarda **Hâşimî**

7 Ayşe Bulan, **Hâşimî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Konya 1993 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi); Oktay Selim Karaca, **Hâşimî, Divanı -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Karşılaştırmalı Metin**, Kayseri 1995 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

8 Örneğin, Prof. Dr. Mustafa Uzun **DİA.**'da Hâşimî maddesini yazarken, bu gibi sebepler dolayısıyla hataya düşmüş olduğunu tespit ettik. O, Hâşimî'nin tarikat silsilesi hakkında kaleme aldığı “Sevdiğim” redifli manzumesindeki “Nesl-i pâk-ı Mustafâ vü Murtazâdır Hâşimî” mısraından hareketle, şairin bu lakaplarla anıldığını ve Hâşimî mahlasını kullandığını belirtir. Fakat; yaptığımız araştırmalar neticesinde bu manzumenin asıl sahibinin Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba olduğunu Sly. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. 3299 numarada kayıtlı Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba “Dîvân”ı'nın 45a-46a varaklarından ve yine aynı kütüphanenin H.Hüsnü Paşa Bl. numara 758'de Hâşimî Emîr Osman'nın, şiirlerini de ihtiva eden “**Tarîkatnâme**” adlı eserinin 38b varağından tesbit etmiş bulunuyoruz. Bkz. Mustafa Uzun, “*Hâşimî Emîr Osman Efendi*”, **DİA.**, XVI, 411-412.

Tespit edebildiğimiz hatalardan biri de, şair Emîrî (v. 926/1580) ve Muhtârî'nin, Emîr Osman Hâşimî'nin oğulları sanılmasıdır. Bkz. Mustafa Uzun, *a.g.m.*, **DİA.**, XVI, 411-412; Alim Yıldız, “*Melâmî Bir Şair Hâşimî Emîr Osman*”, **Ay Vakti**, Ağustos 2002; Alim Yıldız, **Sivash Şairler Antolojisi**, İstanbul 2003, s. 58.

Emîr Osman Efendi'den başka, **dokuz şâirin** daha aynı mahlası kullandıklarını gördük⁹.

Bunun yanı sıra, **Saçlı Emîr**¹⁰ lâkabıyla anılan diğer bazı şahısları da tespit etmek durumunda kaldık çünkü; **Saçlı Emîr** ve **Kasımpaşalı Emî Efendi** olarak da anılan **Hâşimî Emîr Osman** hakkında yapılan bazı çalışmalarda, bu nedenlerle bir takım hatalara düşülmüş ve yanlış bilgiler verilmiş olduğunu gördük¹¹.

Oysa bu iki şahıs, Emîr Seyyid Hâşim Çelebi'nin oğullarıdır. Bkz. Mehmed Nâil Tuman, **a.g.e.**, II, 1196; Kınalı-zâde, **a.g.e.**, II, 1057; Mustafa İsen; Recep Toparlı; Naci Okçu; **Turgut Karabey, Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğü**, Ankara 1988, s.191.

9 Tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1) Üsküdarlı Hâşimî: Hâşimî Üsküdarlı Mehmed Çelebi'dir. Babası Ispartalı'dır. Rumeli sadrında kâr-ı fermân olan Kara Çelebi-zâde Hişâm Efendi'den nâ'il-i eşref olup mesned-nişindir. Bkz. Riyâzî, **a.g.e.**, yk. 116a; Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.191.

2) Haşim Mustafa Baba: Meşâyih-ı Celvetiye urefâsından olup, "İlâ Rabbihî'l-Kerîm" terkinin delalet ettiği 1197 tarihinde rihlet eylediler. Üsküdar'da İnâdiye mahallesinde peder ve mürid-i âlîleri Yusuf Nizameddin Efendi'nin binâ-kerdeleri olan Bandırmalı-zâde dergahında medfundur. Gayr-i matbu' "Ankâ-yı Maşrık" ismindeki mensur eseriyle, matbu "Divan" ve "Makâlât-ı ârifâneleri" vardır. Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, **a.g.e.**, I, 189.

3) Emîr Hâşimî: Bursa'da doğdu. Emîr Hâşimî diye tanındı. Dîvân'ı vardır. Bkz. Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.191.

4) Emîr Kadı Fakîh-zâde Hâşimî Çelebi: Üsküdarlıdır, asıl adı Mehmed'tir. Müderrislik ve kadılık yaptı, (v. 1000/1591). Bkz. Mehmed Nâil Tuman, **a.g.e.**, II, 1195; Kınalı-zâde, **a.g.e.**, II, 1057; Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.190.

5) Hâşimî- Bakkalzâde Seyyid Muhammed Çelebi, Bursalı, asıl adı Mehmet'tir. Saraçlık ve müderrislik yaptı, (v. 1027/1625). Edirne Kapısı haricinde Emîr Buhari Tekkesi civarında medfundur. Muammaları özellikle tarihleri ile ün yaptı. Bkz. Mehmed Nâil Tuman, **a.g.e.**, II, 1195.; Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.190.

6) Hâşimî- Ahır Emîri-zâde Emîr Mehmed Hâşim Efendi (v. 1105/1692), İstanbullu'dur. Bkz. Mehmed Nâil Tuman, **a.g.e.**, II, 1196; Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.191.

7) Hâşimî- Emîr Seyyid Hâşim Çelebi , Acem-zâdedir, kadı ve Yavuz Sultan Selim Evvel-i muhâsibidir , şair Emîrî ile Muhtârî'nin babasıdır.

Bunlardan başka Hâşimî mahlası Bursalı iki şair daha vardır ki; birisinin adı Mehmet'tir. Bkz. Mehmed Nâil Tuman, **a.g.e.**, II, 1196; Kınalı-zâde, **a.g.e.**, II, 1057; Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.191; Mustafa İsen; vd., **a.g.e.**, s.191.

10 **Seyyid Mehmed Efendi (Saçlı)**: Seyyid Osman Hâşimî Tekkesi Şeyhi olup, 1145 (M. 1732)'de irthâl eyledi. Okmeydanı'nda metfundur. Bkz. M. Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, IV/I, 268.

(**Saçlı Emîr, Emîr Gîsûdâr**) **Muhyiddin Mehmed Efendi**, v. 963 (M. 1556). Saçlı Emîr-zâde Abdülevvel mahdumudur. Pederi Tebriz kadısı idi. Asr-ı sultan Bayezit Sâni'de İran'dan muhâceret idüp müderris Siroz ve saireye kadı oldu. Sonra Sahn müderrisi badehû Halep ve Şam kadısı oldu, 958 (M. 1515)'de İstanbul kadısı oldu, 952 (M. 1555)'de tekâüt edildi. Bkz. M. Süreyyâ, **a.g.e.**, IV/I, 410.

11 Yine aynı madde, **Peçevî Tarihi**'ndeki "...o dönemin ileri gelenlerinden olup da Ebussuud Efendi'ye içinden kin besleyen, korktuğu için de bunu açığa vuramayan **Saçlı Emîr** diye tanınan oğlu **Mevlânâ Mehmed b. Abdülevvel** ki yukarıdaki üç maddelik secili teklife bir dördüncüsünü eklemişti..." (Peçevî İbrahim Efendi, **Peçevî Tarihi**, Ankara 1982, I, 43) ifadesinden hareketle, bu kişinin **Hâşimî Emîr Osman Efendi** olduğu sonucuna varmış; ancak bu künyenin başka kaynaklarda bulunmadığını da belirtmiştir. Oysa, burada zikredilen **Saçlı Emîr-zâde Muhyiddin Mehmed Efendi**'dir. Bkz. Mustafa Uzun, **a.g.m.**, **DİA.**, XVI, 411.

III- DÎVANÇE METNİNDEKİ KARIŞIKLIKLAR

Burada zikretmemiz gereken bir diğer karışıklık da; gerek matbû nüshada, gerekse, yazma nüshalarda *Dîvançe* metnine **Hâşimî**'nin şiirlerinden başka diğer şahısların da şiirlerinin karışmış olduğu iddiasıdır¹². Bu konuya ilk olarak işaret eden **Melâmîlik ve Melâmîler**, buna bağlı olarak **Melâmî Edebiyatı** üzerinde oldukça değerli çalışmaları olan **Abdûlbaki Gölpınarlı**'dır. **Müstakim-zâde Süleyman, Lâ'î-zâde Abdûlbâki, Sarı Abdullah Efendi, Ali Âlî**'nin eserlerinde **Kaygusuz, Ahmed** ve **Ahmedî** mahlaslarını kullanan kişinin **Ahmed Sarban** (v. 953/1546) olduğu zikredilmektedir¹³. **Kaygusuz** mahlasının **Vizeli Alâeddîn**'e ait olduğuna ve bu şahsın şiirlerinin bulunduğu, sözkonusu kaynakların hiç birisinde bahis mevzû olmadığı gibi, hepsi de **Kaygusuz** mahlasının **Ahmed Sarban**'a aidiyeti husûsunda hem fikirdirler. Gölpınarlı, bizzat kendisi daha önce **Melâmîlik ve Melâmîler** adlı eserinde de bunu kabul etmiş olmasına rağmen¹⁴, yine **Müstakim-zâde Süleyman, Lâ'î-zâde Abdûlbâki, Sarı Abdullah Efendi**'nin eserlerini ve çalışmayı yaptığı sırada şahıslarda bulunduğu için **Sabri Bey, Osman Bey, Fahri Bey, Muhtar Bey** mecmuaları olarak adlandırdığı nüshalar ile **Halet Efendi Bl.**'ndeki mecmua ve **Hacı Selim Ağa Ktp.**'nde bulunan **Ahmed Sarban Dîvanı**'ndan hareketle¹⁵ “**Kaygusuz**

12 Abdûlbaki Gölpınarlı, Kaygusuz mahlaslı şiirlerin mahlaslarının Hâşimî diye değiştirilerek Emîr Osman Efendi'ye mâl edildiğini iddia etmekte ve bu durumun sorumlusu olarak Dîvançe'yi yayına hazırlayan Mehmed Süreyyâ Bey'i göstermektedir. Bkz. A. Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul 1992 (Tıpkı Basım), s. 69; aynı mülf., **Kaygusuz Vizeli Alâeddîn (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I-)**, İstanbul 1932, s. 12-13.

A.Gölpınarlı'ya göre, çalışmamızın III. Bölümünde Dîvançe nüshalarında yer alan diğer şairlere ait şiirler kısmındaki; 1, 2, 9, 11, 12, 14, 16, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30 numaralı şiirler, **M. Süreyyâ Bey**'in yayınladığı *Hâşimî Dîvançesi*'ndeki **Kaygusuz**'a ait olan şiirlerdir. Bkz. M. Süreyyâ, **Dîvançe**, s.17-47.

13 Müstakim-zâde, **Risâle-i Bayrâmiye-i Melâmiye**, yk. 13a; Sarı Abdullah Efendi, **Semerâtü'l-Fuad**, s.150-151; La'î-zâde, **Sergüzeşt (Aşka ve Âşıklara Dair)**, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İstanbul 2001, s. 39; Ali Âlî, **a.g.e.**, yk. 503a-504b

14 Müstakim-zâde, **Risâle-i Bayrâmiye-i Melâmiye**, yk. 13a; Sarı Abdullah Efendi, **Semerâtü'l-Fuad**, s.150-151; La'î-zâde, **a.g.e.**, s. 39; Ali Âlî, **a.g.e.**, yk. 503a-504b; A. Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 56.

15 **A. Gölpınarlı**'nın Hacı Selim Ağa Kütüphanesi numara 74 ve 82'de kayıtlı olarak gösterdiği bu **Divan** nüshaları şu anda bu kütüphanede bulunmamaktadır. Yapmış olduğumuz katalog taramasında **Ahmed Sarban Divanı** olarak kayıtlı olan tek eser, bizzat görme imkanı bulduğumuz; ancak vakit darlığı nedeniyle üzerinde çalışma fırsatı bulamadığımız gibi, sözkonusu kütüphanede mikrofilm ya da fotokopi imkanı bulunmadığından yeterince inceleme fırsatı bulamadığımız, İbrahim Hakkı Konyalı Ktp. 67 numarada kayıtlı olan 99 varaklık nüshadır.

Vizeli Alâeddîn” adlı çalışmayı ortaya koymuştur¹⁶. Gölpınarlı bu eserinde **Ahmed Sarban**’ın **Dukâkin-zâde Ahmed Bey** (v.963/1556) olduğunu **Ahmed Bey**, **Ahmedî** ve **Ahmed** mahlaslarını kullandığını¹⁷, **Kaygusuz** mahlasıyla şiirler yazan kişinin ise **Vizeli Alâeddîn** (v. 970/1562) olduğunu dile getirmiş, **Kaygusuz Abdal**¹⁸ (741/1341-847/1444), **Kaygusuz Vizeli Alâeddîn**, **Hâşimî Emîr Osman Efendi** (918/1513-1003/1595) ve **Ahmed Sarban**’ın şiirlerini ayırmaya çalışmıştır.

Bununla birlikte, **Gölpınarlı**’nın **Osman Bey** mecmuası olarak zikrettiği **1154** tarihli **Hâşimî Emîr Osman Efendi**’nin **Tarîkatnâme**’sinin, şiirlerinin ve 68a’-dan itibaren “**İlâhî Şeyh Kaygusuz Vizeli Alâeddîn**” ser-levhası altında kayıtlı on dört manzûmenin bulunduğunu söylediği 118 sayfalık İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bl.’nde bulunan ve ileride nüshaların tavsifi kısmında **BA** nüshası olarak adlandırdığımız nüshadır¹⁹. Ancak bu nüshada bahsedilen on dört şiir, tek bir nüshada hepsi birlikte olmasa da, **Dîvançe**’nin diğer nüshalarında bulunmaktadır. Ayrıca **Dîvançe** metinlerinde **Kaygusuz** mahlaslı şiirlerin bulunduğu ve hatta **BB** nüshası dediğimiz, yine İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, kaynak olarak gösterilen ve şahıslara ait olduğu söylenen mecmuaların bu günkü yerleri ve akıbetleri konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

16 Bkz. A. Gölpınarlı, **Kaygusuz**, s. 5-6.

17 A. Gölpınarlı, Kaygusuz Vizeli Alâeddin adlı çalışmasında yukarıda bahsedildiği üzere, **Ahmed Bey**, **Ahmed**, **Ahmedî** mahlaslarını kullanan kişinin **Dukâkin-zâde Ahmed Bey** yani **Ahmed Sarban** olduğunu söylemiş, söz konusu çalışmayı bu şahısların eserleri çerçevesinde yürütmüştür. Fakat sonradan bu hatanın farkına vararak, **Divan Şiiri XV-XVI.Yüzyıllar**, adlı eserinde bu hatayı düzelterek, Ahmed ve Ahmedî mahlaslarını kullanan Ahmed Sarban ve **Ahmed Bey** mahlası ile şiirler yazan **Dukâkin-zâde Ahmed Bey**’i bir birine karıştırmasının sebebi olarak; cönklerde, Melâmilikle ilgili bir kısım eserlerde ve menâkıbnâmelerde **Ahmed Sarban**’dan **Ahmed Bey** olarak bahsedilmesini, hatta adının yanına **Dukâkin-zâde** kaydının düşürülmesini, üzerinde çalıştığı divanların hepsinde **Ahmed Sarban** kaydının bulunmasını ve söz konusu divanlarda her iki şairin şiirlerinin birbirine karışarak, ikisinin de şiirlerinde Melâmî neşve hakim olduğundan ayırt etmenin güçleşmesini gösteriyor. Bkz. A. Gölpınarlı, **Divan Şiiri XV-XVI.Yüzyıllar**, İstanbul 1954, s. 26-27.

Buradan, söz konusu eserde kaynak olarak kullanılan Divanların yalnız Ahmed Sarban’a ait olmadığı, **Dukâkin-zâde** ve **Ahmed Sarban** arasında da bir karışıklığın olduğu sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla, ayrı bir çalışma olarak bu konunun çözümüne ihtiyaç görülmektedir.

18 Rıza Tefik, Kaygusuz Abdal ve Ahmed Sarban yani Kaygusuz’u aynı kişi olarak göstermiştir. Bkz. Abdullah Uçman, **Rıza Tefik’in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri**, Ankara 1982, s. 13.

19 Hâşimî, **Dîvançe**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bl., nr. 1300, yk. 68a-72a. Bu nüsha **Tarîkatnâme**’den ayrılarak bir mecmua içine sonradan eklenmiştir. **Tarîkatnâme** ise Kütüphânenin yine aynı bölümünde nr. 797’de kayıtlıdır.

Bu nüshadaki “**İlâhî Şeyh Kaygusuz Vizeli Alâeddîn**” başlığı altındaki şiirler sırası ile, III.Bölümdeki “Ahmaed Sarban ve ya Vizeli Alâeddîn’e Ait Olduğu İddia Edilen Şiirler” başlığı altında bulunan : 1, 2, 3, 4, 8, 10, 18, 23, 29, 31, 34, 40, 39 numaralı şiirlerdir.

Yazmalar Bl.'de bulunan, kütüphane kayıtlarına göre **1079** istinsah tarihli nüshada da **Kaygusuz** mahlaslarının üzerleri çizilerek **Hâşimî** olarak değiştirildiği bir gerçektir²⁰.

Dîvançe nüshalarında **Hâşimî** mahlasıyla yer alan bazı şiirlerin **Müstakim-zâde Süleyman**'nın eserinde **Ahmed Sarban** başlığı altında zikredildiği doğrudur²¹. Yine de **Müstakim-zâde Süleyman**, **La'li-zâde** ve özellikle de **Ali Âlî**'nin eserlerini dikkate alarak ve Gölpınarlı'nın çalışmasındaki bir takım karışıklıklardan da hareketle, **Ahmed Sarban** ve **Dîvânî** üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılmadan söz konusu karışıklığın çözölemeyeceği kanaatini taşıyoruz.

Bu nedenle, **Hâşimî Emîr Osman**'nın *Dîvançesi* adlı çalışmamızda, elimizde bulunan nüshalardan ve Gölpınarlı'nın çalışmasından hareketle, başkalarına âdiyeti iddia edilen veya kesin olan şiirleri, yine esas alınan nüshanın şiir sırasını gözterek, **Hâşimî**'nin *Dîvançe* metninin dışına almayı tercih ettik²². *Dîvançe*'nin şekil özellikleri bakımından incelendiği birinci bölümde ve şâirimizin **dînî-tasavvufî** görüşlerini yansıtan manzûmelerin tahlillerinin yapıldığı üçüncü bölümde yalnızca **Hâşimî**'ye ait olduğu kanâatini taşıdığımız şiirler üzerinde durmayı uygun bulduk.

20 Bkz. III.Bölümdeki “Ahmaed Sarban ve ya Vizeli Alâeddin'e Ait Olduğu İddia Edilen Şiirler” başlığı altında bulunan: 4, 13, 16, 21, 22, 33, 31, 34, 37 numaralı şiirlerin mahlasları değiştirilmiştir. Bkz. Hâşimî, *Dîvançe*, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 758, yk. 1b-10a.

21 Bkz. III.Bölümdeki “Ahmaed Sarban ve ya Vizeli Alâeddin'e Ait Olduğu İddia Edilen Şiirler” başlığı altında bulunan; 3, 8, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 29, 31 32, 33, 34, 35, 36, 42, numaralı şiirler, Müstakim-zâde Süleyman'nın, *Risâle-i Bayrâmiye-i Melâmiye* adlı eserinde 18a-28b'de **Ahmed Sarban**'a ait olarak zikredilen toplam 30 şiir arasında yer almaktaysa da, Gölpınarlı bu şiirleri Kaygusuz mahlasını taşımalarından dolayı, **Vizeli Alâeddin**'e atfetmiştir. Bkz. A. Gölpınarlı, *Kaygusuz*, s. 39-72.

22 Bu şiirler, III.Bölümdeki “Ahmaed Sarban ve ya Vizeli Alâeddin'e Ait Olduğu İddia Edilen Şiirler” başlığı altında verilen manzûmelerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂŞİMÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI ve ESERLERİ

I- YAŞADIĞI DÖNEM

A- Siyasi ve İktisadi Durum

16. yy., Oğuz Türkleri'nin Türk tarihi boyunca en parlak çağlarını yaşadıkları asırdır. Osmanlı İmparatorluğunun, yükselişinin zirveye ulaştığı bu yüzyılda Osmanlı tahtında şu padişahlar bulunuyordu: **Yavuz Sultan Selim** (1512-1520), **Kânûnî Sultan Süleyman** (1520-1566), **Sultan II. Selim** (1566-1574), **Sultan III. Murat** (1574-1595), **Sultan III. Mehmet** (1595-1603).

Yüzyılın başında tahtta oturan **Sultan II. Bâyezit**'ten²⁸ 1512 yılında yönetimi devralan **Yavuz Sultan Selim**, *Çaldıran zaferi*yle, doğuda *Safevî* tehlikesini bertaraf etmiştir. Böylece İmparatorluk için bir tehlike teşkil eden *Şîî-Safevî* propagandasını durdurmuş, Anadolu'nun doğusunu da tamamen devlete bağlayarak Anadolu topraklarının bütünlüğünü sağlamıştır. Mısır seferi, *Ridâniye* ve *Mercidâbık* zaferleriyle de *Mısır*, *Suriye* ve *Filistin*'i Osmanlı topraklarına katmıştır. En önemlisi, İslâm âlemine hakimiyet manasına gelen “*halîfelik*” makamı Osmanlı'ya geçmiştir²⁹.

Kânûnî Sultan Süleyman, 46 yıllık saltanatı döneminde Avrupa'ya yapılan seferlere ağırlık vermiştir. *Belgrat* ve *Rodos* alınmış, bütün *Avusturya* toprakları ele geçirilmiş, *Macaristan* Osmanlı Devleti' nin bir eyaleti haline getirilmiştir. Avrupa ortalarına kadar ilerleyen Osmanlı, *Viyana* kapılarına dayanmış, büyük denizci **Barbaros Hayrettin Paşa** komutasında *Akdeniz* bir Türk gölü haline getirilmiştir. Ayrıca *Tebriz* ve *Bağdat* alınmış, Asya ve Avrupa' da en geniş sınırlara ulaşılmış ve emniyet altına alınmıştır. **Kânûnî** döneminde Devlet, üç kıtaya yayılmış, dünyanın en güçlü ordusuna sahip, zengin ve haşmetli imparatorluğu haline gelmiştir³⁰.

28 II.Bayezid dönemi için bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, II, 161-249.

29 Bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, II, 249-307.

30 Bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, II, 307-418.

Babasının saltanatı sırasında diğer kardeşleri **Şehzade Bayezit** ve **Şehzade Mustafa**'nın bertaraf edilmesiyle kolayca tahta geçen **Sultan İkinci Selim**, adını aldığı dedesi **Yavuz Sultan Selim** ve babası **Kânûnî**'ye göre oldukça silik bir idare sergilemiştir. **Sokullu Mehmet Paşa** gibi devrin büyük devlet adamları sayesinde Osmanlı Devleti ihtişamını sürdürmüştür. **Kânûnî Sultan Süleyman**'dan devralınan İmparatorluk topraklarını genişletmişlerdir. **Sultan İkinci Selim**'in kendisi hiç sefere çıkmamış ve liyâkatli olmayan **Ali Paşa**'nın *Kaptan-ı Deryâ*lığında *İnebahtı* fâciası yaşanmıştır. Padişahlığı sekiz yıl süren **II. Selim**, 15 Aralık 1574 günü vefat etmiştir³¹.

Sokullu Mehmed Paşa'nın ağırlığını hissettirdiği **III. Murad** döneminde, Osmanlı toprakları en geniş sınırlarına ulaşmıştır. İngilizlerle de dostane ilişkiler geliştirilmiş, ilk İngiliz kapitülasyonunun verilmesiyle İstanbul' a daimi İngiliz elçisi gönderilmiştir. **Papa**'nın *Katolik Avrupa*'da kurabileceği haçlı ittifâkına karşı Protestan İngiltere ile ilişkiler geliştirilmiş, daha sonra bu ittifâka Hollanda da dahil edilmiştir. Devlet işlerini **Sokullu**'ya devreden **Sultan Üçüncü Murat** zamanında, sarayda kadınlar devlet işlerine çokça karışmaya başlamış ve bu durum **Sokullu**'nun ölümünden sonra da artarak devam etmiştir³².

III. Mehmet devri duraklamanın başladığı döneme rastlar. *Celâlî isyanları* ve *İran savaşlarının* çok uzun sürmesi onu büyük üzüntü içinde bırakmıştır. İçkiyi tamamiyle yasaklayıp, bütün gizli meyhaneleri kapattırmıştır³³.

Bu asırda, siyasi gelişmeye paralel olarak memleketin her tarafında, şehirlerde, kasabalarda ve köylerde büyük bir iktisâdî refah göze çarpıyordu³⁴. Fethedilen ülkelerden yurda geniş ölçüde servet ve vergi girmesi yanında, ziraat, sanayii ve ticaret hayatının tam bir uyum içinde gelişmesi bu refahın belli başlı sebeplerindendi. Bu dönemde dünyanın en büyük ordu ve donanmasına sahip olan Osmanlı tüm bu birliklerin ihtiyacını kendi bünyesinden temin ediyordu. Hemen her evde bir dokuma tezgahı bulunuyordu. İpek, kadife, pamuklu kumaşlar, işlemler,

31 Bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, III, 1-40.

32 Bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, III, 40-114.

33 Bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, III, 115-124.

34 İktisadi durum için bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, II, 681-690.

halılar, eyer ve koşum takımları, silahlar, deri eşyası bu ellerde mümkün olduğu kadar özenle yapıp, geleneksel Türk süsleme sanatının desenleri bunlar üzerine özenle işleniyordu. Bu dönemin huzur ve refahının yaşattığı manevi hazdan olsa gerek, mimariden dokumaya, kuyumculuktan silah yapımına, her türlü ürün adeta bir sanat eseri olarak bezeniyordu. Her alanda olduğu gibi el sanatları ve mimaride de zirveye ulaşılmıştı³⁵.

B- İlim ve Kültür Hayatı

Sadece bir takdir ve hayranlık ifadesi olarak değil, yerinde ve haklı bir tespitle Avrupalılar tarafından **Sultan Süleyman**'a verilen meşhur sıfata uygun olarak **Kânûnî Sultan Süleyman** devri her sahada olduğu gibi Türk ilim, kültür, dil ve edebiyatının da tamamen şahsiyetini kazandığı en zengin ve verimli devresini teşkil etmektedir³⁶.

Ordu-millet özelliği taşıyan Osmanlılar aynı zamanda şâir-millet özelliğini de taşıyordu. Çoğu da bizzat şâir olan Osmanlı padişahları, ülkeleri dahilindeki kültür ve sanat hayatını geliştirmek için ne gerekiyorsa yerine getiriyorlardı. İlim adamları, şâirler ve sanatkârlar himaye ediliyor, onlara saygıda kusur edilmiyordu. Bu nedenle Osmanlı Toprakları ilim adamlarını, sanatçıları adeta kendine çekiyordu. Dönemin kültür merkezleri olan *İstanbul, Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, Bağdat* gibi şehirlerin her köşesi ilim adamları ve şâirlerin toplandığı, ilmi ve şâirâne toplantıların yapıldığı birer akademik muhit halini almıştı.

İşte bu ilmî muhit, **İbn-i Kemal, Ebu's-Su'ûd, Kınalı-zâde** gibi âlimler; **Hoca Sâdettin Efendi, Gelibolulu Âlî** gibi tarihçiler; **Sehî, Lâtîfî, Âşık Çelebi** gibi tezkire yazarları ve **Mimar Sinan**³⁷ gibi eşsiz bir mimarı yetiştirmiştir.

35 Bkz. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, II, 607-629; N.Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1997, I, 559-560.

36 Bkz. Banarlı, **a.g.e.**, I, 567-570; E.J.W.Gibb (terc.Ali Çavuşoğlu), **Osmanlı Şiir Tarihi**, Ankara 1999, III, 14-124; Amil Çelebioğlu, **Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul 1994.

37 Mimar Sinan ile ilgili olarak bkz. Abdullah Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul, 1986; Doğan Kuban, "*Sinan*", **Osmanlı**, Ankara 1999, X, 190-201.

Bu asırda Anadolu, *Çağatay* ve *Azerî* sahalarında eşsiz şâirler yetiştiren Türk edebiyatı, *Dîvân*, *halk* ve *tekke* edebiyatının en nâdide eserlerini ortaya koymuş ve bir Türk klasisizmi yaratmıştır.

16.yy.'da *Azerî* lehçesiyle yazan şâirlerin en büyüğü **Fuzûlî**'dir. **Şah İsmail**, yer yer *Hurûfîlik* izleri taşıyan, mezhep propagandası amacıyla **Hatâyî** mahlasıyla yazdığı *Farsça* ve *Türkçe* şiirlerle, *Alevî-Bektâşî-Hurûfî* zümrelerince benimsenmiştir. 15.yy.'da **Ali Şîr Nevâî** ile büyük bir gelişme gösteren *Çağatay* sahası Türk edebiyatının bu yüzyıldaki en büyük şâiri **Bâbü'r Şah**'tır.

Bu dönem, Anadolu sahasında ise **Zâtî**, **Hayâlî**, **Nev'î**, **Rûhî**, **Taşlıcalı Yahyâ Bey**, **Bâkî** gibi dîvân şâirlerini; *Türkî-i basît* ile şiir söyleyen **Tatavlah Mahremî** ve Edirneli **Nazmî**'yi; **Kara Oğlan**, **Karaca Oğlan**, **Kör Oğlu**, **Kul Mehmed** gibi halk şâirleri ile; **Ahmed Sarban**, **Ârifî**, **Arşî**, **Azmî Baba**, **Gülşenî**, **Kaygusuz** (Vizeli Alâeddîn), **Hâşimî**, **Merkez Efendi**, **Pîr Sultan Abdal**, **Sünbül Sinan**, **Şemseddin Sivâsî**, **Ümmî Sinan** gibi tekke şâirlerini yetiştirmiştir³⁸.

C- Tasavvufî Durum

*Moğol istilas*ı öncesinde ve bu istila sırasında vuku bulan göç dalgaları ile birlikte, *Mâverâünnehir*, *Hârezm*, *Horasan* ve *Azerbaycan* bölgesi ile *Mısır*, *Suriye* ve *Irak* üzerinden farklı nitelikteki dinî-tasavvufî cereyanlar ve temsilcileri de Anadolu'ya geldiler.

O dönemin tarihsel ortamında oynadıkları rolden dolayı daha sonraları “**Kolonizatör Türk dervişleri**” olarak adlandırılacak olan *Horasan erenleri*, genellikle “*Heterodoks*”³⁹ olarak tabir edilen İslâm anlayışını oluşturan kitlelerin

38 A.Bâki Gölpınarlı, **Divan Şiiri XV-XVI. Yüzyıllar**, İstanbul 1954; Büyük Türk Klasikleri, a.g.e., III, 195-210; N. Sami Banarlı, a.g.e., I, 515-522; E.J.W.Gibb (terc. Ali Çavuşoğlu), a.g.e., III, 14-260; Amil Çelebioğlu, a.g.e.; Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1999, s.137-172;.

39 Ortodoksun zıddı demektir. Belirli bir düşünce, ideoloji alanında ana akıma bağlanmayıp, merkezî iktidarın diliyle konuşmayan, farklılıklara açılan düşünme ve davranma biçimi diye de tanımlanabilir. Örneğin Osmanlı iktidarının dini, (ortodoks islam) sünnilîğin Hanefîlik kolu olmasına karşın, imparatorluk tebası olan müslüman halkın büyük bölümünün inançları çeşitli versiyonlarıyla Sûfilîğin popüler veya entelektüel biçimleridir; yani heterodoks islamdır.

teşekkülünde etkili olmuştur⁴⁰. *Abdalân-ı Rûm* olarak da anılan, aynı zamanda birer savaşçı olan bu şeyhler *Şî-Bâtînî* ve hatta *Hurûfî* temayülü olan halk İslâm'ı, popüler İslâm ve tekke İslâm'ı olarak da anılan dînî-tasavvufî bir teşekkül meydana getirmişlerdir. *Yesevî* kültürüne dayanan *Yesevîlik*, onu da içine alan *Haydarîlik*; *Baba İlyas* kültürüne dayalı *Vefâîlik* (Ahmedîlik) ve daha sonra *Bektâşîlik* ile *Bayrâmîlik* bu zümredendir. Beylikler döneminden itibaren, özellikle kuruluş dönemlerinde bu şahıslarla daima yan yana olan ve onları sürekli himaye altında bulunduran Osmanlı sultanları, yükseliş döneminden itibaren devlet teşekkülünün değişmesi ve gelişmesiyle birlikte daha çok Sünnî-İslâm anlayışını temsil eden, genellikle yüksek zümre ve medrese çevrelerinde taraftar bulan, *Mevlevîlik*, *Halvetîlik*, *Rufâîlik*, *Nakşibendîlik* gibi tarikatları arkasına almıştır. Sünnî-İslâm devleti olarak teşekkül ettiği şerîat sistemi ve buna bağlı olarak çıkarmış olduğu fetvâlar için bu tarikatları kendisine destekçi olarak görmüştür. Bu durum medrese-halk İslâm'ı arasında bir gerilim yaratmış, *Şîlik* ve *Batnîliğe* şiddetle karşı çıkan Sünnî-Osmanlı'nın, *Bayrâmî-Melâmîleri*, *Bektâşîlik*, *Râfîzîlik*, *Hurûfîlik* ve *Gülşenîlik*⁴¹ gibi zümreler üzerinde baskıcı bir tutum sergilenmesine neden olmuştur⁴².

Özellikle, **Şeyh Bedreddin**, **Şahkulu**, *Celâlî İsyanları*⁴³ gibi pek çok dînî-sosyal hareketlerden sonra bu tutum daha şiddetli bir hal almış, şerîata aykırı fiilleri olduğu ve Sünnî-İslâm inancını tehdit ettiği gerekçesi ile “*zındık ve mülhid*” ilan edilen, **İsmâil Ma'sukî** ve **Hamza Bâlî**'nin⁴⁴ pek çok müridiyle birlikte idam edilmesi bu gerilimin hat safhaya ulaşmasına neden olmuştur. Bu olayların ardından özellikle **Hamzavîler** olarak anılmaya başlanan **Bayrâmî-Melâmîleri** olmak üzere halk arasında taraftar sayısı artan, ilgi uyandıran Tarikat şeyhleri devletin bütünlüğünün korunması hususunda bir tehdit unsuru olarak kabul edilmiş, sıkı

40 Bu konu geniş bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, İstanbul 1959; V. Lütfi Barkan, “*Kolanizatör Türk Dervişleri*”, **Vakıflar Dergisi**, S. II (1942), s. 279-304.

41 İbrahim Gülşenî ve Gülşenîlik hakkında bkz. Himmet Konur, **İbrahim Gülşenî -Hayatı, Eserleri**, Tarikatı-, İstanbul 2000.

42 Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, “*Din ve Düşünce*”, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, İstanbul 1999, I, 109-137.

43 Celâlî İsyanları ile ilgili olarak bkz. Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, İstanbul 1984, IV, 1168-1169.

44 Hamza Bâlî ve Hamzavîlik ile ilgili olarak bkz. Nihat Azamat, “*Hamza Bâlî*”, **TDV., İA.**, XV, 503-505.

takibat altında tutulmuşlar, zaman zaman haklarında tutuklama, hatta idâm kararları çıkartılanlar olmuştur⁴⁵.

Bu durumda, bu kişiler kurtuluşu devletin destekçisi konumunda olan başta *Halvetîlik*, *Mevlevîlik*, *Rufâîlik* gibi *S ü n n î* inancına bağlı Tarîkat şeyhlerine intisap etmekte bulmuşlardır. Şeyh Gazanfer, Hâşimî Emîr Osman Efendi ve yine aynı silsileden gelen Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi (999/1591) de aynı akîbete uğrayanlardandır⁴⁶.

II- HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ’NİN HAYATI

A- Doğumu, Adı, Mahlası ve Lâkapları

Asıl adı **Osman** olan **Hâşimî** 919/1513 tarihinde *Sivas*’ta doğmuştur. Babası **Mehmed Sivâsî** adında bir zattır⁴⁷. Şeyh Hulvî’nin *Lemezât*’ındaki: “...*sahîhu*’n-neseb ve *sâdât-ı kirâmın zübdesi* ve *evlâd-ı fihâm-ı Âl-i ‘abâ*’nun *güzîdesi* ve *bu târife-i celîlenün pesendîdesidür.*” ve **Mehmed Süreyyâ**’nın *Dîvançe*’sindeki “...*seyyid-i âlî-makâm, annesi Haydar-ı Kerrâr cedd-i büzürg-vârım, dâd-res-i feryâd ü zârım efendim hazretleri...*”⁴⁸ şeklindeki ifadelerden anlaşıldığına göre, annesi tarafından seyittir. Bu nedenle “*seyyid*” ve “*emîr*”⁴⁹ lâkabıyla anılmıştır.

Bu lâkaplardan dolayı kaynaklar ondan; **Seyyid Osman Hâşimî**⁵⁰, **Seyyid Osman Efendi Hâşimî**⁵¹, **Seyyid Osman Efendi**⁵², **Hâşimî Emîr Osman Efendi**⁵³,

45 Osmanlı’da dinî-sosyal hareketler ve devlet, ulemâ, meşâyih ilişkileri ile ilgili olarak: Ahmet Yaşar Ocak, **a.g.m.**, s. 139-158; aynı mülf., **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15. -17. Yüzyıllar)**, İstanbul 1999; aynı mülf., “*Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmâil Ma’sukî*”, **Osmanlı Araştırmaları**, X (1990), S. 49-58; Ekrem Işın, “*İsmail Ma’sukî*”, **DBİA**, IV, 214-215, Reşat Öngören, **Osmanlı’da Tasavvuf -Anadolu’da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI)**-, İstanbul 2000, s. 286-298.

46 Bkz. Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, II, 585-587; Süleyman Gökbulut, Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’nin Vahdet-nâme/Usûl-i Muhakkikîn’i Işığında Tasavvufî Görüşleri -İnceleme ve Metin-, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2003, s. 17-24.

47 Bağdatlı İsmail Paşa, **a.g.e.**, I, 657.

48 Mehmed Süreyyâ, **Dîvançe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi**, İstanbul 1329, s. 11.

49 “Şeyh Emîr Sikkînî’nin Bıçakçı Ömer Dede’likten (Emîr Sikkînî) oluşunu açıklayan sözlerimizde görüldüğü gibi Seyyid yerine Emîr ve bunun da yanlışlıkla “umûr” denilmesine, işte bu kitaba ait isimler arasında rastladık. Bu Seyyid Osman Efendi’ye Umûr Efendi denilir, Emîr Efendi yazılırdı”. (Sâdık Vîcdânî, **a.g.e.**, s.39).

50 Müstekim-zâde, **a.g.e.**, yk.31a.

eş-Şeyh Seyyid Osman Efendi⁵⁴, Şeyh Seyyid Osman veya Emîr Osman⁵⁵ olarak bahsetmiştir.

Tarîkat şeyhi ve aynı zamanda bir **mutasavvıf-şair** olan **Emîr Osman Efendi**, tasavvufi görüşlerini yaymak amacı ile söylediği şiirlerinde **Hız. Peygamber** soyundan olması hasebiyle “**Hâşimî**” mahlasını kullanmıştır.⁵⁶

Ayrıca **Hâşimî Emîr Osman Efendi**, Acem seyyitleri gibi saçlarını uzattığı için de **Saçlı Emîr** veya **Saçlı Emîr Efendi** ve **Kasımpaşa**’da kendi adına binâ ettirdiği tekkesinden dolayı da **Kasımpaşalı Emîr Efendi** veya **Kasımpaşalı Seyyid Osman** olarak da anılmıştır. Bundan başka, kendisinden **Hâşimî Hazretleri**, **Emîr Efendi** ve **Emîr Sultan** olarak da bahsedildiği olmuştur. **Efendi** olarak anılması ise onun medrese tahsili almış olmasından dolayı edindiği bir unvandır.

B- Tahsîli ve Tarîkatı

Hâşimî Emîr Osman Efendi tahsil görmek üzere Sivas’tan Amasya’ya gitmiş, buradaki ulemâdan ilk tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul’a gelerek *Sahn-ı Semân Medresesi* yani *Fatih Dâru’l-Ulûmu*’nda eğitimine başlamıştır. **Hâşimî**’nin *Sahn-ı Semân* Medresesinde müderris olduğunu bildiren kaynaklar⁵⁷ olmasının yanında genel kanâat onun bu medresede eğitim görmekte olduğu yönündedir.

Emîr Osman Efendi, bu medresede bulunduğu sırada sürekli olarak bir tarîkata intisap etme arzusu taşıdığından, İstanbul’da pek çok şeyhin sohbetine katılmıştır. Ancak bunların hiç birisinde aradığını bulamamıştır. Nihâyet, gördüğü bir rüya üzerine medreseyi ve orada bulunan her şeyi terk ederek, *Rumeli*’de **Bayrâmî**-

51 Hâşimî Emîr Osman, **Tarîkat-name**, Sly. Ktp. H.Hüsnü Paşa Bl. nr: 758, yk.1a.

52 Sarı Abdullah Efendi, **a.g.e.**, Sly.Ktp. Fatih Bl. nr. 254, yk.134a.

53 Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, I, 188.

54 Sâdık Vicdânî, **a.g.e.**, s.39.

55 Ali Âli, **a.g.e.**, Nuru Osmâniye Ktp. nr. 2293, (4.rükun) yk. 505a-506b.

56 Sayın hocamız Prof. Dr. Mustafa Uzun **DİA**, Hâşimî maddesini yazarken; Tarîkat silsilesi hakkında kaleme aldığı “Sevdiğim” redifli manzumesindeki “Nesli pâk-ı Mustafâ vü Murtazâdır Hâşimî” mısraından hareketle onun bu lakaplarla anıldığını ve Hâşimî mahlasını kullandığını belirtir. Fakat yaptığımız çalışmalar neticesinde bu manzumenin asıl sahibinin Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz. (Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba, **Divan**, Sly. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. nr. 3299, yk. 45-46a; Hâşimî Emîr Osman, **Tarîkatnâme**, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758, yk. 38b).

57 Bkz. Hulvî, **a.g.e.**, s. 591.

Melâmîleri'nin merkezi olan *Vize*'ye⁵⁸ gitmiş ve **Şeyh Ali Alâeddîn Vizevî**'ye intisap etmiştir. Bu durum **Ali Âlî**'de **Hâşimî**'den naklen şöyle anlatılır:

“İstanbul’a vusûl bulup Semâniye müderrislerinin birine intisâb idüp ve dâniş-mendi olup ve medresesinde hücreye girdüm. Yine bir müddet tahsîl-i fûnûn-ı zâhiriye iştigâl oldum ve lâkin dâ’imâ ‘ilm-i bâtın fıkri idüp arzû-yı tarîkat eylerdüm ve her kande ‘ilm ü hakikat bilür bir kimesne istimâ’ itsem elbetde gider varur buluridüm ve sohbetine dâhil ziyâret ider ve bu vech ile İstanbul’da revân ve pûyân kılup arar gezerdüm.”⁵⁹

Kaynağını Kur’ân-ı Kerîm’deki “Kınayanın kınamasına aldırılmazlar”⁶⁰ ve “Kendini kınayan nefse yemîn ederim”⁶¹ gibi âyetlerden alan *Melâmîlik* hareketi, hicrî III. asırda **Hamdun Kasar** (v.271/884)’la ortaya çıkmış ve buna *Birinci Devre Melâmîliği* adı verilmiş, bu hareketi benimseyen kişilere de *Melâmî* denmiştir. *Melâmî*, gurur ve kibre düşmemek için ibâdet ve tâatini gizler, kendisine özel bir kıyafet, evrâd ve ezkâr edinmez. *Melâmet* mensupları, toplum içerisinde ayrıcalıklı bir konumda bulunmayı ve içindeki sırlara vâkıf olunmasını istemezler, iyiliklerin gizlenip, kötülüklerin açığa vurulmasından çekinmeyen *Melâmîler*, rızıklarını çalışarak kazanmayı ve fakire yardım etmeyi düstur edinmişler, zikirden çok sohbebe önem vermişler ve genellikle bir mekân edinmeyip, kahvehânelerde ya da esnaf çevrelerinde toplanmayı tercih etmişlerdir. Kısa sürede yaygınlaşan *Melâmetiye* Hareketi, hicrî V. asırda *Horasan* ve *Türkistan*’da önemli temsilcileri olmuş ve üç devre halinde varlığını sürdürmüştür.

İkinci Devre Melâmîliği, 1429’da vefat eden **Hacı Bayrâm Velî** (v.832/ 1429)’nin⁶² halîfelerinden **Bıçakçı Ömer Dede** (v. 880/1475) ile başlar. Bu dönem *Bayrâmîye-i Melâmîye* olarak adlandırılır⁶³. **Bıçakçı Ömer Dede**’den sonra

58 **Vize**, Kırklareli vilâyetine bağlı bir kaza olup, Midye ve Sergen adında iki nahiyesi, yirmi yedi köyü bulunur. Istaranca dağlarının güney-batı eteklerinde kurulmuştur. (Sami Öngör, **Coğrafya Sözlüğü**, İstanbul 1961, s. 891).

59 Ali Âlî, **a.g.e.**, yk. 505a-506b.

60 Mâide,5/54.

61 Kıyâmet, 75/2.

62 Hacı Bayrâm Velî ve tarîkatı hakkında: M. Ali Aynî, **a.g.e.**.

63 **Abdullah Efendi, Semerâtü'l-Fuad**’da *Hacı Bayrâm Velî* tarafından *Melâmî neşve* esas alınarak *Halvetî* ve *Nakşibendî* tarikatlarının birleştirilmesi sonucu kurulan bu tarîkatı ve mensuplarını şöyle anlatmaktadır: “...*Bayrâmîye tarikatının kurucusu Hacı Bayram Ankaravî*

Osmanlı sınırları içerisinde genişleyen bu tarikat, **Bünyâmin Ayâşî, İsmâil Ma'sûkî, Hamza Bâlî, Hüseyin Lâmekânî, İdris Muhtelifî** gibi önemli şahsiyetleri yetiştirmiştir. Melâmî kutbu **Hamza Bâlî**'nin 1561'de idam edilmesinden sonra **Hamzavîlik**⁶⁴ olarak adlandırılan bu devre Melâmîliği Osmanlı Devleti'nde en çok tâkibata uğrayan tarikat olarak göze çarpmaktadır.

Üçüncü devre Melâmîliği, Arap Hoca adı ile de bilinen **Muhammed Nûru'l-Arabî** (v.1305/1887) ile başlar. **Şeyh Muhammed Nûru'l-Arabî**'ye⁶⁵ nispet edilmesinden dolayı **Melâmîye-i Nûriye** olarak anılmaktadır⁶⁶.

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin bu tarîkattaki silsilesi şu şekildedir⁶⁷:

Muhammed Mustafa

Ali ibn-i Ebî Tâlib

Hasan Basrî

kendi zamanında halife çıkarmamıştı. Vefatından sonra Akşemseddin ile Ömer Sekinî arasında dedikodu olmuş, taç ve hırka ile ateşe giren Sekinî'ye hiçbir şey olmadan ateşten çıkmış; anca taç ve hırka yanmıştır. Bu olaydan sonra taç ve hırka kabul etmeyen melâmet tarikatını tuttu.

Emîr Sekinî'den **Nûr-ı Muhammedî Bünyamin Ayaşî** hazretlerinde tecelli etmiştir. Ondan **Hacı Alaeddin Aksarayî**'ye ondan **İsmail Kemal Maşukî**'ye ve ondan **Ahmed Sarban Hayrabolulu**'ya intikâl ederek onlardan da iki kol devam ederek bir kolu **Vizeli Alaeddin Efendi**, ondan **Gazanfer Efendi** ve ondan da iki kola ayrılarak bir kolu **Vizeli Bâlî Efendi** ve öbürü de Kasım Paşa'da medfun **Emîr Efendi**'ye intikal etmiştir.

Bütün bu saydığımız zevât Hak yolunun mürşitleri olup, vecd ve cezbeye varıp dalarak Allâh'ın birliğine iman ve itikat etmişlerdir. Allah sevgisine tutulmuşlar, melamet yolundan gitmiş ve kabâ(hırka) altında bir takım dal ve budak salmışlardır. Bunlar şöhrat elbisesini çıkarıp melâmet ihramına bürünmüşlerdir. Halkla temas etmekle beraber kalpleri dünyalıkla meşgul olmamış ve kendilerini Allah'a vermişlerdir. Kalplerini nefsanî duygulardan tasfiye ve tahliye edip Allah'la baş başa kaldıklarındandır ki, Halvetiye denmiştir. Gönüllerinde muhabbetullâh yazıldığı ve nakşedildiği için Nakşibendiye olarak adlandırılmışlardır.

Bu zatlar benlik iddiasında bulunmamışlar, nâ-meşru hiçbir şey yapmamışlardır. Zahirî gözler onların değerlerini takdir edemezler...". Sarı Abdullah Efendi, **Semerâtü'l-Fuad**, s.150-151.

64 **Sâdık Vîcdânî** bu iddiâyı kabul etmediğini şöyle ifade etmektedir: "Bayrâmîye tarikatının melâmîye kolunda "Hamzaviye" adıyla bir şubenin varlığını ifade edenler şubenin kurucusu olarak **Şeyh Hamza Bâlî**'yi gösteriyorlarsa da, bu tevcîh doğru olmadığı gibi böyle bir şube de mevcut değildir". Sâdık Vîcdânî, **a.g.e.**, s.41.

65 Üçüncü devre Melâmîliği ve Muhammed Nûru'l-Arabî için bkz. H. Fehmi Kunmanlıoğlu, **H. Pîr Seyyid Muhammed Nûr**, İzmir 2001.

66 Melâmîlik için şu kaynaklara müracaat edilebilir: Abdülbaki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul 1931; Ömer Rıza Doğrul, **Melâmet**, İstanbul 1950; A.Y. Ocak, **a.g.e.** ; Cavit Sunar, **Melâmîlik ve Bektâşîlik**, Ankara 1975; Yusuf Ziya İnan, **İslâm'da Melâmîliğin Tarihi Gelişimi**, İstanbul 1976; Abdurrahman Cerrahoğlu, **Dünya ve Bugünkü Melâmîler**; Ekrem Işın, "Melâmîlik", **DBİA.**, V, 380-387; Ali Bolat, **Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik**, İstanbul, 2003.

67 Bu şahıslar hakkında bkz: Ali Âlî, **a.g.e.**; Müstakim-zâde Süleyman, **Risâle-i Bayrâmîye-i Melâmîye**; Lâ'î-zâde, **a.g.e.**; M. A. Aynî, **a.g.e.**; A. Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**.

Habîb Acemî
Dâvûd Tâ'î
Ma'rûf Kerhî
Sırrı Sakatî
Seyyidü't-Tâ'if
Cüneyd Bagdâdî
Mümşad Dîneverî
Muhammed Dîneverî
Ömer Bekrî
Muhammed Ömer Bekrî
Vahiyeddîn
Ebu'n-Necîb Abdü'l-Kâhir Sühreverdî
Ûtbeddîn Behrî
Rükneddîn Necâşî
Şehâbeddîn Muhammed Tebrîzî
Cemâleddîn Muhammed Tebrîzî
İbrâhim Zâhid Gîlânî
Safiyeddîn İshak Erdebiyâyî
Sadreddîn Mûsâ Erdebilî
Ulemâeddîn Ali Erdebilî
Hacı Bayrâm Velî Ankaravî
İbrâhim Erdebilî
Şeyh Hamâmeddîn Aksarâyî
Göynükî Seyyid Ömer Dede Sikkînî
Bünyâmîn Ayâşî
Pîr Ali Aksarâyî
Hayrabolu Ahmed Sarban
Alaeddîn Vizevî
Gazanfer Vizevî

Osman Hâşimî⁶⁸

Hâşimî yine böyle tarîkata girme arzusuyla yanıp tutuştuğu günlerde rüyasında **Hz. Ali** (ra)'yi bir atın (Düldül) üzerinde görür ve **Hz. Ali** ona *Vize*'ye gitmesini söyler. Bu rüyanın etkisiyle, sabahleyin kalkar kalkmaz, yola revan olup *Vize*'nin yolunu tutan **Hâşimî**, *Vize*'nin kenar mahallelerine ulaştığında kendisine bir atlı yaklaşip selam verir. Menkûbede bu selam veren kişinin **Hz. Ali** olduğu; **Hâşimî**'nin onun atının terekesine bindiği ve **Hz. Ali** ile hasbihal ettiği belirtilir. Nihâyetinde bu durumun bir cezbe hali olduğu zikredildikten sonra devamla **Hâşimî**, **Hz. Ali** olarak algıladığı o şahsın gerçekte **Şeyh Alâeddîn Vizevî** olduğunu ifade eder. **Hâşimî** bu zatın yanında **Gazanfer Efendi** ile birlikte bir müddet kalıp ona hizmet ettikten sonra yüce mertebelere erişmiş olduğunu anlatır⁶⁹.

Bu sırada şeyhi tarafından **Gazanfer Efendi**'nin kızı ile evlendirilmesi Ali Âlî'de şu şekilde anlatılmaktadır:

“...Menkuldür ki Şeyh Seyyid Osman Vizeli Şeyh Alâüddîn kuddise sırruhü'l-azîzin hizmetinde olduğu esnâda Şeyh Gazanfer dahî hizmette idi. Pes ikisi şerîk-i ilm-i ledûn olup, mâ-beynlerinde akd-i uhuvvet itdiler ve dâimâ bir yerde gezüp, şeyhün hizmet-i lâzîmesine ma'iyet ile görür oldılar. İttifâken bir günde şeyhin su yolu harkını açup tathîr lâzım gelir Gazanfer ve Emîr hâzırlar olup birine girmek fermân

68 Bkz. Hâşimî, **Dîvânçe**, Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp. nr. 681, yk. 3a-3b, 29b; Sâdık Vîcdânî, **a.g.e.**, s.1-63; II. Bölüm, Mutasavvıflar.

69 Bu durum menkûbede şöyle anlatılmaktadır: “Bir gice menâmumda Esedu'llâhü'l-Gâlib Emîr'ul-Mü'minîn 'Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) Hazretlerini Düldül süvâr ve belinde seyf-i Zülfikâr yolca gider müşâhede eyledüm. Karşıma geldiklerinde: 'Ey oğul 'Osman! Eğer beni isteyüp dilersen *Vize*'ye gel ki beni anda bulırsın' buyurdılar. Bî-dâr olup kendümi gayr-i hâlde buldum ve ol şevk ile sabâha dek uyumayup ve seherî namaz kılup hücre-i ve içinde her ne ki var terk eyledüm ve İstanbul'dan çıkup *Vize* deyü çekilüp revâne oldum. Bâ-husûs ki yol iz bilmezdim, rast geldüğimden su'âl idüp *Vize*'ye vardum. Şehir kenarına gelüp dâhil-i mahallât olacak mahallede bir taraftan gelür bir süvâr kimesne zâhir oldı ve bana yaklaşip selâm virdükden sonra bi'l-ba'dahâ: 'Oğul! 'Osman eger 'Ali'yi arayup istersen işte 'Ali benüm' deyüp ve altında olan ata işâret kılup ve bu dahî mahallinde Düldül olur' didi. Bu esnâda hayrete düşdüğümün gayrı benüm dahî hatıruma geldi ki: 'Benüm gödüğüm rü'yâda anun Zülfikârı var idi didim, sende yok'. Derhal kuşağından tesbîhini çeküp ve 'işte bizüm Zülfikârumuz' dedikde ol tesbîh bana Zülfikâr gibi iki çatal şeklinde göründü ve hayretüm ğalebe idüp bî-hûd oldum ve ayılıp ğayr-ı âleme düşüp cezbe pertevinden bî-tâb u tüvân öninde yollanup nice idüğim ve ne hâlde olduğım hiç nesne bilmedüm ve lîsân ve kaleme gelmesi mümkün değil hâlât müşâhede itdüm. Netîce-i kelâm meger ol süvâr Şeyh 'Alâeddîn Vizevî (kaddesa'llâhü te'âlâ) Hazretleri idi. Bana rahm ü şefkat idüp nazar-ı kimiyâ manzarlarından diriğ itmedi ve hüsn-i teveccüh-cemâl ile beni sahve getirüp ve yanına alup zâviyesine iletirdi. Ben dahî kulluğımı ihtiyâr kılup ve hidmetünde bir müddet ve zamân sarf-ı iktidâr eyleyüp her ne sa'âdete irişdüm ise anun nazar-ı 'âtfeti ve yüce himmeti berekâtında irişmiş oldum”. Ali Âlî, **a.g.e.**, yk. 505a-506b.

olunur. Emîr başından yeşil amâmesini çıkarup bir mahalle koyunca Gazanfer dirîğlik idiüp ve esvâb ve amâresiyle kendüsini hark içüne per-tâb eyleyüp ol hizmeti görür. Şeyhin nazar ve maksûdı Emîr iken bu sebkât sebebi ile vedî'a-i ilâhiye olan sırr-ı hakikat Gazanfer'e müyesser olur. Pes Şeyh Alâüddîn Hazret-i Gazanfer'ün kerîmesini Emîr'e nikâh itdirüp ve sırr-ı vedî'a Emîr'ün hakkı idigüni ve Gazanfer'den sonra Emîr'e nakl ideceğini ifâde kılup ve hürmet ve tevkîr olunmasını ziyâde tenbih ve tavsiye buyurup, bundan sonra hemân merhûm olmuş ve pîr Gazanfer Vizeli seccâdesinde câlis olup Emîr Osman bir gürûh-ı ehîbbâ ve dervîşân ile Vize'den azîmet itmiş ve sîla semtidür deyü Amasya şehrine varup, bir zaman anda karar kılmışdur...⁷⁰.

Vizeli Ali Alâeddîn'den (v. 970/1562) sonra posta oturan **Şeyh Gazanfer**'in yanında sülûkunu tamamlayan **Hâşimî**, bir müddet sonra Amasya'ya giderek burada tarîkatı yaymaya başlamış, **Şeyh Gazanfer**'in 974 (1566) yılında ölümü üzerine **İstanbul**'a giderek kendi adına kurmuş olduğu zâviyede bu görevi sürdürmeye devam etmiştir.

Bu sırada şöhreti oldukça yayılmış ve çok geniş bir taraftar kitlesine ulaşmıştır. **Hâşimî** mahlası ile söylediği şiirlerinde **Bâtınî** fikirleri yaydığı ve **İsmâîl Ma'sukî** ve **Hamza Bâlî** koluna bağlı bulunduğu düşüncesi ile ulemâ ve tarîkat çevrelerini karşısına almıştır⁷¹. **İsmâîl Ma'sûkî** ve **Hamza Bâlî** olaylarından dolayı Tarîkat üzerinde var olan baskı böylece daha da artmış, **Hâşimî** hakkında tutuklama,

70 Ali Âlî, a.g.e., yk. 505a-506b.

71 Bu intisabın zahiren olduğu hakkında şöyle bir anekdot anlatılmaktadır: 1575 yılında İstanbul'un çeşitli kahvelerinde kulaktan kulağa bir şiir dolaşmaktadır.

“Gizli gencin lü'lü-i lâlâsıyım
Şöhre-i aşkım cihân kal'asıyım
Küntü kenz'in remzinin Mevlâ'sıyım
Zât-ı bahtın 'alleme'l-esmâ'sıyım
Mescid-i aşkın imâmı olmuşum
Deyr-i aşkın hem çelîpâ pâsıyım
Ben ne dersem Hak onu işler hemân
Şöyle benzer, ben onun ağasıyım”

Bu şiir o kadar yayılır ki, İstanbul günlerce bu şiirle çalkalanır. Bunun üzerine Sünbülî şeyhi Koca Mustafa Paşalı Yusuf Sinan Efendi bu şiir ve şairi aleyhinde beddua ve lanetlerle dolu **Tadlîlû'd-Tedvîl** isimli bir risale kaleme alır. Bunun üzerine Hâşimî, başını kurtarmak için Nureddin-zâde'ye intisap etmiştir. Bkz. M. Baha Tanman, “Saçlı Emîr Tekkesi”, **DBİA**, İstanbul 1994, VI, 383; Alim Yıldız, “Melâmî Bir Şair Hâşimî Emîr Osman”, **Ay Vakti**; Aynı mülf, **Sivashlı Şairler Antolojisi**, s. 58.

hapis ve hatta idam kararı çıkarılmıştır. Bunun üzerine **Hâşimî Emîr Osman Efendi** dönemin nüfuzlu *Halvetî* şeyhlerinden **Filibeli Nûreddin-zâde Muslihiddin Mustafa Efendi**'ye (v.1573)⁷² sığınarak bir müddet onun dergahında bulunmuş ve ondan *Halvetî* tâcî giymiştir.

Rivâyete göre bu dergahta bulunduğu sırada, **Nûreddin-zâde**'nin dervişleri her sabah rüyalarını tabir ettirmek üzere şeyhlerinin huzuruna varırmış. Bunlar arasında bulunan **Hâşimî**'nin hiç rüya tabir ettirmediği **Nûreddin-zâde**'nin dikkatini çekmiş. **Nûreddin-zâde** bir gece rüyasında Peygamberimiz'i (s), kendisine üç yapraklı taze bir ayva verirken görmüş. **Nûreddin-zâde** sabah olup uyanınca, dervişleri rüyalarını tabir ettirmek için yine şeyhlerinin huzuruna gelmişler. **Hâşimî** de bir kenarda durmuş, **Nûreddin-zâde** dervişlerinin rüyalarını tabir ettikten sonra **Hâşimî**'ye dönerek: *“Sen hiç rüya görmez misin, zira rüya tabir ettirmek için şimdiye kadar hiç müracaat etmedin”* demesi üzerine **Hâşimî**, üç yapraklı taze ayvayı hırkasının altından çıkararak **Nûreddin-zâde**'ye vermiş. **Nûreddin-zâde**: *“Artık senin bize ihtiyacın kalmadı, iki aslan bir postta olmaz, var git kendi postuna sahip ol”* demiş⁷³. Bu hadiseden sonra **Hâşimî**, *Kasımpaşa*'daki tekkesine dönmüştür.

C- Tekkesi ve Halîfeleri

Saçlı Emîr veya **Emîr Sultan Tekkesi** olarak anılan bu yapı bizzat **Hâşimî** tarafından İstanbul'un Beyoğlu İlçesi'nde Kasımpaşa Kulaksız Mahallesi Yeniçeşme Caddesi Kadı Mehmet sokak üzerinde inşa ettirilmiştir. **Seyyid Hâşimî Osman Efendi** (1003/1595)'de vefat ettiğine göre mâbedin esası bu tarihten evvel yapılmış olup duvarları moloz taşından kâr-gir, çatısı ahşap ve minaresi taş tuğladandır. Türbede bânisi **Emîr Osman Hâşimî**' ye ve aynı aileye mensup kişilere ait on beş

72 Nûreddin-zâde hakkında bkz. Atâî, **a.g.e.**, s. 212-214; Kınalı-zâde, **a.g.e.**, I, 171.

73 Hulvî, **a.g.e.**, s.593; Ali Âlî, **a.g.e.**, yk. 506a-506b; H. Vassâf, **a.g.e.**, s. 572, 573; M.Halit Bayrı, *“Mutasavvıf Şairler: Hâşimî”*, TFA., S. 161(1962), s. 2926; M. Uzun, *a.g.m.*, s. 411

kadar lahit bulunmaktadır. Çeşme kitâbesinde ise 1763 kaydı vardır. Bu gün câmi olarak faaliyet göstermektedir⁷⁴.

İstanbul'daki tasavvuf çevreleri, XVI. asrın sonlarında **Hâşimî Osman Efendi**'nin bu tekkeyi inşa ettirmesiyle birlikte, **Rumeli-Melâmîlik** anlayışı ile tanışır. XVII. yüzyılın ilk yarısında *Helvâyî Tekkesi*'nden⁷⁵ sonra ikinci **Melâmî-Bayrâmî** merkezi niteliğinde olan *Saçlı Emîr Tekkesi*, *Helvâî Tekkesi*'nde odaklanan **Anadolu-Melâmî** anlayışının 1154/1644'te son bulması üzerine, aynı yüzyılın sonlarına doğru, *Saçlı Emîr Tekkesi* hareketin merkezi olmuş ve bu özelliğini, XVIII. asrın başlarına kadar korumuştur.

Tekke kuruluşundan itibaren XVIII. yüzyılın başlarına kadar kurucusunun ailesine mensup şeyhler tarafından idare edilmiş, vakfiyesi “*evlâdiye vakfi*” şeklinde düzenlenmiştir.⁷⁶ **Hâşimî Osman Efendi**'den sonra sırasıyla vakfiye şartının gereği olarak oğlu **Seyyid Câfer Efendi** (v. 1040/1631), onun oğlu **Seyyid Tavîl İbrahim Efendi** (v. 1099/1688) ve onun oğlu **Seyyid Gazanfer-i Sâni Efendi** (1112/1700) postnişin olmuşlardır. Hayatları hakkında geniş bilgi bulamadığımız bu zâtlar tekke hazîresinde medfundurlar⁷⁷.

Tekke, XVIII. asrın başında, kısa bir süre **Şâbânîliğe** hizmet verdikten sonra **Hâşimî Osman Efendi**'nin ikinci kuşak halîfelerinden **Paşmakçı Ali Dede**'nin

74 Saçlı Emîr Tekkesi ile ilgili bkz. Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, Ankara 1965, II, 56-57; M. Baha Tanman, **a.g.m.**, s. 384-385; Atilla Çetin, “*İstanbuldaki Tekke Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika*”, **VD**, S. XIII., Ankara 1988, s. 589; Mustafa Özdamar, **İstanbul Dergahları**, s. 188; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâni Efendi, Süleyman Besim Efendi, **Hadikatü'l-Cevâmî**, s. 413; Necdet Yılmaz, **a.g.e.**, İstanbul 2001, s. 356-357; Ramazan Muslu, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-18.yy-**, İstanbul 2003, s. 525-526.

75 **Celâleddin Mahmud Hulvî** ve *Tekkesi* ile ilgili olarak bkz. Hâce-zâde Ahmed Hilmi, **Ziyâretü'l-Evliyâ**, İstanbul 1325, s. 99-106; Necdet Yılmaz, **a.g.e.**, s. 55-62.

76 İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bölümü 1300 numarada kayıtlı **Hâşimî Dîvançesi** sayfa 72a'da sonradan istinsah edilmiş olduğu anlaşılan ve tekkenin gelirlerini beyan eden bir vakfiye kaydı bulunmaktadır: “*Çulaksız'da Hazret-i Emîr Efendi'nün zâviye vakf-ı buyruğu beyân ider: Mankırcı sokağında Çulaksız'da aştâbiye kızınıñ hânesi yevm 1akçe, Sivrikoz'da 'İbâdetü'llâh mahallesinde Çeşme karşusunda hânesi açan yevm 1, Surûrî mahallesinde hâne yevm 1, 'Arnavud-zâde vakfından zâkir akçesi yevm 3, Tabkqhâne'de degirmen yirinden icâra yevm 1, Cânib Efendi'nün selâmlığından senevî akçe 24, Kayıkçı Ahmed'ün evlâdından açan be-her mâh akçe 2, bizüm hâneden açan yevm 1, Kaşâb başın'dan alimur etkiye kurbânı senede aded ganem, 'Ayşe Sultan vakfından kandil yağı akçesi senevî gurus 6, Eğriboz'da zeytin yağı senevî aded gurus 100, cümle akçe yekûni yevmen 87, me'a ruğan*”.

77 Hâşimî'nin halîfeleri ile ilgili olarak bkz. Müstekim-zâde, **a.g.e.**, yk. 29a-30b; Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, s. 579-591.

(v.1124/1712) posta oturmasıyla, yeniden **Bayrâmî-Melâmî** denetimine girmiştir. Tarîkat en kapsamlı örgütlenmesini ise *Lâle Devri*'nde *Topkapı Helvacı Ocağı*'nda yapmıştır. XVIII. asrın sonlarında ise tekkede *Kadirî* meşihatı hüküm sürmeye başlamıştır. Tekkenin son *Kadirî* postnişini **Şeyh Hamdi-i Sâni**'nin yerine torunu **Şeyh Mehmed Süreyyâ Baba** (v. 1930) vekâleten şeyhlik etmiştir. *Karaağaç Tekkesi* şeyhi **Hüseyin Zeki Baba**'dan *Bektâşîlik* icâzeti bulunan **Mehmed Süreyyâ**'nın postnişinliğe aslen atanması ile birlikte tekke, *Bektâşî* tarîkatına bağlanmıştır.

Hâşimî'nin ailesi hakkında bu kişilerden başka bilgi bulunmamakla birlikte, **Sirozlu Şeyh Seyyid Ahmed Hamdî Efendi** (1048/1638) adında bir de damadı olduğu ve Kasımpaşa'da Ok Meydanı'nda bulunan *Sinan Paşa Câmi-i Şerîfi*'ne bitişik türbede medfun bulunduğu bildirilmektedir. Mutasavvıf-şâir olan **Hamdî Efendi**'nin **İlâhiyatı** bulunmaktadır⁷⁸.

D- Vefatı

Hâşimî'nin vefat tarihi konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bir takım kaynaklar onun vefatını 1002 (1593-1594)⁷⁹ olarak verdiği gibi kimileri de 1004 (1595-1596)⁸⁰ olarak vermektedir. **Ayvansarâyî**, **Hâşimî**'nin ölüm tarihini "*Cinânı eyleye gülzâr 'adna varıcak menzîl*" mısra'ı ile 1004 olarak düşürmüştür⁸¹. Ancak çoğunluğun ittîfâkı **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin vefat tarihinin, Hicrî 1003 yılının Zi'l-ka'desi'nin 11'inde yani Milâdî 7 Temmuz 1595 de olduğu yönündedir⁸².

78 Şeyh Hamdî Efendi'nin, bestelenmiş bir Irak ilahi'si vardır. Bkz. S. Nüzhet Ergün, **Türk Musikisi Antolojisi**, İstanbul 1942, I, 359.

79 Bağdatlı İsmail Paşa, **a.g.e.**, I, 657.

80 TDE. Ansk., IV, 140.

81 Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, **Mecmua-i Tevârih**, s. 412.

82 Bkz. M. Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, III, 481; Hâşimî Emîr Osman b. Mehmed Sivâsî, **Tarîkatnâme**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 797, yk. 1a; Müstakim-zâde Süleyman, **a.g.e.**, yk. 29a-29b; Ali Âli, **a.g.e.**, yk. 505a-506b; Nev'i-zâde Atâî, **a.g.e.**, s. 463; Bursalı Mehmet Tahir, **a.g.e.**, I, 188.

Yalnız bir kaynaktan neden ve neye dayanarak yazıldığını anlayamadığımız, 16 Muharrem 1177 tarihi yer almaktadır: "Şeyhü'l-ârifîn ve umdetü'l-vâsılîn Seyyid Osman Efendi Hâşimî (kuddise Allâhü esrârahü) mi'n-tarîki'l-Bayrâmiyye tarîk-ı Hamzavî kasaba-i Kasım Paşa' da Yeniçeşme'de medfûn el-yevm sitte ve aşera fî şehri Muharremi'l-harâm sene seb'a ve sebîn ve mî'ete ve elf". Seyyid Osman Efendi Hâşimî, **Tarîkat-name**, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758, yk.1a.

Hâşimî Emîr Osman Efendi Kasımpaşa’da *Ok Meydanı*’ndaki zâviyesine bitişik türbede medfun bulunmaktadır. Türbenin hâcet penceresi üzerinde kim tarafından yazıldığını tespit edemediğimiz kitâbede şu beyitler yer almaktadır:

“Kıtb-ı ‘âlem nakd ü vaqt Hâcî Bayrâm-ı Velî
Muştâfâ vü Murtażâ sırrına mazharsın belî

Zât-ı pâkinde komuşdur Hudâdan tâ ezel
Server-i ahlâk Muhammedle kerâmet-i ‘Alî

Kıtb-ı ‘âlem mürşid-i kâmil mürüvvet ma‘ deni
Hâzret-i ‘Osmân Efendidür velâyet mahzeni”⁸³

Diğer bir levhada da:

“Hamzaviye kutbunun bu kabr-i cennet fâyıha
Rûhı için oku üç İhlâs ile bir Fâtîha”⁸⁴

Şu manzûmeler de muhtemelen daha sonraları türbeye ziyâret amacı ile gelen kişiler ya da müritleri tarafından burada bulunan nüshaya eklenmiştir:

““Azmidüp vardık bugün dergâhına
Hâşimî ‘Osmân Efendi girdi benüm sırrıma

Görüşüp ma‘ nî yüzinden virdi himmetin baña
Söyle bir yandı bu şâhı dayandı şişârıma

Ğâfil olma ey karındaş sen bu sırdan al haber
Kıtb-ı ‘âlemdür bilen Hâkkuñ cihânda”⁸⁵

“Söyleyen dil hâkî girmiş nuṭkı olmuş lâ-yemût
Câm-ile Allâha ‘âşık Hâşimî sultânı gör

Derd-mend şâhı n’idersin ola gör bir pâdişâh
Pâdişâhlar pâdişâhı ac gözin â‘lâyı gör”⁸⁶

83 Hâşimî, **Dîvançe**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 1300, yk. 74b; M. Süreyyâ, **Dîvançe**, s. 52.

84 H. Vassâf, **a.g.e.**, s. 574.

85 Hâşimî, **a.g.e.**, yk. 72a.

86 Hâşimî, **a.g.e.**, yk. 73a.

Hâşimî'nin halîfelerinden **Şeyh Mehmed Ledünnî Efendi**'nin **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin manzum bir terceme-i hâli mahiyetinde olan bu kasîde onun hakkında şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerin adeta kısa bir özeti şeklinde olduğundan burada vermeyi uygun bulduk:

Âmil olan şerî' atı Seyyid 'Oşmân Hâşimî
Kâmil olan tarîkatı Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Tevhîd ile meşgûl idi 'irfânını mebzûl idi
Hâk katında maqbûl idi Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Hacı Bayrâm tarîkını hem Halvetî tarîkını
Cem' eyledi ikisini Seyyid 'Oşmân Hâşimî

İster iseñ tafşîlini şerh idemem saña anı
Oldı sâlik Hâk yolını Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Ol Vizeye vardılar Şeyh 'Aliye bulışdılar
Bî' atı 'Aliden itdiler Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Şeyh 'Alinüñ hem künyeti Pîr 'Alâeddîn dūrūr
Oldı anuñ hizmetinde Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Bu 'azîzüñ bir şöhreti Kaygusuzdur hem mağlaş
Oldı mazhar du'âsına Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Pîrüm 'Ali Allâh deyüp buldı vuşlat cānânına
Defn eylediler Vizede Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Şeyhim 'Alinüñ yirine Şeyh Gâzanfer oturdılar
Anuñ du'âsın aldılar Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Şeyh Gâzanfer virdi kızın dāmād idindi Emîri
Sırrına mazhar oldılar Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Şeyh Gâzanfer dahî ecel cāmın içüp naql eyledi
Kıldı anuñ namâzını Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Bundan soñra aḥzān-ile yola çıkup ihvān-ile
İstānbula geldiler Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Ġavs-ı a‘zam Şeyḥ Bālīnūñ ḥalīfesinūñ yanında
Sākin olup oturdılar Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Şöhreti ol ḥalīfenūñ Şeyḥ Nureddīn-zāde dūrür
Oldı teslīm aña da Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Dest-i Nūreddīn-zādeden Ḥalvetī tācın giydiler
Esrāra mālīk oldılar Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Ezkār ile evrād ile irşāda me’zūn oldılar
Kāsim Pāşāya geldiler Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Bu tekkeyi yaptırdılar şūfīlere tevḥīd içün
Kāmīl mükemmil oldılar Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Zıkr eyleyüp devrān ile tevḥīd idüp vicdān ile
Envāra vāşıl oldılar Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Çok erba‘ınler çıkarup ḥalvetlerde dizler çöküp
‘Ālemlere kuṭb oldılar Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Şeyḥ Ḥulvī Lemezātda böylece tahrīr eyledi
Merdān-ı Ḥaḳdan idiler Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Zeylde daḥī bunuñ gibi naḳl olındı
‘İrfāna ‘ārif idiler Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Tuḥfe adlı tārīḥinde Ḥacı ‘Ali yazdı bunu
Sırr-ı zāta vāşıl idi Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Hicret biñ üç oldukda hem içdi ecel şerbetini
Āşiyānuñ firdevs ola Seyyid ‘Oṣmān Hāṣimī

Ba‘ zılarıñ târîhinde fevtini biñ dört didiler
Hem meskenüñ cennet ola Seyyid ‘ Osmân Hâşimî

Bu Ledünnî derd-mendi idüp kabul niyâzını
Vâşıl eyle esrârîña Seyyid ‘ Osmân Hâşimî⁸⁷.

E- Şahsiyeti ve Tesirleri

Hâşimî’nin beden yapısı hakkındaki tek bilgi kendisi ile bizzat görüştüğünü söyleyen Sarı Abdullah Efendi’nin: “...*Seyyid Osman Efendi ve Bâli Efendi*’ye çocukluğumda mülâkî olmuştum. *Emîr Efendi, vasatü’l-kâme, sâhibü’l-vech, melîhul kifâye bir azîz-i zü’l-kerâme ve Bâli Efendi bâlâk-ad ve kendüm-gûn bir pîr-i reh-nümûn idiler...*”⁸⁸ şeklindeki ifadesinden anlaşıldığı üzere orta boylu ve güzel yüzlü bir kişi olduğudur. Ayrıca **Saçlı Emîr** olarak adlandırılmasından anlaşılabacağı üzere uzun saçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar **Hâşimî Emîr Osman Efendi**’den “...*Azîz-i mezbûr cezbe-i ‘azîm ile meşhûr, âteş-efrûz-ı ‘ışk u muhabbet ve mâlik-i iksîr-i hakikat, makddemet-‘âlem, şeyh-i mükerrem idi...*”⁸⁹ diye bahsetmektedir.

Türbede asılı olarak bulunan ve Şûrâ-yı Bahriye eski başkâtibi **Osman Rahmi Efendi** tarafından **Hâşimî Emîr Osman Efendi**’yi methetmek için yazılan şu muhammes de onun şahsiyeti hakkında bilgi vermektedir:

Şâh-ı mülk-i fazl u irfândır cenâb-ı Hâşimî
Mâh-ı bürc-i ilm ü irfândır cenâb-ı Hâşimî
Vâkıf-ı esrâr-ı Sübhândır cenâb-ı Hâşimî
Kâşif-i her-remz-i pinhândır cenâb-ı Hâşimî
Nâmdâş-ı ibn-i Affândır cenâb-ı Hâşimî

87 Hâşimî, a.g.e., yk. 72b.

88 Sarı Abdullah Efendi, **Cevheretü’l-Bidâye ve Dürretü’n-Nihâye**, Sly. Ktp. Fatih Bl. nr. 254, yk.134a.

89 Hâşimî, **Tarîkatnâme**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 797, yk. 1a; Müstakim-zâde Süleyman, **Risâle-i Bayrâmiyye-i Melâmiyye**, yk. 29b; Ali Âli, a.g.e., yk. 506b; Nev’i-zâde Atâî, a.g.e., s. 463.

Şem‘-ı bezm-ârâ-yı pîrân nûr-ı ayn-ı ârifân
Dürretü’t-tâc-ı azîzân pîşvâ-yı sâlikân
Ser-fîrâz-ı âşikân mümtâz-ı erbâb-ı dilân
Reh-nümâ-yı râh-ı Yezdân ârif-i hikmet-nişân
Sâhib-i irşâd u burhândır cenâb-ı Hâşimî

Merkadın her kim ziyâretle murâdın yâd ider
Rûh-ı pâk-ı pür-fûtûhâtından istimdâd ider
Herkes her müşkilinde himmet ü imdâd ider
Feyz-i rûhâniyyeti züvvârını dîl-şâd ider
Bir velîyullâh-ı zî-şândır cenâb-ı Hâşimî

Seyyid-i âlî-nesebdir lûtfının yok gâyeti
Bezl-i ihsân ü atâyâdur hemîşe âdeti
Rahmiyâ haddin değil hüsn-i edâ-yı midhati
Hizmetinde dâim ol olmak dilerse himmeti
Pek büyük devletlü sultandır cenâb-ı Hâşimî⁹⁰.

Hâşimî, ince bir ruha sahip, zamanının sevilen ve sayılan, ilim ve irfân sahibi şahsiyetlerinden biri olarak tanınır. Bir çok kimse onun sohbetlerinden feyz almıştır.

Bunun yanında mutasavvıf bir şair olan **Hâşimî**’nin, üçüncü bölümde tenkitli neşrini verdiğimiz **Dîvançe** incelendiğinde anlaşılaçağı üzere, şiirlerinin tamamen tasavvufî olduğı görülecektir. **Hâşimî** şiirlerinde salt *ilâhî aşkı* anlatmaktadır. XIII. ve XIV. yüzyıllarda altın çağını yaşayan Tekke ve Tasavvuf edebiyatı sonraki asırlarda da oldukça değerli şahsiyetler yetiştirmiş ve eserler ortaya konulmuştur. **Hâşimî** de bu şahsiyetlerden birisidir. Ancak, onun tek şanssızlığı, şiirlerinin şimdiye kadar gerçek okuyucu ve araştırmacılara ulaşamamış olmasıdır.

Oldukça güçlü bir mutasavvıf şair olan **Hâşimî**’nin, seçtiğimiz şu beyitleri şairliği hakkında bir fikre sahip olabilmemize yetecek güzellihtedir.

İçüben ma‘ nî şarâbın mest ü hayrân ol yüri
Dögünüp taşlar-la dâ’im zâr u giryân ol yüri

90 M. Süreyyâ, **Dîvançe**, s. 53-54; H. Vassâf, **a.g.e.**, s. 583-584.

Hiçe say sen bu cihānı kim degildür ber-ķarār
Tut gedālķ resmini var řāh sultān ol yūri

Görmek isterseñ cemāl-i yāri sende zāhidā
Dū-cihān terkin uruben aña ķurbān ol yūri

Her ne kim geldiyse yārdan sen anı eyle ķabūl
ķahr-ı lūtfuñ bir bilūben baħr-ı ‘ummān ol yūri

Bu vücūduñ Mıřrını fetħ eyledüñse řūfiyā
Hāřimī-veř varup anda řāh-ı Ken‘ān ol yūri (20)

Bulması ğam degildür bilmekdür anı müşķil
Kim bilse anı bunda kalmaya anda müşķil

Münķir olan ğoñüller bunda hem anda a‘mā
şol cānda kim ğöz yokdur gel ğör dimek ne müşķil (21)

‘İd-i ekberdür viřālūñ isteyen ‘āřķılara
şol ğoñüldeñ ğayri ‘i terk eyleyen řādķılara

Her kim ister dār-ı ‘uķbāda irişmek ni‘mete
Fıřķımı terk eylesün uysun bu ğün řālīhlere (24)

Hāřimī’nin hangi şairlerden etkilendiĝi veya kendisinden sonra hangi şairleri etkilediĝi konusunda, herhangi bir kaynakta bir bilgi veya kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte şiirlerini incelediĝimizde bazı şiirlerindeki aşķ ve coşkunluk **Yunus Emre**, **Hacı Bayrām Velī** ve **Seyyid Nesīmī**’nin söyleyişine yaklaşmaktadır. Dilden dile dolaşan ilāhileriyle **Yunus Emre**’nin Anadolu’da yaşayan mutasavvıf olsun olmasın hemen her şairi etkilemiş olması ğāyet doĝaldır. şairin **Seyyid Nesīmī**’den etkilenmesinin, *Melamīlik* ve *Hurūfīlik* etkisiyle olduĝunu söylemek mümkündür. **Hāřimī**’nin řu gazelinde **Nesīmī** etkisi ğörülmektedir:

řāfiyem řūfi ezelden Ħaķķa mir’āt olmiřam
İbtidāsuz gevherrüm hem bī-nihāyāt olmişam

Cümle eşyānuñ dilinde nātıkıyem nuṭkıyam
Hem Zebūr u İncıl ü Tevrāt u Furkân olmuşam

Seni saña perde kılma sensin ol sırr-ı İlāh
Varlıgum maḥv eyleyelden mazhar-ı zāt olmuşam

Küntü kenzüñ sırriña vākıf olaldan zāhidā
Lā-şeriküñ birliğine muṭlak-ābād olmuşam

Bu dil-i vīrānemi ma‘ mūr idelden Hāşimī
Hem Kelīmem hem aña Ṭūr u münācāt olmuşam (23)

Nesîmî'nin şu gazeliyle konu ve dil açısından benzerlik göstermektedir:

Gel gör meni ‘ışkuñla kim neçesi giryān olmuşam
Terk-i cihān eylemişem cismüñ görüp cān olmuşam

Derdüñ derûnumdan meni ‘ālemlere çaḥmıř durur
Kā'il degüldüm derdüñe çaḥdur ki dermān olmuşam

Devr-i kamerde gözlerüñ bir kez kıya baḥdı maña
Zulminden ol ḥun-ḥ^vārenüñ kan ile ğaltān olmuşam

İy Ṭūr-ı Sīnā ‘arza kıl beyzā tecellīsin maña
Mūsā bigi dīdāruña müştāk u ḥayrān olmuşam

Ol dem ki yüzüñ görmişem yüzümi yire sürmişem
İmān-ı şehādet götürüp anda Müselmān olmuşam

İy sāye-i sübḥān maña iy şūret-i raḥmān maña
Döndi yönüm senden yaña çün ehl-i imān olmuşam

‘İşkuñla mevc içindeyem dişlerüñüñ ‘aksin görüp
Dür-dāne döküp gözlerüm lü'lü-i ‘ummān olmuşam

Göñlin Nesîmīnüñ ḥarāb ger kılduñ ise ğam degül

Men gizlü genci bulmuşam andan ki vîrân olmuşam⁹¹

Hacı Bayrâm Velî, Ahmed Sarban, Kaygusuz, Hâşimî, Lâmekânî, Oğlan Şeyh İbrahim Ma'sukî, Sun'ullah Gaybî, İdris Muhtelifî, Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba gibi *Melâmî* şairleri birbirlerini etkilemiş ve *Melâmî* neşvesini hâiz, *Vahdetçi, Ali* ve *Ehl-i Beyt* sevgisi ön planda olmakla birlikte “*Teberri*” ye tesadüf edilmeyen, tasavvufun en derin ve muğlak ifadelerini taşıyan, bilhassa “*Kutb*” ve “*İnsan-ı kâmil*” kavramları üzerinde duran, adeta müstakil bir edebiyat teessüs ettirmişlerdir. Aruzla da yazmakla birlikte daha ziyade heceyi tercih eden bu şairler, oldukça sade, akıcı bir dil ve coşkun bir ifadeyi benimsemişler, şiirlerinin öğretici olmasını ön planda tutmuşlardır.

III- HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ'NİN ESERLERİ

A- Tarîkat-nâme

Hüseyin Vassâf'ın “...*Hazret-i Şeyhin bir Tarîkat-nâme'leri vardır. Mütâlâa ettim. Hamzavîlik'ten tesettür için, üstâdâne yazılmış bir eser-i mu'teberdir...*”⁹² şeklindeki ifadesinden anlaşılacağı üzere **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin bir *Tarîkat-nâme*'si bulunmaktadır. Tarîkat silsilesi ve âdâbına dair mensur olarak yazılmış bu eserin, Süleymâniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758, Mevlânâ Müzesi nr. 130 ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 797 ve 1259/1'de nüshaları bulunmaktadır.

B- Sûre-i Tefsîr-i İsrâ

Adından da anlaşılacağı üzere İsrâ Sûresi'nin tefsîrine dair on varaklık küçük bir risâledir. Eserin tek nüshası Süleymâniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758'deki külliyyât içerisinde bulunmaktadır.

91 Hüseyin Ayan, Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânının Tenkitli Metni, Ankara 2002, II, 534.

92 H. Vassâf, a.g.e., s. 574.

C- Münşeât

Bursalı Mehmed Tâhir'in "*İhvân u muhibbânına gönderdikleri mektûbât-ı ârifânelerinden müteşekkil münşeâtı vardır*"⁹³ şeklindeki ifâdesinden **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin mektuplarından oluşan *Münşeât*'inin olduğu anlaşılıyorsa da bu esere henüz rastlanmamıştır.

D- el-Kutbiyye

Hâşimî'den bahseden eserlerde zikredilmemekle birlikte, kütüphâne taraması neticesinde Amasya Bayezit Bl. 1072'de yazar adı Sivâsî-**Hâşimî Emîr Osman b. Mehmed** olarak kayıtlı, 147 varaklık Reyhânî hatla Arapça olarak yazılmış Tasavvufî bir eser bulunmaktadır. Ancak **Hâşimî**'nin vefat tarihi 1103 (1692) olarak gösterilmiştir.

E- Dîvançe

Mutasavvıf bir şair olan **Hâşimî**'nin tasavvufî fikirlerini anlatmak amacı ile söylediği şiirlerin toplandığı eseridir. Eserin toplam yedi adet yazma nüshasını tesbit etmiş bulunmaktayız.

Eser, *Dîvançe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi* (1329/1913) adıyla **Mehmed Süreyyâ** tarafından basılmıştır. Ancak bu baskı, aralarında **Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba**'nın bir şiiri ile **Ahmed Sarban**'ın da şiirlerinin karıştığı, **Hâşimî** mahlaslı kırk şiirin seçilmesi ile oluşturulduğundan eksik bir çalışmadır.

IV- DÎVANÇE'NİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

A- Nazım Şekilleri ve Türleri

Hâşimî'nin tarîkat esaslarını anlatmak için kaleme aldığı ilâhiyâtının toplandığı bu eseri bazı kütüphane kayıtlarında **Hâşimî Dîvan**'ı olarak zikredilmesine karşın, muhtevâsı bakımından mürettep olmayan bir *dîvançe*dir.

93 Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, I, 188.

Klasik bir dîvan, şiir türleri ve nazım şekillerinden her birine belli bir sıralama ile ayrı ayrı örnekler verilerek meydana getirilmekte olup tertibi şu şekildedir: kasîdeler, tarihler, musammatlar, gazeller, rübâî, kıt'a, nazım ve müfretler yer almasına rağmen, **Dîvançe**'de şair daha çok sevdiği türde şiir söylemeyi tercih eder. Bunun bilindiği gibi henüz müretteb bir dîvân oluşturmada ölen şairlerin eserlerine de **Dîvançe** adı verilmektedir.

Dîvançe'de bulunan 60 şiirden 44 tanesi gazel, 2'si musammat gazel (3-16) ve 3'ü beyitler halinde düzenlenmiş halk edebiyatı nazım şekillerinden koşma, 1'i müfred (51), 1'i musarra (50) gibi şiirlere birer tane örnek vermekle yetinilmiştir. Su 'âl-i Abdü'l-Halîm (57) ve cevâb-ı **Hâşimî** Efendi (56) başlığını taşıyan iki devriye de mutavvel gazel tarzında yazılmıştır. Ayrıca **Hâşimî**'nin, Murad Efendi''nin bir gazeline yazdığı nazîresi (58) yer almaktadır.

Dîvançe'de yer alan şiirlerin bir çoğu dinî ve tasavvufî konuları içermesi itibariyle ilâhî ve nutuk nazım türü ile yazılmış olup, 17 ilâhî ve 23 nutuk bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, **Dîvançe**'de klasik manada olmasa da tevhid (27), na't (42, 46), münâcaât (22, 49), devriye (53, 56, 57), methiye (33, 35), şathiye (36), silsile-nâme (40) diyebileceğimiz türlerde şiirler vardır.

Tekke ve Tasavvuf edebiyatında, ilahî türündeki şiirlerin zikir meclislerinde ve mevlid merasimlerinde makamlı olarak okunmaları bir gelenektir.⁹⁴ **Dîvançe**'de yer alan, “**İşk-ı yâre düş olaldan yârimi gördüm ‘ayân**” (4) mısra'ı ile başlayan şiiri, Ergün'e göre, **Kazasker Mustafa İzzet**; Ezgi'ye göre; **Üsküdârî Zâkir Mahmud**⁹⁵ tarafından *şehnaz* makamında *durak* olarak bestelenmiştir. Yine **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin “**Şâfiyem şüfî ezelden Hakk'a mir'ât olmuşam**” (23) mısra'ı ile başlayan şiiri, **Feyzi Dede** tarafından, *Pûselik-aşîrân* makamında ilâhî olarak bestelenmiştir⁹⁶.

94 Mustafa Kara, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâiyeler, İstanbul 1980, s. 244-262.

95 Subhi Ezgi, Türk Musikîsi Klasiklerinden Temcît-Na't-Salât-Durak, İstanbul 1945, s. 62-63.

96 S.N.Ergün, a.g.e., I, 378-379.

B- Vezin

Mutasavvıf şairler, yazdıkları şiirlerde aruzu kullanmanın yanında, mensup oldukları tarîkatın fikir ve inançlarını geniş kitlelere yaymak için, halk zevkine hitap eden hece vezniyle de şiirler yazmışlardır.

Dîvançe'de kullanılan aruz ve hece kalıplarının dağılımı şu şekildedir:

Hezec Bahri:

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün: ⁵, 10, 16, 18, 19, 31, 32, 34, 41, 47, 48, 49, 56, 57.

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün (Fa'lün): 1, 7, 36, 40.

Mudarî Bahri:

Mef'ûlü / Fâ'ilâtün / Mef'ûlü / Fâ'ilâtün: 21.

Recez Bahri:

Müstef'ilün / Fe'ûlün / Müstef'ilün / Fe'ûlün: 6

Remel Bahri:

Fâ'ilâtünfâ'ilâtünfâ'ilâtünfâ'ilün: 4, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 20, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 5.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün: 13, 27, 54, 58, 59.

Hece Vezni

11li hece vezni: (7+4)'li 33

16 lı hece vezni: (8+8)'li 2, 3, 25, 38, 39

Hâşimî'nin şiirlerinde, imâle ve zihaf gibi aruz kusurları ile medd ve vasl gibi ahenk unsurlarına sıkça rastlanmaktadır. Bu nedenle aruz veznini başarılı bir şekilde kullandığı söylenemez.

C- Kâfiye

En az iki mısranın sonunda tekrarlanan, yazılışları aynı ama anlamları farklı olan ses benzerliklerine kâfiye denir. Kâfiyede önemli olan, Dîvân edebiyatında yazılış, Halk edebiyatı kâfiyesinde ise genellikle okunuş ve ses esastır⁹⁷. Kâfiye, şiirdeki ahenk unsurlarından biridir⁹⁸.

Hâşimî şiirlerinde yarım kafiyei hiç kullanmamıştır. İki harf benzerliğiyle yapılan tam kâfiye ile yazılmış şiirler; 4, 19, 27, 28, 33, 36, 37, 40, 42, 44, 45, 50, 57, 58, 59'dir. Üç veya üçten daha fazla harfin benzerliğiyle yapılan zengin kâfiye şeklini de şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Bu kafiye çeşidi 1, 7, 10, 12, 17, 18, 24, 25, 30, 31, 32, 39, 46, 47, 48 numaralı şiirlerde kullanılmıştır.

Yazılışları aynı fakat anlamları farklı kelimelerle yapılan cinaslı kâfiyeye tek örnek ise 21 numaralı şiirdir.

D- Redif

Hem Dîvân hem de Halk şiirinde çok sık kullanılan ve şiiri ahenk yönünden zenginleştiren bir ses unsuru olan **redif**, mısra sonlarında kâfiyeli harflerden sonra yer alan ve aynı anlamda olan harf ve kelimelere denmektedir⁹⁹. 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 22, 23, 26, 29, 34, 41, 43, 53, 56 numaralı şiirler redife örnektir. 16, 35, 49 numaralı şiirler ise, redifin bir çeşidi olan ek ve kelime gurubu halinde redif çeşidi ile yazılmıştır.

E- Dil Ve İfade Özellikleri

Mutasavvıf şairler, müntesibi bulundukları tarikatın esaslarını anlatmayı gaye edindiklerinden dolayı şiirleri, daha sade ve sanat yapma endişesinden uzaktır. Bu tür esrlerde samimi bir ifade tarzı görülür. Tarikat müntesipleri arasında yüksek derecede eğitim almış ve kültürlü insanlar olabileceği gibi, hiçbir eğitime sahip olmayan kimseler de bulunabilmektedir. **Ahmet Yesevî** ile başlayan **Yûnus Emre**,

97 İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul 1999, s. 223-225.

98 Ahenk unsurları hakkında bkz. Muhsin Macit, **Divan Şiirinde Ahenk Unsurları**, Ankara 1996.

99 Redifle ilgili bkz. Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 1983, s. 59-92.

Niyâzi Mısri, Sinan Ümmî gibi mutasavvıf şairler tarafından geliştirilen Tasavvuf şiirinde, kullanılan remiz ve mazmunlarla halk ve dîvân edebiyatından farklı bir dil ve ifade tarzı oluşmuştur.¹⁰⁰ Tasavvufî şiirlerde, ne halk şairinde görülen sade bir dil ve mahallî özellikler ne de dîvân şiirinde kullanılan karmâşık terkiplerden oluşan ağır ve ağdalı dil tam olarak görülmez. **Hâşimî** mutasavvıf bir şair olduğundan dolayı, halk ve dîvân şair tipinin özelliklerini kendisinde bulunduran ve her iki edebiyat tarzıyla şiir yazabilen bir özelliğe sahiptir. Bu ifade ettiğimiz özellikleri, **Dîvançe**'de açıkça görülmektedir. **Hâşimî** de, diğer mutasavvıf şairlerde görüldüğü üzere şiirlerinde genellikle halkı muhatap aldığından, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmakla birlikte, Türkçe söylemeye önem vermiş, buna bağlı olarak şiirlerinde Türkçe deyim ve atasözlerine de çokca yer vermiştir.

Dîvançe'de yer alan deyimler ve atasözleri şu şekildedir:

Deyimler: **Hâşimî**, şiirleri içerisinde yeri geldikçe deyimlere yer vermektedir. Kullanmış olduğu deyimlerle bu deyimlerin içerisinde yer aldığı beyitler şunlardır:

“Baştan çıkarmak”¹⁰¹

Hâşimîyâ sırr-ı ‘ışkdan açam diyen **çık ar başdan**
Münkirlerin bağı taşdur daha katı neyleyeyin (25/5)

“Başını ve canını vermek (terk etmek)”¹⁰²

Merd iseñ meydân-ı ‘ışkda **baş u cânuñ terkin ur**
Râh-ı ‘ışkda kendüsin görmek olur lehv ü le‘ ab (28/3)

“(Yoluna) can (ve baş) vermek”¹⁰³

Üçler yidiler öñinde baş u cân virmiş yolında
Muhammed medhi dilinde pîrüm Ğazanfer sultandır(35/3)

Râziñi nādâna keşf itme sakın ey Hâşimî
Cân u dilden vermeyince Hâk **yolına baş u cân** (37/5)

100 Yûnus Emre ve tâkipçileri için bkz. Mehmed Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991.

101 M. Ali Tanyeli, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Ankara 1999, s. 51.

102 Tanyeli, **a.g.e.**, s. 51.

103 Tanyeli, **a.g.e.**, s. 70.

Atasözleri:

“Elden gelen hayrı diriğ etme”, “El ile gelen düğün bayramdır”¹⁰⁴

El ilen gelen belā olur düğün sanmañ düğün
Nice peygamber velīler çekdiler bunu ‘ayān (37/2)

“Ağlamayan çocuğa meme verilmez”¹⁰⁵

Bu meşeldür ağlamayınca emmez tıfıl
Ey gönül sen de gice gündüz hemān feryād kıl (22/6)

“Gülme eşine gelir başına”¹⁰⁶(Gülme komşuna gelir başına)

Yüri toğrı yoluña sen sakın ta‘n itme ‘uşşākı
Kişi neye güler ise gelür başıña bī-minnet (19/4)

F- Edebi Sanatlar

Mutasavvıf şairler, Dîvân şairleri kadar olmasa da söyledikleri şiirlerde estetik unsurlara yer vermişler, hemen hiçbir zorlama ve abartıda bulunmaksızın edebî sanatları kullanmışlardır. **Hâşimî** de kendine özgü bir eda ile söylediği şiirlerinde, akrostiş, aliterasyon, iştikak, tezat, teşbih, telmih, iktibas, vb. sanatları kullanmıştır¹⁰⁷. Biz burada **Hâşimî**’nin kullanmış olduğu edebi sanatlardan bazılarına birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Akrostiş: Mısraların baş harflerinin birleşmesi sonucu anlamlı bir kelime veya isim çıkacak şekilde şiir yazmaktır¹⁰⁸. **Hâşimî** Dîvançesi’nde Hurûfilik etkisi ile yazdığı bir şiirinde bu sanatı kullanmış ve her mısra’ın baş harfi sırası ile Arap alfabesinin sırası ile tüm harflerini oluşturacak şekilde düzenlenmiştir¹⁰⁹:

104 Milli Kütüphane Başkanlığı, **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, İstanbul 1997, I, 114-115.

105 E. Kemal Eyüboğlu, On üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, İstanbul 1973, I,5.

106 Milli Kütüphane Başkanlığı, **a.g.e.**, s. 142.

107 Edebî sanatlarla ilgili olarak bkz. Cem Dilçin, **a.g.e.**, s. 405-506; İsa Kocakaplan, **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, İstanbul 1992; Numan Külekçi, **Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar**, Ankara 1999.

108 Bkz. İsa Kocakaplan, **a.g.e.**, s. 19.

109 Hurûfilik ve Hurûfilikte Harflerin Anlamları ile ilgili olarak bkz. A. Gölpınarlı, **Hurûfilik Metinleri Kataloğu**, Ankara 1973.

Elif dal oldu çün Hâk Hâzretine
Be dir ki gel teng-ile hizmet eyle

Te bādîz bakma eşyâ keşretine
Şe şâbit olmak istersen cûdına¹¹⁰

Teşbih: Sözü daha etkili kılmak amacıyla ortak nitelikleri bulunan nesne ya da kavramlar arasında benzerlik kurma sanatıdır. Bir teşbih'te dört öge bulunur bunlar: Müşebbehün-bin (benzetilen), müşebbeh (benzeyen), vech-i şebah (benzetme yönü), edat-ı teşbih (benzetme edatı)'dır.

Künc-i firâatde gönül Ya' kûb-veş nâlân iken
Bû-yı Hâk açdı gözüm Ken'ân iline giderem (15/2)

Hâşimînün gözlerinden kan akar Ya' kûb-veş
Habs içinde kurtarup gel lûtf-ile mu' tād kıl (22/7)

Mecaz: Sözcükleri gerçek anlamları dışında kullanma sanatıdır. Anlatımı daha etkili kılmak ve söze canlılık kazandırmak amacıyla yapılır. **Sözcük** ve **fikir** mecazları olmak üzere ikiye ayrılır. Sözcük mecazında, bir sözcük gerçek anlamı dışında; fikir mecazında ise herhangi bir fikir kendi anlamının dışında bir amaçla kullanılır.

Elvedâ' ey tâlibân Sübhân iline giderem
Cân u dilden aşluñ diler Râhmân iline giderem (15/1)

Alliterasyon: Şiirde ard arda gelen mısralarda ünsüz seslerin tekrarlanmasıyla meydana gelen sanattır. Asonans ise ünlülerin tekrarlanması ile yapılır. Çoğu zaman hecelerde ünlü ve ünsüz sesler bir arada bulunurlar. Dolayısı ile iki sanat genellikle bir arada kullanılmaktadır:

Ben beni andan bilemen arayuben hem bulaman
Bir dem ben ansız olaman bu okınur her bâr baña (3/4)

Burada “b”, “n” ünsüzleri ile “e” sesi âhenk meydana getirecek şekilde tekrarlanmaktadır.

110 Tamamı için bkz. **Dîvânçe Metni**, I/1-15.

Reddü'l-acz ale's-sadr: İade, şiirde bir önceki beytin son kelimesi ile bir sonraki beyti başlatma sanatıdır. Bu da iadeye benzer ancak iade sanat şiirin bütününe yayılmışken, Reddü'l-acz ale's-sadrda ise tek beyit veya cümle ile sınırlandırılmıştır.

Bu ne müşkil derd olur kim **kendüm** ister **kendümi**

Kendümi kendüm ararken olmuşam ben bî-nişân (4/2)

Leff ü neşr: Bir beyitte birbirleriyle ilgili sözcüklerin sıralanmasıyla yapılan edebi sanattır. Şiirin ikinci dizesinde birinci dizede söylenmiş en az iki şeyle ilgili benzerlik ve karşılıklar verilerek uygulanır. Sözcüklerin birinci ve ikinci dizede, belli bir sıra gözetilerek söylenmesine **leff ü neşr-i müretteb** (düzenli leff ü neşr); ters bir sıra izlenmesiyle ya da karışık olarak bulunmasıyla yapılan leff ü neşr'e ise **leff ü neşr-i gayr'i müretteb** ya da **leff ü neşr-i müşevveş** (düzensiz leff ü neşr) denilir.

Düşüp deryâ-yı 'ışk içre 'aceb ğavvâş-ı 'ışk oldum

Ki bir gevher çıkardum ben buña şarrâf olan gelsün (5/3)

Bu vücûdum mülkini feth ideli şemşîr-i 'ışk

Şaltanât küllî benimdür olmuşam şâh-ı cihân (4/4)

İştikak: Aynı kökten gelen kelimeleri söze âhenk verecek şekilde bir arada kullanma sanatıdır. Ancak asıl maksat mânâyı kuvvetlendirmektir.

Şâfiyem şüfi ezelden Hakk'a mir 'ât olmuşam

İbtidâsuz gevherüm hem bî-nihâyât olmuşam (23/1)

Cümle eşyânuñ dilinde **nâtukîyem** **nutkıyam**

Hem Zebûr u İncil ü Tevrât u Furkân olmuşam (23/2)

Vişâl-i vaşl-ı cānānı dilerseñ cān u ten terk it

Tarîk-i Hâşimîde bu ezelden eski 'âdetdür (18/5)

Telmih: Bilinen bir olay, kişi, nükte, fıkra, atasözünü dolaylı biçimde anlatma sanatıdır. Özellikle dinsel öyküler, din büyükleri ile kahramanları, Kur'an âyetleri ve mesnevi kahramanları telmih konusu olmuştur.

Hâşimî, birinci beyitte Hz. Yusuf ve Ya'kub kıssasına; ikinci beyitte ise Hallac-ı Mansur'un "Ene'l-Hak" dediği için asılmasına telmihte bulunmuştur.

Künc-i firkatde gönül Ya' kûb-veş nālân iken
Bû-yı Hâk açdı gözim Ken'ân iline giderem (15/2)

Eger Manşûr iseñ kûçek ene'l-Hâk dârına yatğıl
Bu cismi sen saña dâr it var ol dâri-ile ber-dâr ol(41/4)

İktibas: Mânayı kuvvetlendirmek, söze güzellik katmak amacı ile, âyet ve hadis metinlerinden parçalar alınması ile yapılan sanattır. (Bkz. Âyetler ve Hadisler)

Gayri'l mağdûbi 'aleyhim vaşf-ıla
Muṭṭaşif kıl itme bizi mücrimîn (27/10)

Dilerseñ ölmeden ölmek hayât-ı cāvidân bulmak
Baḳā mülkine şâh olmak başın ğaltân iden gelsün (34/2)

İrsal-i mesel: Yazılı ve sözlü anlatımlarda atasözü ve deyim kullanma sanatıdır.

'Āşık iseñ bāşını ṭop eyle gel meydâne gir
Terk idüp cān u cihānı nār-ı 'ışka yanı gör (8/2)

Bu meşeldür aḡlamayınca emmez tıfil
Ey gönül sen de gice gündüz hemān feryād kıl (22/6)

Tekrir: Manayı kuvvetlendirmek amacı ile, aynı mısra ya da satır içinde, bir kelime veya kelime gurubunu tekrarlayarak yapılan sanattır.

Evliyānuñ kulları çok kemteri elvān durur
Kemterinüñ kemteridür kemterinüñ kemteri (38/11)

Tezad: Ortak yanları olan iki kavramı biri gerçek diğeri mecâzî anlamında olmak üzere aynı konu etrafında toplama sanatıdır.

Geçüp cāh-ile 'izzetden mezellet isteyen gelsün
İdüben mā-sivā terkin muḥabbet isteyen gelsün (5/1)

Pes erenler didiler ırak yakîn yakîn ırak
Zîrâ Kâ'be ehli gibi kalmadı hîç sevgünüz (12/6)

Tevriye: İki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip, uak anlamını kastetmektir.

Elvedā' ey ṭālibān Sübhān iline giderem

Cān u dilden aşluñ diler Rāhmān iline giderem (15/1)

İstiāre: Bir sözcüğü kendi anlamı dışında kullanarak, bir şeyi benzediği başka şeylerin adıyla anma sanatı. Benzetmenin iki temel ögesi vardır, benzeyen ve benzetilen. İstiare bunlardan birinin söylenmemesiyle yapılır. Yalnızca benzeyenin söylendiği istiareye "açık istiare" (**istiare-i musarraha**), sadece benzetilenin söylendiği istiareye de "kapalı istiare" (**istiare-i mekniye**) denir. Benzetmenin temel öğelerinden yalnızca birisiyle çok sayıda benzerliği sıralayarak yapılan istiāreye ise "yaygın istiare" (**istiare-i temsiliye**) adı verilir.

Bāde'-i *Bezm-i Elesti* içeli ayılmazam

Mülk-i Vahdetde Hudā-ile yerüm hum-hānedür (17/4)

İKİNCİ BÖLÜM

HAŞİMÎ (EMİR OSMAN)'NİN DÎVANÇESİ'NİN DÎNÎ VE TASAVVUFÎ TAHLİLİ

I- DİN

A- Allah

Allah; bütün âlemlerin yaratıcısıdır. Başlangıcı ve sonu yoktur. Ezeli ve ebedidir. Mahlûk ve fânî değildir.

“Vahdet-i vücüt” anlayışını benimsemiş mutasavvıf bir şair olan **Hâşimî**, yazdığı şiirlerde Allah’ın isim ve sıfatlarına neredeyse her beyitte yer vermiştir. **Hâşimî**’nin “Vahdet-i vücüt” anlayışını en belirgin şekilde şu beyitte görmek mümkündür:

Mülki içinde tanıyan Mâlikün
Gayri degül Vâlî-’i muṭlaḳ durur (13/5)

Boyun *elife* saçın *dâl* harfine benzemesiyle ad kelimesi meydana gelir ki bu da meşhur olmaya işarettir veya *elif* Allah’ı *dâl* ise sevgilinin cefâsı ile iki büklüm olan âşığın boyudur:¹¹¹

Elif dal oldu çün Hâḳ Ḥazretine
Be dir ki gel teng-ile ḥizmet eyle

Hâşimî’de Allah’a tam bir teslimiyet vardır. Allah’ı ‘Dost’ olarak telakkî eder. Ondan gelen bela ve sıkıntılar dolayısıyla serzenişte bulunmaz, bilakis onları hoş karşılayabilecek bir olgunluğa erişmiştir:

Dost koḥusın aldım andan geçdim derd-ile dermāndan
Her ne gelürse Sübhāndan cümle gül-i gülzār baña (3/1)

Her ne kim geldiyse yārdan sen anı eyle ḳabûl
Ḳahr-ı lûṭfuñ bir bilüben baḥr-ı ‘ummān ol yûri (20/4)

111 Elif harfiyle ilgili olarak bkz. Âmil Çelebioğlu, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul 1998, s. 607-624.

Her ne gelse nuṭḡ-ı Hâḡdur sen eyle anı ḡabûl

Şol göñûl kim vaşl-ı Hâḡdur pertev-i Sübhâne bak (29/6)

Hâşimî, “Ben ancak mü’min kulunun kalbine sığarım” hadis-i kutsisine atıfta bulunur. Burada mümin kulun kalbinden kasd, kalbini dünyevî her türlü şeyden (mâ-sivâ) temizleyen ve aḡyarı oradan atanlardır. İşte o kullar oturmalarıyla, kalkmalarıyla, konuşmalarıyla yani tüm davranışlarıyla kalplerinde sakladıkları o sırrın tercümanı olurlar:

Esrâr-ı Hâḡḡa ḡalbûñ maḡzen idinmiş Allāh

Ol sırta zāhirûñ-le şerḡ u beyān imişsin (6/2)

‘ Arş-ı Raḡmāndur göñûl sen ḡayri itme cāygāh

Kim göñûlde buldıysa Firdevs-i a‘ lāsın aña (26/5)

Gönlünde Allah’ın sevgisini taşıyanlar iki dünyada da kurtuluşa ereceklerdir:

İki ‘ âlem na‘ ĩminden müberrā oldu şunlar kim

Fu ‘ādınûñ sirācında Ḥudānuñ nûrı aḡḡardur (32/3)

Kulun kalbinin temizlenmesi için mâsivâdan arınmış olması, dünyaya ait zevk, lezzet ve duygulardan kurtulması gerekir. Ancak, böyle kimseler kalblerinde Hakk’ı barındırabilirler, O’nun bilgisine sahip, rahmetine gark olabilirler:

Yokluk iḡrāmın giyüp eḡnine maḡrem olmayan

Hâḡḡı bilmek ḡāşıl olmaz ölmeyince nefsiñüz (12/4)

Yoluñız aldı hevā komaz sizi Hâḡdan yaña

Sevdüḡin terk itmeyince Hâḡdan olmaz ḡaberiñüz (12/5)

İki ‘ âlemde ger ‘ izzet bulam dırseñ eger Hâḡdan

Göñûlden ‘ izzeti terk it kıla Allāh saña raḡmet (19/3)

Görmek isterseñ cemāl-i yāri sende zāhidā

Dū-cihān terkin uruben aña ḡurbān ol yūri (20/3)

Şu nefis kim ḡubb-ı dünyādan idüpdür ḡalbini taḡḡir

Tamāmet nūr-ı Mevlādan anuñ çeşmi münevverdür (30/2)

Kim ki Allah’ın cemālını talep ederse gönlünden diḡer bütün sevgileri söküp atmalı, Allah’ın zikrini dilinden eksik etmemelidir.

Kim olsa t̤alib-i d̤id̤ar komaz ol gönlünde ağıyār
Hüve'l-Ḥaḡ ismini tekrār dile i' lān iden gelsün (34/3)

Bir mü'minde olması lâzım gelen, sağlam bir düşünce temeli, yani aynel-yakîn mertebesinde bir Allah bilgisidir. İnsanlığın en üstün mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, Allah'a iman içindeki mâ'rifetullah, (yani Allah bilgisi, vicdanda Allah'ı duyma)dır. Bunun dışındaki bilgiler **Hâşimî**'ye göre “hiç” mesabesindedir.

Ben degilem bunu diyen Ḥaḡ durur
Ḥaḡdan özge bilgi daḡı yok durur (13/1)

Hak yolunda, mâ'rifetullah uğruna ilerleyen kimsenin en büyük rehberi ilâhî aşktır. Bu aşktan yoksun olan kimseler Hakk'ı bulmada ve O'nu yaşamada başarısız olacaklardır.

Tarîḡ-ı Ḥaḡka bil ' ışḡ reh-nümâdur
Ki ' âşık olmayan Ḥaḡdan cüdâdur (7/1)

Allah yolunda çaba gösterip çile çekenler amaçlarına elbette ulaşacaklardır.

Sen hemân dâ'im yolında cedd-ile cehd ide gör
Dâmen-i Maḡşûda çün irmek dilerseñ çek te' ab (28/2)

O lûtf ve kerem sahibidir (22/1), kim ki yürekten dua ederse kulunun duasını kabul edendir (27/12), (28/1); kulların yardımcısıdır (27/13). O yüceler yücesidir (30/1), bütün ruhları karşısına alıp kendisinin Rablerin Rabbi olduğunu bildirmiş; (56/15) kullar da onun ilâhlığını kabul etmişlerdir (56/16)¹¹².

Allah'a verilen isim ve sıfatlara Esmâü'l-Hüsna denilmektedir¹¹³. Kur'an-ı Kerîm¹¹⁴ ve hadislerde¹¹⁵ geçenlerin yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe'de de Allah'ın isim ve sıfatlarını ifade etmek için kullanılan Esmâü'l-Hüsna bulunmaktadır¹¹⁶.

112 A'raf 7/182.

113 Esmâü'l-Hüsna'larla ilgili olarak bkz. H. İbrahim Şener, **Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsna'lar**, İzmir 1985, (Basılmamış Doktora Tezi).

114 Kur'an'da geçen Esmâü'l-Hüsna sayısı ile ilgili bkz. H. İbrahim Şener, **a.g.e.**, s. 173-252.

115 Esmâü'l-Hüsna'yı ihtivâ eden hadisler ile ilgili bkz. Tirmizî, **Sünen**, V, 179; İbn-i Mâce, **Sünen**, II, 1267; H. İbrahim Şener, **a.g.e.**, s. 33.

116 Arapça, Farsça ve Türkçe Esmâü'l-Hüsna'lar için bkz. H. İbrahim Şener, **a.g.e.**, s. 21-47.

Hâşimî Dîvânçesi'nde gerek Arapça, - Hak, Sübhan... gibi- gerek Farsça – Yezdân, Pâdişâh...gibi- ve gerekse Türkçe – Çalab... gibi – Allah'ın isim ve sıfatlarını hemen hemen her beyitte kullanmaktadır. Şiirlerde yer alan Allah'ın isim ve sıfatları harf sırasına göre şunlardır:

Allâh (30/1), (56/7), (56/15), (56/18), (56/22); Celâl (56/12); Cemâl (56/16), (57/1); Çalab (28/1); Ğufrân(15/6); Hâk (6/3), (6/7), (11/1), (14/4), (19/5), (22/4), (29/1), (29/6), (37/1), (56/9), (56/21), (56/23), (56/25), (57/1); Hâk Hâzreti (1/1); Hâk Te'âlâ (53/4); Hâlık (56/10), (56/14); Hudâ (17/4), (32/3); İlâh (23/3); Kirdgâr (42/1); Merdân (15/7); Mevlâ (30/2), (34/4), (47/1), (56/2), (56/8), (56/14); Mu'in (27/13); Pâdişâh (22/1); Rabb (22/4), (27/12), (28/1); Rabbü'l- erbâbın (56/15); Râhmân (15/1), (26/5), (29/1); Şanemler Şâhı (14/2); Sübhân (2/1), (8/5), (15/1), (29/6), (33/3), (56/12) ; Ze'l-Cevâd (27/12).

B- Melekler

Allah'ın emirlerini yerine getirmek için, nurdan yaratılmış olan melekler günah işlemez ve sürekli olarak Allah'a ibadet ederler. Erkeklik ve dişilikleri de yoktur. Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil gibi dört büyük melekten başka farklı görevleri olan sayısız melek bulunmaktadır¹¹⁷.

Rûh-ı Cibrîl'den yaratılan melekler insana da hizmet etmek ve onu korumak için görevlendirilmişlerdir . Onlar Allah'ın emirlerini itiraz etmeksizin harfî harfine yerine getirirler:

Melâ'ik zümresin Hâlık yaratdı rûh-ı Cibrîlden
Ki hıfz ideler insânı zarar vermeye cân u cîn (56/10)

Melâ'ikden zühûr iden bilürsin lûtfidur ancak
Ki Allâh emrine anlar mu'tî' dur kılmaz ' işyânın (56/22)¹¹⁸

117 Meleklerle ilgili olarak bkz. A. Saim Kılavuz, **Anahatlarıyla İslâm Akaid ve Kelâm'a Giriş**, İstanbul 1997, s. 172-185.

118 Tahrir, 66/6.

Âdem yaratıldığında melekler “yer yüzünde fitne çıkaracak bir varlık mı yartacaksın?”¹¹⁹ demişler ve insana şüphe ile yaklaşmışlardır. Ancak Allah emânetini insana vermiş ve meleklerle Âdem’e secde etmelerini emretmiştir¹²⁰:

Nazar çün Hâkdan insāna melā’ik olduğın gördi
Sebep nedür ‘aceb Allāh bize virmeye Hâk mülkin (56/25)

Hiṭāb idüp meleklerle rızāmı kim ki isterse
İṭā‘ at Âdeme itsün dilerse kim anuñ lûṭfın (56/27)

C- Cebrâil

Dört büyük melekten biri olan ve Allah ile peygamberleri arasında elçilik yapmak üzere yaratılan Cebrail, beyitlerde Cebre’îl, Cibr’îl, Cibr’îl-i emîn, rûh-ı Cibrîl olarak anılmaktadır.

Ey cemālün şem‘ ı bezm-ārâ-yı kurb-ı Kirdgār
Cebre’îl āvār-’ı şem‘ i ruḥuñ pervâne-vār (42/1)

Türbe-’i pākūñe yüz sürmege Cibrîl-i emîn
Germ olup ceyş-i hevā ile ider keşmekeşi (46/3)

Âdemi Cibrîl ma‘ nîdür meger anda ne da‘ vā vü ne fetvā sığar
Âdemüñ bizât-ı ekber şîvesi Âdemüñ Cennât-ı aḥẓar mîvesi (50)

Allah kendisini izhar etmek istemiş ve ilk olarak Nûr-ı Muhammed’i yaratmıştır. Bu Nur vücut bulur bulmaz, Allah ona olan sevgisinden bütün mevcudatı yarattı. Çünkü Allah bu nura muhabbetle baktığı anda nur hicâbından terledi ve bu terin hasıl ettiği Cevher-i Lâtîften, Allah Rûh-ı evvelî ve ondan sonra derece derece diğer varlıkları yarattı.

Yine Hâk Nûr-ı mürselden yaratdı rûḥ-ı Cibrîlî
İdeler Hâkka mi’râcı göreler gizlû esrârın (56/9)

119 Bakara 2/30.

120 Bakara 2/34.

D- Kitaplar

Allah, Cebrail vasıtasıyla peygamberlerine kitaplar göndermiştir. **Hâşimî** Dîvañesi'nde Dört büyük kitaba vurgu yapar. Bunlar: Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an'dır.

Cümle eşyānuñ dilinde nāṭıķıyem nuṭķıyam
Hem Zebūr u İncıl ü Tevrāt u Furķān olmuşam (23/2)

Hep bulanlar böyle buldılar inan haḳdur sözüm
Yevme ned'ū didi Rabbuñ şıdķ-ile Ẁur'āna bak (29/2)

1- Âyetler

Hâşimî'nin Dîvañesi'nde çeşitli vesilelerle bir çok yerde âyetlerden iktibas yapılmış veya telmihte bulunulmuştur.

Elestü bi-rabbiküm...: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”¹²¹

Elestüñ sırrını bulduk *Elestüñ* nūrına irdük
Anuñ çün sîne-çāk olduk bize ma' şūķiler dirler (16/3)

Ḳālū belâ...: “Onlar da evet Rabbimizsin demişlerdi”¹²².

Cemāl-i in' iķāsından şu cān kim behre-dār oldu
Belī diyüp gelüp bunda gören anlardır ikrārın (56/16)

Yevme ned'u küllü ünāsin bi imānihim...: “Bütün insanları önderleri/imamları ile birlikte çağırdığımız gün...”¹²³

Hep bulanlar böyle buldılar inan haḳdur sözüm
Yevme ned'ū didi Rabbuñ şıdķ-ile Ẁur'āna bak (29/2)

Üscüdū li-Âdeme fe-secedū...: “Hani biz meleklerle Âdem'e secde edin demiştik. Onlar da, İblîs hariç, secde ettiler. İblîs ise diretti ve böbürlendi. Kâfirlerden oldu.”¹²⁴

121 A'raf, 7/172.

122 A'raf, 7/172.

123 İsrâ, 17/71.

124 Bakara, 2/34.

Hiṭāb idüp meleklere rızāmı kim ki isterse

İṭā‘at Ādeme itsün dilerse kim anuñ lûṭfin (56/27)

Ve leḳad kerramnā...: “Biz Ademoğullarını şerefli kıldık, onları karada ve denizde taşıdık. Onlara güzel yiyeceklerden rızık verdik ve onları yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık.”¹²⁵

Bil ki ancak ḥazretüñdür Ādemi rāzı bildüñse özüñ bil ‘ālemi

Saṇa olda çünki *kerremnā* ḥiṭāb rū-yı ma‘niden saṇadur fetḥ-ı bāb (52/3)

Ḳāle ene ḥayrun minhü...: “Dedi ki ben ondan daha üstünüm beni ateşten yarattın onu ise çamurdan yarattın”¹²⁶.

Cemī‘ ervāḥı zātına muḳābil eyleyüp Allāh

Tecellī itdi cümleye didi *Ben Rabbü’l- erbābın* (56/15)

Şeyāṭın cin çerisiyle nükül idüp didi İblīs

Ben andan efḍalüm yā Rab‘ ayān kıldı hemān küfrin (56/28)

Müzebzebîne beyne zâlik....: “İmanla küfür arasında bocalamaktadırlar. Ne mü’minlere ne de kâfirlere yanaşmaktadırlar. Allah kimi saptırırsa sen ona asla yol bulamazsın.”¹²⁷

Refīḳ idinmez iseñ ger bu yolda kāmīl insānı

Müzebzeb yolda kalursın ne andansın ne bundansın (56/38)

İnne’n-nefse le-emmârettün.....: “ Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis kötülüğü çok emredendir...”¹²⁸

Zirā *emmāre* iken nefsüñ işi meger tuğyāndur

Zimānın mürşide vir kim kıla tebdīl aḥlāḳın (56/39)

Yā eyyetühe’n-nefsü’l-Muṭma’inne...: “Ey itmi’nâna eren nefis !..”¹²⁹

Ṭumā’ninet bulup nefsi olursa mü’min ü kāmīl

Gider ḳalbindeki telvīn kalur cennetde Ḥaḳ temkīn (56/41)

125 İsrâ, 17/70.

126 A’râf, 7/12.

127 Nisa 4/143

128 Yûsuf, 12/53.

129 Fecri, 89/27.

Râdıyeten marđıyyten...: “ (Sen Allah’tan) râzı, (Allah da senden) râzı olarak Rabbine dön!”.¹³⁰

Kažāya kim rızā virse olur ol *nefs-i marđıyye*

Anuñ ħulķı ħüsn olur görür cennetde ol zātın (56/42)

Fe’dħulî...: “Gir kullarımın arasına. Gir cennetime!”.¹³¹

Şırāt-ı müstekīm olan anuñ kalbidür ey ġāfil

Eger şāhid dilerseñ gel oku sen *fe’dħulî* kavlin (56/33)

İnne ‘aleyke lâ’neti ilā yevmi’d-dîn...: “Ceza gününe kadar lanetim üzerinedir.”¹³²

Eger gitmezse ey zāhid dimāġuñdaki ħod-bīnlik

Olursun sen kim İblisden zuhūr itdükde *yevmü’d-dîn* (56/30)

Mā liye lā era’l-Hüdhüd...: “Hüdhüdü niçin göremiyorum. Yoksa kayıplara mı karıştı...”¹³³

Senüñ ‘aql-ı me’āduñ var ise ger *Hüdhüdü*ñ oldur

Aña řābi’ olup her dem řuta gör şer’in aĥkāmın (56/35)

Kābe kavseyni ev ednâ...: “Aradaki mesafe iki yay boyu oldu, hatta daha yakın.”¹³⁴

Mařlab-ı a’lā-yı *ev-ednâ*da cāy itseñ n’ola

Tır-veş itdüñ mařām-ı *kābe kavseyni* güzār (42/2)

Külû ve’srabû min rizķı’llāhi...: “Yer yüzünde Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden yiyip içiniz, isrâf etmeyiniz.”¹³⁵

Žarar yokdur bize řürb ü ekilden

Yi iç dirken behey cāhil o rehber (36/2)

Yed’üne Rabbehum bi’l-ġadāti ve’l-‘aşıyyi...: “Gece gündüz Rablerine dua ederler.”¹³⁶

130 Fecr 89/28.

131 Fecr 89/29-30.

132 Sâd, 38/78-83; “İblis dedi: Rabbim ! ‘yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre tanı’ Allah buyurdu: ‘Sen o güne (kıyamete) kadar süre tanınanlardansın.’ İblis dedi: ‘İzzetime yemin ederim ki onların hepsini mutlaka azdıracam. Ancak içlerinde ihlaslı kulların hariç’.”

133 Neml, 27/20-22.

134 Necm, 53/9.

135 Bakara, 2/70.

Perde-dârı harem-hâşuñ olup şems-i kamer
Âsitānuñ gözedür *küllü ğadāt u ‘aşıy* (46/4)

Hâşimî bir münâcâtında da **Fâtihâ sûresi**’nden¹³⁷ iktibaslar yapmaktadır.

Ħamdü-li’l-lāh mü’minem *Ħaḳḳa’l-yaḳīn*
Çün mürebbim oldı *Rabbü’l-‘ālemīn*

Zât-ı ef’āl ü şıfātum varlıguñ
Sen günāhum yazma *Raḥmānū’l-mu‘īn*

Sen Raḥīmsin mazḥaruñdur Muştafā
Ümmete kıldın *Şefī‘u’l-müznibīn*

Ḳahr-ı lûṭfiñ mālİKİsin Rabbenā
Lûṭf kıl bize olıcak *yevmü’d-dīn*

Nicedür *ıyyāke na‘būd* görmiyen
Kendü ḳalbinde tamām Ḳaḳḳı yaḳīn

Gel bu esbābdan göñül tecrīd kıl
Zāhidā dirseñ çü *ıyyāke neste‘īn*

İhdinā yā Rabb *şırāṭa’l-müstekīm*
Senden artuk yok *Hüdāte’l-müh tedīn*

Mürşid-i kāmīl izinden çıkma hīç
Göñli dūrūr anuñ *şırāṭ ellezīn*

Kime *en‘amtü ‘aleyhim* didi Ḳaḳ
Bizi andan kıl *İlāhe’l-‘ālemīn*

Ġayri’l mağḍūbi ‘aleyhim vaşf-ıla
Muṭṭaşıf kıl itme bizi mücrimīn

136 Kehf, 18/28.

137 Fâtihâ, 1/1-7.

Sen *vele'd-dâllîn* iseñ t̃alib eger
Nefsüñi terk it olasın müflih̃în

*İstecib minne'd-du'ā yā Ze'l-Cevād*¹³⁸
Yarlığa kim dir ise yā Rab ām̃în

Hāşimî bendeñ temennā kıldığı
Feyzüñ eksik itmeyesin yā Mu'în (27)

2- Hadisler

Hāşimî Dîvançesi'nde lâfzen ve mâneden iktibas edilen hadisler vardır. Bu hadisler, mutasavvıf şairlerin sıkça kullandıkları ve genelde zayıf kabul edilen hadislerdir.

El-fakru fahrî... : “Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.”¹³⁹

Geçmişüm zerķ u riyādan 'ışķ-ıla yār olmışam
'İşk-ı *fakr* idüp cihānda *fakr* ile yār olmışam (14/1)

Hāşimî sen Hāķ yolında *fakrî* eyle ihtiyār
Fakr ile *fahr* eylemekdür çün tarīķ 'āķillere (24/5)

Şu kim fakr-ı fenā ile olupdur muttaşif nefsi
İder ol *fakr ile fahr* ki hāķķıyla kılur seyrin (56/43)

Mûtû ... : “Ölmeden önce ölünüz.”¹⁴⁰

Yokluk ihrāmın giyüp egnine mahrem olmayan
Hāķķı bilmek hāşıl olmaz *ölmeyince nefsiñüz* (12/4)

Dilerseñ *ölmeden ölmek* hayāt-ı cāvidān bulmak
Baķā mülkine şāh olmak başın gāltān iden gelsün (34/2)

138 *Üd'ünî fe'stecib leküm...* : “Bana dua edin kabul edeyim...” Mü'min, 40/60.

139 İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrāhî, *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut 1351, II, 87, Hadis no: 1835.

140 Aclûnî, *a.g.e.*, II, 291, Hadis no: 2669.

Eger mevt-i irâdiyle kimün kim nefsi ölmüşdür
‘Umür-i‘ ahret hâlin gören anlardır ölmeden (56/40)

Ene hâmilu livâi’l-hamdi yevme’l-kıyâmeti...: “Kıyâmet gününde hamd sancağının taşıyıcısıyım.”¹⁴¹

Lâm olan sırr-ı **livâ’ü’l-hamde**
Şâhib Muhammeddür dilâ bak sırrına (1/12)

Küntü kenzen ... : “Ben bir gizli hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı (varlık âlemlerini ve insanı) yarattım.”¹⁴²

Küntü kenzün sırrına vâkıf olaldan zâhidâ
Lâ-şerîkûn birliğine muṭlaḳ-âbâd olmuşam (23/4)

Men ‘arafe nefsehû fe-ḳad ‘arafe rabbehû...: “Kim ki nefsinin bilir, Rabbini bilir.”¹⁴³

Daḥî mü ’minleri Allâh idüpdür evliyâdan ḥalk
Anuñ-çün oldılar etbâ‘ bileler **men ‘araf** sırrın (56/7)
Men ‘arafuñ sırrına vâkıf olan
Göñli anuñ cümleden alçak durur (13/2)

Kılan maḥcûb seni Ḥaḳdan vücûdın zenbidür ey cân
İderseñ varlığıñ fânî bilürsin **men ‘araf** sırrın (56/37)

Eger kim **men ‘araf** sırruñ dilerseñ Hâşimîden sor
Kemâ hiy sırr-ı eşyâyı görüpdür eski defterdür (31/5)

Kendüsün bilen bilür Ḥaḳḳı dimişdür ol Rasûl
Haşimî sen nefsuñ aña bunda ‘uḳbâsın aña (26/7)

Ḳalbü’l-mü’mini ‘arşu’llâh : “Mü’minin kalbi Allah’ın arşıdır.”¹⁴⁴

‘Arş-ı Raḥmândur göñül sen gayri itme câygâh
Kim göñülde buldıysa Firdevs-i a‘ lâsın aña (26/5)

141 İbn Mâce, Tirmizî, Menâkıb, 3549.

142 Aclûnî, a.g.e., II, 132, Hadis no: 2016.

143 Aclûnî, a.g.e., II, 262, Hadis no: 2532.

144 Aclûnî, a.g.e., II, 100, Hadis no: 1886.

Daḥī ‘ālemlerüñ Faḥri didi *ḳalb ‘arş-ı Raḥmāndur*
Eger ümmet iseñ aña ḳabül it cān-ile nuṭḳın (56/34)

El’-ḳalbü beytü’r-Rabb: “İnsanın kalbi Allah’ın evidir.”

Beyt-i Haḳdur ḳalb-i mü’min sen anı eyle ṭavāf
Eyle taḥḥīr ḳalbiñi gel ḳıble-i cānāne bak (29/4)

Ed-Dünyā mezra ‘atü’l-âhira...: “Dünya âhiretin tarlasıdır”.¹⁴⁵

Her kişi bunda ne ekdiyse anı anda biçer
Ḥāşıl oldur kim ḥisābı olmaya bir dāneñüz (12/7)

Dār-ı dünyā bir ekinlikdür bu ‘ömrüm toḥmını
Ekdigüm biçmek için men ‘ömr iline giderem (15/4)

Ḳalbü’l-mü’mini beyne esbe‘ayni..: “Müminin kalbi Allah’ın iki parmağı arasındadır.”¹⁴⁶

Çün Ḥabību’llāh buyurdi ḳalb-i ins beyne eşbe‘ayn
Raḥmetüñ taḳlīb idüp gel raḥmetüñ-le yād kıl (22/3)

Ki şarf-ı lûṭfına mazḥar olandur enbiyā olan
O kim *beyne’l-eşābi’* dur gehī ‘āşī gehī mü’min (56/17)

Hâşimî bu beyitte “kanaat bitmeyen bir mal ve tükenmeyen bir hazinedir” hadisine telmihte bulunur.

Ḳanā‘at vaşfını her kim idindi zāṭına ḥaşlet
Bilüñ kim aña birdür yanında ḳillet ü kesret (19/1)¹⁴⁷

Mutasavvıf şâirler yazdıkları şiirlerde mevzu hadisleri kullanabilmektedirler. Tespit edebildiğimiz kadarıyla **Hâşimî**’nin hadis olarak bahsettiği, fakat kaynağını tespit edemediğimiz, bu ifade ya mevzudur ya da başka bir hadise telmihte bulunulmuştur.

Kim girerse ol kapudan şāh olur ya‘nī faḳri olsa tām Allāh olur
Ḳāle’n-Nebīyyü ‘aleyhi’s-selām *ve izā temme’l-fakru fe-Hüve’llāhü Te‘ālā*
(52/4).

145 Aclûnî, **a.g.e.**, I, 412, Hadis no: 1320.

146 el-Gazzâlî, Ebu’l-Hâmid, İhyâu ‘ulûmi’d-dîn, Kâhire 1967, I, 147.

147 “el-ḳanâ‘atü mâlun lâ yenfedu ve kenzün lâ yüfnâ”, Aclûnî, **a.g.e.**, II, 102, Hadis no: 1900.

E- Peygamberler

Peyâm-ber; Farsça “haber veren, haber getiren” anlamına gelen, Arapça’daki, Resul ve Nebî kelimelerinin karşılığı bir kelime olup, Allah’dan almış oldukları emirleri olduğu gibi, hiç değiştirmeden insanlara ulaştırmakla görevli olan elçiler için kullanılır. Peygamberler, Allah’ın insanlar arasından seçtiği doğruluk, günah işlememe, güvenilirlik, akıllı, zeki ve uyanık olma gibi her türlü ahlâk güzelliğine sahip örnek insanlardır¹⁴⁸. İlk peygamber Hz. Âdem’den son peygamber Hz. Muhammed’e kadar pek çok peygamber gelip geçmiştir.

Hâşimî Dîvançesi’nde Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Ya’kûb, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. İlyas ve Hz. Muhammed’i bir çok şiirinde isimleriyle anar. Bunların dışında Kur’an’da ismi geçtiği halde velî veya nebî olduğu hakkında ihtilaf bulunan Hz. Lokman ile Kur’an’da açıkça ismi anılmadığı halde Hz. Mûsâ ile yolculuğu anlatılan ve peygamber olduğuna inanılan Hızır’dan da bahseder.

1- Hz. Âdem

Allah’ın yarattığı ilk insan ve ilk peygamberdir. “Ebü’l-Beşer” (İnsanlığın babası) ve “Safıyyu’llâh” (Allah’ın temiz kulu) olarak anılır. Kur’an-ı Kerim’de çeşitli âyetlerde Âdem peygamberin yaratılış safhaları, şeytanın kendisine secde etmemesi, eşi ile birlikte Allah’ın yasakladığı meyveden yemesi üzerine cennetten dünyaya indirilişinden bahsedilmektedir¹⁴⁹. Edebiyatımızda isminden en çok bahsedilen peygamber de Âdem’dir. Çamurdan yaratılması, Allah’ın kendi ruhundan üflemesi, eşyanın isimlerinin öğretmesi, cennetten çıkarılması, yasak meyveden yemesi, eşi Havva’dan uzun yıllar ayrı kalması, oğulları Habil ve Kabil arasında geçen olaylar gibi vesilelerle bir çok şiirde Hz. Âdem’den bahsedilir. Âdem kelimesi adem (yokluk), dem (zaman, kan) kelimeleriyle cinaslı olarak kullanılır¹⁵⁰.

Âdemi Cibrîl ma‘nîdür meger anda ne da‘vâ vü ne fetvâ sığar

148 Peygamberlerin sıfatları için bkz. A. Saim Kılavuz, *a.g.e.*, s.138-141.

149 Hz. Âdem ile ilgili olarak bkz. Bakara, 2/31, 33, 34, 35, 37; Âl-i İmran, 3/33, 59; Mâide, 5/27; A‘râf, 7/11, 19, 26, 27, 31, 35, 172; İsrâ, 17/61, 70; Kehf, 18/50; Meryem, 19/58; Tahâ, 20/115, 116, 117, 120, 121, Yâsin, 36/60.

150 Bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 15-16.

Âdemüñ bi-zât-ı ekber şīvesi Âdemüñ Cennât-ı aḥẓar mīvesi (50)

Âdem-içün oldı cennât-ile Hūr Âdem-içün oldı Rıdvân u kuşūr
Âdem-içün oldı eşbār-ı behişt Âdem-içün oldı âşār-ı behişt (52/1)

Âdem-içün derd ü ‘ âlem zîr ü yem Âdem-içün nedür bu kamu pîş ü kem
Âdem-i ma‘ nî imiş ma‘ bûd-ı ḥalk Âdem-i ma‘ nî imiş maḥşûd-ı ḥalk (52/2)

Âdem, kainat yaratıldıktan sonra balçıktan şekil verilerek “**ahsen-i takvim**” üzere, kırk yıl bekletildikten sonra, kalıba ruh üflenerek yaratılmıştır. Bundan sonra Allah, meleklerden ona secde edilmesini emretmiştir. Bunun üzerine melekler Âdem’e secde etmiş, ancak Azâzil (İblis) adlı melek secde etmemiş ve bu nedenle lânetlenmiştir.

Geç nazār kılma sakın sen Âdeme İblīs gibi
Kim anuñ ḳalbi dūrür Ḥaḳ âsitāna doḡrı rāh (44/6)

Ḥiṭāb idüp meleklerle *rızāmı kim ki isterse*
İṭā‘at Âdeme itsün dilerse kim anuñ lûṭfin (56/27) ¹⁵¹

Bu in‘ ām u bu iḥsānlar hep ol Nūr-ı Muḥammed-çün
Virüpdür bize ol Allāh çü Âdem yaradılmadan (56/51)

Hız. Âdem, insanlığın babası ve Allah’ın yeryüzündeki halīfesi olduğu için “insan” anlamıyla kullanılır:

Miskîn âdem benligi elden bırak Raḥmāna bak
‘ Ārif-i Ḥaḳ olmak isterseñ eger insāna bak (29/1)

Daḥī Âdem-le Ḥavvā gelmemişdi
Benüm pīrüm benüm-le âşinādur (7/3)

Bil ki ancak ḥazretüñdür Âdemi rāzı bildüñse özüñ bil ‘ âlemi
Saña olda çünki *kerremnā* ḥiṭāb rū-yı ma‘ nīden sañadur fetḥ-ı bāb
(52/3) ¹⁵²

151 Bakara 2/34.

152 İsrâ, 17/70.

Hâşimî'ye göre Adem, yani insan, yaratılan en değerli varlıktır. Yeryüzünde Allah'ın halîfesidir. Allah'a giden yol insanın kendisini tanımasından geçer. **Hâşimî**'nin Hz. Adem'le veya Ademoğulları ile ilgili kullandığı diğer beyitler şunlardır:

Bunda Ādem oldu çünkim ser-firāz
Anda daḥī var mıdur bir şāh-bāz

Ādemi kim 'ālemüñ sultānidur
İki 'ālemde Ḥaḳuñ burḥānidur

Ādem-ile buldı ma' bûduñ bulan
Ādem-ile bildi ma' bûduñ bilen (54)

2- Hızır

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa ile ilgili maceralarına yer verilen¹⁵³, "Âb-ı hayat"ı bulduğuna ve böylece de ölümsüzlüğe ulaştığına inanılan Hızır, edebiyatımızda çoğunlukla İlyas peygamberle birlikte anılır. Tasavvufta mürşid-i kâmilî temsil eden Hızır'ın karada, İlyas'ın ise denizde yaşadığına ve bu ikisinin de darda kalan insanların yardımına koştuklarına inanılır. Yine inanışa göre bu iki peygamber senede bir kez bir araya gelmektedirler ki bu güne *hidrellez* denilir. Aynı zamanda Hızır, uğradığı ve memnun kaldığı ev ve kişilere bereket getiren bir özelliğe sahiptir.

Tālib oldukda Mūsā 'ilm-i ledünne cānā
Sen aña mürşid olan Ḥıẓr-ı zamān imişsin (6/3)

Kırlardur anuñ ḥāldaşı Ḥıẓr u İlyāsdur yoldaşı
Şimdi gönülleri firāşı pīrüm Ġazanfer sultandır (35/4)

3- Lokman

Nebî veya velî olduğu konusunda ihtilâf olan Lokman, ilim ve hikmet sahibi bir kişidir. Onun hakkındaki genel kabul ise "Salih bir kul" olduğudur. Adına bir sûre

153 Bkz. Kehf, 18/60-82

bulunan ve aynı sûrede ismine de yer verilen¹⁵⁴ Lokman, Kur'an-ı Kerim'de oğluna verdiği nasihatlarla anılır. Edebiyatımızda hikmet ve hekimlik yönüyle adından sıkça bahsedilir¹⁵⁵.

Sen gönül derdine tîmâr ister isen Hâşimî
Dertlere dermân olan ol Hazret-i Loqmâne bak (29/7)

4- Hz. Ya'kûb ve Hz. Yûsuf

Bu iki Peygamber **Hâşimî**'nin Dîvançesi'nin bir çok yerinde birlikte geçmektedir. Ya'kûb-Yusuf birlikteliği Tasavvuf Edebiyatında hasreti, kavuşmayı, âşık-maşuk ilişkisini ifade etmek için kullanılmıştır. Buna bağlı olarak Ken'an ili nefsi; Mısır da kalbi sembolize etmektedir. Hz Ya'kûb, Yûsuf'a olan sevgisi ve ona duyduğu hasret nedeniyle döktüğü göz yaşları ve bu nedenle âmâ olması ile bilinmektedir. Fakat sonunda acısı son bulmuş, sabrının karşılığını görmüş ve çok sevdiği Yûsuf'a kavuşmuştur. Hz. Yûsuf, tasavvufî güzelliği ve Ken'ân ilinden Mısır'a gelip sultan oluşu ile kesretten vahdete ulaşan insan-ı kâmilî anlatmak için kullanılır.

Künc-i firkatde gönül Ya'kûb-veş nâlân iken
Bü-yı Hâk açdı gözüm Ken'ân iline giderem (15/2)

Hâşimînüñ gözlerinden kan akar Ya'kûb-veş
Habs içinde kurtarup gel lûtf-ile mu' tād kıl (22/7)

Dem-â-dem gel gözleründen kan akıt Ya'kûb-veş
İsterisen ey gönül sen lâ-mekân mülkinde mäh (44/5)

Hâşimînüñ gözinden kan akmasun mı her dem
Ken'ân-ı hüsn içinde Yûsuf-likâ imişsin (6/8)

Çâh içinde Yûsufı kurtarmayanlar tâlibân
Özlemeñ Ken'ân ilin bundan büyük yok ' aybınız (12/3)

154 Bkz. Lokman, 33/12.

155 Bkz. İskender Pala, *a.g.e.*, s. 257.

Hız. Ya'kub'un oğlu olan Yûsuf, beyitlerde "Yûsuf, Yûsuf-ı Mısır, Yûsuf-ı Ken'an, Ya'kûb, gibi isim ve terkiplerle anılır.

Ŧañ degül Ya' kûb-veş bu gözleründen aksa kan
Kim diler cân Yûsufın Mışır-ı vücûda ide kân (37/5)

İsteyen cân Yûsufuñ Mışır vücüda ide şâh
Virmesün nefis-i murâduñ ber-murâd idince Allah (44/1)

5- Hız. Mûsâ

Beyitlerde Tûr'daki tecellî hadisesi ile zikredilen Hız. Mûsâ ile ilgili olarak Kelîm, Tûr-ı münâcât ifadeleri de kullanılmaktadır.

Mûsâ ilm-i ledünnü bulmak istemiş ve Hızır ona bu yolda kılavuzluk etmiştir. **Hâşimî** de ilm-i ledünü bulmak isteyenler için zamanının yol göstericisi olarak kutuba işaret etmektedir:

Ŧâlib oldukda Mûsâ ' ilm-i ledünne cânâ
Sen aña mürşid olan Hızır-ı zamân imişsin (6/3)

Bu dil-i vîrânemi ma' mûr idelden Hâşimî
Hem Kelîmem hem aña Ŧûr u münâcât olmuşam (23/5)

6- Hız. Muhammed

Peygamberlerin sonuncusu olan Hız. Muhammed, Nisan 571'de Mekke'de doğmuş, yetim ve öksüz olarak büyümüşür. Kırk yaşında peygamber olan Hız. Muhammed 13 yılı Mekke'de, 10 yılı Medine'de olmak üzere 23 yıl peygamber olarak insanları İslâm dînine davet etmiştir.

Edebiyat geleneğimizde, dîvân ve mesnevî gibi manzum eserlerde tevhid ve münâcâtlardan hemen sonra Hız. Peygamber'le ilgili olarak en az bir na'tın yer alması

adet haline gelmiştir. Bu adet ve gelenek mensur bir esere besmele, hamdele ve salveyle başlama olarak yansımıştır¹⁵⁶.

Hâşimî, hurûfiliğin etkisiyle yazdığı beyitlerde “mim” harfini Hz. Muhammed’i sembolize edecek şekilde kullanmıştır.

Mim Muḥammeddür nūr-ı Aḥmed ger ‘āşık iseñ
Nun varlık ḥil‘atın çāk it yolına (1/13)

Lâm-elif kim ister Hâşimîden sırr-ı ‘ışkı
Ye yâr olsun Muḥammed Ḥazretine (1/15)

Hâşimî, Hz. Peygamber’i, harf sırasına göre, şu isimlerle zikretmektedir:

Ahmed (56/1); Ahmed-i Mahmûd (56/6); Âlemlerin Fahri (56/34); Hak Habibi (2/3); Muhammed (30/1); Muhammed Hazreti (1/15); Muhammed Mehdi (35/3); Nûr-ı Ahmed (1/13), (56/4); Nûr-ı Muhammed (56/51); Nûr-ı Mürsel (56/9); Yâ Resûlallâh (42/7).

Hâşimî, Dîvançesi’nde Hz. Peygamber’i metheden iki Na’t söylemiştir. Bu Na’atlerde **Hâşimî**’nin Peygamber sevgisini açıkça görmek mümkündür.

Allah Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed’i bir gece Miraca çıkarmış; Onunla sohbet etmiştir. Hz. Muhammed Miraçta Allah’ın cemâlini seyretmiş ve O’na iki yay mesafesi kadar yaklaşmıştır. Ki bu mesafeyi Allah’a en yakın olan Cebrail bile aşamamıştır. Hz. Muhammed, Allah’ın uğruna âlemi yarattığı mahbubudur. Kıyamet gününde mü’minler onun sancağının gölgesinde toplanacaklardır. Ay bile onun heybetinden iki parçaya ayrılmıştır. Mirrih (Mars) yıldızı bile gökte Allah Rasûlüne layık olabilmek için çabalamaktır. **Hâşimî** son beyitte Rasûlullâh’a seslenerek onun aciz bir kölesi olduğunu ve her nekadard günahı çok da olsa lûtfunun büyüklüğüne sığındığını belirtmektedir:

Ey cemâlûñ şem‘ı bezm-ârâ-yı kurb-ı Kirdgâr
Cebre’l âvâr-’ı şem‘ı ruḥuñ pervâne-vâr

156 Geniş bilgi için bkz. H. İbrahim Şener-Alim Yıldız, **Türk İslam Edebiyatı**, İstanbul 2003, s. 131-133.

Maṭlab-ı a‘lā-yı **ev-ednā**da cāy itseñ n’ola
Tır-veş itdün maḳām-ı **kābe kavseyi** güzār

Şem‘-ı zātuñ olmasa dönmezdi fānūs-ı felek
Bunca eşkāl ü şuver kandan olurdu āşikār

‘Ācizānı maḥşer üzre zıllūñi tekşir-içün
Sakladı dār-ı fenāda sāyeñi Perverdigār

Heybet-i ‘azmūñ-le çāk oldı sipihrüñ zühresi
Halk-ı ‘ālem sandı kim şakḳ oldı mäh-ı tāb-dār

Āsmān-ı āsitānuñ idüp bekler mirriḥ
Ümmetüñden olmağa çekmekde dā’im intizār

Yā Resūla’llāh bir-ednā çākerüñdür Hāşimī
Gerçi çokdur cürmi ammā lûṭfiña yokdur şumār (42)

Hāşimī, diğēr bir Na‘tinde Hz. Peygamber’in güzelliğinden, yaratıklar içinde onun güzellik açısından bir benzeri olmadığından bahseder. Cebrail bile onun türbesine yüz sürmek için can atmaktadır. Güneş ve ay ona türbedarlık yapmakta; sabah-akşam ibadet eden kullar da onun dergahını beklemektedirler. **Hāşimī**, âb-ı hayat bulsa bile eğer Hz. Peygamber’in Havz-ı Kevser’inden içmezse içindeki ateşi söndüremeyecektir. Yine o, içinde onun sevgisinden başka hiçbir şey bulunmadığını, onun sevgi ve muhabbetiyle dolu olduğunu belirtmektedir. Eğer bu durum Habeş sultanında olsaydı, sultanlığı terkedip ona koşmaktan bir an bile geri kalmazdı.

Ḳadd-i mevzūnuñ eyā Nahl-i ḥarīm-i Ḳureşī
Çemenistān-ı ḥaḳāyıkda anuñ yokdur eşi

Serv-i bālāña berāber mi olur serv-i çemen
Şems-i zātuñda olan bürc-i sa‘ādet güneşi

Türbe-’i pākūñe yüz sürmege Cibrīl-i emīn
Germ olup ceyş-i hevā ile ider keşmekeşi

Perde-dârı harem-hâşuñ olup şems-i kamer
Âsitānuñ gözedür *küllü gadât u ‘aşîy*

Vâşıl-ı âb-ı hayât olsam eger nûş idemem
Kevşeri la‘l-i lebûñ teşnesi çekmez ‘atşı

Ğayre yir yok güzelim zâviye-’i sînemde
Nûr-ı hüsnüñ-ile rızānuñ tolidur içi tışı

Hâşimî hâlûñi görseydi eger şâh-ı Habeş
Terk ider idi o sevdâ ile mülk-i Habeşi (46)

Allah herşeyden önce Hz. Peygamber’in ruhunu yaratmıştır. Allah kendisini göstermek, bildirmek için ilk olarak kendi nurundan bir lem’a-yı celîl yarattı. İşte bu “Nûr-i Muhammed”¹⁵⁷ idi. Yani Hz. Muhammed’in nuru idi. Bu nur vücud bulur bulmaz Allah ona baktı ve sevdi. Sonra da şöyle dedi: “Sen olmasaydın, sen olmasaydın ben âlemleri yaratmazdım.”¹⁵⁸ İşte bu nurdan ve bu nurun hürmetine bütün varlıklar derece derece yaratıldı.

Cemî‘ şeyden öñ Allāh yaratdı Aḥmedüñ rûḥın
Anı mir’ât idindi kim göre anda vaşf u zâtın (56/1)

Temāmet zâtın ü vaşfın çü gördi nûr-ı Aḥmedde
Şenā vü ḥamd idüp aña mu‘ azzam eyledi ḥalkın (56/4)

Teḳāzā eyledi olda göre kendi kemālını
Bu kez anuñ nûrından Ḥaḳ yaratdı enbiyā zâtın (56/5)

Görüne Aḥmed-i Maḥmūd ḳamū ef’āl vaşfiyla
Anuñ-çün enbiyā ile kılup ḥaḳ evliyā nûrın (56/6)

Yine Ḥaḳ Nûr-ı Mürselden yaratdı rûḥ-ı Cîbrîlî
İdeler Ḥaḳḳa mi‘râcı göreler gizlû esrârın (56/9)

157 Nûr-ı Muhammed ile ilgili olarak bkz. Mehmed Demirci, “Nûr-ı Muhammed” D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir 1983, I, 239-258.

158 “Levlâke levlâke lemâ ḥalaktü’l-eḫlâk” Aclûnî, a.g.e., II, 164, hadis no: 2123.

Ki şarf-ı lûtfına mazhar olandur enbiyâ olan
O kim beyne'l- eşâbi' dur gehî ' âşî gehî mü' min (56/17)

Bu in'âm u bu ihsânlar hep ol Nûr-ı Muḥammed-çün
Virüpdür bize ol Allâh çü Âdem yaratılmadan (56/51)

İnsanlar arasında en fazla bela ve musîbete mâruz kalanlar; peygamberler, âlimler ve salihlerdir.

El ilen gelen belâ olur düğün sanmañ düğün
Nice peygamber velîler çekdiler bunu ' ayân (37/2)

Ol velîler rehberi çekdi belânuñ artuğın
Biz de anuñ yolına sâliklerüz itmeñ gümân (37/3)

F- Dört Halife

Hz. Peygamber'in, Medine'ye hicretiyle kurduğu devleti idare etmek üzere Hz. Peygamber'in 632 yılında vefatından sonra sırasıyla yönetimin başına geçen dört sahabeye Dört Halife adı verilmektedir. İslâm tarihinde Hulefâ-yı Râşidîn Devri adı verilen otuz yıl süren bir dönem vardır. Bunlar; **Hz. Ebubekir**, **Hz. Ömer**, **Hz. Osman** ve **Hz. Ali**'dir¹⁵⁹. Bu halîfeler edebiyatımızda daha çok Farsça "Çâr-yâr", "Çâr-yâr-ı Güzîn" terkipleriyle anılırlar. Hâşimî dört halîfeden yalnızca Hz. Ömer ve Hz. Ali'yi şiirlerinde zikretmiştir.

1- Hz. Ömer

Hz. Ebubekir'in vasiyeti üzerine halife seçilen **Hz. Ömer**,dört halîfenin ikincisi olup cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. Hicretten kırk iki yıl önce Mekke'de doğmuş¹⁶⁰ve hicretten dört yıl önce Müslüman olmuştur. Ehl-i kitap tarafından kendisine haklıyı haksızdan ayıran anlamına gelen Faruk lâkabı verilmiştir. Çok mütevazi bir kişiliğe sahip, zühd ve takva sahibi olan **Hz Ömer** edebiyatımızda çaha çok adaleti ile anılır.

159 Dört Halife ve dönemleriyle ilgili bkz. Mahmud Şakir, **Dört Halife**, (terc. Ferit Aydın), İstanbul 1994; Mustafa Fayda, "*Hulefâ-yı Râşidîn*", **DİA**, İstanbul 1998, XVIII, 324-338.

160 Mahmud Şakir, *a.g.e.*, s. 151.

Hâşimî bir şiirinde **Hz. Ömer**'in bir kıssasına yer vermektedir.

‘Ömer Hâzretleri bir gün misâfir oldu bir şahşa
Aña dürlü ni‘amlarla idüp olda ziyâfâtın (56/47)

Bu kez ikşâr-ı ni‘metden baña oldu aña tarî
Didi havfum budur Hâkdan kıyâmet kopıcak yarın (56/48)

Hîfâb idüp baña Rabbim diye kim yâ ‘Ömer saña
Bu cümle itdigün hayrın saña virem mükâfâtın (56/49)

Bu kez ol şâhib-i hâne didi kim yâ ‘Ömer korkma
‘Aţâlar vire ol Mevlâ ola aña göre siccîn (56/50)

2- Hz. Ali

Hiz. Peygamber'in amcası **Ebu Tâlib**'in oğlu ve **Hiz. Osman**'dan sonra devletin başına getirilen dördüncü halîfedir. Aynı zamanda Hiz. Peygamber'in damadı da olan **Hiz. Ali**, çocukluğunda Hiz. Peygamber'in yanında ve O'nun terbiyesiyle yetişmiştir. 600 yılında doğduğu düşünölen **Hiz Ali**, İslâm dînini kabul eden çocuklardan ilkidir. Yüzünü hiç puta dönmeden İslâm'ı kabul ettiğı için “Kerremallahu vecheh” ünvanını almıştır¹⁶¹. Hiz. Ali edebiyatımızda cesaret ve kahramanlık yönü ile çok işlenmiş büyük bir dinî şahsiyettir¹⁶².

Raşid halîfeler içerisinde en çok lakapla anılan halîfe Hiz. Ali'dir. Onun “*Ebü Turâb*”, “*Haydar*”, “*Murtezâ*” gibi pek çok lakabı bulunmaktadır¹⁶³. **Hâşimî** bir gazelinde Hiz. Ali'den “Haydar” lakabıyla bahsetmektedir.

Burada akıl sahibi bir şahsın **Hiz. Ali**'ye cennette güzel yüzlülerin, gece ve gündüzün olup olmadığını sorması hikaye edilir. **Hiz. Ali** de cennette gece gündüz olmadığını, orası ışığını ay ve güneşten almadığını belirtmiştir. Âdem'in yani

161 Hayatıyla ilgili bkz. İbn Kesir, *a.g.e.*, VII, 360-555; Mahmud Şakir, *a.g.e.*, s.349-393; Abdulhalik Bakır, **Hiz. Ali Dönemi**, Ankara 1991; Ethem Ruhi Fıglalı, “*Ali*”, **DİA**, İstanbul 1989, II, 371-374.

162 Bu konuda geniş bilgi ve örnekler için bkz. İsmet Çetin, **Türk Edebiyatında Hiz. Ali Cenknâmeleri**, Ankara 1997.

163 Bkz. Ali Aksu, *a.g.m.* s. 236.

insanoğlunun âlemin sultanı ve iki cihanda Allah'ın delili olduğu ifade edilir ve insanın tekrar Hakkı bulması insan sayesinde olacaktır.

Kıldı bir 'aql ehli Haydardan su'âl
Kim baña keşf it nicedür vaşf-ı hâl

Var mıdur cennet içinde afitâb
Rûz-ı rûşen gice olur mı hicâb

Didi Haydar olmaz anda rûz-ı şeb
Ay u günden virmedi nûr ala Rab

Bunda Âdem oldı çünkim ser-firâz
Anda dağî var mıdur bir şâh-bâz

Âdemi kim 'âlemüñ sultânıdur
İki 'âlemde Haquñ burhânıdur

Âdem-ile buldı ma' bûduñ bulan
Âdem-ile bildi ma' bûduñ bilen (54)

G- Sahâbe, Tâbiîn

Hızret Peygamber'i Müslüman olduğu halde dünya gözüyle gören insanlar sahabe, sahabeyi Müslüman olarak gören insanlarsa tâbi'în diye adlandırılmaktadırlar. **Hâşimî** Kutbu'nun yüceliğini anlatmak için bu beyitte onun, mecazen Hz. Peygamber'in ashabından olduğunu söyler.

'Âlemsin ülü'l-elbâbsın Haq Hâbîbine aşhâbsın
'Âleme kûtbu'l-aqtâbsın maşrîk mağrib yeksân saña (2/3)

H- Âhiret Ve İlgili Kavramlar

Son, sonra olan, son gün anlamlarına gelen Âhiret, dünya sonrası ebedî olarak devam edecek olan yeni bir hayata verilen isimdir. Kıyamet'le birlikte dünya hayatı sona erecek ve âhiret hayatı başlayacaktır. İnsanlar dünya da yaptıkları iyilik ve

kötülüklerden dolayı hesaba çekilecek ve bu hesap sonunda mükafat ve ceza olarak cennet ya da cehenneme gideceklerdir¹⁶⁴.

Âhiret hayatında rahata ermek isteyen kişi dünyada iken nefsinin emirlerine uymayıp, onu öldürmeli ve terbiye etmelidir.

Eger mevt-i irâdiyle kimüñ kim nefsi ölmüşdür
‘Umûr-i‘ ahret hâlin gören anlardır ölmeden (56/40)

Ancak, Hakkı isteyen kullar ne dünyayı ne de âhireti umursarlar. Onlar benliklerinden geçmiş, varlıklarını unutmuşlardır.

Çünkü dünyâ ahret ehl-i Hakk’a oldu harâm
Varlığıñ virüp fenâyâ cümle’i ber-bâd kıl (22/5)

Hâşimî Dîvançesi’nde âhiretten ukbâ olarak da bahsetmektedir.

Zel eydür zillet-i ‘uqbâdan el çek
Ra ru’yet ister iseñ halvetine (1/5)

Her kim ister dâr-ı ‘uqbâda irişmek ni‘ mete
Fışkıñı terk eylesün uysun bu gün şâlihlerle (24/2)

O kim men‘ eylemez nefsin fesâd-ı Lehv-i bâzından
Harâb itmişdür ‘uqbâsın anı sanma ‘imâretdür (18/3)

Âhiretten bahseden beyitlerin birinde ise **Hâşimî** yarın terimini kullanmaktadır. Ona göre önemli olan, tıpkı Yûnus Emre’de olduğu gibi sevgiliye kavuşmak hem dünyada hem de âhirette O’nu bulabilmektir. O’na kavuşamadıktan sonra cennet ya da cehennemin hiçbir değeri yoktur.

İste gel bunda yârini görüp vir cümle varını
Görmeyince ol yârini yarın anda neyleyeyin (25/3)

1-Kıyamet

Sûrun Hz. İsrâfil tarafından üflenmesiyle dünya hayatının son bulup âhiret hayatının başlayacağı gündür. **Hâşimî** bir beyitte Nefh-i sûr ifadesini kıyamet için kullanarak “*sûra üfürüldüğü zaman artık o gün, aralarında soylar soplar*

164 Bkz., A. Saim Kılavuz, *a.g.e.*, s. 197-204.

*kalmayacaktır, birbirlerinin hallerini de soramazlar”*¹⁶⁵ âyetine telmihte bulunmuştur. Onun için dünyada Allah’tan gayrı hiçbir şeyin sevgisi gönülde bulunmamalıdır.

Sen gönülden māsivā hubbın gider ey Hâşimî
Nefh-ı şûr olsa kaçan sorulmaz aşlā hîç neseb (28/5)

Kıyamet öyle dehşetli bir gündür ki, onun azabından dolayı **Hâşimî** bütün halk için arşın gölgesinde himaye etmesini Allah’tan niyâz etmektedir.

Kıyāmet-i harāretten ola ğark-ı arak çün halk
Hevā-yı zıll-i ‘arşuñda himāyet eyle yā Rabbī (49/8)

2- Cennet

Gölgelek ve bahçe anlamında olup âhirette mü’minlerin gideceği yerdir. Sekiz cennet bulunmaktadır. Bunlar: Huld, Me’vâ, Na’îm, Âliye, Adn, Firdevs, Dâru’s-selâm ve Hayevân’dır. Cennet’te Huri ve Gılman adında cennet ehline hizmet edecek varlıklar vardır. Tasavvufta cennete girmeden maksat ma’rifetullah, yani Allah’ı tanımadır.

Hâşimî cennetten Behişt, Rıdvan, Cennet, bazen çoğul olarak Cinân şeklinde bahseder. Cennetle ilgili olarak da Firdevs-i ‘âla, Cennât-i ahzar, Tûbâ, Hûrî ve Gılmân, Kusûr gibi motifleri kullanmaktadır.

Seni sen bilmeden ey dil ferāğat eyleseñ bir dem
İrerdüñ maqşad-ı şıdka ki ol Cennât-i ahzardur (31/3)

Âdemi Cibrîl ma’ nîdür meger anda ne da’ vâ vü ne fetvâ sığar
Âdemüñ bi-zât-ı ekber şivesi Âdemüñ Cennât-ı ahzar mîvesi (51)

‘İşret eyler cem’ olup hûrî-liķālar cā-be-cā
Haķ budur kim şahn-ı gülşen cennet-āsādur bugün (43/2)

Serv-ķadler-le çemen her bir dıraht-ı sāye-dār
Gayret-i hûrî bihişt ü reşk ü tûbādur bugün (43/3)

165 Mü’minûn, 23/101.

Cennete girmek nefsin “mutma’inne” makamına yükselmesi, Allah’tan gelen her şeye rıza gösterip kalpten kötülükleri arındırarak mü’minin, kâmil insan mertebesine yükselip ma’rifetullahı bulmasıdır.

Ṭumā ’nīnet bulup nefsi olursa mü ’min ü kâmil
Gider kalbindeki telvīn kalur cennetde Ḥaḡ temkīn (57/41)

Ḳazāya kim rızā virse olur ol nefs-i marḏīyye
Anuñ ḥulḳı ḥüsn olur görür cennetde ol zātın (57/42)

Cennet arzusunda olanlar, Allah’la başbaşa kalıp her daim O’nu zikretmektedir.

Kūşe-i ḥalvetde her dem Hā-yı Hūya cān virür
Murḡidur ne eylesün cennetde me ’vāsın sezer (9/4)

Dünyada iken māsivâdan arınıp, gönlünde Allah ile başbaşa kalan âşık zaten Firdevs-i a’lâdadır.

‘Arş-ı Raḥmāndur gönül sen ḡayri itme cāygāh
Kim gönülde buldıysa Firdevs-i a’lāsın aña (26/5)

Oysa hakikat derecesine ulaşan Hak âşığı ne dünyaya, ne cennete, ne de onun içindeki güzelliklere meyleder. Onun tek maksûdu vech-i Cemâldir.

Vişālūñ isteyen ‘âşık nider ḥūrī vü ḡılmānı
Geçüp dünyā vü ‘uḳbādan cemālın isteyen gelsün (5/2)

Baña sensiz gerekmez ḥūr u rıdvān
Nider ‘âşık cinānı yarsuz ey cān (33/1)

Ḳuşūr u Ḥūr u Ḡılmān-ile Rıdvān eyle erzānı
Bizi şāyeste-i dīdār-ı ru ’yet eyle yā Rabbī (49/9)

3- Cehennem

Âhiretteki azap yurdu olan cehennemin özelliği yakıcı olması ve Allah’a isyankar olanların gireceği bir yerdir. Nâr, od gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Cehenneme girecek olanlar, Âdem’in yaratılması ile Allah’a isyân edip, Allâh’ın

kahhâr sıfatıyla lânetlediği ve kıyamet gününe kadar insanlığı isyana sevk edecek olan Şeytan ve cinlere uyarak, Allah’a karşı âsi olanlardır.

Şeyâfîn ile cinnî’i kılupdur ẓaḥr-ı nârından
Mezâhir kıla anları tecellî kılmağa ẓaḥrın (57/11)

Hâşimî’nin Dîvançesi’nde, nâr-ı cehennem ve firâk odundan kasıdı ise Allâh’a kavuşma arzusu ile yanıp kavrulan, O’nun hasretine dayanamayan âşîğın durumunu anlatmaktadır.

Eger mürşide irmezse kalurlar fışk-ı tuğyânda
Yanar nâr-ı cehennemde ‘afûv kılmazsa ‘işyânın (56/19)

İ- Kader ve Kazâ

Allah’ın ilim sıfatı ile, ezelden ebede kadar olacak olan şeylerin zaman ve yerini, özellik ve nitelikleri ile ne şekilde olacağını bilip, takdir etmesine kader denilmektedir. Allah’ın yaratma sıfatına uygun olarak ezelde takdir etmiş olduğu bu olayları, vakti geldiğinde gerçekleştirmesine ise kazâ ismi verilmektedir. Kader ve kazâyı iman, Allah’ın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarına iman etmek anlamına gelmektedir¹⁶⁶.

Ẓazâyâ kim rızâ virse olur ol nefis-i marḍîyye
Anuñ ḥulḳı ḥüsn olur görür cennetde ol zâtın (57/42)¹⁶⁷

Teẓâzâ eyledi olda göre kendi kemâlini
Bu kez anuñ nûrından Ḥaḳ yaratdı enbiyâ zâtın (57/5)

Teẓâzâ itdi cümle şey bileler kim dūrür Ḥâlik
Rücû‘ eyleyüp aşlına göre her biri Mevlâsın (57/14)

Teẓâzâ oldı ervâḥa ‘anâşır kisveti ile
Mükessî oluben bunda ide Ḥaḳқа ibādâtın (57/20)

166 Bkz. A. Saim Kılavuz, *a.g.e.*, s. 106-111.

167 Fecr, 89/28.

J- Hayır ve Şer

Hâşimî, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine, kulun da bunlara rıza göstermesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sen ey gönül eger Hâkdan dilerseñ ber-murâd olmak
Murâduñ cümle terk it ki eger hayr u eger şerdür (31/4)

Er olanuñ deminden himmetinden
Hayr görmez olanuñ şânında harf-i şerr (36/4)

K- Kelime-i Şehâdet

Kelime-i şehâdet Allah'tan başka İlah olmadığını ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğunu dil ile söylemek, kalb ile tasdik etmektir. **Hâşimî** bu beyitiyle Kelime-i tevhide telmihte bulunmaktadır.

Vav dilerseñ hüviyet rütbesini
He yi lâ it ir illâ müşbetine (1/14)

L- İbadet İle İlgili Kavramlar

İslâm; kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac ve zekat olmak üzere beş temel esas üzerine kurulmuştur¹⁶⁸. Mutluluğu yakalamak isteyen kul **Hâşimî**'ye göre ibadette süreklilik göstermelidir.

Sa' âdet şol kişiye ki işi dâ'im 'ibâdetdür
Gönül Mevlâsı(n)a virmiş çanâ' at aña 'âdetdür (47/1)

Hâşimî'ye göre ibadet her türlü kötülükten ve benlikten kurtularak ihlasla yapılmalıdır.

Bu eşyâ yaradılmadan (ğ)araž inşâ-'ı hizmetdür
Hulûş olmaz ibâdetde olursañ zâhid-i hod-bîn (56/31)

Hâşimî Dîvançesi'nde ibadetlerle ilgili olarak namaz, kurban ve hac motiflerini kullanmıştır.

168 Bkz. Buhârî, îman 2; Müslim, îman 5.

1- Namaz

Hâşimî namazla ilgili olarak secde, mihrab, kible ve imam tabirlerini kullanmaktadır. Ancak buradaki tabirler gerçek anlamlarıyla değil, tasavvufi anlamlarıyla kullanılmaktadır. Mihrab kavramı kamil insanın manevi yüzü için kullanılmıştır. Kible ile müridin yüzü veya âsitânı; imam ile de müridin kendisi kastedilir. Bu kişi bekâ-billah'a ulaşan kamil insandır. Müridini bulan aşığın görevi kalbini temizleyerek ona hizmette bulunmak ve ona tabi olmaktır.

Ḳaf ḳaş mihrâbına kılup sücûdî
Kef ur tâc-ı kirâmânı başına (1/11)

Kaşuñ mihrâbına kıldum sücûdî
Ki bildüm sensin ey dost ḳible-i cân (33/4)

Beyt-i Hâḳdur ḳalb-i mü'min sen anı eyle ṭavâf
Eyle taḥḥîr ḳalbiñi gel ḳible-i cânâne bak (29/4)

Hâḳ-i derüñdür ey dost 'âşık gözine sürme
Ḳalbüñ-le ehl-i Hâḳḳa ḳible-nümâ imişsin (6/7)

Ḳuvâ-yı rûhî cem' itdüm baña 'ışḳuñ imâm oldu
Ḳıyâmet ḳâmet itdi çün imâm oldum uyan gelsün (5/4)

2- Kurban

Kurban, Allah'a yaklaşabilmek niyetiyle belli özelliklere sahip hayvanın ibadet maksadı ile kesilmesidir¹⁶⁹.

Dîvançe'de ise **Hâşimî**, kurban ile FENÂ mertebesine ulaşmak için kulun kendisini yani nefsinin Allah yolunda fedâ etmesi kastedilmektedir. Cemâl-i yâri seyr etmek ancak iki dünyanın da nimetlerinden geçip, cânı O'nun yoluna fedâ etmekle mümkün olacaktır.

169 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2001, s. 219.

Görmek isterseñ cemāl-i yâri sende zâhidâ
Dû-cihân terkin uruben aña kurbân ol yûri (20/3)

Cemāl-i ‘îdine cânûñ virüp kurbân iden gelsün
Yakup ‘ışkına varlıguñ ciger püryân iden gelsün (34/1)

3- Hac

Müslümanlarca kamerî aylardan Zilhicce’de ihramlı olarak Mekke’de bulunan ve “Allah’ın evi” diye de isimlendirilen Kâbe’yi tavaf etme ve Arafat isimli dağda bir süre durma (vakfe) şeklinde yapılır.

İnsanın gönlünü Allah’ın evi, Kâbe olarak kabul edilir. İnsan gönlü vuslat makamıdır, âşık orada bulunan dostuna ziyârete giderken ihrâm giyer. **İhram** mâsivâdan sıyrılarak gönlü temizlemek, benliği yok etmektir. Âşığın gönlüne giderek orada sevgiliyi temâşâ etmesi onun haccı kabul edilir. Asıl hac işte budur. Bununla ilgili olarak da gönlü tavaf etmek tabiri kullanılmaktadır.

Cim eydür çün cemâldür vech-i maşûd
Ha hacc eyle gir gönül evine (1/3)

Yokluk ihrâmın giyüp egnine mahrem olmayan
Haqqı bilmek hâşıl olmaz ölmeyince nefsiñüz (12/4)

Kalb-i mü’min beyt-i Hağdur cân tavâf itmek diler
Yokluk ihrâmın giyüp cânân iline giderem (15/3)

Beyt-i Hağdur kalb-i mü’min sen anı eyle tavâf
Eyle tahtîr kalbini gel kıble-i cânâne bak (29/4)

M- Diğer Dînî Kavramlar

1- Haram-Helal

Kul, Allah’ın yer yüzünde insanlara helal saydığı nimetlerden faydalanmalıdır. Ancak bunu yaparken aşırıya kaçmadığı gibi bu nimetlerin şükrünü de yerine getirmelidir.

Halâlınden ne kim virse saña Rabbuñ kabûl eyle

Ki mü'minler-le hoş geçüp unutma dâ'imâ şükrin (56/44)

Hakîkate ermek isteyenler, dünyâ ve âhirete dair gönlündeki tüm sevgiyi kendine haram sayıp, nefsinı öldürmeli, varlığından vazgeçmelidir.

Çünkü dünyâ ahret ehl-i Hakkâ oldu harâm

Varlığıñ virüp fenâya cümle'i ber-bâd kıl (22/5)

2- Mîraç:

Mi'râc, Hz. Peygamber'in, peygamberliğinin on ikinci yılında, Recep ayının yirmi yedinci gecesinde, Cebrâîl'in rehberliğinde, arşa çıkması ve Allah ile görüşüp dönmesi hadisesidir.

Hâşimî Dîvançesi'nde Mi'râc hadisesine de yer vermektedir. Burada Mi'râc'tan "Leyletü'l-esrâr" olarak da bahsedilmektedir.

Yine Hakk nûr-ı mürselden yaratdı rûh-ı Cibrîli

İdeler Hakkâ mi'râcî göreler gizlû esrârın (57/9)

Maṭlab-ı a' lā-yı *ev-ednâ*da cāy itseñ n'ola

Tîr-veş itdûñ makâm-ı *kābe kavseymî* güzâr (42/2)

Hâşimî'nin burada kâmil insan olarak kasdettiği kutuptur ki Bayrâmî-Melâmliğinde kutbun Allah'tan aracısız bilgi edindiği inancı bulunmaktadır. O, hakikat-i Muhammediye mazharıdır¹⁷⁰.

Leyletü'l-esrâra vâkıf olmak isterseñ eger

Sırr-ı Hakkâ mahrem olan (ol) kâmil insânı gör (8/1)

3- Şeytan

Cin tâifesinden olan şeytan, azgınlık ve isyan ederek sapıklığa düşmüştür¹⁷¹. Ateşten yaratılan şeytan, Hz. Âdem'in topraktan yaratılması sebebiyle kendisini yaratılış itibariyle daha üstün görerek Allah'ın emrine itaat etmemiştir¹⁷². Bu

170 Bkz. A. Gölpınarlı, **Kaygusuz**, s. 166; Lâ'li-z^de Abdülbâkî, **a.g.e**, s.61-63.

171 Şeytan ile ilgili olarak bkz. A. Osman Ateş, **Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan**, İstanbul 1995.

172 Bkz. Bakara, 2/34.

itaatsizliği nedeniyle, Allah kakhâr sıfatı ile Őeytanı huzurundan kovmuŐ ve onu lânetlemiŐtir, cezasını kıyamet gûnûne kadar tehir etmiş, Şeytan da isyankar kulları saptırmak gûrevini ûstlenmiŐir¹⁷³.

Şeyâtîn cin çerisiyle n k l idüp didi  bl s
Ben andan ef dal m y  Rab   ay n kıldı hem n küfrin (56/28)

Dir ise   alk - i l   net ni  n boynuna  av  oldu
Ki da  v  itdi   ulviyyet kılup ins na kibr   k n (56/29)

Őey   n   n g r  ından z h r iden      n   hr 
Z r  anlardan ey g  fil g remezsın anu  l    n (56/23)

H      bazende bir beyit içerisinde   emi, insan ve Hz.   em anlamında kullanmakta ve  bl s'in topraktan   em'in değerini anlamamasından dolayı bedbaht olmasına telmihte bulunarak, derv  lerine doğru yola ulaşmanın yolunun insanı anlamaktan geçtiği konusunda telkinde bulunmaktadır.

Geç n  ar kılma sakın sen   eme  bl s gibi
Kim anu   albi d r r          na doğru r  h (44/6)

Bu   an Ő r kisvet n görüp sakın itme g    n
Geç n  ar kılan k r oldu a  g    n Őey   na bak (29/5)

H     , z  hidleri de kendini be enmiŐliklerinden vaz geçmeleri konusunda uyarmaktadır.       bunu yapmadıkları takdirde   hiret gününde Şeytanın izinden gidenlerden sayılacaklardır.

Eger gitmezse ey z  hid dim    ndaki  od-b nlik
Olursun sen kim  bl sden z h r itdükde *yevm  d-d  n* (56/30)

4- C  n

Tıpkı Şeytan gibi ateşten yaratılmış olan cinler farklı Őekillere b r ne bilmeleri ile bilinirler¹⁷⁴.

173 Bkz. Araf, 7/13-18.

174 Cin ile ilgili olarak bkz. A. Osman Ateş, **Kur'an ve Hadislere Göre cinler-B y **, İstanbul 1995.

Hâşimî, cinleri genellikle şeytanla birlikte zikretmektedir. Ona göre melekler insanı cinlerden korumak için yaratılmışlardır. Cinler de şeytan gibi isyanlarından dolayı, Allah'ın kakhâr sıfatı ile lânetlenenlerdendir.

Melâ'ik zümresin Hâlık yaratdı rûh-ı Cibrîlden
Ki hıfz ideler insânı zarar vermeye cân u cîn (56/10)

Şeyâtîn ile cinnî'î kılupdur қаһr-ı nârından
Mezâhir kıla anları tecellî kılmağa қаһrın (56/11)

Şeyâtîn cin çerisiyle nükûl idüp didi İblîs
Ben andan efđalüm yâ Rab 'ayân kıldı hemân küfrin (56/28)

5- Deccal

Kıyamete yakın zamanda kıyamet alameti olarak ortaya çıkacağına inanılan bir varlıktır.

Hâşimî bir beyitte Deccal'den bahsetmekte ve nefesine hakim olamayıp, uyup onun emirlerine göre yaşayanları Deccal'den daha beter kabul etmektedir.

Hâķîķatde olandur şâh vücûd-ı Mısrına hâķim
Şu cân kim nefse maħkûmdur bilüñ Deccâlden ebterdür (30/7)

6- İmân-Mü'min, Kûfür-Kâfir

İmân ve kûfür bir birinin zıttı olup genellikle birlikte kullanılmışlardır. Örtlen, gizleyen, karanlık anlamlarına gelen kûfür, tasavvufta kesreti ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu durumda imân ise, vahdeti ifade etmektedir. Küfrü bırakıp, imân etmek ise, kesretten kurtulup vahdete ulaşmayı bildirir.

Merd iseñ meydân-ı 'ışķda cân virüp cânânı gör
Benligi elden bırak gel küfri ko ĩmânı gör (8/1)

Hâşimî, imânla ilgili olarak, mü'min (56/41), mü'min-i mutlak (13/6) ifadelerini kullanmaktadır. Kûfür ile ilgili olarak da kâfir ve küffârı kullanmaktadır:

Bu kez ervāh-ı küffārı kılupdur ‘āṣī mü’minden
Ki ḥuddām ola anlara eger bilmezse Mevlāsın (56/8)

Son olarak **Hâşimî** mürdlerine, Allah’ın yer yüzünde insanlara helal kıldığı şeylerden istifade etmelerini ve mü’minlerle iyi geçinip, daima şükretmelerini tavsiye etmektedir:

Halālinden ne kim virse saña Rabbuñ kabûl eyle
Ki mü’minler-le hoş geçüp unutma dā’imā şükrin (56/44)

7- Münkir

Allah yoluna girmeyen kişilerdir. **Hâşimî**, münkir olanların kalplerinin taştan daha katı olduğunu düşünmektedir. Bu kişilerin gönülleri mühürlüdür ve hem dünyada hem de âhirette gözleri kördür diyerek, Allah’ın “Kim benim zikrimden yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır. Ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz” hitabına telmihte bulunmaktadır:

Münkir olan gönüller bunda hem anda a‘ mā
Sol cānda kim göz yokdur gel gör dimek ne müşkil (21/2)

Hâşimîyā sırr-ı ‘ışkıdan açam diyen çıkar başdan
Münkirlerin bağı taşdur daha katı neyleyeyin (25/5)

II- TASAVVUF

İslâm inanç ve akidesini anlama, yorumlama ve yaşama biçimi olan tasavvuf, mutasavvıfların izledikleri ve kişiyi Allah’a ulaştırma amacıyla çıkılan uzun ve çileli bir yoldur. Kelime anlamı üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür¹⁷⁵. Ortak görüşe göre “kâl” değil “hâl ilmi”dir.

175 Tasavvufun çeşitli tanımları için bkz. H. Kamil Yılmaz, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul 1997, s. 23-27; Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara 1997, s. 689-696; Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul 1999, s. 26-31; İskender Pala, *a.g.e.*, s. 383-385; Mehmet Demirci, **Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler**, İstanbul 2001, s. 19-20; Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul 2001, s. 36-42; Mâhir İz, **Tasavvuf**, İstanbul 2001, s. 33-38; Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s. 339-340;

A- Tasavvufî İlgili Kavramlar

1- Varlık-Yokluk:

Tasavvuf edebiyatında varlık anlayışı, gerçekte var olan hiç bir şeyin aslında var olmadığı, var olan maddelerde Allah'ın isimleri ve sıfatlarıyla tecessüm ettiği, yani cemâl ve celâl sıfatlarının görüldüğü esas kabul edilmektedir. Bir kısım mutasavvıflara göre ise, gerçekte varmış gibi görünen maddeler aslında yoktur. Bunların hepsi, Allah'ın o maddede tecellîsinden ibarettir.

Ma'rifetullah'a ermek isteyen âşık varlığından geçip, yok olmalı, gerçek varlıkla bir olmalıdır. Bunun için **Hâşimî**, varlık hil'ati ve yokluk ihrâmı ifadelerini kullanmaktadır:

Mim Muhammeddür nûr-ı Aḥmed ger 'âşık iseñ
Nun varlık hil'atin çāk it yalına (1/13)

Yokluk ihrâmın giyüp egnine mahrem olmayan
Ḥaḳḳı bilmek ḥâşıl olmaz ölmeyince nefsiñüz (12/4)

2- Ârif

Allah'ı gerçek yönüyle tanıyan irfan sahibi kimsedir. Hadis diye bilinen “*Nefsini bilen, Rabbini bilir*” sözü buna işaret eder. İlim aklın, irfân ise duygunun eseridir. Ârif her yerde Ḥaḳḳ'ın binbir tecellîsini müşahade edebilen kimsedir. Bu nedenle ümmî bir insana da ârif denir ancak âlim denemez. Ârifler için, ehl-i yakîn, ehl-i dîn, velî, kutub ve genel olarak “ârif-i billâh” tabirleri kullanılır¹⁷⁶.

Hâşimî bir beyitte âşık ile ârifin farkını belirtmektedir:

'Âşık olan kılur fiğân 'ârif olan kalur ḥayrân
Bu dertli göñlime dermân niçe idüp neyleyeyin (25/2)

Hâşimî'ye göre ârif olan kişi mâsivâdan arınmış, kendi varlığını unutmuş, Hak ile Hak olmuş, muhabbet yolunun yolcularıdır.

176 Süleyman Uludağ, “Ârif”, **DİA**, İstanbul 1991, III, 361; İskender Pala, **a.g.e.**, s. 32.

‘ Ârif varın unuttuğı muhabbet yolın tuttuğı
Gerçekler düşüp gittüğü oldur yolu dil-dâr baña (3/3)

3- Aşk

Sarmâşık anlamına gelen ve “ışk” kelimesinden alınan aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücûduna yayılması, âdetâ onu sarmâşık dalları gibi sarmış olmasıdır. Tasavvufta aşk insanı, her durum ve haliyle Hakk’a götüren bir yoldur. Tasavvufun özünü “kenz-i mahfî” olarak bilinen bir “*Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi sevdim. Beni bilsinler ve tanısinlar diye yaratıkları yarattım*” anlamındaki kudsî hadisi oluşturur. Allah, Âdem’i aşk ile yaratmıştır. Mecâzî ve hakîki olmak üzere ikiye ayrılan aşk, “*hakîkatin köprüsü mecazdır*” ifadesine göre her iki durumda da insanı Mevlâ’ya götüren bir yoldur. Allah’ı bilmek, O’nu gerektiği gibi tanımak ancak aşk ile meydana gelir. Allah’ı gerçekten seven kişi, yarattığı her şeyi de Allah’ın yaratmış olmasından dolayı sever. Bu aşk güzele değil, güzelliğedir. Aşk aynı zamanda vahdet-i vücûd anlayışının da temel unsurlarından biridir. Mutasavvıflar baştan beri akılla Allah’a varılamayacağını, O’na ermenin ancak sevgiyle olacağını savunmuşlardır.

Dîvân ve tasavvuf edebiyatlarında mutlak hakikat olan Allah’a varmanın (vuslat) aşk ve akıl olmak üzere iki yolu bulunmaktadır. Âşık aşkı, zahid ise akli temsil etmektedir. Kişiyi maksuduna ulaştıran en çetin olmakla birlikte en kestirme yol aşk yoludur. Akıl gönlü aşktan ayırmak ister, gönül ise aşka koşar ve aşkı her şeye tercih eder. Âşık, aşkı zühde tercih eder ve bu nedenle zâhidi sürekli olarak tenkit eder¹⁷⁷.

Hâşimî’ye göre aşk denizine girmeyince ma‘rifete ulaşmak olası değildir. Hakikat ancak âşıklara âşikârdır.

Bahr-i ‘ ışkâ gönül taldı ma‘ rifet kânını buldı
Hâşimî gerçeğe irdi dîn ü îmân saña (2/5)

177 Aşk kavramı ile ilgili olarak bkz. Mehmet Demirci, **Yunus Emre’de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi**, İstanbul 1991, s. 16-17; Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 120; Mustafa Kara, **a.g.e.**, s. 112-113; Süleyman Uludağ, “*Aşk*” (Tasavvuf), **DİA.**, İstanbul 1991, IV, 14; Mustafa Uzun, “*Aşk*” (Edebiyat, Kültür ve Sanat), **DİA.**, IV, 19.

Baħr-i ‘ıřķa ġarķ olaldan varlıġum ey Hāřimī
Cümlesin virdüm fenāya ‘ıřķ-ile kaldum hemān (4/5)

Düşüp deryā-yı ‘ıřķ içre ‘aceb ġavvāř-ı ‘ıřķ oldum
Ki bir gevher çıkardum ben buña řarrāf olan gelsün (5/3)

‘ıřķ-ı yāre düş olaldan yārimi gördüm ‘ayān
Ref idüp şekk ü ġümānum müşkilüm kıldum beyān (4/1)
Kişi kendini aşķa teslim ettiġi zaman herşeyin hakimi olabilecektir.

Bu vücūdum mülkini feth ideli řemsīr-i ‘ıřķ
řaltānāt küllī benimdür olmuşam řāh-ı cihān (4/4)

Bunun için kişi önce aşķı kendine rehber edinmelidir ki daha sonra kendisi başķasına rehberlik edebilsin.

Ķuvā-yı rūhı cem‘ itdüm baňa ‘ıřķuñ imām oldı
Ķıyāmet ķāmet itdi çün imām oldum uyan gelsün (5/4)

Hak yolunun rehberidir aşķ. Gerçek aşķa dūçār olmayanlar Hakkı bulmada başarısız olacaklardır.

Ķarīķ-ı Hāķķa bil ‘ıřķ reh-nümādur
Ki ‘āřıķ olmayan Hāķdan cüdādur (7/1)

Zaten gerçek bir kulluk için aşķ meydanına çıkıp canı ve başı feda etmek gerekmektedir. Ancak bu şekilde benlikten, küfürden sıyrılıp gerçekten iman etmiş olacaktır insan.

Merd iseñ meydān-ı ‘ıřķda cān virüp cānānı gör
Benligi elden bırak gel küfri ko ĩmānı gör (8/1)

‘Āřıķ iseñ bāřını top eyle gel meydāne gir
Terk idüp cān u cihānı nār-ı ‘ıřķa yanı gör (8/2)

Dertlerden kurtulmak için aşķa mübtela olmak gerekmektedir. Bütün dertlerin dermanı aşķ derdiyle hemdert olmaktır.

Mübtelā-yı ‘ıřķ olanlar derdine buldı devā
‘Āřıķ iseñ sen daġı gel derdi ko dermānı gör (8/4)

Hamdülü'llāh Hāḡ bize derdini dermān eyledi
Derd-i 'ıŝkıyla dūn ü gūn kārūm efgān eyledi (11/1)

Yanu ben yakılalı 'ıŝkıyla her şeb tā ŝeher
Hecr odından kurtarup mūŝkilūm āsān eyledi (11/2)

Tıpkı Mecnunun Leyla'ya olan aşkından dolayı her nereye baksa Leylāsını görüp başka hiçbir şeyi idrak edememesi gibi gerçek aşka erişenler de her neye bakarlarsa baksınlar onda Ma'ŝūkunun, yani Allah'ın izini göreceklerdir. Vahdet-i vücūd anlayışının bir sonucu olarak zaten O'ndan başka gerçek varlık da yoktur.

Bu gönül 'ışk-ıla dā'im zār-ı giryānuñ gider
Her neyi görse bu cānum anda cānānın sezer (9/1)

Āsitān-ı evliyāya Hāŝimī yüzün sürer
Cān-ı 'ıŝkdur ya ne itsūn anda Mevlāsın sezer (9/5)

Gerçek aşk ehli, aşkı dilinden düşürmeyip fakat gönlünde hissetmeyen kimselere raĝbet etmemektedir. (12/2) Âşık olan kimseyi konuşturan aşkın kendisidir. (13/7) Aşk şarabını içen âşık gaflet sarhoşluğundan uyanacaktır. (14/2) Aşkı kendisine eş eyleyen, (21/4) koldaş eyleyen, (25/4) bütün mūŝkillerini giderecektir. Ma'rifet ehli, yani gerçek âşık olduğunu iddia eden kimsenin ilim ve ameli kendisine şahitlik etmektedir. **Hâŝimî**'ye göre ilim ve amelsiz âşık olmak mümkün değildir. (26/3) Aşk derdine düşmeyen gönül **Hâŝimî**'ye göre hayvan gibidir. (26/4) Aşk şarâbını ezel camından içen aşığın üzüm suyundan yapılan şaraba ihtiyacı yoktur. (28/4) Aşk Peygamber Efendimizin yaratılış sebebidir. Bunun için aşığın dilindeki zikir Allahu Ekber'dir. (30/1) Doğrusu aşk dersini kimse tâlim edemez. Yani aşk, ders olarak öğrenilecek bir şey değildir. Gerçek âşık, aşk kitabını gönlünde her zaman ezbere bilmektedir. (32/5)

Hâşimî'nin içinde aşk geçen, bir başka ifadeyle aşka atıfta bulunduğu beyitlerinden bazıları da şu şekildedir:

Diler mi Hāŝimī dūr ola senden
Ki 'ıŝkuñ derdine çün oldu dermān (33/5)

Umarsañ Hâşimîden rāz-ı ‘ışkı
Ola gör kapuda gel mişl-i Kānber (36/8)

Doldı cihāna ‘ışkuñ āvāzesinden ğulğula
Dīvāne kıldın sen beni boynıma daktın silsile (45/1)

Bugün bāzār-ı ‘ışk içre virüp cān naqdını ‘ışk al
Ki evhām-ı hayālāta gōñül virmek sefāhetdür (48/2)

Ṭalmışum baħr-ı ‘ışka ṭālib-i dūr-dāne em
Girmişüm meydān-ı ‘ışka āşık-ı merdāne em (53/1)

İçmişem çün cām-ı ‘ışkı nām-ı nengi terk itmişem
Lā ‘ubālī ‘ālemi seyr eyledüm mestāne em (53/2)

Ṭağ u ṭaşa sözlerüm kılsa eşer itmeñ ‘aceb
Şerbet-i ‘ışk-la ezelden ben ṭolu peymāne em (53/3)

Hāḡ Te‘ālā genc-i ‘ışkı korı serümde benüm
Anı ma‘mūr itmek-içün her zamān vīrāne em (53/4)

Maħmil-i ‘ışkı getürmekde ḡavī pīr ü civān
Ḳahr-ı dünyā çekmede ‘ināyet ḡavī pīrāne em (53/8)

Sālikān-ı rāh-ı ‘ışka rehberem
İsteyen gelsün Hāḡı bī-mekr ü āl (57/2)

4- Şükür

Şükür, insanın kendisine bahşedilen nimetleri doğru yerde kullanmasıdır.

Hâşimî, şükürünü dile getirirken, Bi-ḡamdi’llāh (39/1), (40/1) ve Ḥamdüli’llāh (11/1) gibi lâfızları kullanmaktadır.

İnsan, Allah’ın kendisine verdiği nimetleri yine O’nun yolunda sarfetmelidir ki bunların başında ömür gelmektedir. **Hâşimî**’nin şükrü ise Allah’ın kendisine verdiği aşktan ve çektiği bu aşk acısından dolayıdır.

Hamdülî'llāh Hāḡ bize derdini dermān eyledi
Derd-i 'ıŝķıyla dūn ü gūn kārūm efgān eyledi (11/1)

Hāŝimī eydür ey cānlar gelūñ Hāḡķa ŝūkr idelūm
'Ömri ġanīmet görelūm zāyi itmeyüp fırŝatı (39/5)

5- Âşık

Tasavvuf edebiyatında âşık sevdiġi ile birlikte yaşayan demektir. Dolayısıyla kim âşık ise aşka nisbetle hem âşıktır, hem de maŝuktur. **Hāŝimī** zaman zaman “âşık” kelimesinin hem Arapçadaki çoġulu olan “uŝŝāk” kelimesini hem de Türkçedeki çoġulu olan “Âşıklar” kelimesini kullanmıştır. Bir yerde de “âşık” ile “ârif” karŝılaŝtırması yapmaktadır. (25/2)

Viŝālūñ isteyen 'âŝık nider hūri vü ġilmānı
Geçüp dūnyā vü 'uḡbādan cemālin isteyen gelsün (5/2)

Murād ise eger zāhid bilūnmek rāzı 'uŝŝāḡuñ
Anı sen Hāŝimīden sor ki ol dīvān-ı ekberdür (10/5)

Yūri toġrı yoluña sen sakın ta'n itme 'uŝŝākı
Kiŝi neye güler ise gelūr baŝıña bī-minnet (19/4)

'İd-i ekberdür viŝālūñ isteyen 'âŝıklara
Ŗol göñüldeñ ġayri'i terk eyleyen ŝādıklara (24/1)

'Âşık olan kılur fiġān 'ârif olan kalur ḡayrān
Bu dertli göñlime dermān niçe idüp neyleyeyin (25/2)

6- Bezm-i Elest

Allah'la, yaratılıŝları sırasında insanlar arasında yapıldıġı kabul edilen sözleşme için kullanılan bir tabirdir. Bezm, kelime anlamı itibariyle meclis demektir. Ruhlar âleminde, Allah'ın ruhlara sorduġu: “Ben sizin Rabbiniz deġil

miyim?” sorusuna ruhların “Evet sen bizim Rabbimizsin”¹⁷⁸ diye cevap vermeleri “Elest bezmî” olarak bilinir. Bu toplantı, henüz ruhlar bedene girmeden önce yapılmıştır. Ruhların bu mecliste verdikleri sözlerinin doğrulanması da ancak beden kisvesine bürünerek dünyaya gelmelerinden sonra dünyadaki yaptıklarıyla anlaşılabilir. Bezm-i elest, edebiyatımızda özellikle de mutasavvıf şairlerce oldukça sık kullanılan bir terkiptir. Şiirde “bezm-i ezel”, “bezm-i cân” ve “kâlû belâ” şeklinde kullanıldığı gibi, “belâ ahdi” veya sadece “bezm” şeklinde de kullanılır. İslâm edebiyatlarındaki yaygın anlayışa göre âşıklar sevgililerini ilk kez bu mecliste görmüş ve hemen âşık olmuşlardır. O gün her âşık, sevgilisinin aşkına sadık kalacağına dair söz vermiş ve yemin etmiştir¹⁷⁹.

Hâşimî bazı beyitlerinde “elest”, “bezm-i elest”, “kâlû belâ” ifadelerini kullanmıştır. O, elest bezminde verdiği sözün farkındadır. Bir beyitinde bunu ifade etmek için “bâde-i bezm-i elest” demektedir. (17/4)

Elestûñ sırrını bulduk Elestûñ nûrına irdük
Anuñ çün sîne-çāk olduk bize ma’ şükîler dirler (16/3)

Sanma ey cânım beni kim bunda kul oldum saña
Dil ezel *kâlû belâ*dan şem’ uñe pervânedür (17/2)

Bâde’-i *Bezm-i Elesti* içeli ayılmazam
Mülk-i Vahdetde Hudâ-ile yerüm hum-hânedür (17/4)

Elest vaqtinde cânlara tecellî eyledi ol Dost
Ebed ol şevk-ile yangıl bu ma’ niden haber-dâr ol (41/2)

7- Cemâl-Celâl

Cemâl ve celâl Allah’ın birbirinin zıddı iki sıfatıdır. Güzel, güzellik, iç ve dış güzelliği anlamına gelen Cemâl, Allah’ın kendi zatında müşahede ettiği ezeli bir sıfatıdır. O, müşahade-i ayniye olarak yarattıklarında bu sıfatını görmek istemiş ve

178 A’raf, 7/172.

179 Bkz. İskender Pala, “*Bezm-i Elest*” (Edebiyat), **DİA.**, İstanbul 1992, VI, 108.

bundan dolayı ayna gibi kendi cemâlinin aynını görmek için âlemi yaratmıştır¹⁸⁰. Âşığın ısrarlı rağbet ve talebi üzerine maşukun kemalleri izhar etmesi ve Allah'ın lutuf ve rahmet sebebi olan vasıflarıdır¹⁸¹. Allah'ın lûtfundan kinaye olarak kullanılır.

Ululuk, büyüklük ve azamet anlamlarına gelen Celâl, Allah'ın kahr sıfatıdır. Allah'ın kahr ile tecellîsidir. Bu terim bir insan için kullanıldığında bir tür öfke anlamını taşır¹⁸². Maşukun âşığa asla muhtaç olmadığını göstermesi için ululuğunu izhar etmesi, âşıkın gururunu kırarak kendisi karşısında ne kadar çaresiz olduğunu ona ispatlamasıdır¹⁸³:

Baňa ne cānān kapusı hemān ol cānān kapusı
Ne baş ne cānān kapusı ne vāşıl u dīdār baňa (3/2)

Gerçek âşıkların tek emeli vardır; o da dünya ve âhîret nimetlerinden geçip, Allah'a kavuşmaktır. Bunda kasıt Allah'ın "cemâl"ini seyretmektir.

Vişālūñ isteyen 'âşık nider hūri vü ğılmānı
Geçüp dünyā vü 'uqbādan cemālin isteyen gelsün (5/2)

Cemāl-i 'îdine cānuñ virüp kurbān iden gelsün
Yakup 'ışķına varlġuñ ciger pūryān iden gelsün (34/1)

Dostun cemâlini seyretmek isteyen âşık bir mürşide bağlanmalıdır. Seyr-i sülûkta sâlikin mâsivâdan sıyrılıp gönül gözünün açılmasını, yani mârifetullaha ulaşmasını sağlayacak olan mürşiddir. Sâlik bu seyrin sonucunda fenâ fi'llah ve bekâ bi'llah makamlarına ulaşacak ve gönlünde Allah'ın cemâliyle başbaşa kalacaktır.

Himmet-i pīre irildi açdı göñlüm gözini
Gösterüp dostuñ cemālūñ mest-i hayrān eyledi (11/4)

İçeli 'ışķ-ı şerābın ol şanemler şāhınuñ
Ayılup ğaflet meyinden mest-i dīdār olmışam (14/2)

180 Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 177.

181 Süleyman Uludağ, **a.g.e.**, s.116.

182 Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 173.

183 Süleyman Uludağ, **a.g.e.**, s. 115.

Görmek isterseñ cemāl-i yāri sende zāhidā
Dū-cihān terkin uruben añā kırbān ol yūri (20/3)

8- Derviş, sūfî

Muhtaç, yoksul ve dilenci anlamına gelen Farsça bir kelimedir. Tasavvufi anlamda bir Tarıkata ve şeyhe bağı olan mürid; sūfiyâne bir hayat yaşayan, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah’a veren kişi demektir. Önceleri Arapça fakr ve fakîr kelimelerinin yerine kullanılmaktayken, daha sonra geniş bir muhteva kazanmıştır. Kapı eşiği anlamına da gelmektedir. Dervişin kapı eşiği gibi başkalarından gelen ezalara tahammüllü olması gerekir. Bu nedenle dervişler herkesin ayak basıp geçtiği kapı eşiğine basmaz, saygı göstermek için onu öpüp, üzerine basmadan atlayıp içeri girerler.¹⁸⁴

Hâşimî’ye göre derviş olan kimse Hak’tan gelen herşeye rıza göstermelidir:

Qahr-ı Hâkdan itmesün derviş olanlar hîç figān
Emr-i Hâkdur şabr idüñ itmeñ şikāyet bir zamān

Derviş’in muradı Hak ise şāyet, bir Hak aşığına yār olmalı; benliğini onun eline vermelidir:

Ganî Murāduñ Hâk ise derviş anuñ bir yār-ile yār ol
Geçe gör senden senlikden anuñ varlığı-ıla var ol (41/1)

Şaķın sen şanma ey şūfî ‘ azîz ki ola başda tāk
Qula hāķķet o dur ‘ izzet başa yoldaş ola devlet (19/2)

Yün, zühd ve dünyaya karşı tavır almayı sembolize eden bir kıyafet olup, sūfî ve tasavvuf kelimeleri bu kökten türemiştir. Bazı âlimlere göre yün elbise peygamberlerin ve velîlerin kıyafetidir¹⁸⁵. **Hâşimî** de buna işaret etmektedir:

Ezelden ‘ ışķ-ile şūfî giymek ģinet-i Muḥammeddür
Dilinde dā’imā virdi anuñ **Allāhu Ekberdür** (30/1)

184 Tahsin YAZICI, “Derviş”, **DİA.**, İstanbul 1994, IX, 188-190; Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 215-218.

185 Bkz. M. Kara, **a.g.e.**, s. 27.

Bu vücūduñ Mısrını fetḥ eyledüñse şūfiyā
Hâşimî-veş varup anda şāh-ı Ken‘ ān ol yūri (20/5)

Şāfiyem şūfi ezelden Ḥakka mir ‘āt olmuşam
İbtidāsuz gevherüm hem bî-nihāyāt olmuşam (23/1)

Beni men‘ eyleme maḥcūb eyle meyden meded lūtf it
Şarāb içmek güzel sevmek be-hey şūfi zerāfetdür (48/3)

9- Fenâ-Bekâ

Fenâ fi’llâh, kulun zat ve sıfatının, Allah’ın zat ve sıfatında fani olmasıdır. Kişinin dünyaya olan ilgisini tamamen yok ederek, bütün her şeyiyle Allah’a yönelmesidir. Sûfi bu makama ulaşmak için tıpkı bir ölünün bütün varlığını bırakarak dünyadan ayrılması gibi her şeyi terk eder. Bu durum, hadis diye bilinen bir sözde geçen “ölmeden evvel ölmek”tir (Bkz. Hadisler). Ölen bir kişi nasıl Allah’a dönmüş ise, bu makama ulaşan kişi de Allah’a vasıl olmuş, O’na dönmüştür¹⁸⁶.

Kulun, Allah’ın her şeyin üzerinde olduğunu görmesi, kendinde olandan geçip, Allah’a ait olanla bekâya ermesine **bekâ billâh** denilir. Nebîler makamı olarak görülen bekâ bi’llâh, kulda kötü huy ve davranışların yerini, güzel huy ve iyi davranışların alması, kulun nefsanî sıfatlardan sıyrılarak Allah’ın sıfat ve vasıflarıyla vasıflanması halidir (21/3).

Hâşimî’ye göre Allah’ın insana verdiği en değerli şey insanın kendi varlığıdır. Bu varlık Allah yoluna fedâ edilmelidir. Çünkü Allah’tan başka herşey fânîdir. Bâkî olan sadece O’dur.

Varlığıñ çün zînet -a‘ zamdur vücūduñ maḥv kıl
Mā-sivā’llâh cümle fânîdür sakın itme penāh (44/2)

Sâlik fenâdan geçip aşka kul olmalıdır. Gönlünde ma‘şuku ile başbaşa kalıp aşkın sarhoşu olmalıdır. Çünkü gönül bekâbi’llah makamı olup, meyhane olarak adlandırılmaktadır:

186 Bkz. Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 269.

Terk idüp geçdüm ne varsa bu fenâdan külliya
‘Işka kul olup cihânda yürüdüm mey-ḥâne em (53/7)

Kişi aşk denizine girince bütün varlığının fenâ, yani sonlu olduğunu anlar ve böylece gerçek aşkla başbaşa kalmış olur. Çünkü kişinin vücûdu der **Hâşimî**, en büyük günahıdır. Dolayısıyla sâlik bütün fânî olanları terk edip bâkî olana gitmelidir.

Baḥr-i ‘ışka ğarḳ olaldan varlıgum ey Hâşimî
Cümlesin virdüm fenâya ‘ışk-ile kaldum hemân (4/5)

Zenb-i a‘zamdur vücûdım varlıgum kıldum fenâ
Ḥaḳḳa dönüp Ḥaḳḳ-ıla Ğufrân iline giderem (15/6)

Fenâ câmından ey ‘âḳil kimüñ kim cânı mest oldu
Vücûduñ cümle terk itdi ki varluḳ zenb-i a‘azamdur (30/6)

Nefsini öldürüp ölmeden önce ölenler ve böylelikle varlığını yok ederek fenâya erer. Fenâdan sonraki aşama ise bekâ olup Hak ile bir olmaktır.

Ene’l-‘ışk sırrına irse ‘aceb mi Hâşimî bendüñ
Fenâ-ender-fenâ oldu fenâyı isteyen gelsün (5/5)

Dilerseñ ölmeden ölmek ḥayât-ı câvidân bulmak
Baḳâ mülkine şâh olmak başın ğaltân iden gelsün (34/2)

10- Hayret

Şaşkınlığı ifade eden bir kelimedir. Kalbe gelen bir tecellî sebebiyle sâlikin düşünemez ve muhakeme edemez hale gelmesidir.

Ey dost bilmem neyleyeyin ḥâlüm kime söyleyeyin
Hayret baḥrine düşmüşem anı niçe boylayayın (25/1)

İçüben ma‘nî şarâbın mest ü ḥayrân ol yüri
Döğünüp taşlar-la dâ’im zâr u giryân ol yüri (20/1)

Gönül vadisinde cemâli seyreden sūfî her yerde, tıpkı Mecnun’da olduğu gibi, O’nu görür. Başka hiçbir şeyi idrak edemez hâle gelir.

Vādî’-i ḥayretde sūfî vâlih ü ḥayrân gezer
Sanki Mecnündür ne görse anda Leylâsın sezer (9/3)

11- Mâsivâ

Mâsivâ, Allah'ın dışındaki herşeye verilen isimdir. Allah'tan başka mevcut olmadığına göre, âlemde insanın kendisi de dahil görünen herşey izâfî, dolayısıyla da mâsivâdır.

Varlığıñ çün zînet -a' zamdur vücûduñ ma'v kıl

Mâ-sivâ'llâh cümle fânîdür sakın itme penâh (44/2)

Kesretten vahdete erişip, Hakîkati bulmak, ancak mâsivânın yani Allah'tan başka her şeyin terk edilip (8/2), her şeyin sevgisinin gönülden çıkarılması ile mümkündür:

Yolıñuz aldı hevâ komaz sizi Hâkdan yaña

Sevdügin terk itmeyince Hâkdan olmaz haberiñüz (12/5)

Şan, şeref, itibar peşinde olmaktan vaz geçilip, halk nazarında zelil; fakat Hak nazarında yüce bir sevgili olabilmek bu sayede gerçekleşecektir:

Geçüp câh-ile ' izzetden mezellet isteyen gelsün

İdüben mâ-sivâ terkin muhabbet isteyen gelsün (5/1)

Mâ-sivâ için, **Gayr** kelimesi de aynı anlamda kullanılmaktadır:

'İd-i ekberdür vişâlüñ isteyen ' âşıklara

Şol gönülden gayri 'i terk eyleyen şâdıklara (24/1)

12- Melâmet

Kınanma, ayıplanma, aşağılanma, kötüleme, karalama anlamlarına gelen bir kelimedir. Başkalarının kınamasına aldırmamak, içde olanın aksine hareket etmektir. Tâc, hırka, âyin, tekke vb. şeylerin her hangi bir önemi yoktur önemli olan özdür. Melâmeti kendisine ilke edinen sûfilere *Melâmî* denilir. Ayrıca **Hamdun Kassar** (ö. 884) tarafından *Nişabur*'da kurulan bir tasavvuf okuluna da *Melâmetiyye* adı verilmektedir. *Melâmetîlik*, riyaya düşmeme amacıyla hayırlarını gizlemek, kötülüklerini örtmekten kaçınmak, nefsin bir iddiası olmasının önüne geçmek, halkın değil Hakk'ın rızasına göre hareket etmek, şöhretten sakınmak, belirgin bir kıyafet giymemek, hallerinin ortaya çıkmasına neden olabilecek meclislerde bulunmamak

gibi esas itibariyle eleştiri konusu olmaktan uzak vasıflar olarak ortaya çıkmış bir tasavvufî harekettir¹⁸⁷.

Melâmet kelimesini genel olarak kınanma, ayıplanma, rezil ve rüsva olma vb. gibi sözlük anlamlarıyla kullanmaktadır.

Giymişem ‘ışkına anuñ ben melâmet şālını

Medh u zemden fâriğam bî-nâm u bî-‘âr olmuşam (14/3)

Melâmet şan ve şöretten geçmeyi, halk arasında zelil olmayı gerektirir, asıl izzet Hakk’ın nazarındaki itibardır:

Geçüp cāh-ile ‘izzetden mezellet isteyen gelsün

İdüben māsivā terkin muḥabbet isteyen gelsün (5/1)

İki ‘âlemde ger ‘izzet bulam dirseñ eger Hakkdan

Göñülde ‘izzeti terk it kıla Allāh saña rahmet (19/3)

Kötü söz söylemekten, iki yüzlülükten, övünmekten uzak durup yoksulluğu tercih etmelidir:

Geçmişüm zerğ u riyādan ‘ışk-ıla yār olmuşam

‘İşk-ı fahr idüp cihānda fakr ile yār olmuşam (14/1)

Aşk yolunda fakirliği tercih eden âşık için Allah’tan gelen kismetine razı olmaktadır. Onun için elindekilerin hiç birinin değeri yoktur, bu yüzden kaybetse de üzülmez. Azın ya da çokluğun onun için hiçbir önemi yoktur:

Ḳanā‘at vaşfını her kim idindi zātına ḥaşlet

Bilūñ kim aña birdür yanında kılet ü kesret (19/1)

Yücelik baştaki tâc ile olmaz, asıl yücelik Allah’ın kula yoldaş olmasıdır, yani asıl yücelik Allah katında olandır:

Şaķın sen şanma ey şūfî ‘azîz ki ola başda tâc

Ḳula ḥaḳḳet o dur ‘izzet başa yoldaş ola devlet (19/2)

187 Melâmîlikle ilgili olarak bkz. Ömer Rıza Doğrul, **a.g.e.**; Abdülkerim Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, (Haz. S. Uludağ), İstanbul 1991, s. 380-391; Kelâbâzî, **Ta’arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)**, (Haz. S. Uludağ), İstanbul 1992, s. 292; Hucvîrî, **Keşfü’l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)**, (Haz. S. Uludağ), İstanbul 1996, s. 143-153; Abdülbaki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**; Ali Bolat, **Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik**, İstanbul 2003, s.15-19, 223-224.

13- Mürşid

Tasavvuf ıstılahında Tarikat lideri olarak bilinen mürşid, rehber, kılavuz, doğru yolu gösteren, uyaran ve irşad eden kişidir. Her bakımdan gerçek mürşid Hz. Peygamber'dir. Diğer mürşidler Hz. Peygamber'in mirasını elde etmeye muvaffak olmuş kimselerdir. Fenâ makamına ulaşmış olması şart koşulan mürşidin makbulü kamil olduğu gibi başkalarını da mükemmelliğe ulaştıracak özelliklere sahip olandır¹⁸⁸.

Hâşimî pîr, sultan ve evliyâ ifadelerini mürşidi için kullanmaktadır, ona göre mürşid Allah'ın keremine nâil olmuştur:

Pîrüm sulţānum evliyā kerem itmiş Sübhān saña
Bir cān saña ne nesnedür fedā yüzbiñ cihān saña (2/1)

Mutasavvıflara göre mürid, mürşidinin elinde gassâl elindeki meyyit gibi olmalıdır. Yine tasavvufî çevrelerde sıkça dile getirilen “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” yargısını da şairin bazı beyitlerinden çıkarmak mümkündür:

Eger mürşide irmezse kalurlar fışk-ı tuğyānda
Yanar nār-ı cehennemde ‘afûv kılmazsa ‘işyânın (56/19)

Yalnız şeriat ile Allâh'ın lûtfuna mazhar olmak güçtür, Ma'rifetullah'a ermek, Allâh dostunun himmeti ile gerçekleşecektir:

Haķuñ lûtfına ey ‘âbid yitişmez kimse mürşidsüz
Eger t̤alib iseñ cāndan kabûl it Hâşimî nuţķın (56/56)

Tarikat âdâbında, pîrin hizmetinde bulunmak ve sürekli ona hizmet etmek için çabalamak gerekmektedir:

Ze zâ'ıl olma pîrûñ hizmetinden
Sin eydür sa'y idüp ir himmetine (1/6)

Sâlikin, gönül gözünün açılıp, Allah'ın cemâlini seyretmesine yardımcı olacak, onun bu mertebelere erişmesini sağlayacak olan odur:

İrşâdundadır t̤alibler günden ‘ayān görür gözler
Derviş olsun ey erenler kim ister Haķķa vuşlatı (39/3)

188 Bkz. Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 527; Süleyman Uludağ, **a.g.e.**, s. 388-389.

Himmet-i pîre irildi açdı gönlüm gözini
Gösterüp dostuñ cemâlüñ mest-i hayrân eyledi (11/4)

Mürşide ermek, mürşidini bulmak bir şükür gerekçesidir; çünkü mürîd Allâh’a ulaştıracak olan odur, o Allah’tan gelen bir lûtuftur, bu nedenle mürîd artık onun emrinden çıkmamalı peşini hiç bırakmamalıdır:

Bi-hamdi’llâh ki irişdi cihâne mürşid-i kâmil
Sa’ âdet anlaruñ oldı olara oldı cün vâşıl (40/1)

Pes imdi lâzım olmışdur bu kıaseme cedd ü cehd itmek
Hidâyet eylese Allâh tutar ol mürşidüñ emrin (56/18)

14- Nefs

Tasavvufta, kendisinde iradî hareket, his ve hayat kuvveti bulunan latîf buharlı bir cevher, insana kötülüğü emreden, Allah tarafından insana üflenen ve rûh-ı Rahmânî ve İlahî ben, bir şeyin varlığı, özbenliği ve kendisi, beden kalıbına tevdi edilen ve kötü huyların mahalli sayılan latîfe, kula ait illetli vasıflar, kötü huy ve fiiller gibi anlamlarıyla kullanılmaktadır¹⁸⁹.

Nefsin aldatıcı ve geçici arzuları ile mücahede ve mücadeleyi esas alan nefsânî Tarîkatlarda etvâr-ı seb‘a diye isimlendirilen nefsin yedi mertebesi bulunmaktadır¹⁹⁰. Bu mertebelerden ilki, insanı günah işlemeye teşvik eden, azdıran nefs-i emmâredir, nefs elinde esir olan kişinin doğru yola ulaşarak kurtuluşa ermesi Allah’ın merhamet ve lûtfuyla mürşide erilip onun eline teslim olmakla mümkündür:

Zîrâ **emmâre** iken nefsüñ işi meger tuğyândur
Zimâmın mürşide vir kim kıla tebdîl ahlâkın (56/39)

Nefs-i levvâme, insan sürekli olarak kötü işlerin esiri durumuna getirir ve gece gündüz âh u zâr ettirir. *Nefs-i mülhime*, **ilham** alan nefstir bu ilham Allah tarafından kalbe gelen mana, sezgi, doğustur. *Mutmaînne Nefs*; içi rahat, şüpheleri kalmamış,

189 Nefs için bkz. Ethem Cebecioğlu, a.g.e., s. 545-551; H. Kamil Yılmaz, a.g.e., s. 304; Muhyiddin-i Arabî, Nefsini Bilen Rabbini Bilir Hadîs-i Şerîfini Şerh Eden Risâle-i Ehadiyesi (İnsanda Nefsin Mahiyeti ve Bu Sırrın Çözümü), (Türkçeleştiren, Cemâl Bardakçı), Ankara 1961, s. 15-36.

190 Nefsin mertebeleri için bkz. H. Kamil Yılmaz, a.g.e., s. 234-237.

hakîkatı anlayarak tatmine ulaşmış nefis demektir. Yüce Yaratıcı'sından aldığı ilhamlar neticesi ilâhî ışıkla aydınlanmıştır. Bundan sonra nefis *râdıye* ve *merdiyye* mertebesine ulaşacaktır. Tüm bunlardan sonra ise ulaşacağı yer *kâmile* mertebesidir:

Nefs-i emmâre levvâme nicedür mülhime ile
Nâıka-ı muıma'inne ne rāzī-i merzā nedür (55/18)

Ṭumā 'nīnet bulup nefsi olursa mü 'min ü kâmil
Gider ıalbindeki telvīn kalur cennetde Ḥaı temkīn (56/41)

Ḳazāya kim rızā virse olur ol *nefs-i merdiyye*
Anuñ ḥulıı ḥüsn olur görür cennetde ol zātın (56/42)

Nefis dünya sevgisinden kendini halâs edebildiğı zaman Mevlâ'nın nuruyla aydınlanacaktır. (30/2) Bu da nefsi öldürüp yokluk ihramını giymekle (12/4), rûhu nefsin elinden kurtarmakla (22/4) ve nefisteki gizli şirki yok etmekle (56/32) mümkün olur. Böylece kişı nefsini öldürüp kendi varlığının değersizliğini anlayacak ve Hakk'ın bilgisine ulaşacaktır. Aksi halde kişı nefsinin zulmüne dūıar kalacaktır. (36/3)

Hâşimî, bazı beyitlerinde “*nefsini bilen rabbini bilir*” anlamına gelen ve hadis diye bilinen söze telmihte bulunmuştur. Hakîkate ulaşmanın önemli bir mertebesidir nefsini bilmek:

Kul oldur kendü nefsün bile Mevlāsın aña
Kendi 'acızın bilmeyince zühd ü taıvāsın aña(26/1)

Kendüsün bilen bilür Ḥaııı dimişdür ol Rasul
Ḥaşımī sen nefsün aña bunda 'uıbāsın aña (26/7)

Şu şahı kim nefsin bilmez ne bilsün Rabbısın anlar
Bu ma' nī sa'y-ile olmaz kula Ḥaıdan 'ibāretdür (47/2)

Hâşimī-veı kim ki nefsin bildiyise
Ḥaııı bilür ehline kılmaz cidāl (58/5)

Nefsinin esiri olan kimseler de hakîkat bilgisinden uzak, hatta **Hâşimî**'nin ifadesine göre deccâlden bile beterdır:

Ḥaḳīḳatde olandur şāh vücūd-ı Mısrına ḥākim
Şu cān kim nefse maḥkūmdur bilūñ Deccālden ebterdür (30/7)

15- Sâlik, seyr ü sülûk

Tasavvuf yolunda seyr ü sülûke başlayan, mana olgunluğunu elde etmek amacıyla tasavvuf yoluna giren müride sâlik ismi verilir.

Arapça gitmek, gezmek anlamına gelen seyr ile yürümek, girmek anlamlarına gelen sülûk kelimelerinden oluşan seyr ü sülûk terimi, tasavvufta bir şeyhin gözetimi altında Allah’a vuslat için çıkılan manevî yolculuğu ifade eder. Tasavvuf ve Tarîkata giren kimsenin manevî makamlarını tamamlayıncaya kadar geçirmiş olduğu aşamalardır. Seyrin başlangıcı tahsil, mücahede, nefy ve isbat, sonu ise Allah’a vuslattır. Seyr ü sülûkun seyr ile’llâh, seyr fi’llâh, seyr ma’a’llâh ve seyr ‘ani’llâh şeklinde dört mertebesi vardır¹⁹¹.

Hakikat yolunun yolcusu olmak için bir mürşidin gözetimine girmek gerekmektedir:

Sâlik-i rāh-ı ḥaḳīḳat olmak isterseñ eger
Tut erenler etegin sözlerini eyle güvāh (44/3)

Bunun için de çok gezerek gerçek mürşidi bulmak gerekmektedir:

Ḥaḳāyık sırrın aḥlām saña ol dem olur lâyık
Seyāḥat eyle dünyâyı bulasın evliyā nūrın (56/54)

Bir beyitte de **Hâşimî** Peygamber’in yolunda olduğunu ifade etmiştir:

Ol velîler rehberi çekdi belānuñ artuğın
Biz de anuñ yolına sâliklerüz itmeñ gümān (37/3)

Şu beyitte **Hâşimî** sâlikleri kendi yoluna çağırmakta, onların rehberi olduğunu bildirmektedir.

Sâlikān-ı rāh-ı ‘ışḳa rehberem
İsteyen gelsün Ḥaḳı bî-mekr ü āl (57/2)

191 Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 183; Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 637-638.

16- Halvet

Müridin belli bir zaman için halktan uzaklaşıp tekkelerde halvethane veya çilehane denilen özel bir bölmesinde inzivaya çekilme halidir. Bu müridin olgunluğa erebilmesi, nefsinin isteklerini terk edebilmesi ve Allah ile başbaşa kalıp, O'nu sürekli zikretmesi için geçmesi gereken bir aşamadır:

Küşe-i halvetde her dem Hâ-yı Hûya cān virür
Murğıdur ne eylesün cennetde me'vâsın sezer (9/4)

17- Vahdet-i Vücûd

Varlığın birliği anlamına gelen vahdet-i vücûd, tasavvuf düşüncesinin temel taşlarından biridir. Tasavvufî düşüncenin temeli, kâinatta tek bir varlık olan Allah'ın bulunduğu, O'nun dışındaki diğer varlıkların ise Allah'ın kâinattaki tecellîsi olduğu görüşüne dayanır. Bu varlıklar, Allah'ın anlaşılıp bilinmesi için yaratılmışlardır. Bu görüşe, vahdet-i vücûd denilmektedir. Bir mutlak varlık vardır ki o da Allah'tır. Sadece tecellîden ibâret olan bu kâinât ve içindekiler sonludur ve kendilerine biçilen ecel geldiğinde yok olacaklardır. Allah ise zât ve sıfatları ile kâim ve sonsuzdur. Varlığının başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur. Mevcut olan her şey O'nun varlığına bağlıdır. O'nun varlığı olmadan eşyanın varlığı düşünülemez. O vardı ve O varken hiçbir şey yoktu. Âlem ve eşyayı varlık denizinde ortaya çıkaran O'dur. Bu meydana geliş, müstakil bir vücûd olmayıp Hakk'ın vücûd denizinin dalgalarıdır¹⁹².

Zaman ve mekândan münezzeh olan Allah, zaman ve mekâna da sığmaz. Mekandan münezzeh olanı, mekanla kayıtlı olan eşya ve varlıktan ayrı düşünmek gerekir. İnsanın görmekte olduğu şeyler, resim, hayal ve vehimlerden ibarettir. Bu görünenler Allah değil, sadece Allah'ın bir ve tek olan varlığının delilleridir. Aslolan resimde ressamı görebilmektir¹⁹³.

Hâşimî vahdet-i vücûdu, bir başka ifadeyle kesrette vahdeti şu beyitlerle dile getirmektedir:

192 Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 283-297.

193 Vahdet-i vücûd düşüncesinin tarihi gelişimi ve anlamıyla ilgili olarak bkz. Ahmet Avni Konak, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (Haz. Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın), İstanbul 1994, I, 47-54.

Bāde'-i Bezm-i Elesti içeli ayılmazam
Mülk-i Vahdetde Hudā-ile yerüm hum-hānedür (17/4)

Te bādîz bakma eşyâ keşretine
Şe şābit olmak istersen cūdına (1/2)

İrâdet oldu zātından bile kendüñ cümle eşyâ
İdüp birliğine ikrâr tıyalar vahdet-i sırrın (56/13)

Ķanā' at vaşfını her kim idindi zātına haşlet
Bilüñ kim aña birdür yanında kıllat ü kesret (19/1)

18- Tecellî

Tasavvufta Allah'ın mutasavvıfın kalbinde isim ve sıfatlarıyla görünmesi; Hakka yönelen kalplere teveccüh eden Allah'ın nurlarının içte parlaması, zuhur etmesidir.¹⁹⁴ Bu hâl, mutasavvıfın nefsinin arındırmasından sonra gerçekleşir. Mutasavvıflar, tecellînin çeşitli biçimlerinden söz ederler. Vahdet-i vücud (varlık birliği) öğretisi üzerine kurulu tasavvuf anlayışında tecellî, varlığın çeşitli mertebelerinin ortaya çıkışını dile getirir.

Tasavvufta bütün varlıkların değişik ölçülerde tecellî ettiği düşünülür. Sûfî Vahdet-i vücûda erebilmek için önce Tevhîd-i ef'âl sonra tevhîd-i sıfât ve en son olarak da tevhîd-i zât tecellîlerine uğrar. İlki her işi yapanın Allah olduğunu, ikincisi bütün sıfatların Allah sıfatı olduğunu ve üçüncüsü de herşeyin, Allah'ın zuhûrundan ibâret olduğunu anlar.

Hâşimî elest bezminde Allah'ın kulları üzerine tecellî ettiğini belirtir:

Elest vaktinde cānlara tecellî eyledi ol Dost
Ebed ol şevk-ile yangıl bu ma'nîden haber-dār ol(41/2)

Daha sonra Allah bütün eşyaya bir yerden tecellî eylemiştir. Kiminde celâlini kiminde de lütfunu (cemâlini) göstermektedir:

Tecellî eyledi Sübhān kamu eşyāya bir yerden

194 Kelâbâzî, a.g.e., s. 302.

Celāline kimün mazhar kiminden gösterir lûtfın (56/12)

Mükerrem olduğu insân ‘anâşır kisvetindendir

Ki gayrı şeyde Hâk kılmaz tecellî kahrın u lûtfın (56/21)

19- Zâhid

Bir şeye rağbet etmemek, küçümseyip terk etmek, yüz çevirmek anlamına gelen bir kelimedir. Kendisini dünya dan çekip çeviren ve dinî hayata veren, âhirete yönelen kişiler için kullanılan bir tabirdir. Zâhid, esasen zühd ve takva sahibi olmakla beraber, zamanla işin özüne inemeyen, dış kabukta (zâhirde) kalan, kuru ve şekli ibâdetle uğraşan, dinî konularda anlayışı kıt kaba sofu dindarlar için kullanılan bir tabir haline gelmiştir¹⁹⁵.

Edebiyatımızda mutlak hakikat olan Allah’a vuslatın aşk ve akıl olmak üzere iki yolu vardır. Âşık aşkı, zâhid ise akli temsil eder¹⁹⁶. Bu nedenle âşık ve zâhid sürekli olarak birbirlerini tenkit ederler. Âşık aşkı zühde tercih eden konumundadır. Akılla Allah’a ulaşmanın mümkün olduğuna inanan zâhid aşkı değil akli tercih eden, yaptığı ibadetleri cennete kavuşmak ve cehenneme girmemek için yapmakta olan bir kişidir. Yaptıklarını bir karşılık bekleyerek yapmaktadır. Bundan dolayı hiçbir karşılık beklemeden seven ve bu yolda acı çeken âşığı küçük görerek sürekli olarak kınamakta ve ona taarruz etmektedir. **Hâşimî** de zâhidin gönlünü temizlemesi gerektiğini söyleyerek bu durumu vurgulamak istemiştir:

Ḍād ey zâhid ziyâ bulmak dersen

Ṭı tâhir eyle gönlünü vir eline (1/8)

Zâhid akıl ehli olduğundan aşkı inkar etmektedir:

Zâhidün gerçi cihānda ‘ışka inkârdur işi

Hâk bize ‘ışk yâr idelden mest ü hayrân eyledi (11/3)

Şu cān kim ‘ışk-ı Hâk yokdur anı sen añlama zâhid

Anuñ itdigi teklîfât hemân bir kurı ‘âdetdür (18/4)

195 Zâhidliğin asıl manası için bkz. Mehmet Demirci, “Zâhidlik Nedir? Dünya Âhiret Dengesi Nasıl Kurulur”, **DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İzmir 1987, S. IV, s. 105-126.

196 Mustafa Uzun, “Aşk” (Edebiyat, Kültür ve Sanat), **DİA.**, İstanbul 1991, IV, 19.

Yârin cemâlini görmek isteyen zâhid iki cihândan kendini halas eyleyerek kendini Yâre kurban eylemeli; bunu yapabilmesi için de kâmil insanı kendine arkadaş edinmelidir:

Görmek isterseñ cemâl-i yâri sende zâhidâ
Dû-cihân terkin uruben aña qurbân ol yûri (20/3)

Anuñ sen râh-ı ‘ışkında olam dirseñ eger zâhid
Refîk it kâmil insânı anuñ yolında rehberdür (31/2)

20- Zâhir-Bâtın

Zâhir; dış, görünen, bir şeyin dış yüzü ve görünen tarafı anlamına gelmekte olup aynı zamanda Allah’ın sıfatlarındandır. Bâtın da Zâhir’in zıddı olup bu da Allah’ın sıfatlarındandır.

Hâşimî şu beyitlerde bu kavramları kullanmıştır.

Zâhiren baksañ baña bir şûret-i insânyam
Ma‘ nide gel gör beni kim cümleden oldum nihân (4/3)

Ma‘ nî yüzinden ey dost bâtın göziyle gördüm
‘ Âlim şîfâtuñ olmuş sen aña cân imişsin (6/6)

Şu kim cân gözini acdı qamû eşyâ aña zâhir
Olar kim h‘âb-ı gâfletde hemân şeytândan ebterdür (10/2)

Şeyâtîn ile cinnî’i kılupdur qahr-ı nârından
Mezâhir kıla anları tecellî kılmağa qahrın (56/11)

21- Nişân-Bî-nişân

Nişân; iz, emâre anlamına gelmektedir. Bî-nişân ise bunun zıddı olup nişansız, belli olmayan anlamlarına gelmektedir. Tasavvuf geleneğinde Hak ve hakikat ehline de bî-nişân denir.

Hâşimî bir beyitinde bî-nişân kavramını şu şekilde kullanmıştır:

Bu ne müşkil derd olur kim kendüm ister kendümi
Kendümi kendüm ararken olmuşam ben bî-nişân (4/2)

22- Sırr

Gizli şey; hakikat ve vahdet anlamlarına gelir. Tasavvuf geleneğinde nefsin yedi tavrı vardır. Bunlar: Nefs, Kalb, Rûh, Sırr, Hafî ve Ahfâ'dır. Sırr burada “*nefs-i mutma'inne*”nin karşılığıdır.

Hâşimî bu kelimeyi beyitlerinde bâzen “sırr” şeklinde bazen de bu kelimenin çoğulu olan “esrâr” şeklinde, daha çok “gizil”, “gizem” anlamında kullanmıştır. Bu kelimelerden “Esrâr-ı Hakk”, “sırr-ı ‘ışık”, “sırr-ı nihân”, “sırr-ı İlâh”, “sırr-ı Sübhân”, “sırr-ı ahfâ”, “şâhib-esrâr” şeklinde tamlamalar yapmış; bir yerde de “gizli esrârın” şeklinde kullanmıştır:

Esrâr-ı Hakkâ kalbün maḥzen idinmiş Allâh
Ol sırra zâhirün-le şerḥ u beyân imişsin (6/2)

Lâm-elif kim ister Hâşimîden **sırr-ı ‘ışık**
Ye yâr olsun Muḥammed Ḥazretine (1/15)

Vaşfuṇda diller ‘âciz hîç kimse idemez iḥşâ
Zâtuṇ beyâna gelmez **sırr-ı nihân** imişsin (6/5)

Leyletü'l-esrâra vâkıf olmak isterseñ eger
Sırr-ı Hakkâ maḥrem olan (ol) kâmil insânı gör (8/1)

Himmet-i pîr-i Ğazanfer idüp aldı varlığıum
Nûr-ı Hakkûñ maḥariyam **şâhib-esrâr** olmuşam (14/4)

Seni saña perde kılma sensin ol **sırr-ı İlâh**
Varlığıum maḥv eyleyelden mazhar-ı zât olmuşam (23/3)

Saçuñ küfrim râḥuñ imânım ey meh
Yüziñden zâhir oldu **sırr-ı Sübhân** (33/3)

Gel ey Hâşimî ki dem urduñ bugün o **sırr-ı ahfâdan**
Seni senden ħalâş eyle gel andan **şâhib-esrâ(r)** ol (41/5)

Yine Hâk nûr-ı mürselden yaratdı rûh-ı Cîbrîlî
İdeler Hâkka mi‘ râcî göreler **gizlû esrârın** (56/9)

23- Gönül

İnsanın mâneviyâtı, idrak mahallidir. Kalp de denilir ama gönül daha ziyade mâneviyât hususunda kullanılır. **Hâşimî** beyitlerinde “gönül”, “dil”, “kalb” kelimelerini birlikte kullanmaktadır:

Cim eydür çün cemâldür vech-i maḡsûd
Hâ hacc eyle gir *göñül*/evine (1/3)

Hâk-i derüñdür ey dost ‘âşık gözine sürme
Kalbüñ-le ehl-i Hâkka kıble-nümâ imişsin (6/7)

Düşelden ‘ışık-ı yâre zâhidâ *dil*
Dağıtdı elde varın bir gedâdur (7/4)

Şeyhin himmetine nâil olunca gönül gözü açılır. (11/4) **Hâşimî** kendi nefsinin bilen kimselerin alçak gönüllü olduklarını belirtir. (13/2) Alçak gönüllülüğü elde etmek için gönülden mâsivâ atılmalı yerine Allah sevgisi konmalıdır. (13/3) Bu durumu **Hâşimî** birçok beyitinde dile getirmektedir. (19/3), (22/1), (22/4), (24/1), (28/5) Böylece mü’minin kalbi Allah’ın evi konumunda olacak; (15/3) bir başka ifadeyle Allah o kalbi mahzen edinecek, (6/2) yani o kalb Arş-ı rahman, (26/5) Beyt-i Hakk (29/4) olacaktır.

Hâşimî gönlü her türlü pislikten temizlemek gerektiğini, gönlünü temizlemeyenlerin gerçek âşık olamayacaklarını şu beyitlerle açıklar:

Gel enâniyyet hicâbın çeşm-i dilden ref‘ kıl
Zenb-i a‘ zamdur vücûd didi Resûl ṭâliblere (24/4)

Muḡabbet ile bul yolu gider göñlündeki ḡâlî
İre himmet-i pîr ‘Alî bize ma‘şûḡîler dîrler (16/4)

Aşksız gönül, hayvan gibidir. Hiçbir anlamı yoktur:

‘Işık-ı yâre mahrem olmayan gönül hayvân durur
Elde cânân olmayınca kurı me ’vâsın aña(26/4)

Şol gönül-kim ‘ışık-ı Hâkdan okumamışdur sebak
Cümle müşkil aña âsân ders-i fetvâsın aña (26/5)

Gönlün Allah sevgisi ile dolabilmesi için başka herşeyden arındırılması gerekir:

Şu nefis kim hubb-ı dünyâdan idüpdür kalbini tahtîr
Tamâmet nûr-ı Mevlâdan anuñ çeşmi münevverdür (30/2)

Kim olsa tâlib-i dîdâr komaz ol gönlünde ağıyâr
Hüve’l-Hâk ismini tekrâr dile i’lân iden gelsün (34/3)

Kim ki gönülden Allah’a dua ederse Allah onun duasını kabul eder:

Şol gönül kim cân u dilden Rabbisin eyler taleb
Hîç olur mı kim murâdın virmeye aña Çalab (28/1)

24- Anâsır-ı Erba‘a

Madde âleminin temel unsuru olan ateş, hava, toprak ve su anlamına gelir. Mutasavvıflar nefsin dört mertebesini dört unsura benzetirler. *Nefs- emmâre* ateşe, *nefs-i levvâme* havaya, *nefs-i mülhime* suya ve *nefs-i mutma’inne* toprağa benzetilir.

Hâşimî insanın bu dört maddeden müteşekkil olduğunu belirtmek için onun anâsır kisvetinde olduğunu ifade eder:

Bu ‘anâsır kisvetin görüp sakın itme gümân
Geç nazar kılan kör oldu aç göziñ Şeytâna bak (29/5)

Mükerrem oldığı insân ‘anâsır kisvetindendür
Ki gayrı şeyde Hâk kılmaz tecellî kahrın u lûtfın (56/21)

Teķāzâ oldu ervâha ‘anâsır kisveti ile
Mükessî oluben bunda ide Hâkka ibādâtın (56/20)

25- C  n-C  n  n

Ruh, nefes anlamlarına gelen c  n, tasavvuf edebiyatında insan ruhu, il  h   (rahm  n  ) nefes, Hakkın tecell  leri anlamlarına gelir. Ayrıca Mevlev  likte m  r  d ve derv   e c  n dendiği de v  kidir. C  n  n ise c  n  n sevgilisidir. M   uktur. Tasavvufta mutlak varlığı ifade eder.

H   im   c  n ve c  n  n     u beyitlerde kullanmıştır:

Başa ne c  n  n kapusı hem  n ol c  n  n kapusı
Ne ba   ne c  n  n kapusı ne v    l u d  d  r başa (3/2)

Ma   n   yüzinden ey dost b  t  n göziyle gördüm
     lim         n olmuş sen a  a c  n imişsin (6/6)

Ni    n c  nu  n atarsu  n n  r-   hecre
  r  k-          a gel kim hoş   f    dur (7/2)

S  lik gerçekten iman etmek istiyorsa c  n  n   c  n  n  na fed   etmekten geri kalmamalıdır:

Merd ise  n meyd  n-          da c  n virüp c  n  n   g  r
Benligi elden bırak gel küfri ko   m  n   g  r (8/1)

Vi    l-i va    l-   c  n  n   dilerse  n c  n u ten terk it
  r  k-i H   im  de bu ezelden eski      detd  r (18/5)

Bugün b  z  r-           içre virüp c  n na  d  n           al
Ki evh  m-     ay  l  ta g     l virmek sef  hetd  r (48/2)

Cem  l-i      dine c  nu  n virüp kurb  n iden gelsün
Yakup        na varlı  u  n ciger p  ry  n iden gelsün (34/1)

G  nl   a  k elinden b  z  r olan m  r  d her neye baksa vahdet-i v  c  d anlayışının bir sonucu olarak c  n  n  n   görmektedir.

Bu g     l        -  la d     im z  r-   g  ry  nu  n gider
Her neyi görse bu c  num anda c  n  n  n sezer (9/1)

Āsitān-ı evliyāya Hâşimî yüzin sürer

Cân-ı ‘ışkđur ya ne itsün anda Mevlāsın sezer (9/5)

Hâşimî cânı “gönül” anlamında da kullanarak “cân (gönül) gözü” ibaresini kullanmaktadır. Buna göre kim gönül gözünü açarsa bütün eşyanın kendisine zâhir olacağını, ayrıca gaflet uykusunda olanın şeytandan daha kötü olduğunu söyler:

Şu kim cân gözini acdı kıamü eşyā añā zâhir

Olar kim ħ^vāb-ı ğafletde hemān şeytāndan ebterdür (10/2)

Münkir olan gönüller bunda hem anda a‘ mā

Şol cānda kim göz yokdur gel gör dimek ne müşkil (21/2)

26- Vücûd

Varlık, beden anlamına gelmektedir. Tasavvuf edebiyatında en mükemmel anlamdaki vecd halinin bir ifadesidir. Hakkı bulma, sâlikin beşeriyetinden tam olarak fani olmasıyla mümkündür. Zira hakikat sultanı tecellî edince benlikten eser kalmaz. İnsanın kendinde bir varlık görmesi kibirdir. **Hâşimî** bir çok beytinde bu durumu vurgulamak için vücûdun büyük bir günah olduğunu vurgulamaktadır:

Kılan maĥcûb seni Ħaĥdan vücûdın zenbidür ey cân

İderseñ varlıĥuñ fāñi bilürsin *men* ‘araf sırrın (56/37)

Varlıĥuñ çün zînet -a‘ zamdur vücûduñ maĥv kıl

Mā-sivā’lîlâh cümle fāñidür sakın itme penâh (44/2)

Zenb-i a‘ zamdur vücûdım varlıĥum kıldum fenâ

Ħaĥķa dönüp Ħaĥķ-ıla Ħufrān iline giderem (15/6)

Fenâ cāmından ey ‘âķil kimüñ kim cânı mest oldu

Vücûduñ cümle terk itdi ki varluķ zenb-i a‘ azamdur (30/6)

Gel enāniyyet ĥicābın çeşm-i dilden ref^ç kıl

Zenb-i a‘ zamdur vücûd didi Resûl t̤aliblere (24/4)

Vücûd mülkünü fethetmek, vücûda hakim olmak gerekmektedir. Kendi vücûdlarını fethedenler, bir başka ifadeyle kendilerini vücûdunun esâretinden kurtaranlar bütün varlıĥın şâhı olacaktırlar. Şu beyitler bu hususu vurgulamaktadır:

Bu vücūdum mülkini feth ideli şemşîr-i ‘ışk
Şahtanât küllî benimdür olmuşam şâh-ı cihân (4/4)

Bu vücūduñ Mısrını feth eyledüñse şūfiyâ
Hâşimî-veş varup anda şâh-ı Ken‘ân ol yûri (20/5)

Hakîkatde olandur şâh vücūd-ı Mısrına hâkim
Şu cân kim nefse mahkûmdur bilüñ Deccâlden ebterdür (30/7)

Dilerseñ varlıguñ kıl aña teslîm
Vücūduñ mülkine olmağa server (36/6)

27- Mevt-i irâdî

Mevt-i ihtiyârî; iradeli ölüm, nefsin ölümü, nefsin etkisiz ve sözünün dinlenmez hale getirilmesidir. Cihâd-ı ekber ile nefsin ezilmesi, katledilmesi, cenaze namazının kılınması, ölmeden önce ölmek.¹⁹⁷

Hâşimî hadis olarak bilinen “ölmeden önce ölünüz” sözüne telmihte bulunur:

Dilerseñ ölmeden ölmek hayât-ı cāvidān bulmak
Baķā mülkine şâh olmak başın ğaltān iden gelsün (34/2)

Mevt-i irâdiye rızā virmez iken şom nefsiñüz
İztirârîye rızā göstermesidür cehliñüz (12/1)

Eger mevt-i irâdiyle kimüñ kim nefsi ölmüşdür
‘Umür-i‘ ahret hâlin gören anlardur ölmeden (56/40)

28- Senlik-Benlik

Tasavvufta sen ve senlik, ben ve benlik anlamında kullanılır. Sevgide kemâl *sen*’in ve *ben*’in ortadan kalkmasıdır. **Hâşimî** gerçek aşka ulaşmak için “senlik” ve “benlik”in ortadan kaldırılması gerektiğini söylemektedir:

197 Aclûnî, a.g.e., II, 219, Hadis no: 2669.

Merd iseñ meydân-ı ‘ışkda cân virüp cânânı gör
Benligi elden bırak gel küfri ko îmânı gör (8/1)

Çünkü dilersin anı varlığını eyle fânî
Terk eyle seni beni kalmaya sende müşkil (21/3)

Murâduñ Hâk ise dervîş anuñ bir yâr-ile yâr ol
Geçe gör senden senlikden anuñ varlığı-ıla var ol (41/1)

Gel ey Hâşimî ki dem urduñ bugün o sırr-ı ahfâdan
Seni senden hâlâş eyle gel andan şâhib-esrâ(r) ol (41/5)

29- Levh-i Mahfuz, Levh u Kalem

Arapça'da korunmuş levha demektir. İslâm'da olmuş ve olacak her şeyin yazılmış olduğu manevî levhayı dile getirir. Olmuş ve olacak şeyler Allah'ın bilgisine bağlı olduğundan Levh-i Mahfuz doğrudan Allah'ın ilim sıfatı ile ilgilidir. Korunmuş (mahfuz) olarak nitelenmesinin nedeni, burada yazılı olan şeylerin herhangi bir müdahale ile değiştirilmekten, bozulmaktan uzak olmasıdır.

Hâşimî şu beyitlerde “kalem-levh” şeklinde bir kullanıma gitmiştir. Levh-i mahfuz'un “arş u kürsî” olmadığını, insanın dilinin kalem, gönlünün arş olduğunu dile getirir:

Çalem-levh-ı levm idüp nefse sakın dünyâya bakdırma
İdüp telkîn-i mürşidin giye gör hırka vü tâcın (56/46)

Çalem-levh ‘arş u kürsî degildür ğahr-i hîç insân
Lisânıdır çalem-levh gönlidür ‘arş bil anuñ çalbin (56/52)

30- Dört Kapı (Şeri‘at-Tarîkat-Ma‘rifet-Hakîkat)

Tasavvufta insanoğlunu kemale götürecek olan "yol"a dört kademeli bir sistem konmuştur. Bu dört kademeli sisteme "dört kapı" adı verildi.Yani: "Şerî ‘at, Tarîkat, Mârifet, Hakîkat." Her kapının yaşanabilmesi için "on şart" konmuştur. Tasavvufun bu temel şartlarına,kısaca "Dört Kapı, Kırk Makam" düsturu denilmiştir.

Bu makamlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

a- Şerîat ve On Makâmı

1. İman getirmek. 2. İlim öğrenmek. 3. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, gücü yeterse hacca gitmek, gazâ etmek ve gusletmek. 4. Helâl kazanç kazanmak ve ribâ'yı (faizi) haram bilmek. 5. Nikah kıymak-evlenmek. 6. Hayız ve lohusalıkta (Kadınlardan uzak durmak), cima'ı haram bilmek. 7. Ehl-i sünnet ve'l-cemââttan olmak. 8. Şefkat ve merhamet sahibi olmak. 9. Helâl yemek ve temiz giyinmek. 10. Emr-i bi'l ma'ruf ve nehy'ani'l münker (İyiliği emredip, yaramaz işlerden sakınmak.)

b- Tarîkat ve On Makâmı

1. Mürşitten el alıp tövbe etmek. 2. Talib ve mürid olmak. 3. Saçını, sakalını ve elbiselerini temiz tutmak. 4. Mücâhede etmek. (Nefsine söz geçirmek.) 5. Hizmet etmek. 6. Korkmak, sakınmak, emin olmamak. 7. Hak'tan ümidini kesmemek. 8. Hırka, zenbil, makas, seccâde, ibretr, hidâyet. 9. Sâhib-i makam, sâhib-i cemiyyet, sâhib-i nasîhat, sâhib-i muhabbet olmak. 10. Aşk, şevk ve fakirlik (yokluk) üzere olmak.

c- Mârifet ve On Makâmı

1. Edeb. 2. Korkmak. 3. Perhizkârlık. 4. Sabır ve kanâat. 5. Utanmak. 6. Cömertlik. 7. İlim. 8. Miskînlik. (Gösterişsiz yaşamak.) 9. Mârifet. 10. Kendi özünü bilmek.

d- Hakikat ve On Makâmı

1. Toprak gibi olmak. (Alçak gönüllü, tevâzu ehli olmak.) 2. Yetmiş iki milleti bir görmek ve kimseyi ayıplamamak. 3. Elinden gelen yardımı kimseden esirgememek. 4. Dünyada yaratılmış bütün nesnelerin, kendisinden emin olması. 5. Her bir iş için mülkün sahibi Allah'a güvenip yalnız ondan yardım ve başarı dilemek. 6. Sohbet, sohbette hakikatın sırlarını söylemek. 7. Seyr-i sülûk sâhibi olmak. 8. Sır,

Kendinden sadır olan kerâmetleri saklamak. 9. Münâcât etmek. (Allah’a yalvarmak.)
10. Müşâhede. (Tanrı’ya ulaşmak- Fenâfillah makamı.)¹⁹⁸

Aşk denizine dalan gönül ma‘rifet makamındadır:

Baħr-i ‘ ışka gönül çaldı ma‘ rifet k nını buldı
H şim  gerçege irdi d n    m n sağa (2/5)

Ma‘rifet mak mındaki kimseler ilim ve amel sahibidirler:

Ma‘ rifetden dem urana ‘ ilm   ‘ amel ş hid yiter
‘  şıka ma‘ n  gerekdür yo sa da‘ v sın a a(26/3)

Ma‘rifet mak mındaki kimseler kalplerinden m siv y  çıkarmışlardır:

Ma‘ rifet   n halk olupdur m -siv 
Yine andandur bulan bunda  al l (57/3)

Hak kat makamının yolcusu olmak isteyen s lik, bir hak aşığının gözetiminde olmalı, onun sözlerini tutmalıdır:

S lik-i r h-ı hak kat olmak isterse  eger
Tut erenler etegin sözlerini eyle g v h (44/3)

H şim  şer at mak mı ile ilgili olarak şu beyitleri söylemektedir:

Senün ‘ a l-ı me‘  du  var ise ger H dh d  n oldur
A a ş bi‘ olup her dem  uta g r şer‘ in a k mın (56/35)

Hid yet ister ise  sen eger H kdan hal m  gel
Deriş p c n-ile dilden koma elden anu  şer‘ in (56/53)

31- Mücahede

Nefisle mücadele etmek, onunla savaşmak, riy zetten farkı i e dönük olmasıdır ki en  etin savaş budur:

Sen hem n d ’im yolında cedd-ile ceħd ide g r
D men-i Ma ş da   n irmek dilerse   ek te‘ ab (28/2)

198 Hacı Bekt ş Vel , Mak l t, (Haz. Esad Coşan; Sad. Hüseyin  zbay), Ankara 1990, s. 10-31.

Pes imdi lâzım olmışdur bu kıaseme cedd ü cehd itmek
Hidâyet eylese Allâh tutar ol mürşîdüñ emrin (56/18)

32- Hicâb

Tasavvufta, sâlik ile murâdı arasına giren âşıkı sevgilisinden ayıran perde, kalbe yerleşerek hakikatlerin tecellî etmesini engelleyen maddiyat, enâniyet anlamlarına gelmektedir:

Gel enâniyyet hicâbın çeşm-i dilden ref' kıl
Zenb-i a' zamdur vücûd didi Resûl tâliblere (24/4)

Seni saña perde kılma sensin ol sırr-ı İlâh
Varlığum mahv eyleyelden mazhar-ı zât olmuşam (23/3)

33-Âlem Cihân Dünyâ Kevn ü Mekân

Tasavvufta iki türlü âlem anlayışı vardır: “Âlem-i ekber” ve “Âlem-i asğar”. Birincisi zâhiren “kâinât”ı ikinci ise “insan”ı temsil eder. Fakat gerçekte kâinât insanda gizli; tıpkı çekirdeğin ağaçta gizli olduğu gibi. Bu cihetten “Âlem-i ekber” insanı, “Âlem-i asğar” da kâinâtı temsil etmektedir.

Hâşimî beyitlerinde dünya zînetinden kurtulmak gerektiğini belirtmiştir:

Hı hamr-ı ı şkı ger içmek dilersen
Dal eydür bakma dünyâ zînetine (1/4)

Hemân dünyâya dil virüp dem-â-dem olmasun fikrûñ
Eğassdur kelbden ol kimse k'ola dünyâya ol gām-gîn (56/45)

Görmek isterseñ cemâl-i yâri sende zâhidâ
Dü-cihân terkin uruben aña kıurbân ol yüri (20/3)

Çünkü dünya ve ona ait şeylerin hiçbir değeri yoktur:

Ṭayanup zühbine kalmaz özin gāvğālara salmaz
Cihânı bir pula almaz bize ma' şūķīler dirler (16/2)

Dolayısıyla dünya işiyle fazla uğraşanlar zarardadır:

Şular kim naqd-ı ‘ömrini denî dünyāya şarf itdi
Ticārātından ıssı yok hemān işi hasāretdür (18/2)

Hak âşıklarına dünya haramdır. Onlar varlıklarını fenâya vermişlerdir:

Çünkü dünyā ahret ehl-i Haqqā oldu harām
Varlıguñ virüp fenāya cümle’i ber-bād kıl (22/5)

Dünya ve âhiret nimetlerinden berî olanların kalplerinde Allah’ın nuru daha çok görülecektir:

İki ‘âlem na‘îminden müberrā oldu şunlar kim
Fu’ādınuñ sirâcında Hudānuñ nûrî azhârdur (32/3)

Hâşimî kendisinin iki cihandan da geçip âşık-ı dîdâr olduğunu şu beyitiyle açıklamaktadır:

Hâşimîyem ehl-i hâlem dü-cihāndan fâriğam
Mest-i ‘ışkum şüfiyā ‘âşık-ı dîdâr olmışam (14/5)

Bu beyitte “Dünya âhiretin tarlasıdır” hadisine bir telmih vardır:

Dâr-ı dünyā bir ekinliktür bu ‘ömrüm tohumını
Ekdigüm biçmek için men ‘ömr iline giderem (15/4)

34- Zühed, Zâhid

Mekruhlardan ve şüpheli şeylerden kaçmaya “zühed” denir:

Ṭayanup zühdine kalmaz özin gavğālara salmaz
Cihānı bir pula almaz bize ma‘şukîler dirler (16/2)

Kul oldur kendü nefsün bile Mevlāsın aña
Kendi ‘aczün bilmeyince zühed ü takvāsın aña(26/1)

Bunu yapan kimseye de “zâhid” denir. Ehli tasavvuf arasında “zâhid” kelimesi; ibâdetine güvenen, kendisinden başkasını beğenmeyen, Hakk’ın rahmetini takyîd eden, irfansız kaba sofu anlamlarına gelir:

Eger gitmezse ey zâhid dimāguñdaki hod-bînlik
Olursun sen kim İblîsden zühür itdükde *yevmü’-d-dîn* (56/30)

Bu eşyâ yaradılmadan (ğ)araz inşa-’ı hizmetdür
Hulûş olmaz ibâdetde olursañ zâhid-i hod-bîn(56/31)

Murād ise eger zāhid bilünmek rāzı ‘uşşākuñ
Anı sen Hāşimīden sor ki ol dīvān-ı ekberdür(10/5)

Zāhidüñ gerçi cihānda ‘ışka inkārdur işi
Hağ bize ‘ışk yār idelden mest ü hayrān eyledi(11/3)

35- İlm-İlm-i Ledün

İlim, mârifet, irfân, kendini bilmek anlamlarına gelir. Sâlik’in kendini bilmesidir; ilim kitaplarından değil, kişilerin ağzından; sözden değil halden ve Hakk’a fanî-bâkî olanlardan öğrenilir. İlm-i ledün ise Hakk’ın katından gelen bilgi anlamına gelir¹⁹⁹. Mutasavvıflar bütün ilimlerin Allah’tan geldiğine inanırlar. Ancak şer’î ve zâhirî ilimler melek ve resûl aracılığıyla gelir. İlham ise aracısız olarak doğrudan Hak’tan gelir. Onun için ilhama ilm-i ledün denmiştir. Bu bilgi kişiye özgü mahrem bir bilgidir.

Bir beyitinde **Hâşimî**, kendisinin bu ilmin rehberi olduğunu vurgulamaktadır:

Murād ise eger Rūmî senüñ nefsdan ħalāş olmak
Anı sen Hāşimīden sor ki bu ‘ilme o rehberdür (30/8)

Hâşimî beyitlerinde “ilm-i ledün” ibaresini şu şekillerde kullanır:

Ṭālīb oldukda Mūsā ‘ilm-i ledünne cānā
Sen aña mürşid olan Hızr-ı zamān imişsin (6/3)

Ma’rifetden dem urana ‘ilm ü ‘amel şāhid yiter
‘Aşıka ma’ nî gerekdür yoğsa da’vāsın aña(26/3)

Bilem dirseñ eger anı bula gör kāmīl insānı
Odur Hağ ‘ilminüñ kânı ki bu sırra o mahremdür (30/5)

36- Ene’l-Hak

“Ben Hakkım” anlamında bir söz olup Hallâc-ı Mansur’a atfedilir. Bu söz bâtinî anlamında Tanrılık iddiasında bulunmak değil kendini Tanrıdan bir parça

199 Bkz. Kehf, 18/65.

olarak görmektir. Nitekim Hallâc'ın düşüncesinde Allah'tan başka gerçek hiçbir varlık yoktur. Bir vecd anında söylenmiş olan bu söz, bir varlık iddiası değil tamamen bir yokluk ifadesidir.

Hâşimî de beyitlerinde bunu “ene'l-‘ışk” şekliyle kullanmıştır ki, mânâ itibariyle bir farklılık yoktur:

Ene'l-‘ışk sırrına irse ‘aceb mi Hâşimî bendeñ
Fenâ-ender-fenâ oldu fenâyı isteyen gelsün (5/5)

Muhabbet evliyâ olduk Ene'l-‘ışk kösini çalduk
Velâyet mülkini aldık bize ma‘şûkîler dirler (16/5)

Ene'l-Hâk sırrını ey dil sakın keşf itme nādâna
Anı her bir denî bilmez Hâk ehline müyesserdür (30/4)

37- İnsan-Kâmil İnsan

Olgun ve yetkin kişi demektir. Tasavvuf literatüründe Allah'ın yeryüzündeki halîfesi olması itibariyle onun bütün isim ve sıfatlarına mahzar olan, yani varlığın esas mertebelerini tümüyle kendisinde toplayan insan anlamına gelmektedir. Kâmil insan göz bebeğine benzer, her şeyi görür ama kendisini görmez. İnsan-ı kâmil Allah'ın gözüdür (Aynullah), âlemin nurudur. Kâmil insan Allah'ın zat, sıfat ve isimlerinin aynasıdır. Kâmil insanın sözü, işi, huyu ve bilgisi iyidir. İnsan-ı kâmilin simurg, Bahr-ı muhit, bulut, güneş, Adem-i mana (insanlık idesi), akl-ı evvel, akl-ı kül, kelîm-i câmi‘a, nokta-i kül, nokta-i vahdet, ilk ilke, sırr-ı ilâhî, gibi birçok isimleri vardır. Hz. Muhammed'in nuru, hakikat-i Muhammediye, gavs, kutup, hakîkî mürşit.²⁰⁰ İnsan ise Arapça'da göz bebeği demektir. Unutmaktan türediği de kaydedilir. Toplayıcı (câmi‘) varlıktır. İnsan cismani olmayan mevcuttur.²⁰¹

Hâşimî'ye göre kâmil insan Hakk'ın sırrına sahip olan kimsedir:

Leyletü'l-esrâra vâkıf olmak isterseñ eger
Sırr-ı Hâkka mahrem olan (ol) kâmil insânı gör (8/1)

200 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.186-187.

201 E.Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.398.

Bilem dirseñ eger anı bula gör kâmil insânı

Odur Hâk ‘ ilminüñ kânı ki bu sırta o maḥremdür (30/5)

Hâşimî “kâmil insan” yerine “iksîr-i ekber” ve “kimyâ-yı ekber” ifadelerini kullanır ki bunlar “kâmil insan” ile aynı manaya gelmektedir:

Žamîrinde kimüñ şüfî kitâb-ı ‘ ışk ezberdür

Ala gör bir nazar andan ki ol iksîr-i ekberdür (10/1)

Şu kim yanında anuñ sîm ü zer ḥâke berâberdür

Olaruñ ‘ ayn-ı enzârı hemân iksîr-i ekberdür (32/1)

Žamîrinde kimüñ zâhid ḥadîş-i ‘ ışk ezberdür

Ala gör bir nazar andan ki ol kimyâ-yı ekberdür (31/1)

Eğer zâhid olan kimse aşk yolunun yolcusu olmak isterse kendine kâmil insanı rehber edinmelidir, onun eteğini bırakmamalıdır:

Anuñ sen râh-ı ‘ ışkında olam dirseñ eger zâhid

Refîk it kâmil insânı anuñ yolında rehberdür (31/2)

Dilerseñ Hâşimî gibi murâduñ yâr ide Allâh

Refîk it kâmil insânı ki anlar Hâkka mir’âtdur(47/5)

Dilerseñ şirk-i iḥfâdan müzekkî itmege nefsüñ

Ťaleb kıl kâmil insânı koma elden anuñ zeylin (56/32)

Refîk idinmez iseñ ger bu yolda kâmil insânı

Müzebzeb yolda kalursın ne andansın ne bundansın (56/38)

38- Üçler, Yediler

Üçler, üç büyük velîdir. Gayb erenlerinden üç ulu ermiş olup Hak’tan istimdâd eder, halka imdâd eder, insanlara şiddet ve kahr yerine mülâyemet ve merhametle muâmele ederler. Erkek ve kadın olabilir. Üçler bir kutup iki imamdan oluşur. Üçlerden biri aralıksız Hak’tan aldığı feyzi halka akıtır. Kutbun Allah katındaki ismi “*Abdullah*”tır; “*Kutbu’l-Aktâb*” ve “*Gavsul-Azam*” olarak da bilinir. Allah adına mülk ve melekût âlemini idare eder. Yardımcısı olan iki imamın da sağ

tarafında bulunanın Allah katındaki ismi “Abdurrabb” melekût âlemini muhafaza eder. Soldaki ise “*Abdülmelik*” olup mülk âlemini muhafaza etmekle görevlidir. Kutbun yeri ise âlemin merkezidir. Vefat ettiğinde solunda bulunan “*Abdülmelik*” yerine geçer.²⁰²

Sen ol üçlerün birisin içlerinde serverisin
Evliyânun rehberisün kamüsü mihribân saña (2/2)

Yediler: Gayb erenlerinden yedi ulu ermiştir. Yedi abdâl denilen ricâlü'l-gayb'den ayrıdır. Hz. İbrahim'in kalbi üzere bulunan yediler onun meşrebi ve mizacı üzere olup halka yumuşak muamele etmeleri ve kimseye kin beslememeleriyle bilinirler.

Üçler yidiler önde baş u cân virmiş yolında
Muhammed medhi dilinde pîrüm Ğazanfer sultandır (35/3)

Kırklar: Ricâlü'l-gayb veya gayb erenlerinden kırk velîdir.

Kırklardur anuñ hâldaşı Hızır u İlyâsdur yoldaşı
Şimdi gönüller firâşı pîrüm Ğazanfer sultandır (35/4)

39- Kutub, Aktâb, Ülü'l-Elbâb

Kutub, Aktâb: Velâyet ile gelmiş kâmil demektir. Reislerine Hakk'ın yeryüzündeki halîfesi ve âlemin kalbi olan Kutbu'l-Aktâb denir.²⁰³ Ülü'l-Elbâb ise herşeyin özünü alarak kabuğunu bırakan, Arapça akıl sahipleri anlamında olup, sözün dışından içindeki gizli manayı arayanlar, kabukların altındaki özü elde edenlerdir. Bunlar dinlediklerini ve okuduklarını iyi anlar, manaları özümser, işin özüne inerler. Yani tahkik erbabıdır.²⁰⁴

‘Âlemsin ülü'l-elbâbsın Hakk Habîbine aşhâbsın
‘Âleme kutbu'l-aqtâbsın maşriq mağrib yeksân saña (2/3)

Kutbun kendisinden istimdâd edildiğinde “*Gavs*” adını alır; feyz ondan taksim olunur:

²⁰² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 213,360, 378.

²⁰³ Lâlizâde, *a.g.e.*, s. 61-63.

²⁰⁴ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 735; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, II, 330-332.

Sen aña dime Sulţān kim başında ola zerrīn-tāc
Dū-kevne pādişāh olan bilūn kim ğavṣ-ı a‘ zamdur (10/3)

Erzāk-ı halka gerçi kısmet idendür ol Hāk
Līke aña muḵsim olan kuṭb-ı zamān imişsin (6/3)²⁰⁵

40- Dost

Yâr, sevgili, arkadaş anlamlarına gelmektedir. Kulun Allah’ı sevmesinden önce Allah’ın ezelde kulunu sevip dost edinmesidir. Dost olarak Allah kâfîdir anlamında “Yâ dost, Hak dost” denir. Allah ve Allah dostları için kullanılmıştır:

Ma‘ nî yüzinden ey dost bāṭın göziyle gördüm
‘ Ālim şifāṭuñ olmuş sen aña cān imişsin (6/6)

Hāk-i derüñdür ey dost ‘ aşık gözine sürme
Ḳalbüñ-le ehl-i Hākka kıble-nümā imişsin (6/7)

Kaṣuñ mihrābına kıldum sücūdı
Ki bildüm sensin ey dost kıble-i cān (33/4)

Elest vaḳtinde cānlara tecellī eyledi ol Dost
Ebed ol şevk-ile yangıl bu ma‘ niden ḥaber-dār ol(41/2)

41- Evliyâ, Eren,Vâsıl

Hepsi aynı anlamda olup Hak dostları, mülkte mutasarrıf olanlar, vahdet erenleri demektir. **Hâşimî**; pîr, evliyâ, mürşid, vâsıl, eren kelimelerini aynı anlamda kullanmıştır.

Pîrüm sulţānum evliyā kerem itmiş Sübhān saña
Bir cān saña ne nesnedür fedā yüzbiñ cihān saña (2/1)

Sen ol üçlerüñ birisin içlerinde serverisin
Evliyānuñ rehberisüñ ḳamūsı mihribān saña (2/2)

205 Bkz. Zuhurf, 43/32; Hûd, 11/6.

Āsitān-ı evliyāya Hāşimī yüzün sürer
Cān-ı ‘ışkdur ya ne itsün anda Mevlāsın sezer (9/5)

Muhabbet evliyā olduk Ene’l-‘İşk kösini çalduk
Velāyet mülkini alduk bize ma‘şūkīler dirler (16/5)

Vişāl-i vaşl-ı cānānı dilerseñ cān u ten terk it
Tarīķ-i Hāşimīde bu ezelden eski ‘ādetdür (18/5)

Vaşl-ı yāre tālib iseñ bunda bulmak kaçdın it
Uyma ol müdde‘īye kim kendü ferdāsın aña(26/2)

Hâşimî 38. şiirinde özellikle “evliyâ” temasını işlemektedir. Bu şiirde evliyâya kötü gözle bakılmaması, can gözüyle bakılması gerektiği; evliyânın bir cān gülü olduğu; mürşidinin evliyâ olduğu; evliyâyı dost edinmeyince Hakk’a vâsıl olmanın mümkün olamayacağı; onların iki cihana hükmettiği vurgulanır.

Evliyāya ten göziyle kim bakarsa serseri
Bî-başardur cānı yokdur ol ölüp degil diri

Evliyā cāndur gerek kim cān göziyle bakıla
Yoħsa var git nisbet itme nev-bahāra zemheri

Evliyā bir cān gülidür bülbül iseñ gel beri
Yoħsa var git nisbet itme nev-bahāra zemheri

Mürşidimüz evliyādur tut etegün şıdk-ile
İlete Allāha seni göstere peygamberi

Evliyāya ırmeyince kimse bilmez çün Hākı
Yoħsa kalduñ dū-cihānda şöyle ‘āciz serseri

Evliyâyı sen sanursın yer yüzinde bir adam
Evliyānuñ sırrı vardur bu cihāndan içeri

Evliyānuñ zātı haķdur vaşfinuñ evşāfı çok
Ya sanur misuñ anı sen et ü kandur ya deri

Evliyānuñ kudretidür dū-cihāna hūkm iden
Sen sanursın yir ü gökdür yā bu çarḥ u cemberi

On sekiz biñ ‘ālem anuñ parmağunda bir yüzük
Bilmedügi yir mi vardur ele sorar kanceru

Söyleyen bu ben degülem söyleden vardur beni
Evliyānuñ kudreti var söyledürler mermeri

Evliyānuñ kulları çok kemteri elvān durur
Kemterinüñ kemteridür kemterinüñ kemteri(38)

42- Gerçek

İçi dışı bir olan, özü sözüne uyan, Hak’la hak olan erenlere gerçek eren ya da gerçekler denmektedir:

Bahr-i ‘ışķa gönül taldı ma‘rifet kânını buldı
Hâşimî gerçege irdi dîn ü îmān saña (2/5)

‘Ārif varın unuttuğı muḥabbet yolın tuttuğı
Gerçekler düşüp gitdügi oldur yolu dil-dār baña (3/3)

Hâşimî sen avâresin iste bul derdüñ çâresin
Gerçekler yü(z)üm karesin urup durur serpār baña (3/5)

43- Tarîk-Tarîkat

Hakk’a ermek için tutulan, birtakım kural ve ayinleri bulunan yoldur. Mutasavvıflara göre Allah’a ulaşan yollar sayılamayacak kadar çoktur. Herkes kendi meşrebine, ruh yapısına, dünya görüşüne ve manevi zevkine göre bir yol tutar. **Hâşimî** tarîkat için hak yolu, aşk yolu, muhabbet yolu gibi tabirler kullanır:

Tarîk-ı Hakk’a bil ‘ışķ reh-nümâdur
Ki ‘âşık olmayan Hakk’dan cüdâdur (7/1)

Niçün cānuñ atarsuñ nār-ı hecre
Tarık-ı ‘ışka gel kim hoş şafâdur (7/2)

Muhabbet ile bul yolu gider gönlündeki kâli
İre himmet-i pîr ‘Alî bize ma‘ şükîler dirler (16/4)

Kendisi de bir mürşid olan **Hâşimî**, âşıkları kendi yoluna davet etmekte ve dervişlerine Hakk’a ulaşmak için bu yolda canılarını terk etmelerini, makam endişesine düşmeksizin pîre hizmet etmelerini ve fahrı yani övünmeyi terk edip, fakri tercih etmelerini öğütlemektedir (Bkz. Hadisler):

Hâşimî’i bu yolda cān ile eyle hâldeş
Her kim ki yalñuzdur gitdikce artdı müşkil (21/5)

Vişâl-i vaşl-ı cānânı dilerseñ cān u ten terk it
Tarık-i Hâşimîde bu ezelden eski ‘âdetdür (18/5)

Sen sakın mağrûr olup rûtbem kerîmdür dime kim
Aña lâyıķ hizmet eyle yol budur âbidlere (24/3)

Hâşimî sen Hâķ yolında fakri eyle ihtiyâr
Fakr ile fahr eylemekdür çün tarık ‘âķillere (24/5)

44- Hırka, Tâc, Serîr

Hırka yamalı elbise anlamında olup, dervişlerin ayin esnasında giydiği bir çeşit giysidir. Hırka giymek, şeyhin mürit adayını kabul ettiğinin, o Tarıkata üye olduğunun delilidir.

Asâlet ve saltanât sembolüdür. Tarikat şeyhlerinin, ruhânî saltanat ve manevî devlet nişânı olarak giydikleri külâhtır.

Serîr, Hakkın teccellî makamıdır. Tecellî ve temâşâ itibariyle sonlu olan bu sûrete serîr, sonsuz olan ilâhî zata ise tâc denir.²⁰⁶

206 Hırka, tâc ve serîr ile ilgili olarak bkz. Mehmed Ali Aynî, **İslâm Tasavvuf Tarihi**, İstanbul 1985, s. 100-105.

Sen aña dime kim server ola anuñ serinde tãc
Serîr-i tãc-ı serüñ terk idenler bilki serverdür (32/2)

Bayrâmî-Melâmîliği'nde zâhiri anlamdaki tãc ve hırkayı terk etmek esastır. Asıl saltanat halk nazarında değıl, Hak nazarında olandır. Asıl saadet ve mutluluk budur:

Ƙaf Ƙaş mihrâbına kılup sücûdı
Kef ur tãc-ı kirâmânı başına (1/11)

Şaşın sen şanma ey şüfî 'azîz ki ola başda tãc
Ƙula hãĸĸet o dur 'izzet başa yoldaş ola devlet (19/2)

Başına mübârek tãcın giyenler kor dünyâ evin
Almak isteyenler yârin egnine nûrdan hil'ati (39/4)

O kim ben düşmüşü ref' eyleme hãĸ-i mezelletdür
Ayağı toprağı ol serverüñ tãc-ı sa'âdetdür (48/4)

Ƙalem-levh-ı levmi idüp nefse sakın dünyâya bakdırma
İdüp telĸîn-i mürşidin giye gör hırĸa vü tãcın (56/46)

45- Hil'at

Padişahlar ve diğerk devlet büyükleri tarafından giydirilen onur elbisesi olup, tasavvufta İlâhî lûtuflar ve Hakkın sâlike olan ihsanıdır. Bu ihsan ve lûtuflara ermek için varlık giysisini çıkarmak gerekir:

Mim Muĸammeddür nûr-ı Aĸmed ger 'âşık iseñ
Nun varlık hil'atin çãĸ it yolına (1/13)

Başına mübârek tãcın giyenler kor dünyâ evin
Almak isteyenler yârin egnine nûrdan hil'ati (39/3)

B- Bazı Tipler

1- Tâlib

Matlûbu bulmak ve murâda nâil olmak için O'nu araştıran kimseye tâlib denmektedir. Tasavvufta talebi olmayanın matlûbu da yoktur. Tâlib Hakk'ı sevgiyle değil, ibadet yoluyla arayan kişidir.

Fenâyı sanma sen tâlib hemân dilde 'ibâdetdür
Fenâ ehli haqîkatde Ma'a'llâhdan 'ibâretdür (18/1)

Yâre ulaşmak isteyen kişi onu bulmayı arzulamalıdır:

Vaşl-ı yâre tâlib iseñ bunda bulmak kaçdın it
Uyma ol müdde'îye kim kendü ferdâsın aña(26/2)

Hâşimî "tâlib" ifadesini beyitlerinde şu şekillerde kullanmıştır:

Gel ey tâlib ko ferdâyı bugün gör vech-i zîbâyı
Kim ister bunda Mevlâyı temâm ihsân iden gelsün (34/4)

Câh içinde Yüsufi kurtarmayanlar tâlibân
Özlemeñ Ken'ân ilin bundan büyük yok 'aybıñuz (12/3)

Talmışum baħr-ı 'ışka tâlib-i dūr-dâne em
Girmişüm meydân-ı 'ışka âşık-ı merdâne em (53/1)

2- Âkil

Tasavvuf anlayışına göre dünyevî arzular tuzağına düşmeyen akıllı kimse demektir. Akıllının alametleri şunlardır: Bekâ yurdunu sevmek, fenâdan hoşlanmamak ve gerektiği kadar konuşmaktır. Akıllı kimse şu dört şeyi muhafaza eder: Emânet, doğruluk, iyi dost ve sır. Akıllı kimseler muhâliflerle sohbet etmeyip dünya uşaklarının meclisine gitmezler.

Akıl sahibi kimse kanaâti ve fakri kendisine haslet edinen kişidir:

Hâşimî sen Hâk yolında fakri eyle ihtiyâr
Fakr ile fâhr eylemekdür çün tarîk 'âkıllere (24/5)

Ġanī dimez aña ‘āķil elinde sīm ü zer ola
Ġınāyı şol göñül buldı ķanā‘at-le mu‘ammerdür (30/3)

Hâşimî bir beyitinde âkili nidâ olarak kullanır:

Fenā cāmından ey ‘āķil kimüñ kim cānı mest oldı
Vücūduñ cümle terk itdi ki varluķ zenb-i a‘azamdur (36/6)

3- Merd

Hâşimî iki beyitte bu kelimeyi kullanmıştır:

Merd iseñ meydān-ı ‘ışķda baş u cānuñ terkin ur
Rāh-ı ‘ışķda kendüsin görmek olur lehv ü le‘ab (28/3)

Merd iseñ meydān-ı ‘ışķda cān virüp cānānı gör
Benligi elden bırak gel küfri ko ĩmānı gör (8/1)

4- Gedâ

Dilenci, yoksul kişi, ilâhî tecellîlere ihtiyaç duyan sâlik. Hak yoluna her şeyi terk eden kimse, kanaat ehli:

Hiçe say sen bu cihānı kim degildür ber-ķarār
Tut gedālķ resmini var şāh sultān ol yüri (20/2)

Düşelden ‘ışķ-ı yāre zāhidā dil
Dağıtdı elde varın bir gedādur (7/4)

5- Miskîn

Fakîr, bî-ķāre, beceriksiz, tasavvufta fenâfillah ehlinin sıfatıdır. Fenâfillah için benlikten geçmek gerekir:

Miskîn ādem benligi elden bırak Raķmāna bak
‘Ārif-i Hāķ olmak isterseñ eger insāna bak (29/1)

6- Āciz, Serseri

Yolunu bulamamış, başı boş, şaşķın, kılavuzu olmayan kişi:

Evliyāya ırmeyince kimse bilmez çün Hâkı
Yoḥsa kalduñ dū-cihānda şöyle ‘âciz serseri(38/5)

7- Ganî

Hâşimî’ye göre asıl zenginlik altın ve gümüş sahibi kişi değil, hakikat ve ma’rifeti bulmuş, kanaat vasfını kendisine haslet edinmiş kimsedir:

Ġanî dimeñ aña siz kim elinde sîm ü zer ola
Ġınā ol Hâşimî Hâkdan bula Mevlāsına vuşlat (19/5)

Ġanî dimez aña ‘âķil elinde sîm ü zer ola
Ġınāyı şol gönül buldı ķanā‘at-le mu‘ammerdür (30/3)

8- Nâdân

Cahil, bilgisiz, ehl-i hâlin durumunu anlamayan kimse:

Râzîñi nâdāna keşf itme sakın ey Hâşimî
Cân u dilden virmeyince Hâķ yolına baş u cān (37/5)

Varını keşf itme nâdāna sakın ey Hâşimî
Kim bilür iḥvān ḥased idüp pîrūñi ide cāh (44/7)

9- Müddeî

Müddeî, tıpkı zâhid gibidir, sürekli yapıp ettiklerini anlatır, kendini olmadığı şekilde gösterir:

Cân atup pervāne-veş gel şem‘a yan ey Hâşimî
Uyma sen ol müdde‘îye ķavli hep efsānedür (17/5)

Vaşl-ı yāre ṭalib iseñ bunda bulmak ķaşdın it
Uyma ol müdde‘îye kim kendü ferdāsın aña(26/2)

10- Gâfil

Gâfil aslından habersiz olan, nefsinin kölesi, şeytana uyan, tevhid sırrını bilmeyen kişidir:

Şeyâfîn çün gürûhından zühûr iden Hâkûn kahrı
Zîrâ anlardan ey gâfil göremezsın anuñ lûtfın (56/23)

Sırât-ı müsteķîm olan anuñ kâlbîdür ey gâfil
Eger şâhid dilerseñ gel oku sen *fe'dhulî* kavlin (56/33)

C- Edebî Muhtevâ

1- Leyla ve Mecnun

Hâşimî bir beyitinde Leylâ ve Mecnûn hikayesine telmihte bulunmaktadır. Gönlünde Yârin cemâlini seyretmeden dolayı şaşkınlık içinde olan sûfinin halini Mecnûn'un, Leylânın aşkı ile hiçbir şey idrâk edemeyecek hâle gelerek, her şeye Leylâsı gözüyle bakmasına benzetir:

Vâdî' -i hayretde sūfî vâlih ü hayrân gezer
Sanki Mecnûndur ne görse anda Leylâsın sezer (9/3)

2- Hüdhdüd

Süleyman peygambere hizmet eden bir kuş olup, suyu havadan görebilme özelliğine sahiptir. Sebe' ülkesini görüp, Belkıs'a haber ulaştırmıştır²⁰⁷.

Hâşimî de bir beyitte Hz. Süleyman kıssasına telmihte bulunarak, akı Hüdhdüd'e benzetmiş ve onun yol göstericiliği ile şerî'at kurallarına uyulması tavsiye edilmiştir:

Senûñ ' akl-ı ma' âduñ var ise ger Hüdhdüñ oldur
Aña tâbi' olup her dem tuta gör şer' in aḥkâmın (56/35)

3- Şem'-Pervâne

Tasavvufta şem' yani ışık ilâhî aşk, pervâne ise bu aşka kendini vererek yanıp kavru lan aşk ehlidir. Mum ışığı tektir ve vahdet yolundaki âşık da onda yok olur.

207 Hz. Süleyman kıssası ve Hüdhdüd için bkz. Neml, 27/15-44.

Cân atup pervâne-veş gel şem‘a yan ey Hâşimî
Uyma sen ol müdde‘îye kıavli hep efsânedür (17/5)

Ey cemâlün şem‘ı bezm-ārā-yı kıurb-ı Kırdgār
Cebre‘îl āvār-‘ı şem‘ı ruķuñ pervâne-vār (42/1)

4- Sîmurg

Anka kıuşu ya da otuz kıuş olarak bilinen ve Kâf dağında yaşayan Sîmurg, Allhü Teâlâ’nın üflemiş olduğu ilâhî rûhu, geldiği asıl vatanına ulaştıracaktır:

Hidāyet olup Allāhdan olursa ‘aķl-ı kül fāyık
Seni Sîmurg-veş götürüp aşırur varlığıñ tağın (56/36)

5- Şarap

Şarap, Allah aşkını temsil etmektedir. Şarap gibi ilâhî aşk da insanı kendinden geçirir, en büyük sarhoşluk da bununla olur ve âşık bu şaraptan içmeye doyamaz:

Ṭayanmaz ğurre dünyāya anuñ kim ‘aķlı yār oldu
Şarābdan teşne-dil kanmak bilün özge sa‘âdetdür (47/3)

Şarap için “mey” de kullanılır:

Beni men‘ eyleme maķcûb eyle meyden meded lûtf it
Şarāb içmek güzel sevmek be-hey şûfî zerafetdür (48/3)

Yine şarapla ilgili olarak “mey-hâne” kelimesi remzi kullanılır ki bu da kemâle ermiş insanın kalbidir:

Terk idüp geçdüm ne varsa bu fenādan külliya
‘İşķa kul olup cihānda yürüdüm mey-hâne em (53/7)

6- Gül-Bülbül

Hâşimî’de gül sevgili, bülbül âşıktır. Gül bazen Allah’ta n gelen her türlü şey, bazen evliyâ bazen de Hz. Muhammed için kullanılmış olup bununla ilgili olarak, “gonca, gülistan, gül-zâr, nev-bahâr ve bülbül” remizlerini kullanmıştır:

Dost koğusun aldım andan geçdim derd-ile dermāndan
Her ne gelürse Sübhāndan cümle gül-i gülzār baña (3/1)

Evliyā bir cān gülidür bülbül iseñ gel beri
Yoğsa var git nisbet itme nev-bahāra zemheri (38/3)

Mevsim-i güldür zamān nūş-ı şah(b)ādur bugün
Goncalar bezm-i çemende meclis-ārādur bugün (43/1)

Gāh gülistānda açalum gāh yile virüp saçalum
Gāh baş virüben biçelüm efgān idem gāh bülbüle (45/2)

7- Saç, Kaş, Leb

Leb yani dudak, kırmızı oluşu ve goncaya benzemesi yönüyle dile getirilir:

Lāle-ruhlar gonca-femler serv-қadlere cā-be-cā
Size gül şahn-ı çemen özge temāşādur bugün (43/4)

Firāk odına yanmış cānım ey dost
Leb-i lâ' lüñden eyle lûtf u ihsān (33/2)

Saç siyah oluşu itibarı ile siyahlık ve karanlığı ifade eden küfre, ay yüzlü mürşidin yolu ise aydınlık oluşu ile îmāna benzetilmiştir:

Saçuñ küfrim rāhuñ îmānım ey meh
Yüziñden zāhir oldı sırr-ı Sübhān (33/3)

Kaş, âşığın secde ettiği mihraptır:

Kaşuñ mihrābına kıldum sücūdı
Ki bildüm sensin ey dost kıble-i cān (33/4)

8- Serv

Serv ince uzun olması yönüyle Elif'i, l'i yani Allah'ı temsil eder:

Serv-i bālāña berāber mi olur serv-i çemen
Şems-i zātuñda olan bürc-i sa' ādet güneşi (46/2)

D- Bazı Mutasavvıflar

1- Kanber

Hiz. Ali'nin, sâdik olması ile bilinen zenci kölesi olan **Kanber Hâşimî**'de sadâkat sembolü olarak kullanılır, sırr-ı aşka ulaşmak için sâdik olmak gerekir:

Umarsañ Hâşimîden rāz-ı 'ışkı
Ola gör kapuda gel mişl-i Kanber (36/8)

2- Abdürrezzak

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan **Abdürrezzak** (*Şeyh San'ân*), bir Hristiyan kızına âşık olup, postunu ve müritlerini terk etmiştir. Sûfilere göre bu hareketin temelinde esrârengiz bir imtihan yatmaktadır.²⁰⁸

Hâşimî de sevgisi uğruna her şeyi terk etmesiyle **Abdürrezzak**'a telmihte bulunmaktadır:

Cümlesün terk itdi bu dil bir şanem sevdi yine
'Abdü'r-Rezzâkdur kim ol Şan'ân iline giderem

3- Fazlullah Hurûfî

Hurûfiliğin kurucusu olan **Fazlullah Hurûfî**'nin asıl adı **Şihâbuddîn Fazlullah Esterâbâdî**'dir. 1340 yılında doğmuştur. İsfehan'da sistemini yaymaya başlamıştır. Tanrılık iddiasında bulunan **Fazlullah Hurûfî**, 1394 yılında idam edilir, cesedi ibret olsun diye ayaklarından bağlanan bir ipe çekilerek dolaştırılmıştır²⁰⁹.

Bu beyitinden, **Hâşimî**'nin de tıpkı Nesîmî gibi Hurûfîlik etkisinde olduğu anlaşılmaktadır:

Hâşimî gam yime şimden giru gel sen fârîğ ol
Çünkü Fazlu'llâh irişdi pîrûñ ihsân eyledi (11/5)

208 Bkz. Ferîdüddin Attar, **Mantıku't-tayr**, I-II, (Çev. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1968, s. 97 vd.

209 Fazlullah Hurûfî hakkında geniş bilgi için bkz. A. Gölpınarlı, **Hurûfîlik Metinleri Kataloğu**, s. 2-16.

4- Hallâc-ı Mansûr

Tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunan bu ünlü mutasavvıfın asıl ismi **Hüseyin b. Mansûr el-Hallâc**'tır. 243/858 yılında *Tûr*'da doğdu. Melâmet ehli arasında "*Sultânü'l-melâmetiyyîn*" diye anılır. 26 Mart 922(H. 309) tarihinde "*Ene'l-Hak*" sözünden dolayı önce kırbaçlanıp daha sonra burnu, kolları ve ayakları kesilerek idam edilmiştir. **Hallâc-ı Mansur**, tasavvufî görüşleriyle çağlar boyunca Müslümanlar üzerinde derin izler bırakmış bir mutasavvıftır. Edebiyatımızda aşk şehidi olarak ilk akla gelen isim de **Hallâc-ı Mansur**'dur²¹⁰.

Hallac-ı Mansur'la birlikte, "*Ene'l-Hak*" ve "*dâr*" remizleri kullanılmaktadır. *Bekâbillâh*'a ulaşmak isteyen âşık cismini kendine dar edip, onu dar ağacında sallandırmalıdır:

Eger Mansûr iseñ küçek ene'l-Hak dârına yatğıl
Bu cismi sen saña dâr it var ol dâr-ile ber-dâr ol(41/4)

5- Beyazıt Şeyh Bistamî

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine Silsile-i aliyye denilen büyük âlim ve velîlerin beşincisidir. **Sultân-ül-Ârifin** lakabıyla meşhûrdur. Künyesi, **Ebû Yezîd**'dir. İsmi **Tayfûr**, babasının adı **Îsâ**'dır. 160/776 veya 188/803'de *İran*'da *Hazar Denizi* kenarında *Bistâm*'da doğdu. 231/845'te öldü. **Hâşimî** bir beyitte ondan söz etmektedir²¹¹:

Nitekim Şeyh Bistâmî yüz on bir şeyh-ile bî' at
Kılupdur cümle hizmeti bulınca Ca' ferin sırrın (56/55)

210 Hayatı ve görüşleri için bkz. Süleyman Uludağ, "*Hallâc-ı Mansûr*", **DİA.**, İstanbul 1997, XV, 377-381; Mehmet Demirci, **Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler**, İstanbul 2001, s. 62-63.

211 Beyazıt Bistâmî hakkında geniş bilgi için bkz. Kuşeyrî, **a.g.e.**, s. 126-128; Hucviri, **a.g.e.**, s. 204-206.

6- Pîr Ali

Melâmî büyüklerinden olup, *Aksaraylı*'dır. **Kânûnî Sultan Süleyman** bizzat ziyaretinde bulunmuş, onu İstanbul'a davet etmiştir. **Pîr Ali** de yerine oğlu **İsmâil Ma'sukî**'yi göndermiştir. 934/1527' te vefat etmiştir²¹².

Bir beyitte adından bahsedilmektedir:

Muhabbet ile bul yolu gider gönlündeki kâli
İre himmet-i pîr ' Alî bize ma' şukîler dirler (16/4)

7- İsmail Ma'sukî

Melâmîyye büyüklerinden olup, İstanbul'da şeri'ata aykırı fikirleri olduğu gerçeği ile mürîdiyle birlikte 935/1528 yılında kılıçtan geçirilmiştir²¹³.

Hâşimî'nin bu gazelinden, onun **İsmâil Ma'sukî** koluna bağlı olduğunu anlıyoruz:

Bu gün meydân-ı ' ışık içre bize ma' şukîler dirler
Erenler sırrına ' âşık bize ma' şukîler dirler

Ṭayanup zühbine kalmaz özin gavgâlara salmaz
Cihânı bir pula almaz bize ma' şukîler dirler

Elestün sırrını bulduk Elestün nûrına irdük
Anuñ çün sîne-çāk olduk bize ma' şukîler dirler

Muhabbet ile bul yolu gider gönlündeki kâli
İre himmet-i pîr ' Alî bize ma' şukîler dirler

Muhabbet evliyâ olduk Ene'l-' Işık kösini çalduk
Velâyet mülkini alduk bize ma' şukîler dirler (16)

212 Pîr Ali Aksarâyî hakkında geniş bilgi için bkz. A. Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 43-48; Lâ'li-zâde, **a.g.e.**, s.35-37.

213 İsmail Maşukî hakkında geniş bilgi için bkz. A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 48-54; Lâ'li-zâde, **a.g.e.**, s. 37-38.

8- Şeyh Gazanfer

Melâmîye büyüklerinden olup, **Vizeli Alâeddîn**'in müridi, **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin şeyhi ve kayın pederidir. 974/1566 yılında *Vize*'de vefat etmiştir²¹⁴.

Hâşimî Şeyhi Gazanfer'e duyduğu muhabbetten dolayı şiirlerinde ondan fazlaca bahsetmiştir (7/5); (14/4). Bu gazeli de sırf ona hitaben söylemiştir:

Cümle evliyâ serveri pîrüm Ğazanfer sultandır
İçlerinde dîn rehberi pîrüm Ğazanfer sultandır

‘Arşu’llâhı seyrân kılan meydânında cevân uran
Hağğa cânun kurbân kılan pîrüm Ğazanfer sultandır

Üçler yidiler öñinde baş u cân virmiş yolında
Muhammed medhî dilinde pîrüm Ğazanfer sultandır

Kırklardur anuñ hâldeşı Hızır u İlyâsdur yoldaşı
Şimdi gönüller firâşı pîrüm Ğazanfer sultandır

Rahmet kapusını açan ‘âlemlere nûrın saçan
Hağ katunda sözi geçen pîrüm Ğazanfer sultandır

Sırrı ‘âleme cân olan ya’ni kûtb-ı zamân olan
Hağ katunda mihmân olan pîrüm Ğazanfer sultandır

Hâşimî dir ey tâlibân gice gündüz eyleñ fiğân
Derdüñize dermân olan pîrüm Ğazanfer sultandır (35)

Bunlardan başka, **Hâşimî silsilenâmesinde** şu şahıslardan bahsetmektedir:

Bi-hamdi’llâh ki irişdi cihâne mürşid-i kâmil
Sa‘âdet anlaruñ oldu olara oldu cün vâşıl (40/1)

214 Şeyh Gazanfer hakkında geniş bilgi için bkz. Müstakim-zâde, Risâle-i Bayrâmiye-i Melâmîye, yk. 29a; H. Vassâf, **a.g.e.**, s. 585-588; A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 68.

9- Hamidüddin Aksarâyî

Tebriz’de bulunan **Şeyh Erdebil** (833/1429)’den velâyet aldı. Bundan sonra Bursa’ya döndü. Böylece Melâmîlik Acem’den Rûma geçmiş oldu. “**Somuncu Baba**” olarak da tanınan **Hamidüddin Aksarâyî**’nin Bursa’da Emîr Sultan tarafından deşifre edilince Aksaray’a yerleşti. 815/1412 yılında vefat etti²¹⁵.

Haḳîkat nûrını evvel ‘Acemden Rûma naḳl iden
Ḥamîd Sultân idi geldi bi- ‘izn-i **Şeyḥ-i Erdebîl** (40/2)

10- Hacı Bayram Velî

753/1352 yılında Ankara’nın *Solfasol* (Zü’l-Fazl) köyünde doğmuştur, asıl adı **Numan**’dır. **Hamidüddin Aksarâyî**’nin müritlerinden olup, yanından hiç ayrılmamıştır. Onun ölümünden sonra Ankara’ya yerleşerek, *Halvetîlik*²¹⁶ ve *Nakşibendîlik* tarikatleri ile *Melâmî* neşvesini bir araya getirerek *Bayrâmiye* Tarikatını kurmuştur²¹⁷.

Gelüp bu sırrı bildirdi o mürşid **Hâcî Bayrâma**
Bularuñ vaşfını tafşîl idemez lâl olupdur dil (40/3)

11- Ömer Dede Sekkînî

Göynüklü’dür (v. 880/1475). **Akşemseddin** ile girdiği tâc ve hırka tartışması sonucu **Melâmîlik**’te tâc ve hırka geleneği kalkmıştır²¹⁸.

Ezîn cümle o sırr andan ‘**Ömer Sultâna** naḳl itdi
Görüp söyler inan taḥḳîḳ sözi râvî degül nâḳil (40/4)

215 Hamidüddin Aksarâyî hakkında geniş bilgi için bkz. A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 33-34; La’lî-zâde, **a.g.e.**, s. 27-29.

216 Halvetîlik için bkz. Süleyman Uludağ, “*Halvetiyye*”, **DİA.**, İstanbul 1997, XV, 392-395.

217 Hacı Bayram Velî hakkında geniş bilgi için bkz. M. Ali Aynî, **a.g.e.**; A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s.33-39; La’lî-zâde, **a.g.e.**, s. 31-34.

218 Ömer Dede Sekkînî hakkında geniş bilgi için bkz. A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 40-42; La’lî-zâde, **a.g.e.**, s. 32.

12- Bünyamin Ayâşî

Bayrâmî-Melâmî büyüklerindendir. *Bolulu*'dur. Kesin olmamakla birlikte 929 tarihinden sonra vefat etmiştir²¹⁹.

Pes andan soñra şâhib sırr o sultân **Bünyaminidi**
Bular hâli ile hâllen kalursın yoñsa bî-hâşıl (40/5)

Bulardan soñra şâhib-şırr olupdur **Pîr 'Alî Sultân**
Haķıķatda bular birdür iki görme sen ey ğâfil (40/6)

13- Ahmed Sarban

Bayrâmî-Melâmî büyüklerindendir. **Kânûnî**'nin Irakeyn seferinde (940/1534) *Sarban* (devecibaşı) olarak hizmet gördüğünden bu adla anılmıştır. **Kânûnî**'nin **Pîr Ali Alêddin**'i ziyareti sırasında *Melâmî*likle tanışmış, sefer bitiminde memleketi Hayrabolu'ya dönerek inzivâya çekilmiştir. *Melâmî*liği balkanlara taşıyan kişidir. Ahmed, Ahmedî, Kaygusuz mahlaslarıyla yazdığı *Dîvan*'ı ile *Mektûbât*'ı vardır²²⁰

Daħî andan gelüp ol nûr görindi **Sarban Aħmedden**
Olar da ħükmini sürdi bulınca sırrına ķâbil (40/7)

14- Vizeli Alâeddîn

Vizeli'dir. Önceleri debbağ iken terk-i sanat ederek Bayrâmî-Melâmî büyüklerinden Ahmed Sarban'a mürit, sonra da halîfe olmuştur. 970/1562'de vefat etmiştir. Yerine Gazanfer şeyh olmuştur²²¹.

Çü sırr naķl eyledi andan bil 'Alâüddîn Sultâna
Niceler yavu kıldılar racîme oldılar mâ'il (40/8)

219 Bünyamin Ayâşî hakkında geniş bilgi için bkz. Müstakim-zâde, **a.g.e.**, yk. 28b; A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 42-43.

220 Ahmed Sarban hakkında geniş bilgi için bkz. Müstakim-zâde, **a.g.e.**, yk. 13a-28b; A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 55-68; aynı mülf., **Kaygusuz**, s. 75-78; aynı mülf., **Divan Şiiri**, s. 26-27.

221 Vizeli Alâeddin hakkında geniş bilgi için bkz. Müstakim-zâde, **a.g.e.**, yk. 28a; A. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 67; aynı mülf., **Kaygusuz**, s. 18-24.

Göründi ba‘ dehū ol sırr bezm-i sultān **Gazanfer**den

Yüzin gördim bi-ḥamdi’llāh komadı bizde hīç müşkil (40/9)

Şair kendinden Emîr olarak bahsetmektedir:

Bu esrāruñ tamām ‘ilmin **Emîr** dervîş kılur tebyîn

Bu varluk küllî anuñdur senüñ sanma sen ey ġāfîl (40/10)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

I- NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METİN KURULUŞUNDA İZLENEN YOL

A- Nüshaların Tavsifi

Hâşimî Dîvânçesi'nin, matbu nüshası bir çok kütüphanede bulunmakla birlikte, **yedi** adet yazma nüshası tesbit edilebilmiştir. Bunlardan ikişer tanesi Süleymaniye ve İstanbul Belediye Kütüphanelerinde, birisi Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde bulunmaktadır. Sonradan ulaştığımız bir nüsha da Ankara Milli Kütüphanesindedir. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi numara 628'de bulunan ve 1329 istinsah tarihli nüshaya ise; söz konusu kütüphanenin hâlen kapalı olması nedeniyle ulaşamamış bulunuyoruz. Bizzat görüp edindiğimiz altı nüshanın tavsifleri şöyledir:

1. HS — Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâî Efendi Bl. nr: 681, ist. tar. ve müst. ?, yk. 34, 220x150 (160x100), 19 satır, nesih, lacivert kumaş cilt (kabartma desenli), ince kağıt, su yollu çerçeveli, mensur dibace, 97 manzume.

Baş. : Elif dâl oldu çün Hâk Hâzretine
Be dir ki gel teng-ile hizmet eyle

Son. : Kadd-i mevzûnuñ eyâ Nahl-i harîm-i Kureşî
Çemenistân-ı haķâyıkda anuñ yokdur eşi

Kapağın zahriyesinde; “**Dîvân-ı Bayrâmî**”, mürettibi “**Seyyid Oşmân Hâşimî**” şeklindeki kütüphane kayıtları ve teberru' kaydı bulunuyor: “**Müteberri**'i ve maḥalli ve tārîḫ-i teberru' ı tüccârdan Hülûşî-zâde ‘Oşmân Nûri Beg tarafından Hüdâî Efendi Kütübḫânesi’ne terk ve teberru' idilmişdür. Fî 17 Temmuz sene 1634”.

Bundan sonra, 1a' da Besmele ve Âl-i İmran 3/ 92. âyet (...*len tenâlû'l-birra*...) ile 1334 tarihini taşıyan kütüphane mührü yer alıyor, 1b ve 2a' da iki adet **Salâvât-ı şerîf** bulunuyor. 2b'de ser-levha yaldızlı ve içinde **Besmele** yazılı,

Silsilenâme-i Bayrâmiye buradan başlayıp, 3b'ye kadar devam ediyor, şiirler bu sayfada “**güfte-i Hâşimî Şeyh ‘Osmân**” satırıyla başlayıp 32a'ya kadar aynı hat ve kalemle devam ediyor; ancak 32a'da hat, kalem ve mürekkep değişiyor ve 34a' ya kadar bu şekilde yazılmış, genellikle daha öncekilerin tekrarı olan, 6 adet şiir bulunuyor. Müstakil bir eser olan bu nüshada geri kalan yaklâşık 20 sayfa boş bırakılmıştır.

2. SA — Süleymaniye Ktp. Hâşim Paşa Bl. nr: 81, ist. tar. 20 Cemâze'l-evvel 1305, müst. Ali Haydar ibn-i Ahmed Muhtar eş-şehîr bi-Molla Beg , yk.16 (1a-16a), ölç. 250x180 (180x120), str. 21-24, hat rik'a, siyah-beyaz ebrûlu cilt, sırt bordo kumaşdan, mensur dibace, 80 manzume.

Baş. : Elif dâl oldı çün Hâk Hâzretine
Be dir ki gel teng-le hizmet eyle

Son. : ‘İşkdan haber tıyam dirseñ sen senden iste bul seni
Aç perdeñi gir gönüle sen senden iste bul seni

Bu nüsha'da 1a-16a'da **Hâşimî Dîvânı** var, 1a'da “**Ṭarîkat-i Bayrâmiyye'nün Hâmzaviye kolundan kûṭbu'l-‘âririfin Seyyid ‘Osmân Hâşimî Hâzretleri'nün Dîvân-ı ‘âşîkâneleridür kâddesa'llâhü sırrahü**”, “**Dîvân-ı Hâşimî ma'a Kaşâ'id-i âḡar**” ile kütüphane mühür ve kayıtları yer alıyor. 16b boş bırakılmış, 17a'dan 46b'ye kadar müstensih ismi ve istinsah târihi **Hâşimî Dîvânı** ile aynı olan **Abdullah Rûmî Dîvânı** bulunuyor; dîvânda toplam 118 şiir var, 47a- 48b'de ise **Eşrefoğlu Rûmî**'ye ait 6 gazel bulunuyor istinsah târihi “**9 Şa'ban 1305**” olarak yazılmıştır. 49a'dan 50a'ya kadar 22 tane rubâi yer alıyor bu bölümün sonunda ise “**12 Şa'ban 1305**” tarihi ile mecmu'a son buluyor.

3. BA — İstanbul Belediye Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 1300, ist. tar. ?, müst. ?, yk. 15 (60a-75b), ölç. 160x110 (140x90), str. 12, hat nesih, kahverengi mukavva cilt, sırt meşin, 64 manzume.

Baş. : Ṭarîk-ı Hâkka bil 'ışk reh-nümâdur
Ki 'âşîk olmayan Hâkdan cüdâdur

Son. : Cemi‘ şeyden öñ Allāh yaratdı Aḥmedüñ rūḥın
Anı mir’āt idindi kim göre anda vaşf u zātın

Bir mecmu’a içerisinde yer alan bu nüshada **Hâşimî**’ye ait olan şiirler 66a’da “Ez-ma‘âden-i Hâşimî Sultân” ser-levhası ile başlamakta ve 68a’ya kadar devam etmektedir. 68a’da “İlāhî Şeyḥ ‘Alāeddīn Kaygusuz ḳaddese’llāhü sırrahū” ser-levhasıyla başlayan, pek çoğu Kaygusuz mahlaslı, 14 şiir 72a’ya kadar devam ediyor. 72a’da “Kulaksız’da Ḥazret-i Emîr Efendi’nüñ zāviye vaḳıf buyruḳı beyân ider” ser-levhası altında **Hâşimî**’ye ait zaviyenin vakıf kaydı yazılmıştır. Bu vakıf kaydı ile aynı sayfada yer alan “‘Aẓm idüp vardık bugün dergāhına // Hâşimî ‘Oşmān Efendi girdi benüm sırrıma” farklı bir kalem ve rik’a ile yazılmıştır. 72b-73a’da “Fî-beyāni aḥvāli ḳuṭbı’l ‘arifin Ḳāsım Paşa’da Emîr Efendi ki ism-i şerîfleri Seyyid ‘Oşmān Hâşimî’dür ḳuddise sırruhü’l-‘azîz” ser-levhası altında kayıtlı **Hâşimî** dergāhı’nda halife olan **Şeyh Muhammed Ledünnî** tarafından yazılmış mersiye yer almaktadır (v.1140). 73b-74a’da Sinan Paşa Cami’i imamının **Hâşimî Emîr Efendi**’ye suâli ve **Hâşimî**’nin bu suâle cevabı yer alıyor. 75b-76b2 de ise **Âşık Yunus**’un şiirleri yer alıyor.

Kütüphane kayıtlarında istinsah tarihi **1079** olarak belirtilen, 117 varaklık bu mecmua içine **Hâşimî**’nin şiirlerinin bulunduğu kısmın cilt içine sonradan eklendiği gerek kağıt, gerekse kalem özellikleri açısından gösterdiği farklılıktan anlaşılmaktadır.

4. BB — İstanbul Belediye Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl.nr: 935, ist. tar.1079, müst. ?, yk.10, ölç. 210x130 (170x110), str. 17-24, hat Rik’a, siyah ,yılan derisini andıran kabartma motifli, meşin cilt, 55 manzume.

Baş. : Sür ḡayrî’i aradan çünki ol yār sendedür
Senden saña kıl sefer maḡzen-i kân sendedür

Son. : Saña bu sırruñ ü aḥvālin beyân itseñ beyân olmaz
Nişân-ı bî-nişân olan nihân olur ‘ayân olmaz

Bu nüsha yalnızca 10 varaklık müstakil bir eserdir. Eser üzerinde bir kısmı sürhla bir kısmı da siyah mürekkeple bir hayli düzeltme yapılmıştır. Bazen bir kelime üzerinde birkaç kere oynanmıştır. Bu düzeltmeler bazen de mahlaslar üzerinde yapılmış, **Kaygusuz** mahlaslarının üzeri çizilerek **Hâşimî** yazılmıştır. Diğer birtakım düzeltmeler kelimeler üzerinde yapılmış, özellikle kelime sonlarındaki “saḡır kâflar”

“nun” olarak düzeltilmiş, vezne uydurmak için de bir takım düzeltmeler, ekleme ve çıkarmalar yapılmıştır.

5. SB — Süleymaniye Ktp. Hâşim Paşa Bl. nr: 758, ist. tar. ?, müst. ?, yk. 9 (32b-41a), ölç. 210x170 (160x100), str. 21, hat rik’a, yeşil bahar dalı kabartmalı kumaş cilt, sırt ve sertab kahverengi meşin kaplı, miklep de yeşil bahar dalı kabartmalı bez ile kaplanmış, kağıt su yollu ve kartal filigranlı, 29 manzume.

Baş. : Olduk fenā-ender-fenā şanmañ bizi var ehliyüz
Meşhūdımız Hâkdur bizüm biz vaşl-ı dīdār ehliyüz

Son. : ‘İşk-ı yāre düş olaldan yārımı gördüm ‘ayān
Ref’ idüp sekk ü gümānum müşkilüm kıldum beyān

Bu nüsha **Hâşimî**’nin üç eserinden müteşekkil, 51 varaktan oluşan bir külliyatdır. İlk olarak **Hâşimî**’nin **Tarikatnâme**’si sürhla yazılmış “**Hâzihî Tarikat-nâme**” ser-levhası ile başlayarak 32b’ye kadar devam etmiştir. 32b’ den 41a’ya **Hâşimî**’nin şiirleri yazılmıştır. 41b’de yine **Hâşimî**’ye ait bir eser olan **Tefsîr-i Sûre-i İsrâ** yer almakda ve eser 51a’da nihâyet bulmaktadır.

6. MK— Ankara Milli Ktp.06 MK. Yz. A 2635/1, ist. tar. 7 Safer 1261, müst. Mehmed Tahir, yk. 47 (32b-77b), ölç. 230x168 (150x90), str.13, hat talik, şemse ve zencirek yaldızlı, miklepli kahverengi meşin cilt, ince kağıt, başlıklar sürhlu yaldızlı çerçeve içinde, mensur dibace, 82 nutuk, 1 nazire.

Baş. : Elif dāl oldı çün Hâk Hâzretine
Be dir ki gel teng-ile hizmet eyle

Son. : Başından ayağa yāre itdün beni āvāre
Hâşimîye kıl çāre ‘ışkı Hâcî Bayramūñ

(1a-31a) **Tarikatname** bulunmaktadır. Oldukça temiz olan bu nüshada 32b’den 34a’ya kadar **Silsilenâme-i Bayrâmîye** bulunuyor. 32b ve 33a’da derkenarda “**Nuṭṭ-ı Şeyḥ Muḥammed Ledünnî Efendi**” ser-levhası ile “**Âmil olan şer’ati Seyyid ‘Osmân Hâşimî // Kâmil olan tarîkati Seyyid ‘Osmân Hâşimî**” şiiri derc edilmiştir. 34a’dan itibaren “**Nuṭṭ-ı Hâşimî Osmân Efendi**” ser-levasıyla kayıtlı 83 manzume bulunuyor. 78a’dan 79b’ye kadar sırası ile “**Hâzret-i Ebū Bekr -radıya’llāhü ‘anhü- terceme-i Ḥamdi Efendi**”, “**Na’t-ı Hâzret-i ‘Ömer -radıya’llāhü**

‘anhü- terceme-i Hamdi Efendi”, “ Na‘t-ı Hazret-i ‘Osmân -radıya’llâhü ‘anhü- terceme-i Hamdi Efendi”, “ Na‘t-ı Hazret-i ‘Ali -radıya’llâhü ‘anhü- terceme-i Hamdi Efendi” ser-levhasıyla kayıtlı 4 şiir yer alıyor. Bunların ardında Kadiriye Tarikatında nefsin 7 mertebesi, bu mertebelerin Esmâü’l-Hüsna’da ve renklerdeki karşılığı yazılı. En sonda da “**Harrara’l-fakîru...**” diye başlayan istinsah kaydı ile nüsha son buluyor.

Dîvânçe’nin yukarıda tavsifini yaptığımız altı yazma nüshası, birbirleriyle olan benzerlikler yönüyle, dört ayrı gurup oluşturur. Bunlardan **HS**, **SA** ve **MK**’nın birbirinden istinsah edildiği imlâ özelliklerinden, şiirlerin sıralanış ve şiir sayıları bakımından, bir de her birinde aynen tekrarlanan müstensih hatalarından anlaşılmaktadır. Müellife daha yakın bir zamanda istinsah edilmiş olan **BA** ve **BB** nüshaları ise birbirlerinden farklı olmaları dolayısıyla; iki ayrı grup kabul edilebilir. Pek az sayıda şiir ihtivâ eden **SB** nüshası ise; **SA** nüshasıyla benzerlik gösterse de farklı bir gurup oluşturur.

B- Dîvânçe Metninin Kuruluşunda İzlenen Yol

1. **Hâşimî Emîr Osman Dîvânçesi**’nin karşılaştırmalı metni oluşturulurken, şiirlerin tertip sırasında, en hacimli nüsha olan **HS** nüshası esas alınmış, ancak şâirin yaşadığı döneme daha yakın olması itibâriyle **HS** nüshasının farklılık gösterdiği yerlerde **BA** ve **BB** nüshalarından faydalanılmıştır. Temin edebildiğimiz beş nüsha karşılaştırılmış, anlam ve vezin de göz önünde bulundurularak, sağlam bir metin oluşturulmaya çalışılmış, sadece bir nüshada bulunup, diğerlerinde bulunmayan şiirlerde ise o şiirin bulunduğu nüshaların tertip sırasına riâyet edilmiştir.

Şiirlerde bazen beş nüshanın da açıklık getiremediği, eksik bıraktığı yerlerin tamamlanmasında, edisyon kritiğe tabi tutulmayan **MK** nüshasından, Mehmed Süreyya tarafından yayınlanmış olan **Dîvânçe** nüshasından ki, biz ona burada **MS** diyeceğiz, veya metnin sıhhati için çok gerekli görülen yerlerde, **KG** ile ifade ettiğimiz, **Abdülbâki Gölpınarlı**’nın **Kaygusuz Vizeli Alâeddîn** adlı daha önce bahsedilen çalışmasından faydalanılmıştır.

Dîvânçe’nin yazma nüshalarında yer alan ve başka şairlere aidiyeti kesin olan şiirlere ise; **Dîvânçe** metninden sonra ilâveler kısmında yer verilmiştir.

2. Her şiirin başına, şiir numarasının altına gelecek şekilde o şiirin vezni konulmuştur. İncelemede verildiğinden dolayı hece vezniyle yazılan şiirlerde bu kısım boş bırakılmıştır.

3. Şiirlerden her biri, ilk mısraının yer aldığı yaprak numarası ile birlikte, şiir numarasından sonra (HS: 29b, SA: 11a, BA: 63a, BB: —, SB: —.) şeklinde aparatta gösterilmiştir. Nüshalardan birinde bulunmayan şiir aparatta nüshayı belirten harften sonra “ — ” işaretiyle gösterilmiştir. Aynı nüshada tekrar yazılan şiirler (HS: 28b; 31a) şeklinde gösterilmiştir. Pek çok düzeltme bulunan BB nüshasındaki bu değişiklikler (Âdem-le Havvâ gelmemişdi: Âdem-le Hâk aňlamamışdı → Âdem-le Havvâ aňlamamıştı BB) şeklinde, eğer sürh ile yapılmışsa (s)→ işaretiyle ifade edilmiştir.

4. Nüshalarda yazılmayıp, boş bırakılan kelime grupları ve mısraları belirtmek için “.....”, okunamayan yerler içinse “...” kullanılmıştır. “—” işareti ise, “**yoktur**” anlamında, (5 — BA / başı:— SB) arada bir kelime, yahut bir beyitin bahsedilen nüshada bulunmadığını ifade etmek amacı ile kullanılmıştır.

5. Farklar, şiir numarasının altında mısra numarası ile birlikte metne dahil edilen şeklinden sonra, yer aldığı nüsha ile birlikte gösterilmiştir. Aynı mısrada yer alan birden fazla farkın gösterilmesinde (/) işareti, aynı şiirin bir sonraki mısrasında bulunan farkta ise (//) işareti kullanılmıştır.

6. Vezin hataları ve ser-levha kayıtları aparatta (*) işaretiyle verilirken, zaruri olarak bazı şiirlerde yaptığımız metin tamirlerine de () şeklinde işaret olunmuştur.

7. Metinde geçen âyet ve hadisler italik olarak gösterilmiştir. Bu âyetlerin anlamları ile sûre ve âyet numaraları ve hadislerin bulundukları kaynaklar incelemede verildiğinden dolayı ayrıca Dîvân metninde bunlara işaret edilmemiştir.

8. İtdi: Etdi; aña: oña; ...dür: ...dir; niçün: niçin; çünkü: çünkü; urdı: vurdu, yidi: yedi vb. kelimelerin ilk şekilleri kullanılmıştır.

9. Asılları Arapça ve Farsça olmakla birlikte bu dillerden Türkçe’ye geçmiş kelime ve terkipler (hemân: hemen; dahî: dahi; hîç: hiç; ser-hûş; serhoş; tevbe: tövbe; bî-çâre: bîçâre; bî-haber: bîhaber; mey-hâne: meyhâne; şifâ-hâne: şifâhâne vb. gibi) ilk halleri ile kullanılmışlardır.

10. “mâ”, “bî”, “veş”, “ser”, ”âsâ” gibi Arapça ve Farsça ekler alan kelimelerde birleşen ile kelime arasında (-) işareti kullanılmıştır. (bî-nevâ; bî-nihâye; bî-nişân; bî-şümâr; mâ-sivâ, Ya’kûb-veş vb.).

11. Farsça birleşik isim ve sıfatlarda iki kelime arasına bir çizgi konulmuş, Türkçeleşmiş olanları ise bitişik yazılmıştır.

12. Allah kelimesi, muzaf olduğu kelimeden apostrofla (') ayrılmıştır. (Habîbu’llâh, Beytu’llâh vb.)

13. –up gerindiumunun sonu, imlâdaki “ub” şekli yerine “up” ile gösterilmiştir.

14. “ile” ve “içün” bitişik yazılmış ise; bitiştiği kelime ile arasına (-) koyularak belirtilmiştir. Bu kelimelerin okunuşu vezni etkilediğinden yazılışlarındaki farklılıklar aparatta belirtilmiş, vezne en uygun şekli metne alınmıştır.

15. Nüshaların farklı zamanlarda istinsah edilmesinden kaynaklanan imlâ farklılıkları ile müstensih hatalarından kaynaklananlar aparatta gösterilmiş, doğru ve müellifin zamanına uygun olanı tercih edilmiştir. (cinnî-i: cinî-yi; yirden: yirdeñ ; yarmaz; yazmaz; yemānum: yenmānum vb.).

16. Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış; ancak sonlarındaki ekler apostrofla ayrılmamıştır.

17. Osmanlıca’da kullanılıp da bugünkü alfabede bulunmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ء : ’

ث : Ş, ş

ح : H, h

خ : H, h

ذ: Z, z

ص : Ş, ş

ض : Z, z, D, d

ط : T, t

ظ : Z, z

ع : ʿ

غ : Ġ, ġ

ق : K, k

ك : Ñ, ñ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ : Ā, ā

و : Ū, ū

ى : Ī, ī

Farsça'daki vâv-ı ma'dûleler (hā^vb) örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir.

II- MENSUR DİBÂCE (KISSA VE SİLSİLE-NÂME-İ BAYRÂMÎ)

Bismi'llâhi'r-Raḥmāni'r-Raḥîm

(2b) Veşâyâ-yı Fütûḥıyye' de mezkûrdur ki: Şeyḥ Ebü'r-Rebî' Mâlikî Reşûl-i Ekrem -şalla'llâhü 'aleyhi ve selem- Ḥazretleri'ne bu ḥadîs-i şerîfün mefhûmını istimâ' itmişler ki: “Her kim yitmiş biñ kerre ‘Lâ-İlâhe İlle'llâh’ zikrine muvâzıb olup bir şahsuñ dūzaḥdan ḥalâşını niyet eylese Ḥaḳ te‘âlâ nârdan ḥalâş eyleye”. Bir gün Ebü'r-Rebî' Ḥazretleri'ni bir şahş ziyâret ider ittifâḳ ol ziyâretde bir cüvân-ı ehl-i keşf bulına idi. Eşnâ-yı tenâvül-i ta‘âmda cüvân-ı ehl-i keşf girye idüp: “Mâderümi dūzaḥde müşâhede itdüm” diyücek, Ebü'r-Rebî' gönülden zıkr-i mezkûri vesîle-i necât-ı mâder-i cüvân-ı ehl-i keşf niyet idüp yitmiş biñ kerre (3a) “**Kelime-i Tevhîd**” çekicek cüvân ḥande idüp: “ ‘El-Ḥamdü li'llâh !’ mâderüm nârdan ḥalâş olmuş müşâhede eyledüm” deyü mesrûr oldu. Silsile-i meşâyih -ḳuddise sırruhü- Muḥammedeni'l-Muştafâ -şalla'llâhü 'aleyhi ve selem- Tarîḳ-ı 'Aliyye tavrı üzre 'Ali ibn-i Ebî Tâlib -kerrema' llâhü vecheh- telkîn-i zıkr ve ta'lim-i edeb buyurup o daḥî Ḥasan Başrî'ye o daḥî Ḥabîb 'Acemî'ye o daḥî Dâvûd Tâ'î'ye o daḥî Ma'rûf Kerhî' ye o daḥî Sırrı Saḳatî' ye o daḥî Seyyidü't-Tâ'î'e Cüneyd Bağdādî'ye o daḥî Mümşad Dineverî' ye o daḥî Muḥammed Dineverî' ye o daḥî 'Ömer Bekrî' ye o daḥî Muḥammed 'Ömer Bekrî' ye o daḥî Vahıyyeddîn' e o daḥî Ebü'n-Necîb 'Abdü'l-Ḳâhir Sühreverdî' ye o daḥî Ḳuṭbeddîn Behrî' ye o daḥî Rükneddîn Necâşî' ye o daḥî Şehâbeddîn Muḥammed Tebrîzî' ye o daḥî Cemâleddîn Muḥammed Tebrîzî' ye o daḥî İbrâhim Zâhid Gılânî' ye o daḥî Şafiyeddîn İşâḳ Erdebîyâyî' ye o daḥî Şadreddîn Mūsâ-yı Erdebilî' ye o daḥî 'Ulemâeddîn 'Ali Erdebilî' ye o daḥî İbrâhim Erdebilî' ye o daḥî Şeyḥ Ḥamâmeddîn Aksarâyî' ye o daḥî Ḥacı Bayrâm-ı Velî Ankaravî' ye telkîn buyurmuşlar anlar daḥî Seyyid 'Ömer Dede es-Sikkînî (3b) el-Göynüki' ye o daḥî Bünyâmîn Ayâşî' ye o daḥî Pîr 'Ali Aksarâyî' ye Ahmed Beg Sarbân Ḥayrabolu' ya o daḥî 'Alaeddîn Vizevî' ye o daḥî Dervîş Ğazanfer Vizevî' ye o daḥî 'Oşmân Hâşimî' ye ilkâ ve ilkâm-ı tarîḳat-ı Cehriye-i 'ulviyye-i Cüneydiyye-i Bayrâmiye eylemişdür.

-Kaddese'llāhü esrārahüm- (HS: 2b-3b, SA: 1b-2a, BA:—, BB: —, SB: —, MK: 32b-33b, MS: —.)

III- HÂŞİMÎ (EMİR OSMAN)' NIN DİVANÇESİ (TENKİTLİ METİN)

1

GÜFTE-İ HÂŞİMÎ ŞEYH 'OŞMÂN

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün (Fa'lün)

- (3b) 1 Elif dāl oldu çün Hâk Hâzretine
Be dir ki gel teng-ile hizmet eyle
- 2 Te bādîz bakma eşyâ keşretine
Şe şābit olmak istersen cūdına
- 3 Cim eydür çün cemāldür vech-i maşsūd
Hâ hacc eyle gir gönül evine
- 4 Hı hamr-ı 'ışkı ger içmek dilersen
Dāl eydür bakma dünyā zînetine
- 5 Zel eydür zillet-i 'uqbādan el çek
Ra ru'yet ister iseñ hālvetine
- 6 Ze zā'il olma pîrûñ hizmetinden
Sin eydür sa'y idüp ir himmetine
- 7 Şın itme şek itmesün ehl-i fenāya
Şad eydür bilme sakın nefis atına
- 8 Dād ey zāhid ziyā bulmak dilersen
Tı tāhir eyle gönlüñi vir eline

1 HS: 3b, SA: 2a, BA: —, BB: —, SB: —, MK: 34a.

1 çün: cün HS // dir ki: dir — SA / hizmet: hidmet HS.

5 hālvetine: hālvetine HS, SA, MK.

- 9 Zı zulmetdür sakın zulm itme nefse
‘Ayn Hâk ‘avni-ile ir Hâzretine
- 10 Ğayn dir ger ğınâ isterse tâlib
Fe fânî ol iresüñ vuşlatına
- (4a) 11 Kâf kaş mihrâbına kılup sücûdî
Kef ur tâc-ı kirâmânı başına
- 12 Lâm olan sırr-ı *livâ’ü’l-ğamde*
Şâhib Muḥammeddür dilâ bak sırına
- 13 Mîm Muḥammeddür nûr-ı Aḥmed ger ‘âşık iseñ
Nun varlık ḥil’atin çāk it yolına
- 14 Vav dilersen hüviyet rütbesini
He yi lâ it ir illâ müşbetine
- 15 Lâm-elif kim ister Hâşimîden sırr-ı ‘ışkı
Ye yâr olsun Muḥammed Hâzretine

10 iresiñ: iresin HS.

11 tâc-ı kirâmânı: tâc-ı kerâmâtı SA.

12 ğamde: ğamd SA // dilâ bak sırına: — SA.

13 çāk: cāk SA.

- 1 Pîrüm sulţānum evliyā kerem itmiş Sübhān saña
Bir cān saña ne nesnedür fedā yüzbiñ cihān saña
- 2 Sen ol üçlerüñ birisin içlerinde serverisin
Evliyānuñ rehberisün şamūsı mihribān saña
- 3 ‘Ālemsin ülü’l-elbābsın Hāḡ Ḥabībine aşḡābsın
‘Āleme ḡuṡbu’l-aḡṡābsın maşrık maḡrib yeksān saña
- 4 Sensin ‘uşşāḡuñ ṡalebi yüzler ayaḡın türābı
Senden umar fetḡ-i bābı muḡṡāc ehl-i ‘irfān saña
- 5 Baḡr-i ‘ışḡa ḡöñül ṡaldı ma‘rifet kānını buldı
Hāşimī gerḡege irdi dīn ü imān saña*

2 HS: 8a, SA: 2b, BA: —, BB: —, SB: —.

1 sulţānım evliyā: sulţān-ı evliyā SA.

4 umar: umarım SA.

5 * Mısra eksik yazılmıştır.

- 1 Dost koğusun aldım andan geçdim derd-ile dermāndan
Her ne gelürse Sübhāndan cümle gül-i gülzār baña
- (10a) 2 Baña ne cānān kapusı hemān ol cānān kapusı
Ne baş ne cānān kapusı ne vāşıl u dīdār baña
- 3 ‘ Ārif varın unutduğı muḥabbet yolın tutduğı
Gerçekler düşüp gitdüğü oldur yolu dil-dār baña
- 4 Ben beni andan bilemen arayuben hem bulaman
Bir dem ben ansız olaman bu okınur her bār baña
- 5 Hāşimī sen avāresin iste bul derdüñ çāresin
Gerçekler yü(z)üm karesin urup durur serpār baña

3 HS: 9b, SA: —, BA: —, BB: —, SB: —.
5 yü(z)üm: yürüm HS.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 ‘Işk-ı yâre düş olaldan yârimi gördüm ‘ayân
Ref‘ idüp şekk ü gümānum müşkilüm kıldum beyân
- 2 Bu ne müşkil derd olur kim kendüm ister kendümi
Kendümi kendüm ararken olmuşam ben bî-nişân
- 3 Zâhiren baksañ baña bir şüret-i insānyam
Ma‘nide gel gör beni kim cümleden oldum nihân
- 4 Bu vücūdum mülkini feth ideli şemşîr-i ‘ışk
Şalţanāt küllî benimdür olmuşam şâh-ı cihân
- 5 Baħr-i ‘ışka ğark olaldan varlıgum ey Hâşimî
Cümlesin virdüm fenāya ‘ışk-ile kaldum hemân

4 HS: 18b, SA: 14a, BA: 62b, BB: 4a, SB: 41a.

1 ‘ayân: hemân SB // şekk ü gümānum: şekk-i gümānum HS, SA.

2 derd olur kim: dert oluptur SB // bî-nişân: bir nişân HS, SA.

3 Ma‘nide: Ma‘nāda BB, SA; Ma‘nide SB.

4 şimşîr-i ‘ışk: şimşîr-i Hâk BB.

5 fenāya: cihāna SB.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- (19a)
- 1 Geçüp cāh-ile 'izzetden mezellet isteyen gelsün
İdüben mā-sivā terkin muḥabbet isteyen gelsün
 - 2 Vişālūñ isteyen 'āşık nider ḥūrī vü ğilmānı
Geçüp dünyā vü 'uḳbādan cemālin isteyen gelsün
 - 3 Düşüp deryā-yı 'ışık içre 'aceb ğavvāş-ı 'ışık oldum
Ki bir gevher çıkardum ben buña şarrāf olan gelsün
 - 4 Ẹuvā-yı rūḥı cem' itdüm baña 'ışkuñ imām oldı
Ẹıyāmet kāmēt itdi çün imām oldum uyan gelsün
 - 5 Ene'l-'ışık sırrına irse 'aceb mi Hāşimī bendeñ
Fenā-ender-fenā oldı fenāyı isteyen gelsün

5 HS: 18b, SA: 13b, BA: 63b, BB: 4a, SB: 35a.

1 İdü ben: İdüp ben SA, BB / mā-sivā terkin: mā-sivāsın terk BA; mā-sivāyı terkin SB.

2 vişālūñ: vişālin HS, SA, SB; cemālin BA / isteyen: istersen HS, SA / ḥūrī vü ğilmān: ḥūr u ğilmānı BA; ḥūrīyle ğilmānı BB; ḥūr-ı ğilmānı SB // cemālin: vişālin BA; vişālūñ → vişālin BB.

3 BA'da 3. ve 4. beyit birbiriyle yer değiştirmiştir / ğavvāş: ğavvāz BA.

5 bendūñ: beden→'āşık BB; bendin SB.

Müstef' ilün / Fe'ûlün / Müstef' ilün / Fe'ûlün

- 1 Bildüm seni cihānda müşkil-güşā imişsin
‘ Āriflerüñ gözine kiti-nümā imişsin
- 2 Esrār-ı Hāḳḳa ḳalbüñ maḥzen idinmiş Allāh
Ol sırra zāhirüñ-le şerḥ u beyān imişsin
- 3 Tālib oldukda Mūsā ‘ilm-i ledünne cānā
Sen aña mürşid olan Hızr-ı zamān imişsin
- 4 Erzāk-ı ḥalka gerçi kısmet idendür ol Hāḳ
Līke aña muḳsim olan ḳuṭb-ı zamān imişsin
- 5 Vaşfuñda diller ‘āciz hīç kimse idemez iḥşā
Zātuñ beyāna gelmez sırr-ı nihān imişsin
- (19b) 6 Ma‘nī yüzinden ey dost bāṭın göziyle gördüm
‘ Ālim şifāṭuñ olmuş sen aña cān imişsin
- 7 Hāk-i derüñdür ey dost ‘āşık gözine sürme
Ḳalbüñ-le ehl-i Hāḳḳa ḳible-nümā imişsin
- 8 Hāşimīnüñ gözinden kan akmasun mı her dem
Ken‘ān-ı ḥüsn içinde Yūsuf-likā imişsin

6 HS: 19a, SA: 13a, BA: 61a, BB: 4b, SB: 35b.

1 ‘ Āriflerüñ: ‘ Āriflerin SB.

2 sırra: sırr-ı SB.

3 oldukda: olanda BA.

4 BA’da 4. ve 6. beyitler yer değiştirmiştir / “Erzāk-ı ḥalka gerçi kısmet idendür ol Hāḳ // Līke aña muḳsim olan ḳuṭb-ı zamān imişsin”: “Vaşfuñda diller ‘āciz hīç kimse idemez iḥşā // Ḳalbüñ-le ehl-i Hāḳḳa ḳible-nümā imişsin” SB / gerçi kısmet : kısmet gerçi BA // līke : līk BA; lākin BB.

5 — BA / “Vaşfuñda diller ‘āciz hīç kimse idemez iḥşā // Zātuñ beyāna gelmez sırr-ı nihān imişsin”: “Hāşimīnüñ gözinden kan akmasun mı herdem // Ken‘ān-ı ḥüsn içinde Yūsuf-likā imişsin” SB.

6 — SB / — bāṭın göziyle gördüm: aña bāṭın göziyle gördüm HS, SA, SB.

7 — SB / Hāk: Hāk SA.

8 — SB / akmasun mı : akmasunmı HS, BA, BB, SB.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

- 1 Țarîk-ı Hakkâ bil 'ışk reh-nümâdur
Ki 'âşık olmayan Hakkdan cüdâdur
- 2 Niçün cânuñ atarsuñ nâr-ı hecre
Țarîk-ı 'ışka gel kim hoş şafâdur
- 3 Dağî Âdem-le Havvâ gelmemişdi
Benüm pîrüm benüm-le âşinâdur
- 4 Düşelden 'ışk-ı yâre zâhidâ dil
Dağıtdı elde varın bir gedâdur
- 5 Ne gam yirsin cihânda Hâşimî sen
Ğazanfer gibi gerçek pîşvâdur

7 HS: 19b, SA: 4a, BA: 60a, BB: 4b, SB: 34a.

1 Țarîk-i Hakkâ: Țarîk-ı Hakkda BA; Țarîk- 'ışka BB.

2 atarsuñ: yakarsın BA.

3 Âdem-le Havvâ gelmemişdi: Âdem-le Hakk anlamamışdı SA; Âdem-le Hakk anlamamışdı → Âdem-le Havvâ anlamamıştı BB.

4 'ışk-ı yâre: vaşl-ı yâre HS, SA, BB, SB / zâhidâ dil: zâhid ol SA; zâhidâ ol SB.

5 pîşvâdur: pîşvâsın HS, SA; pîşvâsın → pîşvâdur BB.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Merd iseñ meydân-ı ‘ışkda cān virüp cānānı gör
Benligi elden bırak gel küfri ko imānı gör
- 2 ‘Āşık iseñ başını top eyle gel meydāne gir
Terk idüp cān u cihānı nār-ı ‘ışka yanı gör
- 3 Leyletü’l-esrāra vākıf olmak isterseñ eger
Sırr-ı Hakkā maḥrem olan (ol) kāmīl insānı gör
- 4 Mübtelā-yı ‘ışk olanlar derdine buldı devā
‘Āşık iseñ sen daḥī gel derdi ko dermānı gör
- 5 Hāşimī derde giriftār olmak isterseñ eger
(20a) Cān içinde cān olan ol pertev-i Sübhānı gör

8 HS: 19b, SA: 6a, BA: 63b, BB: 4b, SB: —.

1 Benligi: Benligüñ BB / bırak: burak HS, SA.

2 cān u cihānı: cān-ı cihānı HS, SA, BA.

3 “Sırr-ı Hakkā maḥrem olan (ol) kāmīl insānı gör”: “Sırr-ı Hakkā maḥrem olan kāmīl insānı gör” HS, SA, BA, BB.

5 pertev-i Sübhānı gör: püter-i Sübhānı gör HS; büter-i Sübhānı gör SA.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Bu gönül ‘ışk-ıla dâ’im zâr-ı giryānuñ gider
Her neyi görse bu cānum anda cānânın sezer
- 2 Tîr-i ğamzeñ-le derūnum şöyle mecrūh oldu kim
Her neye kılsa nazar ol anda dermānın sezer
- 3 Vādî‘-i ħayretde sūfî vālih ü ħayrān gezer
Sanki Mecnūndur ne görse anda Leylāsın sezer
- 4 Kūşe-i ħalvetde her dem Hā-yı Hūya cān virür
Murğıdur ne eylesün cennetde me’vāsın sezer
- 5 Āsitān-ı evliyāya Hāşimī yüzün sürer
Cān-ı ‘ışkdur ya ne itsün anda Mevlāsın sezer

9 HS: 20a, SA: 6a, BA: 61b, BB: —, SB: 34a.

* “*Seyyid ‘Osmān Hāşimī*” (Ser-levha) BA.

1 Bu gönül: Bu gönülüm SA.

3 Vālih u: vālū BA // Şanki: saña SB / Mecnūndur: maĥbūbdur BA.

4 murğıdur: murğ-ı cānı BA / ne eylesün: neylesün BA.

5 ne itsün: n’itsün BA.

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Zâmîrinde kimüñ şûfî kitâb-ı ‘ışk ezberdür
Ala gör bir nazar andan ki ol iksîr-i ekberdür
- 2 Şu kim cân gözini acdı kamû eşyâ aña zâhir
Olar kim h^vâb-ı ğafletde hemân şeytândan ebterdür
- 3 Sen aña dime Sulţân kim başında ola zerrîn-tâc
Dû-kevne pâdişâh olan bilün kim ğavş-ı a‘zamdur
- 4 İki ‘âlemde zulmetden müberrâdur bulan anı
Ki anuñ hûb cemâline bütün ‘âlem münevverdür
- 5 Murâd ise eger zâhid bilünmek râzı ‘uşşâkuñ
(20b) Anı sen Hâşimîden sor ki ol dîvân-ı ekberdür

10 HS: 19b, SA: 5b, BA: 60a, BB: 7a, SB: 37b.

1 kitâb-ı ‘ışk: hadîs-i ‘ışk SB // iksîr: iksîr HS; iksîr (Der-Kenâr) SA; iksîr →kimiyâ BB; kimiyâ SB.

2 ğafletde: ğafletden SA, BB.

3 dime —: dime ki BA / zerrîn: zerrîn BA, BB.

4 bütün ‘âlem: cemî‘ ‘âlem BA / münevverdür: enverdür BA.

5 râzı: zârı BA // Hâşimîden: Hâşimî sen HS, SA.

* SB’de farklıdır:

“Zâmîrinde kimüñ zâhid hadîs-i ‘ışk ezberdür
Ala gör bir nazar andan ki ol kimiyâ-yı ekberdür
Anuñ sen râh-ı ‘ışkınuñ olam dirseñ eger zâhir
Refîk it kâmil insânı anuñ yolında rehberdür
Seni sen bilmeden ey dil ferâgat eyleseñ bir dem
İrerdüñ maşşûd-ı şidka ki ol cennât-ı Ahkardur
Sen ey gönül eger Hâkdan dilerseñ ber-murâd olmak
Murâduñ cümle terk it ki eger hayr u eger şerdür
Eger kim men ‘aref sırruñ dilerseñ Hâşimîden sor
Kemâ-hiy sırr-ı eşyâyı görübdür eski defterdür”.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Hamdüli’llāh Hāḡ bize derdini dermān eyledi
Derd-i ‘ıŝkıyla dūn ü gūn kārūm efgān eyledi
- 2 Yanu ben yakılalı ‘ıŝkıyla her şeb tā seher
Hecr odından kurtarup müşkilüm āsān eyledi
- 3 Zāhidüñ gerçi cihānda ‘ıŝḡa inkārdur işi
Hāḡ bize ‘ıŝḡ yār idelden mest ü ḡayrān eyledi
- 4 Himmet-i pīre irildi açdı göñlüm gözini
Gösterüp dostuñ cemālüñ mest-i ḡayrān eyledi
- 5 Hāŝimī ḡam yime şimden giru gel sen fārīḡ ol
Çünki Fazlu’llāh iriŝdi pīrūñ iḡsān eyledi

11 HS: 20b, SA: 15a, BA: 66a, BB: —, SB: —.

1 dūn-i gūn: dūni gūn BA.

2 her şeb tā seher: her şeb tā seher BA.

4 irelden: irildi HS, SA // dostuñ cemālüñ: dostuñ cemālin BA.

5 “Hāŝimī ḡam yime ŝimden girü gel sen fārīḡ ol // Çünki Fazlu’llāh iriŝdi pīrūñ iḡsān eyledi”: “Hāŝimī ḡam yime ŝimden giru gel sen fārīḡ ol çünki // Fazlu’llāh iriŝdi pīrūñ iḡsān eyledi” HS, SA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Mevt-i irâdiye rızâ virmez iken şom nefsiñüz
İztırârîye rızâ göstermesidür cehliñüz
- 2 Dil ile cānum fedā olsun yoluña diyenüñ
Rağbeti yok ehl-i 'ışkuñ olmasun hîç şekküñüz
- 3 Cāh içinde Yūsufî kurtarmayanlar t̄alibān
Özlemeñ Ken' ān ilin bundan büyük yok 'aybıñuz
- 4 Yokluk iḥrāmın giyüp egnine maḥrem olmayan
Ḥaḳḳı bilmek ḥāşıl olmaz ölmeyince nefsiñüz
- (21a) 5 Yoluñuz aldı hevā komaz sizi Ḥaḳdan yaña
Sevdügin terk itmeyince Ḥaḳdan olmaz ḥaberıñüz
- 6 Pes erenler didiler ırak yaḳın yaḳın ırak
Zirā Kâ' be ehli gibi kalmadı hîç sevgüñüz
- 7 Her kişi bunda ne ekdiyse anı anda biçer
Ḥāşıl oldur kim ḥisābı olmaya bir dāneñüz
- 8 Degme cān lāyık mı olur şem' a karşı yanmağa
Ḥāşimī anuñ içün bulmadı biñde birinüz

12 HS: 20b, SA: 9a, BA: 64b, BB: —, SB: —.

1 Mevt-i irâdiye: Mevt irādına BA // İztırârîye — : İztırârîye çün HS, SA.

2 Dil ile cānum fedā olsun yoluña diyenüñ: Dili ile cānum fedā olsun yola ki diyenüñ HS, SA // şekküñüz: şeküküñüz HS, SA.

3 Ken' ān ilin: Ken' ān ilini HS, SA.

4 Yokluk iḥrāmın: Yokluk iḥrāmını HS, SA // Ḥaḳḳı bilmek ḥāşıl olmaz ölmeyince nefsiñüz: Ḥaḳḳı bilmek ḥāşıl olmaz evvel ölmeyince nefsiñüz HS, SA.

5 Yoluñuz: Yoluñızı HS, SA // ḥaberıñüz: ḥaberıñüz HS, SA.

6 “Pes erenler didiler ırak yaḳın yaḳın ırak // Zirā kim Kâ' be ehli gibi kalmadı hîç sevgüñüz”: “Pes erenler didiler ırak yaḳın yaḳın ırak // Zirā kim Kâ' be ehli gibi kalmadı hîç sevgüñüz” HS, SA.

7 “Her kişi bunda ne ekdiyse anı anda biçer // Ḥāşıl oldur kim ḥisābı olmaya bir dāneñüz”: “Ḥāşıl oldur kim ḥisābı olmaya bir dāneñüz // Her kişi bunda ne ekdi ise anda anı biçiserdür” HS, SA; “Her kişi bunda ekdiyse anı anda biçer // Ḥāşıl oldur kim ḥisābı olmaya bir dāneñüz” BA.

8 lāyık mı olur: lāyıkı olur HS, SA.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ben degilem bunı diyen Hâk durur
Hâkdan özge bilgi dahî yok durur
- 2 **Men ‘arafûñ** sırrına vâkıf olan
Göñli anuñ cümleden alçak durur
- 3 Terk eyle gel göñülde her sevgüñi
Hâkķı sev ki sevmege elyaķ durur
- 4 Baħr-ı zāta talmak isterseñ eger
‘Işķa yapış hoş-‘aceb zevraķ durur
- 5 Mülki içinde tanıyan mālīkūn
Ėayri degül Vālī-’i muṭlaķ durur
- 6 Her kim inansa bu söze cān-ile
Bil ki anı mü’min-i muṭlaķ durur
- 7 Görüñüz kim Hāşimī’i söyleden
Kendü degil bil ki hemān ‘ışķ durur

13 HS: 21a, SA: 5b, BA: 62b, BB: —, SB:—.

1 Hâk durur: Hâkdur HS, SA, BA // dahî: dāhî HS / yok durur: yokdur HS, SA.

2 alçak durur: alçakdur HS, SA.

3 ”Terk eyle gel göñülden her sevgüñi”: ”Terk eyle göñülden sevgüñi” HS, SA / sev ki: sevkî BA; sevkim HS, SA.

4 zevrāķ durur: zevrāķdur HS; zevrāķdur SA.

5 Mülki: Mülk SA, BA / tanıyan: tanıyanlar BA // muṭlaķ durur: muṭlaķdur HS, SA.

6 inansa: inanmışdur BA // muṭlaķ durur: muṭlaķdur HS, SA.

7 Görüñüz kim: Gökim HS, SA / kendü: kendi HS, SA / ‘ışķ durur: ‘ışķdur HS, SA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Geçmişüm zerķ u riyādan ' ıřķ-ıla yār olmışam
' ıřķ-ı fahr idüp cihānda fakr ile yār olmışam
- 2 İçeli ' ıřķ-ı řerābın ol şanemler řāhınuñ
Ayılup ğaflet meyinden mest-i dīdār olmışam
- 3 Giymişem ' ıřķına anuñ ben melāmet řālını
Medh ü zemden fāriġam bī-nām u bī-'ār olmışam
- 4 Himmet-i pīr-i Ğazanfer idüp aldı varlıġum
(21b) Nūr-ı Hākķuñ mazharıyam řāhib-esrār olmışam
- 5 Hāşimīyem ehl-i hālem dū-cihāndan fāriġam
Mest-i ' ıřķum řūfiyā ' āşık-ı dīdār olmışam

14 HS: 21a, SA: 12a, BA: 64a, BB: 7a, SB: 37a.

1 ' ıřķ-ı fahr: ' ıřķa fahr BA / fakr ile: fakr-ıla BA; fakriyle SB.

2 BA'da 2. ve 3. beyitler yer deġiřtirmiş, 2. mısra' yerine 5. beyitin 2. mısra' ı koyulmuştur.

4 — BA / aldı: aldın SB.

5 BA'da 2. mısra' yerine 4. beyitin 2. mısra' ı yazılmıştır / ' āşık-ı dīdār: ' ıřķ-ı dīdār → gel ' ıřķ-ı dīdār BB.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Elvedâ‘ ey tâlibân Sübhân iline giderem
Cân u dilden aşluñ diler Râhmân iline giderem
- 2 Künc-i firkatde gönül Ya‘ kûb-veş nâlân iken
Bû-yı Hâk açdı gözim Ken‘ân iline giderem
- 3 Kâlb-i mü‘min beyt-i Hâkdur cân tavâf itmek diler
Yokluk ihrâmın giyüp cânân iline giderem
- 4 Cümlesün terk itdi bu dil bir şanem sevdi yine
‘ Abdü’r-Rezzâkdur kim ol Şan‘ân iline giderem
- 5 Dâr-ı dünyâ bir ekinlikdür bu ‘ömrüm tohumını
Ekdigüm biçmek için men ‘ömr iline giderem
- 6 Zenb-i a‘zamdur vücūdım varlığum kıldum fenâ
Hâkka dönüp Hâk-ıla Gufrân iline giderem
- 7 Da‘vet-i Hâkdur icâbet lâzım oldu Hâşimî
Ten yakasın çâk idüp Merdân iline giderem

15 HS: 31a, SA: 6b, BA: 66b, BB: 9a, SB: —.

1 “Elvedâ ey tâlibân Sübhân iline giderem // Cân u dilden aşluñ diler Râhmân iline giderem”:
“— // “Cân u dilden aşluñ diler Râhmân iline giderem” HS; “İşkuñ odı cigerimi yaka geldi
yaka gider // Elvedâ ey tâlibân Sübhân iline giderem” BA / Cân u dilden: Cân-ı dilden SA /
aşlun: aşlın BA; aşluñ (s) → aşlun BB.

2 Bû-yı Hâk: Nûr-ı Hâk BB; Nû-yı Hâk SA / açdı: acdı HS.

3 beyt-i Hâkdur: beyt-i Hâkdan HS, SA // ihrâmın : ihrâmın BA; ihrâmın (s) → ihrâmın BB /
İline: eline HS, BB.

4 Cümlesün: Cümlesün (s) → Cümlesün BB.

5 tohumını: tohumını BA // Ekdigüm: Ekdüğim BA, BB / men ‘ömr iline: ‘Umrân iline HS, BA;
—‘ömr iline SA.

6 Zenb-i a‘zamdur: Zenb-i a‘zamdur BB.

7 Da‘vet-i Hâkdur: Da‘vet-i Hâkka SA, BB / icâbet lâzım oldu: icâbet eyleme lâzım oldu →
icâbet lâzım oldu BB // çâk: câk SA.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Bu gün meydân-ı 'ışk içre bize ma'şûkîler dirler
Erenler sırrına 'âşık bize ma'şûkîler dirler
- 2 Tayanup zühdine kalmaz özin ğavġâlara salmaz
Cihânı bir pula almaz bize ma'şûkîler dirler
- 3 *Eles*tûñ sırrını bulduk *Eles*tûñ nûrına irdük
(22a) Anuñ çün sîne-çâk olduk bize ma'şûkîler dirler
- 4 Muḥabbet ile bul yolu gider göñlüñdeki kâli
İre himmet-i pîr 'Alî bize ma'şûkîler dirler
- 5 Muḥabbet evliyâ olduk Ene'l-'İşk kösini çalduk
Velâyet mülkini alduk bize ma'şûkîler dirler

16 HS: 21b, SA: 5a, BA: 67b, BB: —, SB: —.

2 zühdine: zühdiyle BA / ğavġâlara: ğavġâlar BA.

4 bu yolu: bul yolu BA.

5 “Muḥabbet evliyâ olduk Ene'l-'İşk kösini çalduk // Velâyet mülkini alduk bize ma'şûkîler dirler”: “Ene'l-'İşk kösini çalduk velâyet mülkini alduk // Muḥabbet evliyâ olduk bize ma'şûkîler dirler.” BA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Zülfüññün zincirine bend oldı dil dīvānedür
Cām-ı ıŝkuñ nüş idelden hoş-ı aceb mestānedür
- 2 Sanma ey cānum beni kim bunda kul oldum saña
Dil ezel **kalū belā**dan ŝem' uñe pervānedür
- 3 Dā' imā nuŝhında nāŝıh men' ider meyden beni
Āŝık-ı dīvāneyem ben meskenüm meyhānedür
- 4 Bāde'-i **Bezm-i Elesti** içeli ayılmazam
Mülk-i Vaḥdetde Ḥudā-ile yerüm ḥum-ḥānedür
- 5 Cān atup pervāne-veş gel şem' a yan ey Hāŝimī
Uyma sen ol müdde' iye kavli hep efsānedür

17 HS: 22a, SA: 5a, BA: 64b, BB: —, SB: —.

* “*Hāŝimī Sultān Fermāyed*” (Ser-levha) BA.

1 zincirine: zincirini SA.

4 “Bāde'-i Bezm-i Elesti içeli ayılmazam // Mülk-i Vaḥdetde Ḥudā ile yerüm ḥum-ḥānedür”:
“Bāde'-i Bezm-i Elesti içeli ayılmaz mülk-i vaḥdetde // Ḥudāyile yerim ḥam-ḥāne dūr” SA /
Ḥudā ile: Ḥudāyile HS, SA.

5 şem' a: sem' a HS; şem' na BA / Ey Hāŝimī: — Hāŝimī BA // Uyma sen: Uymayasın BA.

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

- 1 Fenâyı sanma sen t̤alib hemân dilde ‘ibâdetdür
Fenâ ehli haq̤ikatde Ma‘a‘llâhdan ‘ibâretdür
- 2 Şular kim naqd-ı ‘ömrini denî dünyāya şarf itdi
Ticārâtından ıŝşı yok hemân işi hasâretdür
- 3 O kim men‘ eylemez nefsin fesâd-ı Lehv-i bâzından
(22b) Harâb itmişdür ‘uqbâsın anı sanma ‘ımâretdür
- 4 Şu cân kim ‘ışk-ı Haq yokdur anı sen añlama zâhid
Anuñ itdiği tekliḡât hemân bir kurı ‘âdetdür
- 5 Vişâl-i vaşl-ı cânânı dilerseñ cân u ten terk it
Tarîḡ-i Hâşimîde bu ezelden eski ‘âdetdür

18 HS : 22a, SA : 5b, BA : —, BB : —, SB : —.

1 ‘ibâretdür: ‘ibâdetdür HS; SA (Der- kenâr) retdür.

3 Harâb: Hvâb HS, SA (Der-kenar) Harâb.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Kānā' at vaşfını her kim idindi zātına haşlet
Bilūñ kim aña birdür yanında kıllet ü kesret
- 2 Şaķın sen şanma ey şūfî 'azīz ki ola başda tāt
Kula haķķet o dur 'izzet başa yoldaş ola devlet
- 3 İki 'ālemde ger 'izzet bulam dirseñ eger Haķdan
Göñülden 'izzeti terk it kıla Allāh saña raķmet
- 4 Yüri toğrı yoluña sen sakın ta' n itme 'uşşāķı
Kişi neye güler ise gelür başıña bī-minnet
- 5 Ġanī dimeñ aña siz kim elinde sīm ü zer ola
Ġinā ol Hāşimī Haķdan bula Mevlāsına vuşlat

19 HS: 22b, SA: 3a, BA: 67a, BB: —, SB: —.

1 Bilūñ: Biliñ HS, SA / kim aña: anı aña BA.

2 'azīz ki ola başda tāt: 'azīzūñ ola başında tāt HS, SA // Haķķet: Haķdan BA / başa: başına HS, SA.

4 yola ki sen: yoluña sen BA; yola sen ki SA.

5 sīm ü zer: sīm-i zer HS, SA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 İçüben ma' nî şarābın mest ü hayrān ol yüri
Dögünüp taşlar-la dā'im zār u giryān ol yüri
- 2 Hiçe say sen bu cihānı kim degildür ber-çarār
Tut gedālık resmini var şāh sulţān ol yüri
- (23a) 3 Görmek isterseñ cemāl-i yāri sende zāhidā
Dū-cihān terkin uruben aña qurbān ol yüri
- 4 Her ne kim geldiyse yārdan sen anı eyle qabūl
Qahr-ı lūţfuñ bir bilüben baħr-ı 'ummān ol yüri
- 5 Bu vücūduñ Mışırını feth eyledüñse şūfiyā
Hāşimī-veş varup anda şāh-ı Ken' ān ol yüri

20 HS: 22b, SA: 15b, BA: 64a, BB:—, SB:—.

1 mest ü hayrān: mest-i hayrān HS, SA // zār u giryān: zār-ı giryān HS, SA.

2 Hiçe: Hice HS, SA / cihānı: cihān BA.

3 cemāl i yāri: cemāl-yi yāri SA / sende: bunda HS, SA.

4 bilü ben: bilür ben BA.

5 vücūduñ: vücūñ SA.

Mef'ûlü / Fâ'îlâtün / Mef'ûlü / Fâ'îlâtün

- 1 Bulması ğam degildür bilmekdür anı müşkil
Kim bilse anı bunda kalmaya anda müşkil
- 2 Münkir olan gönüller bunda hem anda a' mā
Şol cānda kim göz yokdur gel gör dimek ne müşkil
- 3 Çünkim dilersin anı varlıguñ eyle fānī
Terk eyle seni beni kalmaya sende müşkil
- 4 Dīnūñi dīndaş eyle 'ıŝkuñ saña eş eyle
Kimūñ kim 'ıŝkı yokdur anlara katı müşkil
- 5 Hāşimī'i bu yolda cān ile eyle hāldaş
Her kim ki yalıñuzdur gitdikce artdı müşkil

21 HS: 23a, SA: 10b, BA: 67a, BB: —, SB: 40b.

3 dilersin: dilersen BA // seni beni: sānī beni BA.

4 “Dīnūñi dīndaş eyle 'ıŝkuñ saña eş eyle // Kimūñ kim 'ıŝkı yokdur anlara kanı müşkil”: “Dīni dīndaş eyle 'ıŝkuñ müşkil eş eyle // Kimde ki 'ıŝkı yokdur anlara katı müşkil” BA; ”Dīnini dīndaş eyle 'ıŝkuñ müşkil eş eyle // Kimūñ kim 'ıŝkı yokdur anlara katı ne müşkil” SB.

5 “Hāşimī'i bu yolda cān ile eyle hāldaş // Her kim ki yalıñuzdur gitdikce artdı müşkil”: “Hāşimī'i bu yolda cān ile eyle hāldaş her kimki // Yalıñuzdur gitdükce artdı müşkil” HS, SA.

Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün

- 1 Pādişāhum baħr-ı ğamdan lûtf idüp azād kıl
Nār-ı firķatden ħalāş it göñlümüzi şād kıl
- 2 Bir yaña a‘ dā ğamı bir yaña evlād ħaşreti
Yakmış iken ħalbimüz iħsān idüp ibād kıl
- (23b) 3 Çün Ĥabību’llāh buyurdı *ħalb-i ins beyne işbe‘ayn*
Raħmetüñ taķlīb idüp gel raħmetüñ-le yād kıl
- 4 Ger dilerseñ ey göñül Ĥaķdan ola taġyīr-belā
Nefs elinden rūḥı kurtar Rabbine münķād kıl
- 5 Çünki dünyā aḥret ehl-i Ĥaķķa oldı ħarām
Varlıġuñ virüp fenāya cümle’i ber-bād kıl
- 6 Bu meşeldür aġlamayınca emmez tıfıl
Ey göñül sen de gice gündüz hemān feryād kıl
- 7 Hāşimīnūñ gözleründen kan akar Ya‘ķüb-veş
Ĥabs içinde kurtarub gel lûtf-ile mu‘tād kıl

22 HS: 23a, SA:10b, BA: 66a, BB: -, SB: -.

* “Maḥbus iken söyledüġi kelāmdur (Raħmetu’llāh-ı ‘Aleyh)” BA.

2 iħsān: insān HS, SA.

3ħalbü ins beyne eşbe‘ayn : ħalbü beyne eşbe‘ayn BA// gel: gel gel SA.

5 ehl-i Ĥaķķa: ehli— BA // Varlıġuñ: Varlıġıl BA.

7 lûtf-ile: lûtfuñ-la HS, SA.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Şāfiyem şūfi ezelden Hakkā mir ’āt olmuşam
İbtidāsuz gevherüm hem bī-nihāyāt olmuşam
- 2 Cümle eşyānuñ dilinde nāṭıķiyem nuṭkıyam
Hem Zebūr u İncİL ü Tivrāt u Furķān olmuşam
- 3 Seni saña perde kılma sensin ol sırr-ı İlāh
Varlıgum maḥv eyleyelden mazhar-ı zāt olmuşam
- 4 **Küntü kenzüñ** sırrıña vāķıf olaldan zāhidā
Lā-şerīküñ birliğine muṭlaķ-ābāt olmuşam
- 5 Bu dil-i vīrānemi ma‘ mūr idelden Hāşimī
(24a) Hem Kelīmem hem aña Tūr u münācāt olmuşam

23 HS: 23b, SA: 11b, BA: 61a, BB: 7a, SB: 38a.

1 Şāfiyem şūfi: Şūfiyem şāfi (s) → Şāfiyem şūfi BB.

2 nāṭıķiyem nuṭkıyam: nāṭıķiyem nuṭkıyam (s) → nāṭıķım hem nuṭkıyam BB; nāṭıķımuñ nuṭkıyam SB // “Hem Zebūr u İncİL ü Tivrāt u Furķān olmuşam”: “Hem Zebūr İncİL Furķān ü Tivrāt olmuşam” HS, SA, BB (s) → “Hem Zebūr Tivrāt İncİL ü Furķān olmuşam”; “Hem Zebūr İncİL ü Furķān ile Tivrāt olmuşam” BA.

3 eyleyelden: ideliden SB.

4 ābāt: āyāt BA; ayān BB.

5 dil-i vīrānemi: dil-yi vīrānemi SA, SB / idelden: iden BA // hem aña: her aña HS / Tūr u münācāt: Tūr-ı münācāt SA, BA, SB.

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

- 1 ‘İd-i ekberdür vişālūñ isteyen ‘āşıklara
Şol göñülden ğayri’i terk eyleyen şādıklara
- 2 Her kim ister dār-ı ‘uqbāda irişmek ni‘ mete
Fıskını terk eylesün uysun bu gün şālihlere
- 3 Sen sakın mağrūr olup rütbem kerīmdür dime kim
Aña lāyık hizmet eyle yol budur ābidlere
- 4 Gel enāniyyet hicābın çeşm-i dilden ref‘ kıl
Zenb-i a‘zamdur vücūd didi Resūl tāliblere
- 5 Hāşimī sen Hāḡ yolında faḡri eyle ihtiyār
Faḡr ile faḡr eylemekdür çün tarīḡ ‘āḡillere

24 HS: 24a, SA: 14b, BA: 65a, BB: 7a, SB: -.

1 ‘āşıklara: şādıklara BA // ğayri’i: ğayriñi BA; ğayriyi BB / şādıklara: ‘āşıklara BA.

2 uysun: olsun SA.

3 sakın: sakuñ (s) → sakın BB / dime kim: dimkim HS, SA.

4 çeşm-i dilden: çeşm-i dilden HS, BA.

5 Faḡr ile faḡr eylemekdür: Faḡr ile — eylemekdür BA // çün tarīḡ ‘āḡillere: ‘āḡil ü kāmillere BB.

- 1 Ey dost bilmem neyleyeyin hālüm kime söyleyeyin
Hayret baħrine düşmüşem anı niçe boylayayın
- 2 ‘ Āşıķ olan kılur fiğān ‘ ārif olan kalur hayrān
Bu dertli gönlime dermān niçe idüp neyleyeyin
- 3 İste gel bunda yārini görüp vir cümle varını
Görmeyince ol yārini yarın anda neyleyeyin
- 4 Derdüñ baña yoldaş eyle ‘ işķuñ cāne koldaş eyle
Al sen saña hāldaş eyle gice gündüz eyleyeyin
- (24b) 5 Hāşimīyā sırr-ı ‘ işķdan açam diyen çıkar başdan
Münkirlerin bağı taşdur daha katı neyleyeyin

25 HS: 24a, SA: 14a, BA: 63a, BB: —, SB: 37b.

1 boylayayın: söyleyeyim HS, SB (Bu nüshalarda redif ‘mim’ ile dir) // talmışam: düşmüşem HS, SA, SB / niçe: nice HS, SB.

2 fiğān: fenān HS, SA / hayrān: hayrān SB // niçe: nice HS, SB.

3 “İste gel bunda yārini görüp vir cümle vārını // Görmeyince ol yārini yarın anda neyleyeyin”: “İster gönül bunda yārın görüp vire cümle vārın // “Görmeyince bunda yārın yarın anda neyleyeyin” BA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Kul oldur kendü nefsün bile Mevlâsın aña
Kendi 'aczün bilmeyince zühd ü takvâsın aña
- 2 Vaşl-ı yâre tâlib iseñ bunda bulmak kaçdın it
Uyma ol müdde'îye kim kendü ferdâsın aña
- 3 Ma'rifetden dem urana 'ilm ü 'amel şâhid yiter
'Âşîka ma'nî gerekdür yoḥsa da'vâsın aña
- 4 'İşk-ı yâre maḥrem olmayan gönül ḥayvân durur
Elde cânân olmayınca kurı me'vâsın aña
- 5 Şol gönül-kim 'ışk-ı Ḥaḳdân okumamışdur sebaḳ
Cümle müşkil aña âsân ders-i fetvâsın aña
- 6 'Arş-ı Raḥmândur gönül sen ğayri itme cāygāh
Kim gönülde buldıyısa Firdevs-i a'lâsın aña
- 7 Kendüsüñ bilen bilür Ḥaḳḳı dimişdür ol Rasûl
Haşimî sen nefsüñ aña bunda 'uḳbâsın aña

26 HS: 24b, SA: 3a, BA: 62a, BB: —, SB: —.

1 kendü: kendi HS, SA / nefsün: nefsin HS, SA.

3 uran: urana HS, SA / 'ilm ü 'amel: 'ilm-i 'amel HS, SA.

4 ḥayvân durur: ḥayvân duru BA // me'vâsın: me'vesin HS, SA.

5 gönül kim: gönülüm BA / okumamışdur: okumışdur BA // ders-i fetvâsın: ders ü fetvâsın BA.

6 ğayri: ğayre HS, SA / cāygāh: cābgāh HS, SA.

7 Kendüsüñ: Kendisiñ HS, SA // Haşimî sen: Haşimî — SA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Hāmdü-li'llāh mü'minem Hakkā'l-yakīn
Çün mürebbim oldı Rabbü'l-ālemīn
- 2 Zāt-ı ef'āl ü şifātum varlığıñ
Sen günāhum yazma *Raḥmānū'l-mu'īn*
- (25a) 3 Sen Raḥīmsin mazḥaruñdur Muştafā
Ümmete kıldın *Şeff' u'l-müznibīn*
- 4 Kaḥr-ı lûṭfīñ mālīkisin Rabbenā
Lûṭf kıl bize olıcak *yevmü'd-dīn*
- 5 Nicedür *ıyyāke na'būd* görmiyen
Kendü kalbinde tamām Hakkı yakīn
- 6 Gel bu esbābdan gönül tecrīd kıl
Zāhidā dirseñ çü *ıyyāke neste'in*
- 7 *İhdinā* yā Rabb *şırāṭa'l-müsteḳīm*
Senden artuk yok *Hüdāte'l-mühtedīn*
- 8 Mürşid-i kāmīl izinden çıkma hīç
Gönli dürür anuñ *şırāṭ ellezīn*
- 9 Kime *en'amtü 'aleyhim* didi Hakk
Bizi andan kıl *İlāhe'l-ālemīn*

27 HS: 24b, SA: 12b, BA: 68a, BB: 7b, SB: —.

* “‘Ārif-i Bī'llāh Hāşimī Sulṭān” (Ser-levha) BA.

2 Zāt-ı ef'āl ü şifātum: Zāt ü ef'āl-i şifātum BA // günāhum: günāha HS, SA, BA / Raḥmānū'l-mu'īn: Raḥmānsın Raḥīm BA.

3 “Sen Raḥīmsin mazḥaruñdur Muştafā // Ümmete kıldın Şeff' u'l-müznibīn”: “Mazḥaruñdur Muştafā ümmete kıldın Şeff' u'l-müznibīn // Kaḥr-ı lûṭfīñ mālīkisin Rabbünā lûṭf kıl bize olıcak yevmi'd-dīn” BA.

5 ıyyāke na'būd: ıyyā na'būd SA / Kendü: Kendi HS, SA.

6 Gel bu esbābdan: Gel — esbābdan HS, SA, BB / gönül: gönliñi HS, SA, BB (s) → gönül // Zāhidā: Zāhid BA / çü: cü SA, BB.

7 Rabb: Rab BB.

8 bizi: bize SA, BB (s) → bizi.

- 10 *Gayri'l mağdûbi 'aleyhim* vaşf-ıla
Muṭṭaşıf kıl itme bizi mücrimîn
- 11 Sen *vele'd-dâllîn* iseñ ṭalib eger
Nefsüñi terk it olasın müfliḥîn
- 12 İstecib minne'd-du' ā yā *Ze'l-Cevād*
Yarlığa kim dir ise yā Rab āmîn
- 13 Hāşimî bendeñ temennā kılduğı
Feyzüñ eksik itmeyesin yā Mu'în

27 11 Nefsüñi terk it olasın müfliḥîn: Nefsini terk it ta olasın müfliḥîn BA / Nefsüñi: Nefsini BA, BB.
12 Ze'l-Cevād: Ze'l-Cūd BA // dir ise : dirse BA; yir ise HS, SA.
13 bendeñ: benden(s) → senden BB / kılduğı: kıldığı HS, SA, BB // “Feyzüñ eksik itmeyesin yā Mu'în”: “Feyzüñ eksik itmesin yā Mu'în” SA; “Feyzüñ eksik itme sen yā Mu'în” BA, BB (s) → “Feyzüñ eksik itme sen bizden yā Mu'în”.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Şol gönül kim cân u dilden Rabbisin eyler taleb
Hîç olur mı kim murādın virmeye aña Çalab
- 2 Sen hemān dā'ım yolında cedd-ile cehd ide gör
Dāmen-i Maķşūda çün irmek dilerseñ çek te'ab
- 3 Merd iseñ meydān-ı 'ıķķda baş u cānuñ terkin ur
Rāh-ı 'ıķķda kendüsin görmek olur lehv ü le'ab
- 4 Bāde-'i 'ıķķı ezel-cāmından içdüñse eger
Mest-i 'ıķķ olduñ saña hācet degil mā-'i 'ineb
- 5 Sen gönülden mā-sivā ħubbın gider ey Hāşimī
(25b) Nefĥ-ı şūr olsa kaçan sorulmaz aşlā hîç neseb

28 HS: 25a, SA: 3a, BA: 60b, BB: 7b, SB: —.

1 Rabbisin: Rabbisiñ BB; Rabbini BA // murādın: murādıñ BB / Çalab: Calab HS.

2 cedd-le: ced-le BB // dilerseñ: dilerseñ BB / te'ab: te'ap BA.

3 baş u cānuñ: baş u cân HS, SA // lehv ü le'ab: lehv-i le'ab HS, SA.

4 içdüñse: içdüñse HS.

5 Nefĥ-ı şūr: Nefĥ-ı şūr SA / ħubbın: ħubbuñ BB.

Fâ' ilâtün / Fâi' lâtün / Fâi' lâtün / Fâi' lün

- 1 Miskîn âdem benligi elden bırak Raḥmāna bak
‘ Ārif-i Ḥaḳ olmak isterseñ eger insāna bak
- 2 Hep bulanlar böyle buldılar inan ḥaḳdur sözüm
Yevme ne'd'ū didi Rabbuñ şıdḳ-ile Ḳur'āna bak
- 3 Merd iseñ sen rāh-ı ‘ ıṣḳda hıç sakınma cānıñı
Nice ‘ āşıḳlar başını ṭop eylemiş çevgāne bak
- 4 Beyt-i Ḥaḳdur ḳalb-i mü'min sen anı eyle ṭavāf
Eyle taṭhīr ḳalbiñi gel ḳible-i cānāne bak
- 5 Bu ‘ anāşır kisvetin görüp sakın itme gümān
Geç naḳar kılan kör oldu aç göziñ Şeyṭāna bak
- 6 Her ne gelse nuṭḳ-ı Ḥaḳdur sen eyle anı ḳabūl
Şol göñül kim vaşl-ı Ḥaḳdur pertev-i Sübhāne bak
- 7 Sen göñül derdine tīmār ister iseñ Hāşimī
Dertlere dermān olan ol Hażret-i Loḳmāne bak

29 HS: 25b, SA: 10a, BA: 61b, BB: 7b, SB: —.

1 bırak: burak HS // “‘ Ārif-i Ḥaḳ olmak isterseñ eger insāna bak”: “‘ Ārif-i Ḥaḳ olmak isterseñ ac göziñ insāna bak” SA; “‘ Ārif olmak isterseñ ac göziñ insāna bak” BB.

2 inan: ina BA.

3 Nice: Niçe SA, BA / başını: baş HS; başın BA, BB.

4 taṭhīr: tazhīr BA / ḳible-i cānāne: ḳible-i cāne HS, SA.

5 kisvetin: kisvesin BB // Geç: Gec SA, BA, BB / aç: ac HS, SA; az BA.

6 pertev-i Sübhāne bak: bu nūr-ı Raḥmāne bak BA.

7 ister iseñ: isteriseñ SA; isterseñ BA // Hażret-i Loḳmāne: Hażreti Raḥmān SA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Ezelden 'ışk-ile şūfı giymek t̄inet-i Muḥammeddür
Dilinde dā'imā virdi anuñ **Allāhu Ekberdür**
- 2 Şu nefis kim ḥubb-ı dünyādan idüpdür ḳalbini taṭhīr
Tamāmet nūr-ı Mevlādan anuñ çeşmi münevverdür
- (26a) 3 Ğanī dimez aña 'āḳıl elinde sīm ü zer ola
Ğınāyı şol göñül buldı ḳanā'at-le mu'ammerdür
- 4 Ene'l-Ḥaḳ sırrını ey dil sakın keşf itme nādāna
Anı her bir denī bilmez Ḥaḳ ehline müyesserdür
- 5 Bilem dirseñ eger anı bula gör kāmīl insānı
Odur Ḥaḳ 'ilminüñ kānı ki bu sırra o maḥremdür
- 6 Fenā cāmından ey 'āḳıl kimüñ kim cānı mest oldı
Vücūduñ cümle terk itdi ki varluḳ zenb-i a'azamdur

30 HS: 25b, SA: 4b, BA: 67b, BB: —, SB: —.

1 Muḥammeddür: Muḥammeddür BA.

2 ḥubb-ı dünyādan: ḥubb-ı dünyādur SA / taṭhīr: zāhir BA.

3 sīm ü zerr: sīm-i zerr HS, SA // göñül: gül SA.

4 Anı her bir: Anı – bir BA.

5 bilem: bilmem HS, SA / bula gör: bulı-gör BA // “Oldur Ḥaḳ 'ilminiñ kānı ki bu sırra o maḥremdür”: “Oldur Ḥaḳ 'ilminiñ kānı —” SA.

6 “Fenā cāmından ey 'āḳıl kimüñ kim cānı mest oldı // Vücūduñ cümle terk itdi ki varluḳ zenb-i a'azamdur”: “Kimin kim cānı mest oldı vücūduñ cümle terk itdi // ki varluḳ zenb-i a'azamdur” SA / 'āḳıl: ğāfil SA, BA / kimüñ kim cānı mest oldı: kimüñ cānı mest oldı BA.

- 7 Hâkîkatde olandur şâh vücûd-ı Mısrına hâkim
Şu cân kim nefse maḥkûmdur bilûñ Deccâlden ebterdür
- 8 Murâd ise eger Rûmî senüñ nefsdan ḥalâş olmak
Anı sen Hâşimîden sor ki bu ‘ ilme o rehberdür

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

- 1 Zâmîrinde kimüñ zâhid ḥadıṣ-i ‘ ışk ezberdür
Ala gör bir nazar andan ki ol kimyâ-yı ekberdür
- 2 Anuñ sen rāh-ı ‘ ışkıñda olam dirseñ eger zâhid
Refîk it kâmil insânı anuñ yolında rehberdür
- 3 Seni sen bilmeden ey dil ferâğat eyleseñ bir dem
İrerdüñ maḥşad-ı şıdka ki ol Cennât-i aḥzardur
- 4 Sen ey gönül eger Hâkdan dilerseñ ber-murâd olmak
(26b) Murâduñ cümle terk it ki eger ḥayr u eger şerdür
- 5 Eger kim *men ‘araf* sırruñ dilerseñ Hâşimîden sor
Kemâ hîy sırr-ı eşyâyı görüpdür eski defterdür

30 7 Hâkîkatde: Hâkîkat BA / Mısrına: mülkine BA // bilûñ: biliñ HS, SA.

8 Murâd ise: Murâdise BA // o rehberdür: odur rehber SA.

31 HS:26a, SA: 4b, BA: 60a, BB: 7a, SB: 37b.

2 zâhid: zâhid SB.

3 Cennât-ı Aḥzardur: Cennât-ı Aḥzardur HS, SA.

4 it ki: itki HS, SA.

5 Eger kim: Eger — HS // görüpdür: görübdür SA, SB.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Şu kim yanında anuñ sîm ü zer hâke berâberdür
Olaruñ ' ayn-ı enzârı hemân iksîr-i ekberdür
- 2 Sen aña dime kim server ola anuñ serinde tâc
Serîr-i tâc-ı serüñ terk idenler bilki serverdür
- 3 İki ' âlem na'îminden müberrâ oldı şunlar kim
Fu 'âdınuñ sirâcında Hudânuñ nûrı azhardur
- 4 Gel ey zâhid ko ğıl ta' nı yûri hâlûñe ol meşğûl
Kim itmez râhını şol kim hidâyet aña mazhardur
- 5 Murâd-ı ders-i ' ışkî kimse ta' lîm idemez el-hâk
Zamîrinde kitâb-ı ' ışk anuñ her dâ 'im ezberdür

32 HS: 26b; 31b, SA: 4b, BA: —, BB: —, SB: —.

1 sîm ü zer: sîm-i zer HS; sîm-i zerr SA // ekberdür: a' zamdur SA.

2 server: serdür SA / serînde: sırında HS // “Serîr-i tâc-ı serdüñ terk idenler bilki serverdür”: “Seründe tâc-ı serüñ terk idenler bilki serverdür” SA.

3 Fu 'âdınuñ: Fevâdınuñ HS.

5 ders-i ' ışkî: dersin ' ışkî HS / kimse: kim se SA / ta' lîm: te' allüm SA // kitâb-ı ' ışk: kitâb-ı ' ışkî HS.

- 1 Baña sensiz gerekmez hūr u rıdvān
Nider ‘āşık cinānı yarsuz ey cān
- 2 Firāk odına yanmış cānım ey dost
Leb-i lâ‘lūñden eyle lûtf u ihsān
- 3 Saçuñ küfrim rāhuñ imānım ey meh
Yüziñden zāhir oldı sırr-ı Sübhān
- (27a) 4 Kaşuñ mihrābına kıldum sücūdı
Ki bildüm sensin ey dost kıble-i cān
- 5 Diler mi Hāşimī dūr ola senden
Ki ‘ışkuñ derdine çün oldı dermān

33 HS: 26b, SA: 14b, BA: 60a, BB: 8a, SB:—.

1 hūr u rıdvān: hūr-ı rıdvān HS, SA.

2 cānım: cāne HS, SA; cānı BA // lâ‘lūñden: lâ‘lūñ-le BB / lûtf u ihsān: lûtf it ihsān BA.

4 mihrābına: mihrāb-ıla HS / sücūdı: sücūd SA // bildüm: bildim BB / sensin: sensün BB.

5 çün: anuñ BA.

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün

- 1 Cemāl-i ‘īdine cānuñ virüp kurbān iden gelsün
Yakup ‘ışķına varlıguñ ciger püryān iden gelsün
- 2 Dilerseñ ölmeden ölmek hayāt-ı cāvidān bulmak
Baķā mülkine şāh olmak başın ğaltān iden gelsün
- 3 Kim olsa t̄alib-i dīdār komaz ol göñlünde aġyār
Hüve’l-Haķ ismini tekrār dile i‘ lān iden gelsün
- 4 Gel ey t̄alib ko ferdāyı bugün gör vech-i zībāyı
Kim ister bunda Mevlāyı temām ihsān iden gelsün
- 5 Dilerseñ Hāşimī yāri göñülden eyle sen zārı
Dil-i bī-çāreñi bāri görüp dermān iden gelsün

34 HS: 27a, SA: 13b, BA: 60b, BB: 8a, SB: —.

1 ‘ışķına: ‘ışķında BA / varlıguñ: (s) → varlıgun BB; varlığın BA.

2 ölmeden: ölmedin HS / hayāt-ı cāvidān: cenāt-ı cāvidān SA; hayāt-yı cāvidān BA // ğaltān: kalkan BB.

3 göñlünde ol: ol göñlünde BA, BB.

5 bī-çāreñi: pī-çāreñi HS, BA / bāri: bāzı HS.

- 1 Cümle evliyā serveri pīrüm Ğazanfer sultāndur
İçlerinde dīn rehberi pīrüm Ğazanfer sultāndur
- 2 ‘Arşu’llāhı seyrān kılan meydānında cevlan uran
Haḳḳa cānuñ kurbān kılan pīrüm Ğazanfer sultāndur
- (27b) 3 Üçler yidiler öñinde baş u cān virmiş yolında
Muḥammed medḥi dilinde pīrüm Ğazanfer sultāndur
- 4 Kırklardur anuñ ḥāldaşı Hızr u İlyāsdur yoldaşı
Şimdi göñüller firāşı pīrüm Ğazanfer sultāndur
- 5 Raḥmet kapusını açan ‘ālemlere nūrın saçan
Haḳ katunda sözi geçen pīrüm Ğazanfer sultāndur
- 6 Sırrı ‘āleme cān olan ya‘ni ḳuṭb-ı zamān olan
Haḳ katunda miḥmān olan pīrüm Ğazanfer sultāndur
- 7 Hāşimī dir ey ṭālibān gice gündüz eyleñ fiğān
Derdüñize dermān olan pīrüm Ğazanfer sultāndur

35 HS: 27a, SA: 4b, BA: 62a, BB: 8a, SB: 38a.

1 dīn rehberi: dīn serveri BA.

2 meydānında cevlan uran: meydānda cevlan olan BA // Haḳḳa cānuñ: cānuñ Haḳḳa BA; ‘ışḳa cānuñ BB / cānuñ: cānun SA, BA.

3 öñinde: öninde SA, SB / baş u cān: baş-ı cān HS; cān u baş BA.

4 —HS, SA, BB, SB.

5 —HS, SA, BB, SB.

6 —HS, SA, BB, SB.

7 Hāşimī dir ey ṭālibān: Hāşimī eydür ey ‘āşikān BA / gice: giçe HS, BA / eyleñ: eylen SA, SB.

- Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün*
- 1 Sen olmayınca münkâd aña ey ھاr
Olur mı kâmil insân aña hîç er
- 2 Żarâr yokdur bize şürb ü ekilden
Yi iç dirken behey cāhil o rehber
- 3 Dilerseñ zulmet-i nefsdan ھاłası
ھاķuñ 'ışķıyla kıl gōñlūñ mu'ammer
- (28a) 4 Er olanuñ deminden himmetinden
ھاyr görmez olanuñ şānında ھاarf-i şerr
- 5 Umar mı 'ākıl olan 'adlin anuñ
Bilürsin fażlın 'adl olmaz berāber
- 6 Dilerseñ varlġuñ kıl aña teslīm
Vücūduñ mülkine olmağa server
- 7 ھاyf saña vişālī yokdur 'aķluñ
Olur mı hîç ki ھاunşādan veled er
- 8 Umarsañ Hāşimīden rāz-ı 'ışķı
Ola gör kapuda gel mişl-i ھاanber

36 HS: 27b, SA:5a, BA: —, BB: —, SB: —.

* “*Ġazel*”SA.

2 şürb ü ekilden: şürb-i ekilden HS // *Yi iç*: *Yiñ içiñ* SA.

3 gōñlūñ: gōñlūñi HS.

5 fażlın: fażlına HS.

7 hîç ki: hîc ki HS.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Kahr-ı Hâkdan itmesün dervîş olanlar hîç fiğân
Emr-i Hâkdur şabr idüñ itmeñ şikâyet bir zamân
- 2 El ilen gelen belâ olur düğün sanmañ düğün
Nice peygamber velîler çekdiler bunu 'ayân
- 3 Ol velîler rehberi çekdi belânuñ artuğın
Biz de anuñ yolına sâliklerüz itmeñ gümân
- 4 Tañ degül Ya'kûb-veş bu gözleründen aksa kan
Kim diler cân Yūsufın Mısr-ı vücûda ide kân
- 5 Râzıñı nādâna keşf itme sakın ey Hâşimî
Cân u dilden virmeyince Hâk yolına baş u cân

37 HS: 28a, SA: 14b, BA: 66a, BB: —, SB: 38b.

2 “El ilen gelen belâ olur düğün sanmañ düğün // Nice peygamber velîler çekdiler bunu 'ayân’:”
El ile gelen belâ olur düğün // Sanmañ düğün niçe peygamber velîler çekdi 'ayân” SA / Nice:
niçe BA / çekdiler: cekdiler HS.

3 Biz de: Biz – SA.

4 — HS, SA.

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Evliyāya ten göziyle kim bakarsa serseri
Bī-başardur cānı yokdur ol ölüp degil diri
- 2 Evliyā cāndur gerek kim cān göziyle bakıla
Zīra kim cānlu kişiler cāna olur müşteri
- 3 Evliyā bir cān gülidür bülbül iseñ gel beri
Yoḥsa var git nisbet itme nev-bahāra zemheri
- (28b) 4 Mürşidimüz evliyādur tūt etegüñ şıdķ-ile
İlete Allāha seni göstere peygamberi
- 5 Evliyāya irmeyince kimse bilmez çün Haḫı
Yoḥsa kalduñ dū-cihānda şöyle ‘āciz serseri
- 6 Evliyāyı sen sanursın yer yüzinde bir adam
Evliyānuñ sırrı vardur bu cihāndan içeri

38 HS: 28a, SA: 15b, BA: 70a, BB: 8a, SB: 40b.

1 “Evliyāya ten göziyle kim bakarsa serseri // Bī-başardur cānı yokdur ol ölüp degil diri”:
“Evliyāya kim bakarsa ten göziyle serseri // Bī-başardur cānı yokdur hem degildür ol diri” BA;
“Bī-başardur cānı yokdur ol ölüp cānı diri” (s) → “Bī-başardur cānı yokdur ol ölü cānı diri” BB;
“Evliyāya ten göziyle kim bakar serseri // Bī-başardur cānı yokdur ol ölü degildür diri” SB.

2 gerek kim: gerekkim HS, SA, SB.

3 berü: beri HS, SA, SB // Yoḥsa: Yoksa SA, BB / nev-bahāra zemheri: nev-bahāra-‘i zemheri
SA, BA, SB.

4 etegin: etegiñ HS / şıdķ-ile: şıdķı-y le HS.

5 — BA / çün Haḫı: (s) → Haḫı çün BB // Yoḥsa: Yoksa SA, BB, SB / kalduñ: kaldın SB /
dū-cihanda: bu cihanda SA, BB, SB.

6 sanursın: sanursıñ BB / yer yüzinde: sencileyin BA / adam: adamdur HS, BA; ādem SA // bu
cihāndan içeri: dū- cihāndan ileri BA.

- 7 Evliyānuñ zātı haḳdur vaşfınuñ evşāfı çok
Ya sanur mısuñ anı sen et ü kandur ya deri
- 8 Evliyānuñ ḳudretidür dū-cihāna ḥükm iden
Sen sanursın yir ü gökdür yā bu çarḥ u cemberi
- 9 On sekiz biñ ‘ālem anuñ parmağunda bir yüzük
Bilmedügi yir mi vardur ele sorar kanceru
- 10 Söyleyen bu ben degülem söyleden vardur beni
Evliyānuñ ḳudreti var söyledürler mermeri
- 11 Evliyānuñ kulları çok kemteri elvān durur
Kemterinüñ kemteridür kemterinüñ kemteri

38 7 — BA / çok: çok HS // sanur mısuñ: sanur mısun SA, BB / et ü kandur ya deri: et-i kandur ... deri HS (noktasız) / “Ya sanur mısuñ anı sen et ü kandur ya deri”: “Ya sanur mısuñ anı bir gökdür ve ya bu çarḥ u cemberi” SB.

8 — SB / ḳudretidür: sırrıdur BA / cihāna: cihānda BB // yir ü gökdür yā bu çarḥ u cemberi: yir ü gökdür veya bu çarḥ u cemberi HS, SA; yir ü gökden tā bu çarḥ-ı cemberi BA; yir ü gökdür ve ya çarḥ-ı cemberi (s) → yir ü gökdür ya bu çarḥ-ı cemberi BB.

9 anuñ: olmasun (s) → anuñ BB / parmağunda: barmağunda BA / yüzük: püzük HS // bilmedügi: bilmediği HS, SA, BB, SB / ele: illā BA / kanceri: ḥanceri SA; ḥançeri SB, BB.

10 bu ben : bir ben BA / degülem: degilem HS, SA, BB, SB / söyleden: söyledür SA, BB // söyledürler: söyledirler SA, BB, SB.

11 çok: çok SA / kemteri elvān durur: nice biñ Hāşim gibi BB // “Kemterinüñ kemteridür kemterinüñ kemteri”: “Kemterinüñ kemteridür” SA; “Anlarıñ bu Hāşimī eñ kemterinüñ kemteri” BB.

- 1 Bi-ḥamdi'llāh ey dervīşler bizümledür Ḥaḳ 'işmeti
Pirüm sulṭānum Ğazanfer çünki idüpdür himmeti
- (29a) 2 Ḥaḳḳı isteyen 'āşıklar cān virüp girsün gönlüne
Ḥaḳ cānına raḥmet ider her kim iderse bey'ati
- 3 İrşādundadır ṭālibler günden 'ayān görür gözler
Dervīş olsun ey erenler kim ister Ḥaḳḳa vuşlatı
- 4 Başına mübārek tācın giyenler kor dünyā evin
Almak isteyenler yārin egnine nūrdan ḥil'ati
- 5 Hāşimī eydür ey cānlar gelüñ Ḥaḳḳa şükr idelüm
'Ömri ğanīmet görelüm zāyi itmeyüp fırşatı

39 HS: 28b; 31a, SA: 15b, BA: 61a, BB: —, SB: —.

1 sulṭānım: sulṭān SA / idüpdür: idübdür SA.

3 görür gözler: görmez gözi HS, SA.

4 evin: varın HS (31a), BA.

5 gelüñ : geliñ HS, SA // 'Ömri ğanīmet görelüm: 'Ömir ğanī görelüm SA.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Bi-ḥamdi'llāh ki iriṣdi cihāne mürşid-i kāmīl
Sa'ādet anlaruñ oldu olara oldu cün vāşıl
- 2 Ḥaḳīkat nūrını evvel 'Acemden Rūma naḳl iden
Ḥamīd Sulṭān idi geldi bi-'izn-i Şeyḥ-i Erdebīl*
- 3 Gelüp bu sırrı bildirdi o mürşid Ḥacı Bayrāma
Bularuñ vaşfını tafşıl idemez lāl olupdur dil
- 4 Ezīn cümle o sırr andan 'Ömer Sulṭāna naḳl itdi
Görüp söyler inan taḥḳīḳ sözi rāvī degül nāḳil
- 5 Pes andan soñra şāḥib sırr o sulṭān Bünyamin* idi
Bular ḥālī ile ḥallen kalursın yoḥsa bī-ḥāşıl
- 6 Bulardan soñra şāḥib-şırr olupdur Pīr 'Alī Sulṭān*
Ḥaḳīkatda bular birdür iki görme sen ey ḡāfil
- 7 Daḡī andan gelüp ol nūr görindi Sarban Aḥmedden*
(30a) Olar da ḥükmini sürdi bulınca sırrına ḳābil

40 HS: 29b, SA: 11a, BA: 63a, BB: —, SB: —.

1 mürşid-i kāmīl: mürşid-yi kāmīl BA / iriṣdi cihāna: bu Rūma iriṣdi BA // oldu cün vāşıl: oldu cün vāşıl HS, SA; oldılar vāşıl BA.

* “Şeyḥ-i Erdebīl vefāt tārīḫi sene 735, bundan soñra Ḥamīd Sulṭān vefāt sene 833” (Der-kenār) BA.

3 “Gelüp bu sırrı bildirdi o mürşid Ḥacı Bayrāma // Bularuñ vaşfını tafşıl idemez lāl olupdur dil”: “Bu sırrı bildirdi o mürşid Ḥacı Bayrāma bularuñ // Vaşfını tafşıl idemez lāl olupdur dil” SA / Ḥacı Bayrāma: Ḥac-ı Bayrāma BA.

4 Ezīn cümle: Ve bi'l-cümle BA / 'Ömer Sulṭāna: 'Ömer ü Sulṭāna BA // rāvī degül: be-rāvī — SA; be-rāvī degül HS.

5 “Pes andan soñra şāḥib sırr o sulṭān Bünyamin idi”: “Bulardan soñra şāḥib sırr olan Bünyamin idi hem” HS; “Nāḳil bulardan soñra şāḥib sırr olan Bünyamin idi hem” SA; “Pes andan soñra şāḥib sırr o sulṭān İbn-i Yāmindi” BA // Bular ḥālī ile: Olaruñ ḥālīyle BA.

* “Vefāt sene 926” (Der-kenār) BA.

6 Bulardan soñra: Pes andan-soñra HS; Pes andan soñra SA; Bulardan-soñra BA.

* “Vefāt sene 934” (Der-kenār) BA.

7 görindi: görendir HS / Sarban Aḥmedden: Sarvan Aḥmedden BA // Olar da: Olardan HS, SA.

* “Vefāt sene 953” (Der-kenār) BA.

- 8 Çü sırr naql eyledi andan bil ‘ Alāüddīn Sulṭāna*
Niceler yavu kıldılar racīme oldılar mā’ıl
- 9 Göründi ba‘ dehū ol sırr bezm-i sulṭān Ğāzanferden
Yüzin gördim bi-ḥamdi’llāh komadı bizde hīç müşkil
- 10 Bu esrāruñ tamām ‘ ilmin Emīr dervīş kılur tebyīn
Bu varluk küllī anuñdur senüñ sanma sen ey ğāfil

40 8 naql eyledi: naql oldı HS, SA / ‘ Alāüddīn Sulṭāna: ‘ Alāüddīn Sulṭān BA // yāvu: yāver HS, SA.

* “*Vefāt sene 970*” (Der-kenār) BA.

9 bezm-i sulṭān Ğāzanferden: pīrüm sulṭān Ğāzanferden BA.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Murāduñ Hâk ise dervîş anuñ bir yâr-ile yâr ol
Geçe gör senden senlikden anuñ varlîğ-ıla var ol
- 2 Elest vâktinde cānlara tecellî eyledi ol Dost
Ebed ol şevk-ile yangıl bu ma' niden hâber-dâr ol
- 3 Maḳāmı *lî-ma'a'llāh*dan hemîşe derd-ile dem ur
Tecellîler ola saña hemîn müştâḳ-ı dildâr ol
- 4 Eger Manşûr iseñ kûçek ene'l-Hâk dârına yatğıl
(32a) Bu cismi sen saña dâr it var ol dâri-ile ber-dâr ol
- 5 Gel ey Hâşimî ki dem urduñ bugün o sırr-ı aḥfâdan
Seni senden ḥalâş eyle gel andan şâhib-esrâ(r) ol

41 HS: 31b, SA: —, BA: —, BB: —, SB: —.

4 “Fenâ fî'llāh maḳāmından seni bir dem ḥalâş eyle // Cüneydî dem urup bir dem bir-Şiblî gibi bir dem gehî Manşûr-vâr olğıl gehî ‘ışk-ile ‘Atṭār ol” HS (6 beyitlik gazelin 4.beyiti bu şekilde kayıtlıdır).

5 şâhib-esrâr: şâhib-esrâ HS.

- 1 Ey cemālũñ şem‘ ı bezm-ārā-yı kurb-ı Kirdgār
Cebre’ıl āvār-’ı şem‘ i ruħuñ pervāne-vār
- 2 Maṭlab-ı a‘ lā-yı *ev-ednā*da cāy itseñ n’ola
Tır-veş itdũñ maḳām-ı *ḳābe ḳavseym* güzār
- 3 Şem‘ -ı zātuñ olmasa dönmezdi fānūs-ı felek
Bunca eşkāl ü şuver kandan olurdı āşikār
- 4 ‘ Ācizānı maḥşer üzre zıllũñi tekşır-içün
Sakladı dār-ı fenāda sāyeñi *Perverdigār*
- 5 Heybet-i ‘azmũñ-le çāk oldı sipihrũñ zühresi
Halk-ı ‘ālem sandı kim şakḳ oldı māh-ı tāb-dār
- 6 Āsmān-ı āsitānuñ idüp bekler mirrĩḥ
Ümmetũñden olmağa çekmekde dā’im intizār
- 7 Yā Resūla’llāh bir-*ednā* çākerũñdür Hāşimī
Gerçi çokdur cürmi ammā lûṭfiña yokdur şumār

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Mevsim-i güldür zamān nūş-ı şah(b)âdur bugün
Goncalar bezm-i çemende meclis-ârâdur bugün
- 2 ‘İşret eyler cem‘ olup hūrī-likālar cā-be-cā
Haḡ budur kim şahn-ı gülşen cennet-āsâdur bugün
- 3 Serv-ḡadler-le çemen her bir dıraḡt-ı sāye-dār
Ġayret-i hūrī bihişt ü reşk ü tûbâdur bugün
- 4 Lāle-ruḡlar ḡonca-femler serv-ḡadlere cābe-cā
Size gül şahn-ı çemen özge temāşâdur bugün
- 5 Cem-şıfat cām elde ‘iyş-i ‘işret itmekde bugün
Hāşimī bezm-i çemende sanki dārâdur bugün

43 HS: 32a, SA: —, BA: —, BB: —, SB: —.

1 şah(b)âdur: şahyâdur HS.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- (33a) 1 İsteyen cān Yūsufuñ Mışrı vücūda ide şāh
Virmesün nefs-i murāduñ ber-murād idince Allah
- 2 Varlıguñ çün zīnet -a' zamdur vücūduñ maḥv kıl
Mā-sivā'llāh cümle fānīdür sakın itme penāh
- 3 Sālik-i rāh-ı ḥakīkat olmak isterseñ eger
Tut erenler etegin sözlerini eyle güvāh
- 4 Anlara olan tā' at ...Ḥaqqadur diyüp eyleme
Cān u dilden ḥizmet idüp gice gündüz āh-ı vāh
- 5 Dem-ā-dem gel gözlerüñden kan akıt Ya' kūb-veş
İsteriseñ ey gönül sen lā-mekān mülkinde māh
- 6 Geç nazar kılma sakın sen Ādeme İblīs gibi
Kim anuñ ḳalbi dūrür Ḥaḳ āsitāna dođrı rāh
- (33b) 7 Varını keşf itme nādāna sakın ey Hāşimī
Kim bilür iḥvān ḥased idüp pīrūñi ide cāh

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Doldı cihāna ʿ işkuñ āvāzesinden ğulġula
Dīvāne kıldın sen beni boynıma daktın silsile
- 2 Gāh gülistānda açalum gāh yile virüp saçalum
Gāh baş virüben biçelüm efgān idem gāh bülbüle
- 3 Kervān olam gerdün-ile seylāb olam Ceyhūn-ile
Seyrān iden ay gün ile gāh fevķ-ı bürc-i sünbüle
- 4 Çün çeküp iltersin beni ey cān-dīde Hāşimī
Pes neylerem cān u teni irdün ne hācet şu' le
- 5 ʿ Azmüm saña kılmadum kavī yoldan iltermez her ğavī
Çünkü cemālūñ pertevi cāmında yakdı şu' le

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Kadd-i mevzûnuñ eyâ Nahl-i harîm-i Kureşî
Çemenistân-ı haķâyıkda anuñ yokdur eşi
- 2 Serv-i bālāña berāber mi olur serv-i çemen
Şems-i zātuñda olan bürc-i sa' ādet güneşi
- 3 Türbe-'i pākūne yüz sürmege Cibrîl-i emîn
Germ olup ceyş-i hevā ile ider keşmekeşi
- 4 Perde-dârı harem-hāşuñ olup şems-i kamer
Āsitānuñ gözedür *küllü gadāt u 'aşîy*
- 5 Vāşıl-ı āb-ı hayāt olsam eger nūş idemem
Kevşeri la' l-i lebūñ teşnesi çekmez 'atşı
- 6 Ğayre yir yok güzelim zāviye-'i sīnemde
Nūr-ı hūsnūñ-ile rızānuñ tölüdür içi tışı
- 7 Hāşimî hālūñi görseydi eger şāh-ı Habeş
Terk ider idi o sevdā ile mülk-i Habeşi

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Sa' âdet şol kişiye ki işi dâ'im 'ibâdetdür
Göñül Mevlâsı(n)a virmiş kanâ'at aña 'âdetdür
- 2 Şu şahş kim nefsini bilmez ne bilsün Rabbısın anlar
Bu ma'nî sa'y-ile olmaz kula Hâkdan 'ibâretdür
- 3 Tayanmaz ğurre dünyâya anuñ kim 'aqlı yâr oldı
Şarâbdan teşne-dil kanmak bilüñ özge sa'âdetdür
- 4 Eger ey dil senüñ 'ömrüñ olursa qadr eyü biçe
Soñı çünkim fenâyımış göñül virmek cehâletdür
- 5 Dilerseñ Hâşimî gibi murâduñ yâr ide Allâh
Refîk it kâmil insânı ki anlar Hâkka mir'âtdur

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Özini ' ışk ile sâlik fenâ itmek ibâdetdür
Fenâdan özgesi zâhid hemân bir kurı ' âdetdür
- 2 Bugün bâzâr-ı ' ışk içre virüp cân naqdını ' ışk al
Ki evhâm-ı hayâlâta göñül virmek sefâhetdür
- 3 Beni men' eyleme maḥcûb eyle meyden meded lûtf it
Şarâb içmek güzel sevmek be-hey şûfî zerâfetdür
- 4 O kim ben düşmüşü ref' eyleme ḥāk-i mezelletdür
Ayağı toprağı ol serverüñ tâc-ı sa' âdetdür
- 5 Saña durur dil-i takrîr ü tecrîr itdügi câna
Vişâliden şikâyet añlama ancak ḥikâyetdür

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Dâlâletden bizi sakla hidâyet eyle yâ Rabbî
‘İbâdetde za‘îfiz biz ‘inâyet eyle yâ Rabbî
- 2 Menâhî vü melâhîden sakın işletmegil her ne
Virüp tevbe-i nedm ehl-i inâbet eyle yâ Rabbî
- 3 Yalan dünyâya mağrûr itme şâdık hayr-ı millet kıl
Hâbîbüñ Muştafâya gerçek ümmet eyle yâ Rabbî
- 4 Hâlâş eyle cehennemden bağışla cennet kıl
Sakâvetden sakın şâhib-sa‘âdet eyle yâ Rabbî
- 5 Zî-îmân u Kur‘ân-ile gönder dâr-ı bâkîye
Bu fânî dünyeden göçdükde rahmet eyle yâ Rabbî
- 6 Geçürdük nice âlâm ü şedâyid dâr-ı dünyâda
Bu zahmete bedel ‘uqbâda râhat eyle yâ Rabbî
- 7 Ferîdi bendeñi efrâd-ı evtâd-ı ‘ibâdet-le
Karîn-i rütbet-i erbâb-ı himmet eyle yâ Rabbî
- 8 Kıyâmet-i harâretten ola ğarķ-ı arak çün halk
Hevâ-yı zıll-i ‘arşuñda himâyet eyle yâ Rabbî
- 9 Kuşûr u Hûr u Gılmân-ile Rıdvân eyle erzânı
Bizi şâyeste-i dîdâr-ı ru‘yet eyle yâ Rabbî

Musarra

- 1 Kaçan kim sultân ide bir gün ‘adâlet
Sanasın ki yitmiş yıl itdi ‘ibâdet

Müfred

- 1 Âdemi Cibrîl ma‘nîdür meger anda ne da‘vâ vü ne fetvâ sıgar
Âdemüñ bi-zât-ı ekber şîvesi Âdemüñ Cennât-ı aḥẓar mîvesi

- 1 Âdem-içün oldı cennât-ile Hür Âdem-içün oldı Rıdvân u kuşūr
Âdem-içün oldı eşbâr-ı behişt Âdem-içün oldı âşâr-ı behişt
- 2 Âdem-içün derd ü ‘âlem zîr ü yem Âdem-içün nedür bu kamu pîş ü kem
Âdem-i ma‘nî imiş ma‘bûd-ı ḥalk Âdem-i ma‘nî imiş maḥşûd-ı ḥalk
- 3 Bil ki ancak ḥazretüñdür Âdemi rāzı bildüñse özüñ bil ‘âlemi
Saña olda çünki *kerremnâ* ḥıṭâb rû-yı ma‘nîden sañadur fetḥ-ı bâb
- 4 Kim girerse ol kapudan şâh olur ya‘nî fakri olsa tām Allāh olur
Ḳāle’n-Nebīyyü ‘aleyhi’s-selām *ve izā temme’l-fakru fe-Hüve Allāhü Te‘ālā*

50 HS: —, SA: —, BA: 72a, BB: —, SB: —.

51 HS: —, SA: —, BA: —, BB: 9b, SB: —.

52 HS: —, SA: —, BA: —, BB: 9b, SB: —.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ȧalmıřum baħr-ı ‘ıřķa ȧalıb-i dűr-dāne em
Girmiřűm meydān-ı ‘ıřķa āřık-ı merdāne em
- 2 İçmişem çűn cām-ı ‘ıřķı nām-ı nengi terk itmişem
Lā’ubālī ‘ālemi seyr eyledűm mestāne em
- 3 Ȧağ u ȧařa sűzlerűm kılsa eřer itmeñ ‘aceb
şerbet-i ‘ıřķ-la ezelden ben ȧolu peymāne em
- 4 Hāk Te‘ālā genc-i ‘ıřķı korı serűmde benűm
Anı ma‘műr itmek-içűn her zamān vīrāne em
- 5 Gezdűğim bunca diyār u gűrdiğűm bunca nigār
Ȧudretu’ llāhı temāřā itmege rindāne em
- 6 Kaldı gűnlűmde benűm bir yār-ı bī-hem-tā-vaȧan
Aña ȧapdum sanma zāhid gibi ben bűt-ĥāne em
- 7 Terk idűp geçdűm ne varsa bu fenādan kűllyā
‘ıřķa kul olup cihānda yűrűdűm mey-ĥāne em
- 8 Maĥmil-i ‘ıřķı getűrmekde ȧavī pīr ű civān
Ȧahr-ı dűnyā çekmede ‘ināyet ȧavī pīrāne em

Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün

- 1 Kıldı bir 'aql ehli Haydardan su 'âl
Kim baña keşf it nicedür vaşf-ı hâl
- 2 Var mıdur cennet içinde afitâb
Rûz-ı rûşen gice olur mı hicâb
- 3 Didi Haydar olmaz anda rûz-ı şeb
Ay u günden virmedi nûr ala Rab
- 4 Bunda Âdem oldu çünkim ser-firâz
Anda dahî var mıdur bir şâh-bâz
- 5 Âdemi kim 'âlemüñ sultânıdur
İki 'âlemde Haķuñ burhânıdur
- 6 Âdem-ile buldı ma' bûduñ bulan
Âdem-ile bildi ma' bûduñ bilen

- 1 Şūrīde vü şeydâ kılan yārūñ cemālidür beni
'Âlemlere rüsvây kılan yārūñ cemālidür beni
- 2 'Aqlumı başımdan alan beni bu sevdaya salan
Bir mürşide bende kılan pīrūñ cemālidür beni
- 3 Kaddüm büküp yay eyleyen bağrum delüp nay eyleyen
İşüm gücüm vay eyleyen Haķķuñ cemālidür beni

54 HS: —, SA: —, BA: —, BB: 10a, SB: —.

55 HS: —, SA: —, BA: 66b, BB: —, SB: —.

- 1 Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün
Eyâ şāhib-naẓar diñle ħaber vir kim baña nedür
Bu insān yaradılmadın yaradılan eşyâ nedür
- 2 Bu od u yel ü şu toprak ne şecerden oldı yaprak
Kürsî-yi cennetde iştebraḳ ya o ‘arş-ı a‘lâ nedür
- 3 Levḫ u ḳalemüñ aşı ne hîç yoğiken ‘arz u semâ
Bunca melekler kandeydi sidretü’l-müntehâ nedür
- (15a) 4 Mümkini ḫalk iden Ḥālîḳ ḫâl-i ‘ademden vücûda
Getürüp bu mezâhire mazhar olan esmâ nedür
- 5 Bu eşyâya sebep olan çünki rûḫ-ı Aḫmed idi
Dünyâya Âdem gelmedi ya maḳşûd-ı aḳşâ nedür
- 6 Bunca melâ’ik Âdemi dilemege sebep nedür
Ya Âdeme sücûd ile itdükleri taḳvâ nedür
- 7 Buyruk sıyan İblis oldı evvelâ Ḥaḳ dergâhına
Niçün maḳbûl merdûd oldu bunda ḫikmet-i Ḥudâ nedür
- 8 Ya Âdem sıyduğı demde aña tevbe ‘aṭâ kıldı
Aña olmaya sebep ne bu iḥsân-ı Ḥudâ nedür

56* HS: 14b, SA: 7a, BA: 73b, BB: 6a, SB: —.

* “Ok Meydanında Sinân Paşa İmâmı ‘Abdü’l-Ḥalîm Hâşimî Emîr Efendi Ḥazretlerine su’âl eyledükleridir.” (Ser-levha) BA.

1 yaradılmadan: yaradılmadın HS, SA, BA.

2 Bu od u yel ü şu toprak: Bu od-ı yil-i su toprak HS; Bu oduniyle su toprak SA; Bu od ile bu su toprak BB / yaprak; yabrak BB // Kürsî-yi cennetde istibrâḳ ya o ‘arş-ı a‘lâ nedür: Ya ol nesîm-i bād-sâḳ ya o ‘arş-ı a‘lâ nedür BB.

3 kandeyidi: kande idi BA, BB.

6 nedür: ne HS, SA, BA / sücûd ile itdükleri: secde itdükleri HS, SA; cümle secde itdükleri BB.

8 iḥsân-ı Ḥudâ: iḥsân-ı Ḥudâ BA, BB.

- 9 Cümle şey Âdemden önden yaradılan esmâsıyla
Ya Âdemden soñra Havvâ yaradılan a‘zâ nedür
- 10 Sâ’irler yokdan geleler Âdem vardan yaradıla
Bunda maqşūd olan nedür ya aşl-ı Muştafâ nedür
- 11 Âdemüñ zürriyetini gösterdügin Hâk Âdeme
Nidâ-yı *elest* ne idi yâ cevâb-ı *belî* nedür
- 12 Buğdaydan nehy olunmak ne yeyüp dünyâya gelmek ne
Âdemüñ eşeri yoğ iken yazıla vü ‘aşâ nedür
- 13 Çün bu dünyâya gelindi Âdeme nuṭṭ virildi
Cümlesi Hâkka kul iken hitâb-ı *kerremnâ* nedür
- 14 Muhammedüñdür şerî‘ at Muhammedüñdür tarîkat
Muhammedüñdür haḳîkat yâ ḳakâyık eşyâ nedür
- (15b) 15 Bu hırka vü bu tâc nedür evliyâya ser-tâc nedür
Dört mezhebe muhtâc nedür çâr-yâr-ı şafâ nedür
- 16 Evliyânuñ rehberiyken enbiyânuñ serveriyken
Ya bu derd ü belâ nedür ya bu fakr u fenâ nedür

56 9 şey: şay’ SA; si BA // ya: yâ SA, BB / “ya Âdemden maqşūd olan nedür ya aşl-ı Muştafâ nedür” BA; “yâ Âdemden yine soñra yaradılan a‘zâ nedür” BB, (“yine” sūrh ile yazılmış, “Hâk” üzeri sūrhla çizilmiş).

10 —BA.

11 gösterdügin : gösterdigim SA; gösterdigim BB.

12 “Buğdaydan nehy olunmak ne yeyüp dünyâya gelmek ne // Âdemüñ eşeri yoğiken yazıla vü ‘aşâ nedür”: “Ba‘dazın nehy olunmak ne yeyüp dünyâya gelmek // Ne Âdemüñ eşeri yoğ iken yazılan u ‘aşâ nedür”(s) → “Ba‘dazın nehy olunanı yeyüp dünyâya gelmek ne // Âdemüñ eşeri yoğ iken yazılan bu gâzab nedür” BB.

14 “Muhammedüñdür şerî‘ at Muhammedüñdür tarîkat // Muhammedüñdür haḳîkat yâ ḳakâyık eşyâ nedür”: “Muhammedüñdür haḳîkat yâ ḳakâyık-ı eşyâ nedür // Muhammedüñdür şerî‘ at Muhammedüñdür tarîkat” HS; “Muhammedüñdür haḳîkat Muhammedüñdür şerî‘ at // Muhammedüñdür tarîkat yâ ḳakâyık-ı eşyâ nedür” SA.

15 hırka: hırka HS, SA / nedür: ne HS, SA, BB // Dört: Deren BB / muhtâc: muhtâc → ihtiyâc BB.

16 Derd ü belâ: derd-i belâ HS, SA, BA.

- 17 Anuñ yidügin yimezken ol giydüğini giymezen
Anuñ fi'lin işlemezen ya bī-ma' nā da' vā nedür
- 18 Nefs-i emmāre levvāme nicedür mülhime ile
Nāṭıka-ı muṭma'inne ne rāzī-i merzā nedür
- 19 Nefs-ile rūh bir midür ya ayruksı mıdur bu nefis
Bunlar gönül hānesinde itdükleri ğavğa nedür
- 20 Şerr u ḥayr bunlar içün Hudaları zāhir olur
Ḥavf u recā mā-beyninde olanlar 'acabā nedür
- 21 Müzebzeb didükleri kimlerdür ḥalk içinde
Lā-ilā hā' ülä'i nedür Lā-ilā hā' ülä'i nedür
- 22 Hem bu yolda Hüdhüd nedür ilte seni Sîmürge
Sîmürğ nedür Qāfı nedür ya Qāfdaki 'Ankā nedür
- 23 'Abdü'l-Ḥalīm aña kuldır su'āline cevāb vire
Kim bu 'ilm-i iḥfā nedür hem sır-ı evliyā nedür
- 24 Kazā vü qader su'ālî añlama bu sözlerümden
Bil ki beyān qaşdıdur ḥikmet-i muḳteḏā nedür

56 17 yidüğün: yidigin BB / giydüğün: giydüğünü HS, SA; giydigin BB // işlemezen: işlemez iken SA.

18 rāzī-i merzā: rāziye-i merzā BA / “Nefs-i emmāre levvāme nicedür mülhime ile // Nāṭıka-ı muṭma'inne ne rāzī-i merzā nedür”: “Nefs-i emmāre levvāme nicedür mülhime ile nāṭıka // Muṭma'inne ne rāzī'-i merzā nedür” BB.

19 Nefs-le : Nefs-ile BB / ayırıksımdır : ayırımdır BA, ayrı bir şeymidür : ayrı şeyler midür BB / bu nefis : bu nefse SA; —BB.

20 Şerr u ḥayr: Ḥayr-ile şerr BA // mā-meyninde: meydânında BB.

21 “Müzebzeb didükleri kimlerdür ḥalk içinde // Lā-ilā hā' ülä'i nedür Lā-ilā hā' ülä'i nedür”: “Mezbeldeb didükleri kimlerdür ḥalk içinde // Lā-ilā hā' ülä'i nedür Lā-ilā hā' ülä'i nedür” HS; “Mezbelzeb didükleri kimlerdür ḥalk içinde // Ḥalk içinde Lā-ilā hā' ülä'i nedür” SA; “Müzebzeb didükleri kimlerdür Ḥalk içinde Lā-ilā hā' ülä'i nedür // Hem bu yolda Hüdhüd nedür ilte seni Sîmürge Sîmürğ nedür” BB.

22 ilte: ilede BA, BB // Qāfı: Qāf BA. / “Hem bu yolda Hüdhüd nedür ilte seni Sîmürge // Sîmürğ nedür Qāfı nedür ya Qāfdaki 'Ankā nedür”: “Kazā nedür ya Qāfda 'Ankā nedür // Abdü'l-Ḥalīm aña kuldır su'āline cevāb vire kim bu 'ilm-i iḥfā nedür” BB.

23 “‘Abdü'l-Ḥalīm aña kuldır su'āline cevāb vire // Kim bu 'ilm-i iḥfā nedür hem sır-ı evliyā nedür”: “Hem Sır-ı evliyā nedür qazā vü qader su'ālî añlama bu sözlerümden // Bilki beyān qaşdıdur ḥikmet-i muḳteḏā nedür” BB.

24 — BB / Bil ki beyān qaşdıdur ḥikmet-i muḳteḏā nedür: Bil ki beyān qaşdıdur vü ḥikmet-i muḳteḏā nedür BA.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Cemî' şeyden öñ Allāh yaratdı Aḥmedüñ rûhın
Anı mir'ât idindi kim göre anda vaşf u zâtın
- 2 Bu kudretiyle ol Mevlā çihl-sāl terbiyet kıldı
Ki lâyıķ ola ol gevher tecellî kılmağa zâtın
- (16a) 3 Zîr işi kendi kendüyi bakup kendüñde görmekden
Muḳarrardur ki iclâdur göre ğayride aḥlākın
- 4 Temâmet zâtın ü vaşfın çü gördi nûr-ı Aḥmedde
Şenâ vü ḥamd idüp aña mu'azzam eyledi ḥalkın
- 5 Teḳâzâ eyledi olda göre kendi kemâlini
Bu kez anuñ nûrından Ḥaḳ yaratdı enbiyâ zâtın
- 6 Görüne Aḥmed-i Maḥmûd ḳamû ef'âl vaşfıyla
Anuñ-çün enbiyâ ile kılup ḥalk evliyâ nûrın

57 HS: 15b, SA: 7b, BA: 74a, BB: 6a, SB: —.

* “Cevâb-ı Hâşimî Efendi (ḳuddise sırrahü'l- esrâr) “ (Ser- levha) BA.

1 öñ: ön HS, SA; ol BB / Allāh: (s) → Ḥaḳ BB / Aḥmedüñ: Aḥmedin HS, BA // anda: — HS, SA / göre anda vaşfın vü zâtın: göre vaşfın vü zâtın (s) → göre anda şıfat-ı zâtın BB.

2 “Bu kudretiyle ol Mevlā cehl-sāl terbiyet kıldı // Ki lâyıķ ola ol gevher tecellî kılmağa zâtın”: “Bu kudretiyle ol tecellî kılmağa zâtın zîr işi gözüñiz velî // Bu göz anuñ nûrından Ḥaḳ yaratdı enbiyâ zâtın” SA; “Bu kudretiyle ol (s) → dâ'im — tecellî kılmağa zâtın (s) → zâtın // “ Zîr işi kendü kendüyi bakup kendüñde görmek dür ḥalkuñ “: “ Zîr işi kendü kendüyi bakup kendüñde görmek dür ḥalkuñ “ (s) → “ Ki zîrā kendü kendüyi bakup kendüñde görmekden ḥalkın ” BB.

3 — SA, BB / kendi kendüyi: — kendüyi BA / “Zîr işi kendi kendüyi bakup kendüñde görmekden // Muḳarrar dur ki iclâdur göre ğayride aḥlākın”: “Muḳarrar dur iclâdur göre ğayride aḥlākıñ temâmet zâtın // Vaşfın cü gördi nûr-ı Aḥmedde şenâ vü ḥamd idüp aña mu'azzam eyledi ḥalkuñ” (s) → “Muḳarrardur ki iclâdur göre ğayride aḥlākın // Temâmet zâtının vaşfın cü gördi nûr-ı Aḥmedden şenâ vü ḥamd idüp aña mu'azzamm eyledi ḥalkın” BB.

5 olda: olda (s) → ol-dem BB // “Bu kez anuñ nûrından Ḥaḳ yaratdı enbiyâ zâtın”: “Bu kez de nûr-ı Aḥmedden enbiyâ zâtın” BB.

6 vaşfıyla: ber-vaşfıyla (s) → vaşfıyla BB // nûrın: nûruñ (s) → nûrın BB.

- 7 Daḥī mü 'minleri Allāh idüpdür evliyādan halk
Anuñ-çün oldılar etbā' bileler *men 'araf* sırrın
- 8 Bu kez ervāḥ-ı küffārı kılupdur 'āṣī mü 'minden
Ki ḥuddām ola anlara eger bilmezse Mevlāsın
- 9 Yine Haḫ nūr-ı mürselden yaratdı rūḥ-ı Cibrīli
İdeler Haḫḫa mi 'rācı göreler gizlü esrārın
- 10 Melā'ik zümresin Ḥālīḫ yaratdı rūḥ-ı Cibrīlden
Ki ḥıfz ideler insānı zarar vermeye cān u cīn
- 11 Şeyāṭīn ile cinnī'ı kılupdur ḫaḫr-ı nārından
Mezāḫir kıla anları tecellī kılmağa ḫaḫrın
- 12 Tecellī eyledi Sübhān kamu eşyāya bir yerden
Celāline kimün maḫḫar kiminden gösterir lūṭfın
- 13 İrādet oldı zāṭından bile kendüñ cümle eşyā
İdüp birliğine ikrār tıyalar vaḫdet-i sırrın
- 14 Teḫāzā itdi cümle şey bileler kim dūrür Ḥālīḫ
(16b) Rücū' eyleyüp aşlına göre her biri Mevlāsın
- 15 Cemī' ervāḫı zātına muḫābil eyleyüp Allāh
Tecellī itdi cümleye didi *Ben Rabbü'l- erbābın*

57 7 sırrı: sırruñ(s) → sırrın BB.

8 — BA / Mevlāsın: Mevlāsuñ (s) → Mevlāsın BB(Bütün beyitlerin sonundaki “kāf-ı nūnī” bu şekilde değiştirilmiştir).

9 gizlü: gizli HS, SA, BB / esrārın: esrāruñ(s) → esrārın BB.

10 vermeye: kılmaya BA.

11 cinnī-'ı: cinī-yi BB.

12 yirden: yirdeñ SA // gösterür: gösterüp BA / lūṭfın: lūṭfuñ (s) → lūṭfın BB.

13 bile kendün cümle eşyā: bile kendüyi cümle eşyā BA; bile — cümle eşyā (s) → bile kendüsün cümle eşyā BB.

14 şey: şeyi HS; şey-'ı SA // her biri: her birisi SA, BA.

15 ervāḫı: eşyāyı (s) → ervāḫı BB // “Tecellī itdi cümleye didi Ben Rabbü'l- erbābın” : “Tecellī itdi cümleye didi Ben Rabbü'l- erbābın cemālī” SA.

- 16 Cemāl-i in‘ iķāsından şu cān kim behre-dār oldu
Belī diyüp gelüp bunda gören anlardur ikrārın
- 17 Ki şarf-ı lûtfına mazhar olandur enbiyā olan
O kim *beyne’l- eṣṣābi’* dur gehī ‘āṣī gehī mü‘ min
- 18 Pes imdi lāzım olmuşdur bu ķaseme cedd ü cehd itmek
Hidāyet eylese Allāh tutar ol mürşidüñ emrin
- 19 Eger mürşide irmezse kalurlar fışķ-ı tuğyānda
Yanar nār-ı cehennemde ‘afv kılmaṣsa ‘iṣyānın
- 20 Teķāzā oldu ervāḥa ‘anāşır kisveti ile
Mükessī oluben bunda ide Ḥaķķa ibādātın
- 21 Mükerrerrem oldıǵı insān ‘anāşır kisvetindendür
Ki ğayrı şeyde Ḥaķ kılmaṣ tecellī ḳaḫrın u lûtfın
- 22 Melā’ikden zuhūr iden bilürsin lûtfıdur ancak
Ki Allāh emrine anlar muṭī‘ dur kılmaṣ ‘iṣyānın
- 23 Şeyāṭın çün ğürühından zuhūr iden Ḥaķķuñ ḳaḫrı
Zirā anlardan ey ğāfil göremeṣsin anuñ lûtfın

57 16 “Cemāl-i in‘ iķāsından şu cān kim behre-dār oldu”: “In‘ iķāsından şu cān kim behre-dār oldu” SA / iķrārın: iķrāruñ (s) → iķrārın BB.
17 Ki: Gehī BB / “Ki şarf-ı lûtfına mazhar olandur enbiyā olan”: “Şu cān şarf-ı lûtfına mazhardur olardur enbiyā olan” BA.
18 eylese: eyler ise BA / mürşidüñ emrin: mürşidüñ emrūñ (s) → mürşidin emrin BB / “Hidāyet eylese Ḥaķ tutar ol mürşidüñ emrin”: “Hidāyet eyler ise Ḥaķ tutar ol mürşidüñ elin” BA.
19 ‘iṣyānın: ‘iṣyāyın HS / “Yanar nār-ı cehennemde ‘afv kılmaṣsa ‘iṣyānın”: “Yanar nār-ı cehennemde ‘afv kalurlar fışķ-ı tuğyānda kılmaṣsa ‘iṣyānın” SA (Der- kenār) tuğyāna; “Yanar nār-ı cehennemde ‘afv kılmaṣsa fışķ-ı tuğyāna kılmaṣsa ‘iṣyānın” (s) → “Yanar nār-ı cehennemde ‘afv kılmaṣsa ‘iṣyānın” BB.
20 “Teķāzā oldu ervāḥa ‘anāşır kisveti ile // Mükessī oluben bunda ide Ḥaķķa ibādātın”: “Teķāzā oldu ervāḥa ‘anāşır kisveti // İle mükessī oluben bunda ide Ḥaķķa ibādātın” SA (Der- kenār) kılmaṣsa ‘iṣyānına.
23 çün: çü HS, SA // “Zirā anlardan ey ğāfil göremeṣsin anuñ lûtfın”: “Zirā anlardan ey ğāfil göremeṣsin anuñ lûtfuñ” (s) → “Sakın anlardan olma göremeṣsin Ḥaķķuñ lûtfın” BB.

- 7a) 24 Anuñ-çün kıldı insānı emānetine Hāḡ mahzen
Ki ḡābil oldı görmeḡe cemī^ç vaşfin ü zātın
- 25 Naẓar çün Hāḡdan insāna melā[’]ik olduḡın gördi
Sebep nedür ‘aceb Allāh bize virmeye Hāḡ mülkin
- 26 Hūşūşā baksāñ insānuñ zuhūrātı ḡamū ‘ işyān
Ve lākin yaradılaldan saymaduk biz Hāḡnuñ emrin
- 27 Hiṡāb idüp meleklerle *rızāmı kim ki isterse*
İṡā‘at Ādeme itsün dilerse kim anuñ lūṡfin
- 28 Şeyāṡın cin çerisiyle nükül idüp didi İblīs
Ben andan efḡalüm yā Rab ‘ayān kıldı hemān küfrin
- 29 Dir iseñ ḡalka-[’]i lâ‘ net niçün boynuna ṡavḡ oldı
Ki da‘ vā itdi ‘ulviyyet kılup insāna kibr ü kīn
- 30 Eger gitmezse ey zāhid dimāḡuñdaki ḡod-bīnlik
Olursun sen kim İblīsten zuhūr itdükde *yevmü‘d-dīn*
- 31 Bu eşyā yaradılmadan (ḡ)arāz inşā-[’]i ḡizmetdür
ḡulūş olmaz ibādetde olursañ zāhid-i ḡod-bīn
- 32 Dilerseñ şirk-i iḡfādan müzekkī itmeḡe nefsüñ
ṡaleb kıl kāmīl insānı koma elden anuñ zeylin
- 33 Şırāṡ-ı müsteḡīm olan anuñ ḡalbidür ey ḡāfīl
Eger şāhid dilerseñ gel oku sen *fe‘dhulī* ḡavlin

57 24 emānetine: emānātına BB.

25 virmeye: virmen SA.

26 biz: bizler.

30 sen kim: sen kim (s) → sen de BB (Şiir bu nüshada burada son buluyor).

31 “Bu eşyā yaradılmadan (ḡ)arāz inşā-[’]i ḡizmetdür // ḡulūş olmaz ibādetde olursañ zāhid ḡod-bīn”: “Bu eşyā yaradılmadan (ḡ)arāz inşā-[’]i ḡizmetdür // Olmaz ibādetde olursañ zāhid ḡod-bīn” SA.

32 “Dilerseñ şirk-i iḡfādan müzekkī itmeḡe nefsüñ // ṡaleb kıl kāmīl insānı koma elden anuñ zeylin”: “Dilerseñ şirk-i iḡfādan müzekkī itmeḡe // Nefsüñ ṡaleb kıl kāmīl insānı koma elden anuñ zeylin” SA.

- (17b) 34 Daḥī ‘ālemlerüñ Faḥri didi *kalb ‘arş-ı Rahmāndur*
Eger ümmet iseñ aña qabül it cān-ile nuṭqın
- 35 Senüñ ‘aql-ı me‘āduñ var ise ger Hüdhüdüñ oldur
Aña ṭābi‘ olup her dem ṭuta gör şer‘ in aḥkāmın
- 36 Hidāyet olup Allāhdan olursa ‘aql-ı küñ fāyık
Seni Sīmurg-veş götürüp aşırur varlıguñ ṭağın
- 37 Kılan maḥcüb seni Ḥaḥdan vücūdın zenbidür ey cān
İderseñ varlıguñ fānī bilürsin *men ‘araf* sırrın
- 38 Refīk idinmez iseñ ger bu yolda kāmīl insānı
Müzebzeb yolda kalursın ne andansın ne bundansın
- 39 Zīrā *emmāre* iken nefsüñ işi meger ṭuğyāndur
Zimāmın mürşide vir kim kıla tebdīl aḥlākın
- 40 Eger mevt-i irādiyle kimüñ kim nefsi ölmüşdür
‘Umūr-i‘ aḥret ḥālın gören anlardur ölmeden
- 41 Ṭumā ‘nīnet bulup nefsi olursa mü ‘min ü kāmīl
Gider qalbindeki telvīn kalur cennetde Ḥaḥ temkīn
- 42 Qazāya kim rızā virse olur ol *nefs-i marḍīyye*
Anuñ ḥulqı ḥüsn olur görür cennetde ol zātın
- 43 Şu kim faqr-ı fenā ile olupdur muttaşīf nefsi
İder ol *faqr ile faḥr*ı ki ḥaḥqıyla kılur seyrin
- (18a) 44 Ḥalālinden ne kim virse saña Rabbuñ qabül eyle
Ki mü ‘minler-le ḥoş geṭüp unutma dā ‘imā şükryn

57 35 Hüdhüdüñ: Hüdhüd BA // şer‘ in: şer‘ uñ BA.

36 götürüp: olup BA.

37 Kılan: Kalan BA.

39 Zīrā: Zīre HS, SA, BB.

41 olursa: olusa HS // gider: giderse BA / qalbindeki: kalbde BA / kalur: kılur BA.

43 seyrin: sırrın BA.

- 45 Hemān dünyāya dil virüp dem-ā-dem olmasun fikrūñ
Eḡassdur kelbden ol kimse k'ola dünyāya ol ḡām-gīn
- 46 Qalem-levḥ-ı levḡ idüp nefse sakın dünyāya bakdırma
İdüp telḡīn-i mürşidin giye gör hırḡa vü tācın
- 47 ‘Ömer Hāzretleri bir gün misāfir oldu bir şahşa
Aña dürlü ni‘ amlarla idüp olda ziyāfātın
- 48 Bu kez ikşār-ı ni‘ metden baña oldu aña ṡarī
Didi ḡavfūm budur Ḥaḡdan kıyāmet kopıcak yarın
- 49 Ḥiṡāb idüp baña Rabbim diye kim yā ‘Ömer saña
Bu cümle itdigūñ ḡayrın saña virem mükāfātın
- 50 Bu kez ol şāḡib-i ḡāne didi kim yā ‘Ömer korkma
‘Aṡālar vire ol Mevlā ola aña göre siccīn
- 51 Bu in‘ām u bu iḡsānlar hep ol Nūr-ı Muḡammed-çün
Virüpdür bize ol Allāḡ çü Ādem yaradılmadan
- 52 Qalem-levḥ ‘arş u kürsī degildür ḡahr-i ḡiç insān
Lisānıdur qalem-levḥ ḡöñlidür ‘arş bil anuñ ḡalbin
- 53 Hidāyet ister iseñ sen eger Ḥaḡdan ḡalīmī gel
Derişüp cān-ile dilden koma elden anuñ şer‘in
- 54 Ḥaḡāyık sırrın añlamak saña ol dem olur lāyık
Seyāḡat eyle dünyāyı bulasın evliyā nūrın
- 55 Nitekim Şeyḡ Bisṡāmī yüz on bir şeyḡ-ile bī‘at
Kılupdur cümle ḡizmeti bulınca Ca‘ferin sırrın
- 56 Ḥaḡuñ lūṡfına ey ‘ābid yitişmez kimse mürşidsüz
Eger ṡalib iseñ cāndan ḡabül it Hāşimī nuṡḡın

57 46 — BA.

49 virem: virdüm BA.

50 — BA.

51 Bu in‘ām u bu iḡsānlar: Bu in‘ām bu iḡsānlar HS, SA // çü: hem BA.

52 ‘arş u kürsī: ‘arş-ı kürsī HS, SA.

55 yüz on bir: yüz on BA.

56 yitişmez kimse mürşidsüz: yitişmez — mürşidsüz BA / mürşidsüz: mürşitsüz HS,SA.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Her kaçan kim gösterse Hâk rû-yı Cemāl
Düşer andan ‘aql u nefis ü kı̄l ü kı̄āl
- 2 Sâlikân-ı rāh-ı ‘ışka rehberem
İsteyen gelsün Hâkı bî-mekr ü āl
- 3 Ma‘rifet çün halk olupdur mā-sivā
Yine andandur bulan bunda đalāl
- 4 Kā‘il-i hüviyyet oldu ‘aql-ile
Hāl bilmez bulmayanlar ehl-i hāl
- 5 Hāşimî-veş kim ki nefsin bildiyise
Hâkkı bilür ehline kılmaz cidāl

58 HS: 27b, SA: 11a, BA: —, BB: —, SB:—.

* “Nazîre-i Seyyid Hāşimî Fermāyed” HS; “Nazîre-i Seyyid Hāşimî” (Der-kenār) SA.

1 Her kaçan kim: Her kaçankim SA; Her kaçan — HS // ‘aql u nefis ü kı̄l ü kı̄āl: ‘aql u nefse kı̄l ü kı̄āl HS.

3 çün: Ma‘rifetçün SA // Yine: Büne SA.

4 ‘aql-ile: ‘aqliyle SA.

5 kim ki: kimki HS, SA.

“Nuṭṭ-ı Murad Efendi”*

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Her kaçan kim şerh idem ḥüsn-i cemāl
Cümleten ḥalka olur ḥüsnim maḳāl
- 2 Bülbül-i gūyāya verdi aḥmerim
Çeşm-i gūş olur hemān bī-mekr-i āl
- 3 ‘Acz içün ḥalk oldu gerçi mā-ḥalaḳ
Lā ki istiḡnāsıdur bunda mişāl
- 4 Ḳā’il-i ḥaḳīḳat oldu ‘ilme ḥāl
Ḳālī bildirüp dūrür cümle ḥāl
- 5 Kendüyi çün kim bilüpdür bu Murād
Bilmediler anı çün ehl-i ḍalāl

59 HS: 27b, SA: 11a, BA: —, BB: —, SB: — .

* “Nuṭṭ-ı Murad Efendi” (Der-kenār) SA.

1 Her kaçan kim : Her kaçankim SA / ḥüsn-i cemāl: ḥüsn ü cemāl SA, // Cümle-’i ḥalka: Cümleten ḥalka HS / ḥüsnün: ḥüsnim HS.

3 Lā ki: Aña SA.

4 Ḳālī: Ḳā’ili / bildirüp dūrür: bildirübdüpdür SA.

5 çün kim: çünkü SA.

“Fı-beyāni ahvāli ḵutbi'l-‘ārifin Ḵāsım Pāšā’ da Em̱r Efendi ki ism-i şerīfleri Seyyid ‘Oşmān Hāşimī’ dūr (ḳuddise sırruhū’l-‘azīz)”

- 1 Āmil olan şerī‘ atı Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
Kāmil olan ṭarīḳatı Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 2 Tevhīd ile meşgūl idi ‘irfānını mebzūl idi
Ḥaḳ katında maḳbūl idi Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 3 Ḥacı Bayrām ṭarīḳını hem Ḥalvetī ṭarīḳını
Cem‘ eyledi ikisini Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 4 İster iseñ taşīlını şerḥ idemem saña anı
Oldı sālīk Ḥaḳ yolını Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 5 Ol Vizeye vardılar Şeyḥ ‘Aliye bulışdılar
Bī‘ atı ‘Aliden itdiler Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 6 Şeyḥ ‘Alinūñ hem künyeti Pīr ‘Alāeddīn dūrūr
Oldı anuñ ḥizmetinde Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 7 Bu ‘azīzūñ bir şöhreti Ḳaygusuzdur hem maḥlaşı
Oldı maḫhar du‘āsına Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 8 Pīrüm ‘Ali Allāh deyüp buldı vuşlat cānānına
Defn eylediler Vizede Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 9 Şeyḫim ‘Alinūñ yirine Şeyḫ Ğazanfer oturdılar
Anuñ du‘āsın aldılar Seyyid ‘Oşmān Hāşimī
- 10 Şeyḫ Ğazanfer virdi kızın dāmād idindi Em̱ri
Sırrına maḫhar oldılar Seyyid ‘Oşmān Hāşimī

60 HS: —, SA: —, BA: 72b, BB: —, SB: —, MK: 1a, MS: 48.

*(Der-kenār) BA; ” Dergāh-ı faḳīrde ḳadīmen vakālet şüreti-y-le īfā-yı vazīfe –’i meşīḥat itmiş olup biñ yüz kırk tārīḫinde intikāl ile Ok Meydanında Sinān Paşa Cāmi-‘i şerīfi önündeki maḳberede defin-i ḥāḳ-i ḡufrān olan Şeyḫ Muḫammed Ledūnnī Efendinūñ ḥazretin terceme-’i sülūklerine ‘ā’id nazmı buyurdıkları maḳāle-’i maḫsūşa olup teberrūken derc olındı ” MS.

- 11 Şeyh Ğazanfer dahî ecel cāmın içüp naql eyledi
Kıldı anuñ namāzını Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 12 Bundan soñra aḥzān-ile yola çıkup ihvān-ile
İstānbula geldiler Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 13 Ğavs-ı a‘zam Şeyh Bālīnūñ ḥalīfesinūñ yanında
Sākin olup oturdılar Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 14 Şöhreti ol ḥalīfenūñ Şeyh Nureddīn-zāde dūrür
Oldı teslīm aña dahî Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 15 Dest-i Nūreddīn-zādeden Ḥalvetī tācın giydiler
Esrāra mālīk oldılar Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 16 Ezkār ile evrād ile irşāda me’zūn oldılar
Ḳāsim Pāşāya geldiler Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 17 Bu tekke’i yaptırdılar şūfīlere tevḥīd içün
Kāmil mükemmil oldılar Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 18 Zīkr eyleyüp devrān ile tevḥīd idüp vicdān ile
Envāra vāşıl oldılar Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 19 Çok erba‘īnler çıkarup ḥalvetlerde dizler çöküp
‘Ālemlere ḳuṭb oldılar Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 20 Şeyh Ḥulvī Lemeẓātda böylece taḥrīr eyledi
Merdān-ı Ḥaḳdan idiler Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 21 Zeylde dahî bunuñ gibi naql olındı
‘İrfāna ‘ārif idiler Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 22 Tuḥfe adlı tāriḥinde Ḥacı ‘Ali yazdı bunı
Sırr-ı zāta vāşıl idi Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 23 Hicret biñ üç oldukda hem içdi ecel şerbetini
Āşiyānuñ firdevs ola Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 24 Bā‘zıların tāriḥinde fevtini biñ dört didiler
Hem meskenūñ cennet ola Seyyid ‘Osmān Hāşimī
- 25 Bu Ledünnī derd-mendi idüp ḳabūl niyāzını
Vāşıl eyle esrārıña Seyyid ‘Osmān Hāşimī

61

- 1 ‘Azım idüp varduk bugün dergāhına
Hāşimī ‘Oşmān Efendi girdi benüm sırrıma
- 2 Görişüp ma‘ nī yüzinden virdi himmetin baña
Şöyle bir yandı bu şāhı dayandı hışārıma
- 3 Ġāfil olma ey karındaş sen bu sırdan al haber
Kıtb-ı ‘ālemdür bilen Hākkıñ cihānda

62

Kıt’a

- 1 Söyleyen dil hākī girmiş nuṭkı olmuş lā-yemūt
Cān-ile Allāha ‘āşık Hāşimī sulṭānı gör
- 2 Derd-mend şāhı n’idersin ola gör bir pādişāh
Pādişāhlar pādişāhı ac gözin ā‘lāyı gör

63*

“Hāşimī Türbe-i şerīfinüñ bālāsında muḥarrer olunmuşdur Kulaksız’ da”

- 1 Kıtb-ı ‘ālem naḳd ü vaḳt Hācı Bayrām-ı Velī
Muşṭafā vü Murṭazā sırrına maḫarsın belī
- 2 Zāt-ı pākinde komuşdur Hudādan tā ezel
Server-i aḫlaḳ Muḫammedle kerāmet-i ‘Alī
- 3 Kıtb-ı ‘ālem mürşid-i kāmīl mürüvvet ma‘deni
Hāzret-i ‘Oşmān Efendidür velāyet maḫzeni

61 HS: —, SA: —, BA: 72a, BB: —, SB: —.

62 HS: —, SA: —, BA: 73a, BB: —, SB: —.

Der- kenāra derc edilmiş BA.

63 HS: —, SA: —, BA: 74b, BB: —, SB: —, MS: 52.

* “Hāşimī Türbe-i şerīfinüñ bālāsında muḥarrer olunmuşdur Kulaksız’ da” (Ser-levhası altında sürh ile 74b ve 75a’ nın der-kenarına derc edilmiştir) BA; “Türbe-i şerifenüñ hācet penceresi bālāsındaki taşa maḫḫuḳ olup nāzımı ile tārīḫi bilinmeyen beyittir” MS.

IV- HÂŞİMÎ (EMÎR OSMAN)'IN DÎVANÇESİ'NDEKİ DİĞER ŞAİRLERE AİT OLDUĞU İLERİ SÜRÜLEN ŞİİRLER

A- Ahmed Sarban veya Vizeli Alâeddîn'e Ait Olduğu Söylenen Şiirler

1

- 1 Evliyāya egri bakma kevn ü mekân elindedür
Mülke hükümün süren oldur iki cihân elindedür
- 2 Sen anı şöyle sanursın sencileyin bir âdemdür
Evliyānuñ sırrı vardur gizlü 'ayân elindedür
- 3 Hâk anı bunda gönderdi kullarını irşād için
İstedügin ıslâh ider kahr u ihsân elindedür
- 4 Hâk zâtıyla şıfâtıyla tecellî eylemiş aña
Varlığı Hâk varlığıdur emr-i Sübhân elindedür
- 5 Kâygusuz eydür bu 'ılmî okudum añladum bildüm
Şimdi bu 'âlemüñ hükmi kâmil insân elindedür

1 HS: 4a, SA: —, BA: 69a, BB: 9b, SB: 33b.

1 kevn ü mekân: kevn-i mekân HS, SB.

2 sanursın: sorsan HS // gizlü 'ayân: gizli 'ayân HS; gizlü vü 'ayân BB, (bu beyit BA'da 3.beyitle yer değiştirmiştir).

3 kullarını: kulların SB, // "İstedügin ıslâh ider kahr u ihsân elindedür": "İstedigüne imân virür küfr ü imân elindedür " BA; kahr-ı ihsân HS.

4 eylemiş: eyledi BB // emr-i Sübhân: emr ü Sübhân SB.

5 añladum: anladum SB // hükmi: hâkimi HS; emri BB.

- Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün
- 1 Olduk fenā-ender fenā şanmañ bizi var ehliyüz
Meşhūdımız Haḫdur bizüm biz vaşl-ı dīdār ehliyüz
- 2 Haḫdur bize viren sebaḫ cān gözin aç sen daḫī bak
Günden ‘ayān dīdār-ı Haḫ maḫzen-i esrār ehliyüz
- (4b) 3 Haḫ varlığıdur varımız anuñ-ladur bāzārımız
Oldur bizüm erkānımız şimdi biz ol kār ehliyüz
- 4 Pīr ‘Alī Sulṭān pīrimüz Muḫammed ‘Alī sırrımız
Nūr-ı Hudādur nūrımız esrar-ı envār ehliyüz
- 5 Hāşimī şāh-ı cihān baş-ı kubātını ‘uryān
Bizimdür āyāt-ı Qur‘ ān biz vaşl-ı dīdār ehliyüz.

2 HS: 4a, SA: 9a, BA: 69b, BB: 2b, SB: —.

1 “Olduk fenā-ender-fenā şañman bizi var ehliyüz // Meşhūdımız Haḫdur bizüm biz vaşl-ı dīdār ehliyüz”: ”Şanmañ bizi var ehliyüz vāşıl-ı dīdār ehliyüz” SB; “Olduk fenā-ender-fenā şañman bizi var ehliyüz // Meşhūdımız Haḫdur bizüm vāşıl-ı dīdār ehliyüz” HS; “Olduk fenā-ender fenā şañman bizi var ehliyüz // Meşhūdımız Haḫdur bizüm Haḫdur biz vaşl-ı dīdār ehliyüz” BA.

2 sen daḫī: sen de SA, SB / maḫzen: maḫzen HS, SA, BB.

3 bāzārımız: pāzārımız HS, BA, BB.

5 — BA / başı: — SB // vāşıl-ı dīdār: vāşıl-ı dīdār SB.

- 1 Ezelî *ḳālū belā* dan ḳuluyum cān Aḥmedüñ
Yolına cān u dil fedā ḳuluyum cān Aḥmedüñ
- 2 Bendesi olmuşum cāndan bulmuşum derde dermān
Her dem gelür geçer benden yoluym cān Aḥmedüñ
- 3 Baña fedā kıldı özin sırr içinde gördüm yüzün
Benüm ile söyler sözün diliyüm cān Aḥmedüñ
- 4 Her dem benüm ile olur inleyüben zārī kılur
Benüm ile alur virür eliyüm Sulṭān Aḥmedüñ
- 5 Hāşimī bakma varına düşegör dost dīdārına
Yandum tecellī nārına nūriyum Sulṭān Aḥmedüñ

3 HS: 4b; 32b, SA: 14a, BA: 68b, BB: —, SB: —.

1 kuluyum: kurbānıyım BA / Aḥmedüñ: Aḥmedün HS // cān u dil fedā — : cān u dil fedā kıldum BA / Aḥmedüñ: Aḥmedün SA.

2 olmuşum: olmuş SA / bulmuşum: bulmuş SA // cān: Sulṭān BA / Aḥmedüñ: Aḥmedün SA.

3 özin: özüñ SA / sırr: sır HS; seyr BA // cān: sulṭān BA.

4 olur: olsun HS / inleyüben: inleyüb BA // sulṭān: cān HS, SA.

5 Hāşimī: Ḳaygusuz BA / vārına: nārına HS, SA / düşe: düse HS.

- 1 Ey miskîn derd-mend âdem saña senlik hicâb olmuş
Seni sen seni sanduğuñ saña perde niķâb olmuş
- 2 Vay bu sen seni şandığuñ benüm deyü öğindigüñ
Senüñ bu böyle bildigüñ saña Hâķdan ‘azâb olmuş
- 3 Niçün sen seni bilmezsin bilenlere inanmazsın
Ebed ıslâķa gelmez süñ cehlüñ saña ‘azâb olmuş
- (5a) 4 Bilmedigüñi bilmezsin bilüp Hâķka inanmazsın
Ölür imâna gelmez süñ yirüñ dâru’l-‘ıķâb olmuş
- 5 Hâşimî eydür Hâķ ‘ılmini okumağ-ıla bilünmez
Göñül den okuyan bilür bu da bir gizlü bâb imiş

4 HS: 4b, SA: 9b, BA: 71b, BB: 2b, SB: 32b.

1 âdem: adam BA.

2 vây bu sen: — Bu sen SA; Vây sen BA.

3 bilenlere: bilenlerim BA / inanmazsın: inanmazsuñ SA // gelmez süñ: gelmezsin BA.

4 Bilmedigüñi: Bilmedigüni HS, SA // gelmez süñ: gelmezsin BA.

5 Hâşimî: Kaygusuz BA / ‘ılmini: ‘ilmi SA, BA, BB, SB / okumağ-ıla: okumağıyle HS, SA, BB, SB // gizlü: gizli HS, SA, BB, SB.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Eger zâhid sorar iseñ bize ƣadruñ cevâbını
Hâƣîƣat ƣadre iren ol aça göñül kitâbını
- 2 Baka göñül kitâbına cemâl-i Hâƣkî seyr ide
Arada kalmaya perde ƣü kaldıra hiçâbını
- 3 Göñül Hâƣkuñ nazarında tura bir dem ayrılmaya
Ki dâ'im dostuñ elinden içe 'ışƣuñ şarâbını
- 4 Eger göz ucuyla bir kez bakup kevne nazar kılsa
Hemân bir demde okuya cihânuñ faşl-ı bâbını
- 5 Hâƣîƣat dervîş oldur kim bu cismi bunda koymaya
Aluben 'arşa vü kürse irişdire türâbını

5 HS: 5a, SA: 15a, BA: —, BB: 1b, SB: 33a.

2 seyr ide: seyri der SA.

4 göz ucuyla: göz açıla SB.

- 1 Erenler yedi mertebe cümlesinüñ hâli nedür
Her birinüñ hizmeti var zikri ne ezkârı nedür
- 2 Feyzi nereden alurlar anuñ-la maqbûl olurlar
Ne işlerler ne kılurlar şan' atları kârı nedür
- (5b) 3 Yitmiş biñ hicâbı geçen oldur dost perdesin açan
Kimdür beķā mülke göçen anlardan aķbârı nedür
- 4 Hākka bāṭın olan kimdür sırrı zāhir olan kimdür
Evvel āḫir olan kimdür kendü ne esrārı nedür
- 5 Hāşimī eydür su 'ālüñ cevābını iden bilür
Bal dimekle bal bilünmez lezzetini yiyen bilür

6 HS: 5a, SA: 6a, BA: — ,BB:1b, SB: 33b.

1 hizmeti: hizmeti SA; ħidmeti BB / zikri ne ezkârı nedür: zikri ne ḥāl-i ezkârını BB.

2 Feyzi: Feyz SA / olurlar: olur SA.

4 “Hākka bāṭın olan kimdür sırrı zāhir olan kimdür // Evvel āḫir olan kimdür kendü ne esrārı nedür”: “Bāṭın olan nedür sırrı zāhir olan nedür// Āḫir olandur Hāşimī varı su 'āl cevābuñ bilür...? BB // Evvel āḫir olan: Evvel olan āḫir olan SA.

5 — BB / bilünmez: olmaz SA / yiyen: bilen SA.

- 1 Bi-ḥamdi'llāh ki irdi bize devlet
Çü toĝdı üstümüze nūr-ı rahmet
Anuñ-la zāhir olur Ḥaḳḳa vuşlat
Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 2 Göz ucıyla oynadur iki cihānı
Salar 'ālemlere emn ü emānı
Anuñ yüzin gören bulur īmānı
Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 3 Çeken Ḥaḳḳa anuñ ḳudret elidür
Anuñ göñli Ḥaḳun toĝrı yolıdur
Yaradılmış ḳamū anuñ kulıdur
Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 4 Cihān içre Ḥaḳuñ ḥükmin süren ol
Seni senlik ḥicābından iran ol
Alup seni yine saña viren ol
Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 5 Cihānda gözlenen gözli nihān ol
Gözüken zāhir u bāṭın 'ayān ol
Hüve'l-Evvel Hüve'l-Āhir olan ol
Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed

7 HS: 5b, SA: 3b, BA:—, BB: 2b, SB: —.

1 “Anuñ-la zāhir olur Ḥaḳḳa vuşlat”: “... Ḥaḳḳa vuşlat” SA.

2 “Göz ucıyla oynadur iki cihānı / Salar 'ālemlere emn ü emānı / Anuñ yüzin gören bulur īmānı / Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed”: “Ḥaḳīḳat mehdī-i şāḥib zamān ol / Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed / Göz ucıyla oynadur iki cihānı / Salar 'ālemlere emn ü emānı / Anuñ yüzin gören bulur īmānı / Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed” HS; “Ḥaḳīḳat mehdī-i şāḥib zamān ol (Derkenār) / Göz ucıyla oynadur ... / İki cihānı salar 'ālemlere emn ü emānı / Anuñ yüzin gören bulur īmānı / Zamānuñ ḳuṭb-ı pīri pīrüm Aḥmed “ SA.

5 Cihānda gözlenen gözli nihān ol: Ḥaḳīḳat mehdī-'i şāḥib zamān ol BB.

- (6a) 6 Eger ister iseñ derdine dermān
Aña taşdıķ idüp getür gel ĩmān
Sakın münkir hem olma ehl-i tuğyān
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 7 Kerāmātı cihān içinde zāhir
Ḥaķuñ kullarını irşāda māhir
Yaradılmış ḵamū olmış mezāhir
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 8 Göñül var eyleme şimden gerü āh
Elüñe girdi ol sulṭān çü nāgāh
Seni Ḥaḵdan odur eyleyen āgāh
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 9 Ki ol dürr-i yetīmdür bī-nihāye
Ḥaķuñ fazlı irüp geldi ‘ayāne
Bi-ḥamdi’llāh ki irdik ol zamāne
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 10 Bu gün ‘ālemde ḥākim olan oldur
Göñül mülkine ḥükmin süren oldur
Ḵamū eşyādan alup viren oldur
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed

7 6 “Sakın münkir hem olma ehl-i tuğyān”: “Sakın münkir olup olma ehl-i tuğyān” HS, SA;
“Sakın münkir olup olma ehl-i tuğyān” (s) → “Sakın münkir hem olma ehl-i tuğyān” BB.
7 kullarını: kulların SA.
8 çü nāgāh: çü āgāh SA, BB.
9 Ki: Ol HS, SA.
10 ḥākim: ḥüküm SA.
11 oldur: olduḡun BB.

- 11 Muḥīt-i ‘ālem oldıǵın bilürem
Aña karşu turup zārī kıluram
Neye baksam hemān anı görürem
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 12 Anuñ izni ile döner felekler
Anuñ emrindedür cümle melekler
Kabül olur aña olan dilekler
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 13 Pes oldur mazḥar-ı sırr-ı Ḥudānuñ
Muṭī‘ aña melekler āsumānuñ
Maḳardur aña zerrāt-ı cihānuñ
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- (6b) 14 Anı sevenlere bildirdi Ḥaḳḳı
Kim anı sevmedi ol oldu şaḳī
Ölünce Hāşimī var medḥin oku
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 15 Bakarsañ zāhirine evliyādur
Dilerseñ bātının Nūr Muştafādur
Sorarsañ zātını Sırr-ı Ḥudādur
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed
- 16 Anuñ ḳadri bilinmeden ‘alādur
Sözi derd ehline ‘ayn-ı devādur
Bu ma‘nī’i bize diyen Ḥudādur
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed

7 13 zerrātı: dü cihānın BB.
17 Yaradılmışa: Yaradılmış SA.

- 17 Hızır ‘ ılm-i ledünnī bilen oldur
Deminde çağırana iren oldur
Yaradılmışa rahmet olan oldur
Zamānuñ kutb-ı pīri pīrüm Aḥmed

8*

- 1 Bu yol Ḥaḳ yol olduğına Muḥammeddür şāhidimüz
Aç gözüñi sen ey ġāfil bil Aḥmeddür şāhidimüz
- 2 Bu yolu ḥod Hızır didi bu yolda Ḥaḳ ḥāzır didi
Cürmün yazmaz Ḳādir didi bu devletdür şāhidimüz
- 3 İbrāhim bunı söyleyen Hızır dur beyān eyleyen
Aḥmeddür buña Ḥaḳ diyen ol şefḳatdür şāhidimüz
- 4 Bu yold’olan bākī didi anlar Ḥaḳḳı buldı didi
Terk eyleyen şaḳī didi ol Ḥālīḳdur şāhidimüz
- 5 Hāşimī eydür ir iseñ gelene yol gösterürseñ
Gözli beyān ister iseñ Muḥammeddür şāhidimüz

8 HS: 6b; 32a, SA: 8b, BA: 68a, BB:—, SB : 35a.

* “ İlāhī Şeyḫ ‘ Alāeddīn Kayḡusuz (ḳuddise sırruuhū)” (Ser-levha) BA.

1 Ḥaḳ yol olduğına: Ḥaḳ olduğına // bil: — SA.

2 yazmaz: yarmaz HS, SA; yaz BA.

3 — BA.

4 anlar Ḥaḳḳı buldı did : anlar yolda Ḥaḳ didi BA.

5 Hāşimī: Ḳayḡusuz BA / ir iseñ: irseñ BA // gözli: gizli BA

- (7a)
- 1 Pîrüm sulṭānum evliyā mürşidsin ḳuṭb-ı ‘ālemsin
Derd senüñ dermān senüñ mürşidsin ḳuṭb-ı ‘ālemsin
 - 2 Sensün aşıl ma‘den-i kân senden ṭolū kevn ü mekân
Emrûñdedür hem dü-cihân mürşidsin ḳuṭb-ı ‘ālemsin
 - 3 Kullaruña himmet gerek emrûñ-ile döner felek
Saña ḥizmetkârdur melek mürşidsin ḳuṭb-ı ‘ālemsin
 - 4 Göster Ḥaḳuñ âyâtını ‘ayân kıl beyyinâtını
Aç göñüller mir’atını mürşidsin ḳuṭb-ı ‘ālemsin
 - 5 Hâşimînüñ sensin cānı göñlünde dîn ü îmānı
Bir zerrece yok gümānı mürşidsin ḳuṭb-ı ‘ālemsin

9 HS: 6b, SA: 13a, BA: —, BB: 3a, SB: 36b.

1 sulṭānım evliyā: sulṭān-ı evliyā // Derd: dert HS, SA / dermān senüñ: dermān — SA .

2 kevn ü mekân: kevn-i mekân BB // Emrûñdedür hem dü-cihân: Emrûñde dūrür dü-cihân HS; Emrûñdedür dü-cihân SA; Emrinüñdördür dü-cihân SB.

3 ḳullaruña: ḳullarınuñ-la HS, SA.

4 mir’atını: mir’atını HS, SA.

5 Hâşimînüñ: Hâşimî sizüñ HS, SA.

- 1 Başdan ayağa yāreyem ƙanġı derdüm aġlayayım
Derdli olmuş bī-ĉāreyem ƙanġı derdüm aġlayayım
- 2 Ne ĥaberüm alurum var ne ĥālime ĥāldaşım var
Ne bir dilümden bilür var ƙanġı derdüm aġlayayım
- 3 Bir yaña fırƙat ġayreti bir yaña fırƙat ĥasreti
Bir yaña dostuñ ĥasreti ƙanġı derdüm aġlayayım
- 4 Ne bellü gerçek ƙulıyam ki anuñ derdin dileyem
Ne bellü ölü diriyem ƙanġı derdüm aġlayayım
- 5 Hāşimī eydür deli oldum ne bellü Hāƙa ƙul oldum
Ne bellü yandım kül oldum ƙanġı derdüm aġlayayım

10 HS: 7a, SA: 12a, BA: 69b, BB: —, SB: 37a.

1 yāreyem: yāreyin BA / derdüm: derdime SA, BA (SA nüshasında bütün beyitlerde aynı şekilde geçmektedir.) / aġlayayım : aġlayayın BA (BA nüshasında bütün beyitlerde aynı şekildedir).

2 bilür: bilürüm SA / derdüm: derdime BA.

3 ġayreti: ġurbeti BA / fırƙat ĥasreti: Dost ĥasreti BA // dostuñ ĥasreti: fırƙat ĥayreti BA / derdim: derdime BA.

4 ki anuñ derdin dileyem: ne anuñ derdü delüsiyem HS; ne anuñ derdlüsiyem SA, SB // ölü diriyem: ölü ne diriyem BA.

5 Hāşimī: Kayġusuz BA.

- 1 Bulmuşuz Yūsuf-ı Mışrı bu āyīn-i erkān bizüm
Cān ü baş oynayu geldük şimdi orta meydān bizüm
- 2 Baḳsañ cümlemüz bir yüzüz ḳamūyı görür bir gözüz
Meydānda ṭop ḳalan bizüz elimüzde ḳevgān bizüm
- (7b) 3 Bulmuşuz emn-ile emān ḳalmadı šekk-ile gümān
Her bir gerḳeḡüñ bir zemān bu šimdilük devrān bizüm
- 4 Ṭālibe nefsüñ bildirür ölmüş cānıñı dirgürür
Vuşlat-ı Ḥaḳḳa ir gürür bu lüṭf (u) bu ihsān bizüm
- 5 Hāşimī isterseñ yāri çıkar göñüldeñ aḡyārı
Derdli olan gelsün beri dertlilere dermān bizüm

11 HS : 7a, SA : 12a, BA: —, BB: —, SB : —.

2 çü: cū SA.

4 bu lüṭf (u) bu ihsān bizüm: bu lüṭf bu ihsān bizüm HS, SA.

5 isterseñ: isteriseñ SA.

- 1 Bizi bizden soran ‘āşık gelsün añlasun hālimüz
Hızrdur kılağuz bize Aḥmed yolıdur yolımız
- 2 Raḥmet ḳapusın açaruz ‘āleme nūrın saçaruz
Anuñ-la konar göçerüz dost ili bizüm ilimüz
- 3 Gerçeklerde yalan olmaz āb-ı ḥayāt içen ölmez
Yitmiş iki millet bilmez Ḥaḳ dili bizüm dilimüz
- 4 Gāh maḥv oluben ölürüz gāh ölür ḥayāt buluruz
Gāh olur kim mest oluruz Ḥaḳ bilür bizüm hālimüz
- 5 Çün Hızr oldı yār bize Muḥammeddür muḥtār bize
Maşrıḳ mağrib yeksān bize ḳudret ilidür ilimüz*

12 HS: 7b; 30b, SA: 9b, BA: 66b, BB: 2a, SB: —.

1 Hızrdur: Hızrdur BA / Aḥmed yolıdur yolımız: ḳudret elidür elimüz HS (30b), BA.

2 “Raḥmet ḳapusın açaruz ‘āleme nūrın saçaruz // Anuñ-la konar göçerüz dost ili bizüm ilimüz”: “Anuñ-la konar göçerüz dost ili bizüm ilimüz // Raḥmet ḳabusın açaruz ‘āleme nūrın saçaruz” HS; “Raḥmet ḳapusın açaruz anuñ-la konar göçerüz // ‘Āleme nūrın saçaruz dost ili bizüm ilimüz” HS (30b); “Anuñ-la konar göçerüz raḥmet ḳapusın açaruz // ‘Āleme nūrın saçaruz dost eli bizüm elimüz” SA; “Raḥmet ḳapusın açaruz ‘āleme nūrlar saçaruz // Anuñ-la konar göçerüz dost ili bizüm ilimüz” BB.

3 Gerçeklerde: Gerçeklere SA; Erenlerde BA // Ḥaḳ dili: ol dildür BA.

4 kim: ki BA / gāh ölür ḥayāt buluruz : gāh āb-ı ḥayāt buluruz BB.

5 “Çün Hızr oldı yār bize Muḥammeddür muḥtār bize”: “Çün Hızr oldı yār bize Hāşimī Muḥammeddür muḥtār bize” HS (30b) / yār bize : yārimize HS // yek-sān: bir dir BB.

* BB (Der-kenar) Hāşim mahlası kayıtlıdır.

- 1 Ben bu yolu böyle buldum baña benlik hicāb imiş
Okudum aňladum bildüm baña benlik hicāb imiş
- 2 Ne var ise ‘ibādetüm eger zühd eger tã‘ atum
Perde imiş her ‘ādetüm baña benlik hicāb imiş
- 3 Hîç bu sırrı bilmez idüm dirler idi inānmazdum
Ben bunu böyle şanmazdum baña benlik hicāb imiş
- (8a) 4 Bize bizden yakındur Hāḡ ol durur Fā‘ il-i Muṭlaḡ
Arada benüm nesnem yok baña benlik hicāb imiş
- 5 Hāşimī eydür ey Ğanī şükür olsun buldum seni
Ayruk aňmayam ben beni baña benlik hicāb imiş

13 HS: 7b, SA: 10a, BA: —, BB: 9b, SB: —.

1 baña: bana SA / böyle buldum : bilmez idüm BB.

2 “Ne var ise ‘ibādetüm eger zühd eger tã‘ atum”: “Ne var ise ‘ibādetüm ger zühd ü ger tã‘ atum”
HS, SA.

4 ol durur: oldur ol HS, SA.

- 1 Baş açık meydān-ı ‘ışkda bir gerçeğüñ bendesiyüz
Yoluna cān u dil fedā bir gerçeğüñ bendesiyüz
- 2 Oldur aşl u ma‘ den-i kān andan tolu kevn ü mekān
Emrindedür merd-i cihān bir gerçeğüñ bendesiyüz
- 3 Oldur olan ‘āleme cān andan durur derde dermān
Vechinde şüret-i Raḥmān bir sulṭānuñ bendesiyüz
- (8b) 4 Anuñdur söylenen kelām anuñdur levḥ ile ḳalem
Zıllı dūrür cümle ‘ālem bir gerçeğüñ bendesiyüz
- 5 Anuñdur emn-ile emān yüzün gören bulur imān
Andan durur feyz-i Raḥmān bir ulunuñ bendesiyüz

14 HS: 8a, SA: 9a, BA: —, BB: —, SB: —.

2 Emrindedür merd-i cihān: Emrinde dūrür dū-cihān HS.

3 andan durur: andandur SA.

- 1 Ben bu mülke seyre geldüm bir şüret-i insāniyem
Eğer aşılm şorar iseñ ben ol vech-i Raḥmāniyem
- 2 Gizlenüp *küntü kenz* olan ‘ayn olup beyāna gelen
‘Āleme pertevin şalan ben ol vech-i Sübhāniyem
- 3 Şanma kim beni cāndayam ne cihānda ne cāndayam
Cümlenden gizlü kadayam bir mürğ-i lā-mekāniyem
- 4 Beni benden alan oldur anı beni kılan oldur
Alan oldur viren oldur hemān ben bir nişāniyem
- 5 Kalmazum baş-ile cāne yoğ oldum geldim cihāne
Pīrüm nişān urdı baña Bī-nişānuñ nişāniyem

15 HS: 8b, SA:11b, BA: 70b, BB: 9b, SB: —.

1 aşlum: “I” unutulmuş SA / şüret-i insāniyem: şüret-i Rabbāniyem BB.

2 vech-i Raḥmāniyem: sırr-ı Sübhāniyem BA, BB.

3 ne cāndayam: ne cenādayam (s) → ne tendeyem BB.

4 lā-mekāniyem: lā-mekādayam BB / nişāniyem: bustāniyem BA.

5 Kalmazum: Kalmazam (s) → Kalmazum BB / cihāne: meydāna(s) → cihāne BB / urdı: oldu (s) → urdı BB // yoğ oldum: yoğiken BA; yok olup BB / Bī-nişānuñ: bir Bī-nişānın BA / nişāniyem: nişānım BA, nişānım (s) → nişāniyem BB.

- 1 Hakkānī gercek dervişüñ sırr-ı Sübhāndan ayrılmaz
Birlige bel bağlayıcak bir dem Hāk andan ayrılmaz
- 2 Anuñ-ile var olmuşdur Hābībiyle yār olmuşdur
Şāhibü'l-esrār olmuşdur nazarı cāndan ayrılmaz
- 3 Seyr ider bile cānañ-la yoldaş dīn ü imān-ıla
Gāh senüñ-le gāh anuñ-la illā ki andan ayrılmaz
- 4 Kime kim Hāk virdi devlet cümle 'ālem aña āyet
Gözlüye beyān ne hācet vaşf u beyāndan ayrılmaz
- (9a) 5 Hāşimī eydür ey Ğanī sensin derdimüñ dermānı
Nice vaşf eyleyem seni sırruñ nihāndan ayrılmaz

16 HS : 8b, SA : 8b, BA : —, BB : 2a, SB : —.

1 dervişler: dervişüñ HS, SA // Birlige: Bilmege (s) → Birlige BB / bağlıcak: bağlayacak BB.

2 Anuñ-ile: Anuñ-la BB.

3 dīn ü imān-ıla: dīn-i imānuñ-la BB // illā ki: illā ol HS, SA.

4 Kime kim: Kim ki BB.

5 Hāşimī: Kaygusuz (s) → Hāşimī BB // Nice: Niçe SA, BB / eyleyem: idem BB.

- 1 Hâķ kerem idicek kula her demde bir ‘ilim okunur
Vaşf u beyāndan ileri kula bir ‘ilim okunur
- 2 Ne ħarfı var ne yazu var ne okunur elfāzı var
Ne bir añlanur sözi var kula bir ‘ilim okunur
- 3 Ne Hızır var ne ħāzır var hemān ortada Kādir var
Ne okur var okudur var kula bir ‘ilim okunur
- 4 Gerçek bellüdür sözinden ma‘nı okunur özinden
Gerçek evliyā yüzinden kula bir ‘ilim okunur
- 5 Hâķ kula idicek yarı her dem gösterür dīdārı
Gizlū içerden içerü kula bir ‘ilim okunur

17 HS: 9a; 31a, SA: 6b, BA: —, BB: 10a, SB: —.

1 vaşf u beyān: Vaşf-ı beyān BB.

2 — HS (31a).

5 idicek: kılıcak BB // Gizlū içerden içerü: Gizli içerden içeri HS, SA / “Gizlū içerden içerü kula bir ‘ilim okunur”: “Hāşimī gizli içerden içeri kula bir ‘ilim okunur” HS (31a).

- 1 Hâk yolına giden gelsün yolımız vuşlat yolıdur
Hâk keremi vardır bunda bu yol hidâyet yolıdur
- 2 Bu yolu hûd buldı bulan bulmayandur maħrûm kalan
Şırâṭ-ı müstaķīm olan bu yol hidâyet yolıdur
- 3 Bu yoldur Hızır geldüĝi gelüben beyân kıldıĝı
Âb-ı hayâtı buldıĝı bu yol hidâyet yolıdur
- 4 Bu yoldur Aħmede gelen cümle yoldan muħtâr olan
Gerçeklerden bâķī kalan bu yol ol devlet yolıdur
- 5 Budır Hâşimî didüĝi ‘ âlemüñ kayduñ yidüĝi
Muħammed mîrâş koduĝı bu yol hidâyet yolıdur

18 HS: 9a, SA: 6b, BA: 70b, BB: —, SB: 34b.

1 keremi: kerem SA.

2 bulmayandur: bulmayandan HS, SA, SB.

3 Âb-ı Hayâtı: Âb u Hayâtı HS, SA; âb-ı hayvânı BA / “Bu yoldur Hızır geldüĝi gelüben beyân kıldıĝı // Âb-ı hayâtı buldıĝı bu yol hidâyet yolıdur”: “Bu yoldur — geldüĝi gelüben beyân kıldıĝı // Hızır âb-ı hayvânı buldıĝı bu yol Muħammed yolıdur” BA.

4 — HS, SA, SB.

5 “Budır Hâşimî didüĝi ‘ âlemüñ kayduñ yidüĝi // Muħammed mîrâş koyduĝı bu yol hidâyet yolıdur”: “Budır Kaygusız didüĝi ‘ âlemüñ kayduñ yidüĝi // Muħammed mîrâş koduĝı bu yol ol raħmet yoludur.” BA.

- (9b)
- 1 Hâk yaz deyüp yazı yazan qalem sen misin ola mı
Kullar üzre nâzil olan kelâm sen misin ola mı
 - 2 Kerem itmiş saña Sübhân her nesne emriñe fermân
Şimdi derdlilere dermân olan sen misin ola mı
 - 3 Hudâ virmiş saña devlet sendendür kullara vuşlat
Şimdi bu ‘âleme rahmet olan sen misin ola mı*
 - 4 Dost-ıla olmuş bâzâruñ sensin göstereñ dîdâruñ
Halk üzre Hâkkuñ naẓaruñ salan sen misin ola mı
 - 5 Gözlüye oyunuñ zâhir hem bâtın düşden hem zâhir
Mazhar-ı Hâk evvel âhir hemân sen misin ola mı

19 HS: 9a, SA: 15a, BA: —, BB: —, SB: —.

2 derdlilere: derdlilere HS, SA.

3*— HS, SA; KG s.50.

4 dîdâruñ: dîdârın HS.

- 1 Cüş idüp kudret haznesi dökülür insân yüzinden
Raḥmetdür saçar ‘âleme ol ma‘den-i kân yüzinden
- 2 ‘Âkıl bu sırrı ne bilür ‘ârif olan hayrân kalur
Cümle şey’e kısmet olur zühûr ider cân yüzinden
- 3 Haber alduñ ise cândan añladın bildin sen senden
Kerem gösterür cihândan her biri elvân yüzinden
- 4 Emr olur iner kaleme gelüp dökülür kelâma
Andan neşr olur ‘âleme bu çâr-erkânı yüzinden
- 5 Zerre zerre olur neşir gezer ‘âlemi tolaşır
Cem‘ olur aşla ulaşır bir kâmil insân yüzinden
- 6 Dost kokusını alaldan geçdüm bu ak u karadan
Ma‘rifet haber-i yârdan aldım bir kâmil sözinden

20 HS: 9b, SA: 12b, BA: —, BB: 2a, SB: —.

1 Cüş idüp: Coşar BB / haznesi: haznesi HS // Raḥmetdür: Raḥmetinü BB / saçar: saçan SA, BB / ‘âleme: bu ‘âleme BB.

2 ‘Âkıl: Ğâfil BB // şey’e: şey’i BB.

3 añladun bildün: añladuñ bildüñ BB / sen senden: sen sırdan BB.

4 iter: iner BB / dökülür: dökülür SA, dökülür BB // çâr-erkânı: çâr-erkân SA, BB.

5 tolaşır: dolaşır BB // Cem‘ olur: Cem‘ olup BB.

6 — HS, SA; (Der-kenâr) BB.

- 1 Sür ğayrī'i aradan çünki ol yār sendedür
Senden saña kıl sefer maḥzen-i kân sendedür
- 2 İste bul añı cānda bulam dime cinānda
Ne isterseñ yabānda vaşl-ı dīdār sendedür
- 3 Bunca evliyā geldigi budır anlaruñ buldıǵı
‘Ālemüñ müştāk olduǵı dil ü dildārı sendedür
- 4 Sendedür Hāḫkuñ yolu sendedür ḳudret eli
Cümle ‘ālem tobtolu nūr-ı envār sendedür
- 5 Hāşimī sen olma ırak saña senden yaqındur Hāḫ
Hāḫkuñ ḳudret ‘ilmine bak çün cümle esrār sendedür

21 HS: 10a, SA: 6a, BA: —, BB: 1b, SB: —.

1 ğayrī'i: ğayriyi BB / yār: var HS, SA // Senden: Sende BB.

2 cinānda: yabānda HS, SA // isterseñ: istersen BB.

3 geldigi: geldüǵi" → geldigi BB / anlaruñ: añı → anlaruñ" BB // ‘Ālemüñ: ‘ālem → ‘ālemün" BB / dil ü dildārı: dil ü dildārı → dil-i dildār BB.

4 — HS, SA.

5 — HS, SA / Hāşimī sen: Ḳayǵusuz → Hāşimī sen BB // Hāḫkuñ ḳudret ‘ilmine bak çün cümle esrār sendedür: ‘İlm-i Hāḫ ḳudret-i Hāḫ cümle esrār sendedür → Hāḫkuñ ḳudret ‘ilmine bak çün cümle esrār sendedür BB.

- 1 Şükür Hakkıñ keremine ben bende buldum ĩmānı
Hak bir nazar itdi baña ben bende buldum ĩmānı
- 2 Hakkıñ kapusın açaram ‘āleme nūrın saçaram
Küfrüm yok neden kaçaram ben bende buldum ĩmānı
- (10b) 3 Hak nazar eyledi baña toptolu oldum cihāna
Mazhar düşdüm o sultāna ben bende buldum ĩmānı
- 4 Hakkıñ lūtf u rahmetiyle Habībünñ şefkatiyle
Evliyānuñ himmetiyle ben bende buldum ĩmānı
- 5 Yaradılmışa oldum yār arada kalmadı ağyār
Hāşimīyem ne kaygum var ben bende buldum ĩmānı

22 HS: 10a, SA: 6a, BA: 65a, BB: 1b, SB: 33a.

* “Güfte-’i Hāşimī Sultān “ (Ser-levha) BA.

1 bir nazar itdi: kapu açdı BA, BB.

2 açarım: açayın BA; açuben BB / saçarım: saçayım BA; saçuben BB // kaçarım: kaçayın BA; kaçu ben BB.

3 toptolu: tobtolu SA, BB.

4 Yaradılmışa: Yaradılmış SA; Yaradana BB / oldum: olmuşum → oldum BB / arada kalmadı: kalmadı arada BA; ara kalmadı HS, SA // Hāşimīyem ne kaygum var: Hāşimī ne kaygum var HS, SA; Kaygusuzam ne kaygum var → Hāşimīsın ne kaygum var BB; Hāşimīye ne kaygum var SB.

- 1 ‘ Āriflerüñ ‘ irfānı var iki cihāndan ilerü
‘ Āşıqlaruñ meydānı var kevn ü mekāndan ilerü
- 2 Her birinüñ bir hāli var yollı yolınca yolu var
Gerçeklerüñ beyānı var vaşf u beyāndan ilerü
- 3 Her hālüñ bir lisānı var bir cān içre biñ cānı var
Ma‘ şūqlaruñ nişānı var nām u nişāndan ilerü
- 4 Her zamānuñ bir ıssı var anuñ-ladur kevne karar
Tālib iseñ isteyi var menzil yok andan ilerü
- 5 Hāşimī abdal delidür sözleri gerçek velidür
Cümle hāl insān hālidür ne var insāndan ilerü

23 HS: 10b, SA: 14b, BA: 71b, BB: 5b, SB: —.

2 yolu var: hāli var BA; hāli var → yolu var BB.

4 ıssı: insi BB / kevne karar: kevn ü karar BA; kevn ü mekān BB.

5 Hāşimī: Kaygusuz BA; Hāşimī abdal-ı delidür → Kaygusuz abdal delidür yazılmış; ancak bunun de üzeri çizilmiştir BB.

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mef‘āilün

- 1 Koyup bu varlığı elden bu ‘aql-ı cāne bakmazam
Bu bir mülk-i fenā imiş fenā dükkāne bakmazam
- 2 Hemān-dem bir ‘urūc itdüm anuñ ‘arş-ı mecīdine
Ne nefis-i kül ne ‘aql-ı kül bu ad u sana bakmazam
- 3 Düşüp ıtlāk-ı muṭlāka iriṣdüm vaşlına anuñ
‘Ayān gördüm ‘ayān oldum nefis-i hicrāna bakmazam
- 4 Hāşimī eydür ey dostlar şükür Ḥaḳḳuñ keremine
(11a) Bakışum Ḥaḳ bakışıdır gizlü nihāna bakmazam

24 HS: 10b, SA: 12b, BA: —, BB: 5b, SB: —.

1 varlığını: varlığı HS, SA // fenā dükkāne: fenād-ı kâne HS, fenāda kâne SA.

2 Hemānden: Hemān-dem SA.

3 “Düşüp ıtlāk-ı muṭlāka iriṣdüm vaşlına anuñ // ‘Ayān gördüm ‘ayān oldum nefis-i hicrāna bakmazam”: “Düşüp ıtlāk-ı muṭlāka iriṣdüm vaşlına yārūñ // İriṣdüm vaşlına yārūñ ‘ayān gördüm ‘ayān oldum” (s) → “Düşüp ıtlāk-ı muṭlāka iriṣdüm vaşlına yārūñ // ‘Ayān gördüm ‘ayān oldum nefis-i hicrāna bakmazam” BB / nefis-i hicrāna bakmazam : — hicrāna bakmazam SA.

4 Hāşimī eydür: Hāşimī eydür (s) → Eydür Hāşimī BB / ey dostlar: — dostlar HS, SA.

- 1 'İşğdan haber tıyam dirseñ sen senden iste bul seni
Ac perdeñi gir gönüle sen senden iste bul seni
- 2 Dîn ile îmân sendedür hûri vü rıdvân sendedür
Ol sırr-ı pinhân sendedür sen sende iste bul seni
- 3 Hâbîb-i Raḥmân sendedür derd-ile dermân sendedür
Pür-nûr-ı Sübhân sendedür sen sende iste bul seni
- 4 İrenler pîre irdiler irmeyen maḥrûm kaldılar
Bulanlar böyle buldılar sen sende iste bul seni
- 5 Gezme serseri yâbânda dime şundadır ya bunda
Sendedür bu ma'nî sende sen sende iste bul seni

25 HS: 11a, SA: 16a, BA: —, BB: 5b, SB: —.

1 dirseñ: dilerseñ SA / sen sende iste bul seni: sen sende bul seni SA; seni sende bul sen seni BB // perdeñi: perde-yi SA, BB/ senden: sende SA.

2 sen sende iste bul seni: sen sende bul seni SA; seni sende bul sen seni BB.

3 Pür-nûr-ı Sübhân: Pet-tev-i nûr-ı Sübhân SA / sen sende iste bul seni: sen sende bul seni SA; seni sende bul sen seni BB.

4 İrenler pîre irdiler: İrenler pîre iriler (s) → İrenler böyle iriler BB // sen sende iste bul seni: sen sende bul seni SA; seni sende bul sen seni BB.

5 sen sende iste bul seni: sen sende bul seni SA; seni sende bul sen seni BB.

- 1 Gerçek velī olan kişi alur seni sende komaz
Mā-sivādan el yumadan muḥabbetin canda komaz
- 2 Saña nefsüñi bildürür ölmüş cānıñı dirgürür
Seni maḳşūda ırgürür aldayup yabanda komaz
- 3 Muḥabbet gelicek cāna bakdırmaz cān u cihāna
İrgürür seni Sübhāna eglendirüp yolda komaz
- 4 Gerçeğe boyun virmeden Ḥaḳḳı bāṭıldan bilmeden
Evliyā göñlin silmeden Ḥaḳ keremin anda komaz
- 5 Hāşimīnūñ budur pendı ṭālibiñ pīre inandı
(11b) *Mürşidler çoban gibidür* sürüsın yabanda komaz

26 HS: 11a, SA : 9b, BA: —, BB: 3a, SB: —.

1 el yumadan muḥabbeti: el yumadan muḥabbeti (s) → gözin yumadan muḥabbetin BB.

4 virmeden: dirmeden HS; egmeden BB // göñlin: gönliñ BB.

5 Hāşimīnūñ: Hāşimī sizüñ HS, SA // çoban: coban SA.

- 1 Göñül gözin açdın ise yetersin sen kitāb saña
Bakdığın yüz dost yüzidür ‘ālemde yok hicāb saña
- 2 *Gözün bakar seni görür sem‘ün senden haber alur*
Her ne gelse senden gelür söyleyen sen hitāb saña
- 3 Seni bulan ğayrı neyler senün-ile göñül eyler
Yidi muşhaf seni söyler cümle merci‘ me‘āb saña
- 4 Gel gir ‘ışkuñ hırmenine düşme gel ğayruñ ğamına
Hū di gerçekler demine çün fetḥ oldu bu bāb saña
- 5 Hāşimī sen seni bildün istedigün sende bulduñ
Her yüzden görünüp geldün ‘ālemde yok hicāb saña

27 HS: 11b, SA: 2b, BA : —, BB: 9b, SB: 34b.

1 yüzidür: yüzün SA.

2 “Gözün bakar seni görür sem‘ün senden haber alur // Her ne gelse senden gelür söyleyen sen hitāb saña” “Gözin bakar seni görür sem‘ün senden haber alur // Seni bulan ğayrı neyler senün-ile göñlün eyler.” HS.

3 senün-le: senün-ile HS, SA, SB / göñlün: göñlünü BB; göñül SB / “Seni bulan ğayrı neyler senün-le göñlün eyler // Yidi muşhaf seni söyler cümle merci‘ me‘āb saña”: “Her ne gelse senden gelür söyleyen sen hitāb saña // Yidi muşhaf seni söyler cümle merci‘ me‘āb saña.” HS.

4 hırmenine: haremne SA / ğayruñ: ğayrın SA, SB // Hū di: Hūrī SA; Hūr SB / oldu: ola SA, BB.

5 görünüp: görünü ben HS, SA.

- 1 Gerçeğüñ t̃alibi oldur göñli andan ayrılmaya
K̃ande yürirse p̃ir-ile sırrı serden ayrılmaya
- 2 Cümle varın oda yaka aradan ğayriler çıka
Evliyāya toğrı baka bir dem yoldan ayrılmaya
- 3 Anuñ-ile yār olıcak aña şāhib-sır olıcak
Gerçek ile bir olıcak dervīş h̃alden ayrılmaya
- 4 Dervīş gerçek kul ola andan ol H̃aḫḫa yol bula
Zāhir u bāṭın ol ola z̃ikri dilden ayrılmaya
- (12a) 5 Dervīş H̃aḫḫa yol olıcak dost ilinden kül olıcak
Gerçek ile bir olıcak Mevlām kuldand ayrılmaya

28 HS: 11b, SA: 2b, BA: —, BB: —, SB: —.

1 p̃ir-ile: p̃ire-ile SA.

3 dervīş: devrīş HS, SA.

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Merd iseñ meydân-ı 'ışkda cān virüp cānānı gör
Şādık iseñ 'ışk içinde iste bul sulţānı gör
- 2 Ol saña senden yaqîn sen olmağıl andan ırak
Keşreti ko vahdeti bul ma' nî-i ' irfānı gör
- 3 **Ve'd-đuhā** yüziñ dūrūr **Ve'l-leyl** saçuñ muṭlaḳā
Oku hüsñüñ muşhafını süre-i Furḳānı gör
- 4 Pertev-i nūr-ı Hudāsın bile gör gel ḳadrini
Mazhar-ı zāt u şifāt u rahmet-i Rahmānı gör
- 5 Hāşimī **el-faḳru faḫri**çün buyurdı ol Rasūl
Faḳr ile faḫr idüben gel küfri ko imānı gör

29 HS: 12a, SA: —, BA: 68b, BB: 3b, SB: 35b.

2 ' irāk: ırāğ BB.

3 muşhafını: muşhafın BA.

4 Hudāsın: Hudāsıñ BB / ḳadrini: ḳadrüñi BB // şifāt u rahmet: şifāt-ı rahmet HS, SA, BB, SB.

5 Hāşimī: Ḳaygusuz SB / faḫri: faḫri SB / çün: cün HS // faḫr: faḫr SB / idü ben: idüp SB.

- 1 Maḫṣūd cihāna gelmeden kiṣi Rabbın bilmek imiş
Rabbısın bilmege sebep evliyāsın bulmak imiş
- 2 Anuñ-ile olur devlet anı beyān kılur āyet
Ḥaḫḫa yalvarmağa ġāyet gerçeğe yalvarmak imiş
- 3 Bulmak degil imiş bilmek bilmek degil imiş bulmak
Evliyāya gōñül virmek rengine boyanmak imiş
- 4 Olan ‘ışkuñ pervānesi olur Ḥaḫḫuñ dīvānesi
Ehl-i ‘ışkuñ sermāyesi ‘ışk odına yanmak imiş
- 5 Bunlar durur Ḥaḫḫı bilen ġayrisi yalandur yalan
Dervişlikden murād olan külliyyen yok olmak imiş

30 HS: 12a; 30b, SA: 9b, BA: —, BB: 3b, SB: 32b.

1 Rabbısın: Rabbısınuñ HS; Rabbısıñ BB / bilmege sebep: bilmege sebep → bilmekden murād BB.

2 yalvarmağa: yalvarmağa → yalvarmakdan BB.

4 “Olan ‘ışkuñ pervānesi olur Ḥaḫḫuñ dīvānesi”: “Olan Ḥaḫḫuñ pervānesi olur ‘ışkuñ dīvānesi” HS (30b).

5 “Bunlar durur Ḥaḫḫı bilen ġayrisi yalandur yalan”: “Bunlar durur Ḥaḫḫı bilen ġayrisi yalandur Hāṣimī” HS (30b) // “Dervişlikden murād olan külliyyen yok olmak imiş”: “Dervişlikden murād olan külliyyen yok olmak imiş” (s) → “Hāṣimī dervişlikden murād külliyyen yok olmak imiş” BB.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- (12b) 1 Varımı ol dosta virdüm hânümānum kalmadı
Cümlesünden el yudum pes dū-cihānum kalmadı
- 2 Çünkü Fazlu’llāh irişdi çekdi beni kendüye
Açdı göñlüm gözini ayruk hūmārum kalmadı
- 3 Çün fenāfi’llāh içre bizi ifnā eyledi
Anuñ içündür benüm nām u nişānum kalmadı
- 4 Dost cemālī ‘aksini saldı bu göñlüm iline
Anı görelden beri şabr u qarārım kalmadı
- 5 ‘Ayn-ı tevḥīd açılup Ḥaḳḳa’l-yakīn bildüm añı
Şirki sürdüm aradan şekk ü gümānum kalmadı
- 6 Evliyānuñ himmeti bakdı beni ḳāl eyledi
Şāfiyem buldum şafā ayruk yamanum kalmadı
- 7 Hāşimī eydür İlāhī saña şükrüm bu durur
Ḥamdü-li’llāh ‘ışḳ-ı Ḥaḳdan ğayri varum kalmadı

31 HS: 12b, SA: —, BA: 69a, BB: 3b, SB: 35b.

1 pes: ben → pes BB.

2 kendiye: kendine // ayruk hūmārum: artık gümānum BA; artuk hūmādum BB, ayruk cimādum SB.

3 nām u nişān: nām-ı nişān SB

4 ‘aksini: ‘aksi SB / iline: eline SB // beri: berü BB, SB.

5 şekk ü gümān: şekk-i gümān HS, SB.

6 yemānum: yalānum BA; imānum → yalānum BB; yenmānum SB.

7 Hāşimī: Kaygusuz BA; Hāşimī → Kaygusuz (s) → Hāşimī BB.

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 **Ve eyyednâhû bi-rûhî** şunuñ kim geldi şânına
Bil ol durur nişân olan bî-nişânuñ nişânına
- 2 Çün anuñ zâtı aqdemdür kamûsında muqaddemdür
Anuñ vaşfını kim kıldı nihâyet yok beyânına
- 3 Şular kim zât-ı aqdemden irişmiş dūrūr anlara
Gelüp bunda düşen oldur nihân içre nihânına
- 4 Gelüp cân u cihân olur kamû cânlara cân olur
Gâh ‘ayân gâh pinhân olur gider anuñ nihânına
- 5 Bu hâli hallanan kişi nider dersiyle fetvâyı
Gelüp ol ‘ilm-i Rabbânî düşer anuñ dîvânına
- (13a) 6 Hâşimî eydür bu ‘ilmi okudum aîladum bildüm
Hâkuñ gizli evliyâsı sürer hükmin cihânına

32 HS: 12b, SA: 15a, BA: 64b, BB: —, SB: —.

* ” Güfte-i Seyyid Hâşimî Efendi“ (Ser-levha) BA.

1 oldurur: oldur SA.

2 kıldı: kaldı SA.

3 irişmiş dūrūr: nazar irişdūr BA.

4 “Gâh ‘ayân gâh pinhân olur gider anuñ nihânına”: “Gâh ‘ayân gâh u pinhân olur gider nihânına” HS; “Gâh ‘ayân gâh pinhân olur gider nihânına” SA.

6 Hâşimî eydür bu ‘ilmi: Bu ‘ilmi Hâşimî eydür BA.

- 1 Yine geldi cān içinde bir yol gösterdi pīr baña
Rızāsına virdüm boyun lûtf- ile ahrı bir baña
- 2 Ne ‘ārum kaldı ne adum cümle varumdan el yudum
Bildüm añladum maşūdum işbu yolda ayār baña
- 3 Dost kousın aldum andan geçdüm derd-ile dermāndan
Her ne gelürse Sübhāndan cümle gülü gülzār baña
- 4 Baña ne cinān kapusı hemān ol cānān kapusı
Ne baş u ne cān kapusı ne vaşl u ne dīdār baña
- 5 ‘Ārif varuñ unutduı muabbet yolın tıtduı
Gerçekler düşüp gitdii ol yol durur dildār baña
- 6 Ben beni andan bilemem arayup beni bulamam
Bir dem ben ansız olamam bu okunur her bar baña
- 7 Hāşimī sen āvāresin iste bul derdin çāresin
Gerçekler yüzüm kāresin urup durur ser-pā baña

33 HS: 13a, SA: 2b, BA: —, BB: 1b, SB: —.

1 lûtf-ile ahrı: lûtf-ı ahrı SA / bir baña: bir yaña SA.

2 Ne ‘ārum kaldı ne adum: Ne nāmum kaldı ne ‘ārum BB.

3 derdiyle: derd-le BB.

4 Baña ne cenān kapusı hemān ol cānān kapusı: Baña ne cān kuyūsı hemān ol cānān kuyūsı HS;
Baña ne cān kuyūsı hemān ol cān kuyūsı SA // ne vaşl u ne dīdār: ne vaşl ne dīdār HS, SA.

5 unutduı: unutdıı BB / tıtduı: tıtdıı BB // ol yol durur dildār baña: oldur yol dildār baña
HS, SA.

6 — BB.

7 Hāşimī: ayusuz → Hāşimī BB / ser-pār: her-bār BB.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Yâ İlāhî derdüñi derdime dermān eyledüñ
Kendi ‘ışķuñ sırrını hem mūnis-i cān eyledüñ
- 2 ‘Ālem-i zūlmānî içre kalmışdum bî-başar
Pertevüñ salduñ bu göñlüm içre cevlan eyledüñ
- 3 **Küntü kenzüñ** sırrına çün maḥrem eyledüñ bizi
Kendi fazl u lûṭfuñ-ile kendüñ i‘lān eyledüñ
- 4 Çün tecellî-’i cemāl itdüñ bize bizden yakīn
Ḥamdü li’llāh sen seni kim bize miḥmān eyledüñ
- (13b) 5 Şeş cihetden saña yol yok kimse bulımaz seni
Girdüñ insān şüretine vechüñ iḥsān eyledüñ
- 6 Yaradılmış saña müştāk kandeligüñ kim bilür
Gizledüñ sen seni göñül içre pinhān eyledüñ
- 7 Hāşimî eydür İlāhî saña şükrüm bu durur
Bizi bizden kurtaruben sırr-ı Sübhān eyledüñ

34 HS: 13a, SA: 10b, BA: 68a, BB: 4a, SB: 36a.

1 derdüñi: derdüni BA, BB.

2 ‘Ālem-i zūlmānî: ‘Ālem-i cemānî BA; ‘Ālem-i zūlmāt → ‘Ālem-i cismānî BB / kalmışdum: kalmış idüm SA, SB / bî-başar: bā-başar BB.

3 maḥrem eyledüñ bizi: maḥrem eyledüñ bizi (s) → eyledün çün maḥrem BB // — SB / fazl u lûṭfuñ-ile: faz-ı lûṭfuñ-ile HS, SA / kendüñ: kendi HS, SA.

5 bulamaz: bulımaz BB // Girdüñ: Geldün HS, SA; Girdüñ → Geldüñ BB / vechüñ iḥsān eyledüñ: seni seyrān eyledün BA; vechüñ iḥsān eyledüñ → seni seyrān eyledüñ (s) → vechüñ iḥsān eyledüñ BB.

6 — BA / Gizledü: Gizledün HS, SA.

7 Hāşimî: Ḳaygusuz BA; Hāşimî → Ḳaygusuz (Ancak bunun da üzeri sürhla çizilmiştir) BB.

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Yūsuf-ı Mısrı bulam dirseñ eger insāna bak
Cümle varlıktan güzër kıl cān içinde caña bak
- 2 Cāhil-i şüret olanlar bilmediler ādemi
‘ Ārif-i sırr oldın ise pertev-i Sübhāna bak
- 3 ‘ Ārifāna bir nazar kıl kim bu serden geçesin
Cezbe-’i Hāk irer ise raḥm ider Raḥmāna bak
- 4 Maḥv-i muṭlak olduñ ise varlıguñ buldı fenā
Ger bakā-i Hāk irerse ḥükm iden Sultāna bak
- 5 Hākka vāşıl kullaruñ hep böyle vāşıl oldılar
Sen de vaşl olmak dilerseñ böyle bir erkāna bak

35 HS: 13b, SA: 10a, BA: —, BB: 4a, SB: 36b.

1 dirseñ: dırsen BB // güzër: gūzār SB.

2 şüret: soran BB // sırr: sır HS, SA; esrār (s) → sırr BB / olduñ: oldun HS, SA / pertev-i Sübhān: pertev-yi Sübhān SA, BB, SB.

3 Cezbe-’i Hāk: Hāzīne-i Hāk SB / Cezbe-’i Hāk irer ise: Cezbe-’i Hāk irmez ise (s) → Cezbe-’i Hākki bulup sen BB.

4 maḥv-ı muṭlak: maḥv-ı ger muṭlak SB / olduñ ise: olduñsa HS, SA, SB.

5 “Hākka vāşıl kullaruñ hep böyle vāşıl oldılar // Sen de vaşl olmak dilerseñ böyle bir erkāna bak”, “Hākka vāşıl olan ‘āşık böyle vāşıl oldılar // Sen de vaşl olmak dilerseñ böyle erkāna bak” HS; “Hākka vāşıl olan ‘āşık böyle vāşıl oldılar // Sen de vaşl olmak dilerseñ böyle bir erkāna bak” SA; “Hākka vāşıl olan ‘āşık böyle vāşıl oldılar // Sen de vāşıl olmak dilerseñ böyle bir āgāna bak” SB; “Hākka vāşıl olan ‘āşık böyle vāşıl oldılar // Sen de vaşl olmak dilerseñ böyle bir erkāna bak”(s) → “Hākka kullaruñ hep böyle vāşıl oldılar // Sen de vaşl olmak dilerseñ böyle bir merdāna bak” BB.

- 1 Yüce Sultānlar Sübhānı derdüñi vir iñleyeyin
Derdüñdür derdime dermān derdüñi vir iñleyeyin
- 2 Derdüñ derdime düş eyle derdüñ-le göñlüm hoş eyle
Lûţfuñ ile yoldaş eyle derdüñi vir iñleyeyin
- 3 ‘İşkuñ ile yandur beni derdüñ-le boyaddur beni
Al sen saña döndür beni derdüñi vir iñleyeyin
- (14a) 4 Pîrüm yoldaş eyle baña sırruñ sırdaş eyle baña
Dînün dindaş eyle baña derdüñi vir iñleyeyin
- 5 Hâşimî eydür ey Ğanî sensin derdimüñ dermānı
Göñlüm seni ister seni derdüñi vir iñleyeyin

- 1 Yüce Sultānlar Sübhānı sensin baña dīn ü ĩmān
Sensiz n'idem dū-cihānı sensin baña dīn ü ĩmān
- 2 Al bendeñi bende koma beni senden ayrı koma
Tecellīñ göñlümnden ırma sensin baña dīn ü ĩmān
- 3 Saña fedā olsun varum sensin ezelde dildārum
‘İşkuñdur mūnisūm yārum sensin baña dīn ü ĩmān
- 4 ‘Ālem içre hükümüñ yürür sırruñ kandedür kim bilür
Sana iren ĩman bulur sensin baña dīn ü ĩmān
- 5 Hāşimī kuluñ yad kılma anı senden ayrı koma
Tecellīñ göñlümnden ırma sensin baña dīn ü ĩmān

37 HS: 14a, SA: 13a, BA: —, BB: 2a, SB: —.

2 bendeñi bende: benligi benden BB // beni senden: senden beni BB / ayrı: ayrı BB // göñlümnden: benden BB.

4 ĩmān bulur: Hakkı bilür (s) → Hakkı bulur BB.

5 Hāşimī: Kaygusuz → Hāşimī BB / kuluñ: BB’de ilk hecesi sürhla üste yazılmıştır / yād kılma: yād koma (s) → yād kılma BB / ayrı koma: ayrı kılma (s) → ayrı sanma BB // Tecellūñ göñlümnden ırma: Tecellūñ benden ırma BB.

Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün

- 1 Yüce Sultānlar Sübhānı sensin hemān derdüm benüm
Ḥasretüñ yakdı cānımı sensin hemān derdüm benüm
- 2 Ḥayālūñ cānda bağrum anuñ-la göñlüm eglerüm
Gāh ağlarum gāh iñlerüm sensin hemān derdüm benüm
- (14b) 3 Pertevüñ ' aksin sal cāna toptolu olam cihāna
Derdüñden olam dīvāne sensin hemān derdüm benüm
- 4 İñler göñlüm zārī kılur sırruñ kandedür kim bilür
Sañā iren Ḥaqqı bulur sensin hemān derdüm benüm
- 5 Hāşimī kuluñ şād eyle anı ğamdan āzād eyle
Senüñ ile ābād eyle sensin hemān derdüm benüm

38 HS: 14a, SA: 11b, BA: —, BB: 2a, SB: —.

2 Ḥayālūñ: Ḥayālūñ HS // Gāh ağlarum gāh iñlerüm: gāh iñlerüm gāh ağlarum BB.

3 Pertevüñ: Pertevin HS, SA / toptolu: top tolu HS, SA // Derdüñden: Derdinden HS, SA.

5 Hāşimī: Kaygusuz (s) → Hāşimī BB / anı ğamdan: anı andan BB // Senüñ ile: senüñ-ile BB.

- 1 Yā Rab seni ne bilsün kendü kendün bilmeyen
Ya niçe ĩmān bula saña ĩmān kılmayan
- 2 Saña giden ince yol incelerden incedür
Bu yolu niçe varuñ saña birlik kılmayan
- 3 Şu kim seni bilmedi anlar nefsin kulıdur
İnsān degil hayvāndur kendi kendin bilmeyen
- 4 Celālũñ-le setr olan cemāl yüzini gören
Bunda anda a‘mādur seni bunda görmeyen
- 5 Ey Hāşimī cevheri olmaz yire ħarc itme
Sır ħaberin ne bile gerçek ere ırmeyen

39 HS: 14b, SA: 13b, BA: 71a, BB: —, SB: —.

1 Yā Rab: Yā Rabbī HS, SA / kendü kendün: kendi kendini HS, SA // niçe: nice HS / ĩmān bula: ĩmānı bulsun HS, SA.

2 ince yol: gizlũ yol BA // “Bu yolu niçe varuñ saña birlik kılmayan”: “Bu yolu niçe var saña birlik kılmayan” HS; “İşbu yolu bile saña birlik kılmayan” BA.

3 Şu kim: Şo’lkim BA // kendü kendün: kendi kendin HS, SA.

4 “Celālũñ-le setr olan cemāl yüzini gören // Bunda anda a‘mādur seni bunda görmeyen”: “Celālũñ-le setr olan seni bunda görmeyen // —“ HS; “— // “Celālũñ-le setr olan seni bunda görmeyen” SA; “Celālũñ-le seyr olan cemālın yüzini gören // Bunda anda a‘mādur seni bunda görmeyen” BA.

5 Ey Hāşimī: Ey Kaygusuz BA / ne bile: ne bilsün HS, SA / gerçek ere: gerçeklere BA.

- 1 Dīn-i Muḥammed dīnidür yolu Ḥācī Bayramuñ
Anuñ-çün oldılar kulı Ḥācī Bayramuñ
- 2 Şerī' at döşeginde oturur dervīşāne
Peyğamberi medḥ ider dili Ḥācī Bayramuñ
- 3 Gelen dünyāyı terk ider dönen īmānsız gider
Ḥaḳdan ğayri 'i nider dostı Ḥācī Bayramuñ
- 4 Erenler meydānında başını top eylemiş
Ḳudret çevgānın dutar eli Ḥācī Bayramuñ
- 5 Oturmuş Ḥaḳ ' arşında cevīlān urur ferşinde
Nūrdan tācī başında sırrı Ḥācī Bayramuñ
- (30b) 6 Başından ayağa yāre itdūñ beni āvāre
Hāşimīye kıl çāre ' ışkı Ḥācī Bayramuñ

40 HS, 30a, SA: 10b, BA: 69a, BB: —, SB: —.

1 dīnidür: dīnidir SA // Anuñ-çün: Anuñ-içün HS.

2 BA'da3.beyit ile yer deġiştirmiş / oturur: oturmuş BA.

3 ğayri 'i: ğayri SA; ğayrisin BA.

6 Başından: Başdan SA, BA // Hāşimīye kıl çāre: Umarum kıla cāre BA / çāre: cāre HS, BA.

- 1 Ȧamdü-li'llāh ſimdi bir 'ālī cenābum var benüm
Evliyānuñ himmeti-y-le fetḥ-i bābum var benüm
- 2 Cümle evrākın dürüp yumduñ bu 'ilmüñ defterin
Şimdi faşl u bābum yok bir ḥoş kitābum var benüm
- 3 Göñlimüz esrār-ı 'ıſkuñ maḥzen-i deryāsıdur
'Ālemi ğarkā virür bir kaṭre ābum var benüm
- 4 Bize bizden kim su'āl ide bırakduñ bengini
Ne su'āl var ne ḥisāb ne cevābum var benüm
- 5 Kayğusuz eydür İlähī saña şükrüm bu durur
Ȧamdü li'llāh Aḥmed-i merci' -i me'ābum var benüm

- 1 Saña bu sırruñ ü aḥvālin beyān itseñ beyān olmaz
Nişān-ı bī-nişān olan nihān olur ‘ayān olmaz
- 2 Bu sırrı bilmek isterseñ var imdi iste ehlin bul
Nişān-ı bī-nişān oldur aña bellü nişān olmaz
- 3 Hīç anı kimse bilmedi cihānda kendü kendüden
Yine anı bilen oldur aña şekk ü gümān olmaz
- 4 Bu zevḳi fehm iden ‘ārif vişāline erenlerdür
Cihānı bir pula almaz aña cān u cihān olmaz
- 5 “Bu sırra Ḳayḡusuz erdi iki cihānı terk itdi
Bu ḥālī kim ki ḥallene aña kevn ü mekān olmaz”

42 HS: —, SA: —, BA: —, BB:10a, SB: — .
5 — HS, SA, BA, BB, SB; KG s.70.

B- Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba'ya Ait Olan Şiir

1*

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Hâşimîyem hem faķîrem Müctebâdur sevdigüm
Âl ü evlâd-ı Muḥammed Muştafâdur sevdigüm
- 2 Çâr-yâr-ı pāk-ı gevher ümmehât-ı mü 'minîn
Şuffa-'î Aşḥâb-ı yārân ü vefâdur sevdigüm
- 3 Ḥazret-i şâh-ı velâyet şeppe-i şepîr-i cân
Pîr-i ejder Kānber u Selmān şafâdur sevdigüm
- 4 Zeyd Kāşım İbn-i ' Abbas Veys Ca' fer Erkamı
Sırr-ı esbât mazḥar-ı faķr u fenâdur sevdigüm
- 5 Seyyidü's-Sādāt Zeyne'l-' Âbidîn ibnü's-Şehîd
Kerbelâda mazḥar-ı cevri ü cefâdur sevdigüm
- 6 Ol İmāmü'l-evliyâ tevḥîd-i' ilmüñ Bākırı
Ol kerîm ibnü'l-kerîm şāḥib-' aţâdur sevdigüm

1 HS: 29a, SA: —, BA: —, BB: 8b, SB: 38b.

* “Kutbu'l-'arîfin sulţânü'l- kâmilîn Ḥazret-i Şeyḥ Üsküdarî Muştafâ Hâşim Efendi (Kuddise Sırruhü) Ḥazretlerinüñ nuṭḡ-ı şerîfi ma' lûm olmak için işbu maḥalle şerḥ virildi.” (Der-kenâr) SB; Üsküdarlı Mustafa Hâşim Baba Divanı 7506.

1 Âl ü evlâd-ı Muḥammed Muştafâdur: Âl-i evlâda Muḥabbüm Muştafâdur HS; Âl-i evlâd-ı Muḥammed Muştafâdur SB.

2 Çâr-yâr: Câr-yâr HS // yārân u vefâdur: yārân-ı vefâdur HS.

3 şeppe-i şepîr: şîr-i şebîr HS; şîr-i şebîr (s) → şîr hem şebîr BB // Pîr-i ejder: Pîr-i Ḥaydar BB; Pîrâ-zedür SB / Kānber u Selmān şafâdur: Kānber-i Selmān şafâdur HS, SB.

4 Veys: Üveys (s) → Veys BB // Sırr-ı esbât māzḥar-ı: Sırr-ı esbâta māzḥar SB.

5 Seyyidü's-Sādāt: Seyyidü's-Sādân BB / Zeyne'l-' Âbidîn: Dîne'l-' Âbidîn SB // māzḥar-ı cevri ü cefâdur: māzḥar-yı cevri ü cefâdur HS; māzḥar-ı cevri şafâdur (s) → māzḥar-ı cevri şehâdur BB.

6 imāmü'l-evliyâ: imām-ı evliyâ SB / tevḥîd-i' ilmüñ: tevḥîd-i-' âlemüñ SB.

- (29b)
- 7 Evvelîn ü âhîrînüñ mazhar olan sırrına
Ca' ferü's Şadık veliyy-i evliyâdur sevdigüm
- 8 Kâzımü'l-ğayz Hādî-i dîn meş'al-i ehl-i yakîn
Müsî-'i Kâzım imāmü'l etkîyâdur sevdigüm
- 9 Kâf-ı nūnuñ menbe'î ol kıble-i erbâb-ı dîn
Kâşif-i sırr-ı 'Ali 'aynū'r- Rızâdur sevdigüm
- 10 Menba'u'l-cūd mürşidü'l-Hağ ol cevâd ibnü'l-İmâm
Kim Muhammed müttekîdür muḳtedâdur sevdigüm¹⁰
- 11 Fazl-ı Hağdandur Nağîdur hem 'alîdür hem velî
'İlm ü 'irfân menba'ı 'ayn-ı ḥayâdur sevdigüm
- 12 Mülk-i bâṭın şâhîdur hem 'Asker-i ehl-i fenâ
Hem Ḥasandur hem 'Ali şâhib-livâdur sevdigüm
- 13 Nesl-i pâk-i Muşafa vü Murtaşâdur Hâşimî
Mehdî-'i şâhib-zemân âl-i 'abâdur sevdigüm

1 7 Evvelîn ü âhîrînüñ: Evvelînüñ âhîrînüñ SB // Ca' ferü's Şadık: Ca' fer-i Şadık BB / veliyy-i evliyâdur: velî evliyâdur HS, SB, BB (s) → veliyy-i evliyâdur.
8 Kâzımü'l-Ğayz: Kâzım-ı Ğayz BB / Hādî-i dîn meş'al: Hādî-i ibn-i Mis'al SB // İmāmü'l Etkîyâdur: İmām-ı Etkîyâdur BB.
9 kıble-i erbâb: kıble erbâb HS; ḳabâde-i erbâb SB // 'aynū'r-Rızâdur :ayn-ı Rızâdur: BB.
10 Menba'u'l-cūd mürşidü'l-Hağ ol cevâd ibnü'l-İmâm: Menba'u'l-cevr mürşidü'l-Hağ ol ibnü'l-İmâm SB.
12 "Mülk-i bâṭın şâhîdur hem 'Asker-i ehl-i fenâ": "Mülk-i bâṭın şâhîdur hem 'Askerî ehl-i fenâ" HS; "Mülk-i bâṭın pâdişâhîdur hem 'Asker-i ehl-i fenâ" → "Mülk-i bâṭın pâdişâhî hem 'Asker-i ehl-i fenâ" BB; "Mülk ü bâṭın şâhîdur hem 'Askerî ehl-i fenâ" SB.
13 (Der-kenâr) HS; sonradan farklı kalem ve mürekkeple yazılmıştır SB.

SONUÇ

Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeleri ile birlikte bu yeni dînin mistik yönünü temsil eden tasavvuf da Türk milleti arasında yayılmaya başlamıştır. Hatta denilebilir ki, Türk milleti İslâmiyet'i tasavvuf sâyesinde sevmiş ve benimsemiştir. Geçmişinden getirdiği zengin bir edebiyat birikimine sahip olan Türk milleti İslâm dîni ve tasavvufunun etkisiyle Türk Tasavvuf ya da Tekke edebiyatı da denilen yeni bir edebiyat meydana getirmiştir. **Ahmed Yesevî** ile başlayan ve Anadolu'da **Yûnus Emre** gibi büyük temsilciler yetiştiren bu edebiyat, XVI. yüzyıla gelindiğinde **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'yi karşımıza çıkarmaktadır.

Saçlı Emîr, Kasımpaşalı Emîr Efendi ve Hâşimî Emîr Osman Efendi gibi çeşitli isim ve lâkaplarla anılan **Hâşimî Emîr Osman Efendi**, 1513 yılında *Sivas*'ta doğmuş ve iyi bir medrese eğitimi görmüştür. **Ahmed Sarban**'ın kurucusu kabul edildiği *Rumeli Melâmîliği*'ne bağlı bulunan **Hâşimî, Vizeli Alâeddîn ve Şeyh Gazanfer**'den seyr ü sülûkunu tamamlayarak İstanbul'a gelmiş ve Kasımpaşa'da bir tekke inşâ ettirerek irşâda başlamıştır. Bu yönü ile **Hâşimî, Rumeli Melâmîlik** anlayışının İstanbul'daki ilk temsilcisi olma özelliğini hâizdir. Bununla birlikte **Hâşimî**, XVI. yüzyıl Osmanlı yönetiminin *Melâmî-Bayrâmîleri* üzerindeki baskısına mâruz kalmış, **İsmâil Ma'sukî ve Hamza Bâlî** koluna bağlı olduğu gerekçesi ile takibâta uğramıştır. Bu durumdan kurtuluşu *Halvetî* Tarîkatına intisap etmekte bulmuş ve sonuçta *Halvetî* tâcî giymiştir.

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin, tasavvufî fikirlerini yaymak amacı ile yazdığı şiirlerinin toplandığı *Dîvançe*'ne **Ahmed Sarban ve Vizeli Alâeddîn**'nin şiirleri ile **Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba**'nın bir şiirinin karıştığı tespit edilmiştir. Bu çalışmamızda **Hâşimî Emîr Osman Efendi**'nin şiirleri tespit edilmeye çalışılmış, söz konusu karışıklığa değinen Sayın **Abdûlbâki Gölpınarlı**'nın çalışmasını dikkate alarak *Dîvançe*'nin yazma ve matbû' nüshalarındaki **Ahmed Sarban ve Kaygusuz**'a ait şiirler *Dîvançe* metninin dışında bırakılmıştır. Ancak, **Gölpınarlı**'nın değindiği bu karışıklığın tam anlamı ile giderilebilmesi söz konusu şahıslar ve eserleri üzerinde yapılacak olan çalışmalara bağlıdır.

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin, şiirleri incelendiğinde, sanat endişesinden uzak, sâde bir dil ve ifâde ile yazdığı şiirlerinde ilâhî aşkı konu edindiği görülmektedir. Şiirlerinden *Melâmî* anlayışa bağlı olduğu anlaşılan **Hâşimî**, dünyanın geçiciliği, şan, şöhret, izzet, altın, gümüş, saltanat, tâc, hırka gibi dünya ile ilgili her türlü şeyden vazgeçme yani mâsivâyı terk etme konusu üzerinde ısrarla durmaktadır. Bunun yanında mutasavvıfların benimsediği bir anlayış olarak, nefsi öldürmeyi, yani ölmeden önce ölmeyi, Allah'ın evi olarak kabul edilen gönül evinin ma'mûr edilmesini, insanın kendini bilmesini öğütlemektedir. Yine **Hâşimî** bir *Melâmet* anlayışı olarak keşf ve kerâmet kavramlarına hemen hiç yer vermemektedir.

Hâşimî'nin şiirlerindeki en önemli unsur ise, sâlikin bütün bu tasavvufi mertebeleri aşp, ma'sûkuna ulaşabilmesi için mutlaka bir mürşide bağlanmasıdır. Bağlı bulunduğu Bayrâmî-Melâmî anlayışından hareketle **Hâşimî**, *gavs*, *evliyâ*, *eren*, *vâsıl*, *pîr*, *sultân* olarak bahsettiği *Kutub* ve *Kutbu'l-Aktâb* kavramları üzerinde çokça durmakta, her fırsatta onları yüceltmekte ve onların eteğini bırakmamayı, hizmetlerinden ayrılmamayı tenbih etmektedir.

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin şiirlerinden şer'at ya da ehl-i sünnet çizgisinin dışına çıkacak hiçbir fikir görülmemektedir. *Vahdet-i vücud*çu, ancak panteist olmayan bir anlayışı benimseyen **Hâşimî**, bu anlayışına bağlı olarak, *kesret-vahdet* ve *fenâ-bekâ* kavramları üzerinde duran **Hâşimî**'nin *Dîvançesi*'nde bulunan şiirlerinden çıkardığımız bir takım dînî ve tasavvufî fikirlerini ana hatları ile bu şekilde özetlenebilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu çalışma ancak, **Ahmed Sarban** ve *Dîvân*'ı üzerinde yapılacak çalışma neticesinde ortaya çıkacak olan sonuçlara bağlı olarak son şeklini alacaktır . Böylece, **Kaygusuz** mahlaslı şâirin gerçekte kim olduğu ve hangi şiirlerin bu kişiye ait olduğunun tespit edilmesi ile mümkün olabilecektir.

BİBLİYOGRAFYA

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî.,

- **Keşfü'l-hafâ**, I-II, Beyrut 1351.

ABDÛLBÂKÎ, Muhammed Fuâd.,

- **Mu'cemu'l - müfehres li - elfâzi'l-Kur'âni'l - Kerîm**, İstanbul 1990.

AKTAŞ, Hasan.,

- **Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf**, Konya 2001.

ALÎ ÂLÎ, (v. 1076/1665).,

- **Tuhfetü'l-mücâhidîn ve behcetü'z-zâkirîn**, Nuru Osmâniye Ktp. nr. 2293.

ASLANOĞLU, İbrahim.,

- *"Hâşimî Emîr Osman Efendî"*, TDE. Ansk., İstanbul 1981, IV, 140.

ÂŞIK ÇELEBÎ, Pîr Mehmed, (v. 979-1571).,

- **Meşâ'irü's-su'arâ**, Sly. Ktp. Pertev Paşa Bl. nr. 440.

ATEŞ, Ali Osman.,

- **Kur'an ve Hadislere Göre Cinler-Büyü**, İstanbul 1995.
- **Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan**, İstanbul 1995.

AYAN, Hüseyin.,

- **Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânının Tenkitli Metni**, I-II, Ankara 2002.

AYNÎ, Mehmed Ali.,

- **Hacı Bayram Velî**, İstanbul 1343.
- **İslâm Tasavvuf Tarihi**, İstanbul 1985.

AYVANSARÂYÎ, Hâfız Hüseyin, (v.1201/1786), ALÎ SÂTÎ‘ Efendi,
SÜLEYMAN BESİM Efendi,

- **Hadikatü’l-cevâmi‘-(İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mimari Yapılar)**, (Haz. Ahmet Nezih Galitekin), Ankara 2001.
- **Mecmua-i tevârih**, (Haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk), İstanbul 1985.
- **Vefâyât-ı selâtin ve meşâhir-i ricâl**, Sly. Ktp. nr. 13857.

AZAMAT, Nihat.,

- *“Hamza Bâlî”*, DİA., XV, İstanbul 1997.

BAĞDATLI İsmail Paşa, (v. 1339/1920),.

- **Hediyetü’l- ârifin, esmâü’l-müellifin ve âsâru’l- musannifin**, I-II, İstanbul 1951.

BAKIR, Abdulhâlik.,

- **Hiz. Ali Dönemi**, Ankara 1991.

BANARLI, N. Sami.,

- **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, I-II, İstanbul 1997.

BARKAN, V. Lütfi.,

- *“Kolanizatör Türk Dervişleri”*, VD., S. II (1942), s. 279-304.

BAYRI, M. Halit.,

- *“Mutasavvıf Şairler: Hâşimî”*, TFA., S. 161(1962), s. 2926.

BEYÂNÎ, Şeyh Mustafa, (v.1006-1597),.

- **Tezkiretü’ş-şuarâ**, (Haz. Mustafa Kutluk), Ankara 1997.

BİLGİN, A. Azmi.,

- **Ümmî Sinan Dîvânı, İnceleme-Metin**, İstanbul 2000.

BOLAT, Ali.,

- **Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik**, İstanbul 2003.

BULAN, Ayşe.,

- **Hâşimî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni**, Konya 1993, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

BURSALI Mehmet Tahir, (v. 1345/1926).,

- **Osmanlı Müellifleri**, I-III, (Haz. Mustafa Tatçı; Cemâl Kurnaz), Ankara 2000.
- **Büyük Türk Klasikleri**, “VI. yy. *Dîvan Edebiyatına Toplu Bakış*”, İstanbul 1986, III, 195-209.

CEBECİOĞLU, Ethem.,

- **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara 1997.

CENGİZ, Halil Erdoğan.,

- **Dîvan Şiiri Antolojisi**, yrs. 1972.

CERRAHOĞLU, Abdurrahman.,

- **Düñkü ve Bugünkü Melâmîler**, İstanbul 1984.

COŞKUN, Ali Osman.,

- **Abdülâhad Nûrî Dîvânı**, İstanbul 2001.

ÇELEBİOĞLU, Âmil.,

- **Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul 1994.
- **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul 1998.

FÂİZÎ, Kaf-zâde, (v. 1031/1621).,

- **Zübdetü-eş'âr**, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr. 573.

ÇETİN, Atilla.,

- “*İstanbuldaki Tekke Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika*”, VD, S. XIII., Ankara 1988.

ÇETİN, İsmet.,

- **Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri**, Ankara 1997.

DEMİRCİ, Mehmed.,

- “*Nûr-ı Muhammedî*” **D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, İzmir 1983, I, 239-258.
- **Sorularla Tasavvuf ve Tarîkatler**, İstanbul 2001.
- **Yunus Emre’de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi**, İstanbul 1991.
- “*Zâhidlik Nedir? Dünya Âhiret Dengesi Nasıl Kurulur*”, **DEÜ. İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, İzmir 1987, S. IV, I, 105-126.

DİLÇİN, Cem.,

- **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 1983.

DOĞRUL, Ömer Rıza.,

- **Melâmet**, İstanbul 1950.

ERAYDIN, Selçuk.,

- **Tasavvuf ve Tarîkatlar**, İstanbul 2001.

ERGÜN, S. Nüzhet.,

- **Halk Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul 1938.
- **Türk Musikisi Antolojisi**, I-II, İstanbul 1942.

EYÜBOĞLU, E. Kemal.,

- **On üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul 1973.

EZGİ, Subhi.,

- **Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na‘t-Salât-Durak**, İstanbul 1945.

FÂİK REŞAD, (v.1914).,

- **Eslâf**, I-II, MÜ. İlâhiyat Fak. Ktp. genel, nr. 16523.

FAYDA, Mustafa.,

- “*Hulefâ-yı Râşidîn*”, **DİA**, İstanbul 1998, XVIII, 324-338.

FERÎDÜDDİN ATTAR.,

- **Mantıku’t-tayr**, I-II, (Çev. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1968.

FIĞLALI, Ethem Ruhi.,

- “*Alî*”, **DİA**, İstanbul 1989, II, 371-374.

el-GAZZÂLÎ, Ebu’l-Hâmid, (V. 505/1111).,

- **İhyâu ‘ulûmi’d-dîn**, Kâhire 1967.

GİBB, E. J.W.,

- **Osmanlı Şiir Tarihi**, I-V, (terc.Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999.

GÖKBULUT, Süleyman.,

- **Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’nin Vahdet-nâme/Usûl-i Muhakkikîn’i Işığında Tasavvufî Görüşleri -İnceleme ve Metin-**, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), İzmir 2003.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, (v. 1982).,

- **Dîvân Şiiri XV-XVI.Yüzyıllar**, İstanbul 1954. (Dîvân Şiiri)
- **Hurûflilik Metinleri Kataloğu**, Ankara 1973.
- **Kaygusuz Vizeli Alâeddîn (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I)**, İstanbul 1932. (Kaygusuz).
- **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul 1992, (Tıpkı Basım).
- **Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi “100 Şâir 10000 Şiir”-I**, yrs. 1972.
- **Yunus Emre Dîvânı**, İstanbul 1948.
- **100 Soruda Tasavvuf**, İstanbul 1985.

HÂCE-ZÂDE Ahmed Hilmi.,

- **Ziyâretü'l-evliyâ**, İstanbul 1325.

HACI BEKTÂŞ VELÎ, (v. 1270).,

- **Makâlât**, (Haz. Esad Coşan; Sad. Hüseyin Özbay), Ankara 1990.

HAMMER, Purgstall Von.,

- **Osmanlı Devleti Tarihi**, I-XII, (Çev. Mehmet Ata), İstanbul 1984.

HÂŞİMÎ, Emîr Osman Efendi es-Sivâsî, (v. 1003/1595).,

- **Dîvançe**, Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâi Efendi Bl. nr. 681.
- **Dîvançe**, Süleymaniye Ktp. Hâşim Paşa Bl. nr. 81.
- **Dîvançe**, Süleymaniye Ktp. Hâşim Paşa Bl. nr. 758.
- **Dîvançe**, Ankara Milli Ktp.06 MK. Yz. A 2635/1.
- **Dîvançe**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 935.
- **Dîvançe**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 1300.
- **el-Kutbiyye**, Amasya Bayezit Ktp. Bl. nr.1072.
- **Tarîkat-nâme**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 797.
- **Tarîkat-nâme**, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar Bl. nr.1259/1
- **Tarîkat-nâme**, Sly. Ktp. H.Hüsnü Paşa Bl. nr. 758.
- **Tarîkat-nâme**, Mevlânâ Müzesi nr. 130.
- **Sûre-i tefsîr-i İsrâ**, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758.

HUCVİRÎ, Ali b. Osman b. Ebû Ali Cüllâbî, (v.465/1072).,

- **Keşfü'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)**, (Haz. S. Uludağ), İstanbul 1996.

HULVÎ, Mahmud Cemâleddin, (v. 1064-1653).,

- **Lemezât-ı hulviye ez-lemezât-ı 'ulviye**, (Haz. Mehmet Serhan), İstanbul 1993.

İŞİN, Ekrem.,

- “*İsmail Ma'sukî*”, **DBİA**, IV, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.
- “*Melâmîlik*”, **DBİA**., V, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, (v.275/888).,

- **Sünenü İbn Mâce**, I-II, Mısır 1373/1953.

İNAN, Yusuf Ziya.,

- **İslâm'da Melâmîliğin Tarihi Gelişimi**, İstanbul 1976.

İSEN, Mustafa; TOPARLI, Recep; OKÇU, Naci; KARABEY, Turgut.,

- **Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğü**, Ankara 1988.

İŞGÜZAR, Birgül.,

- **Hâşimî Divânı**, İÜ., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr. 1322, İstanbul 1972, (Basılmamış Lisans Tezi).

İPEKTEN, Halûk.,

- **Nâilî, Hayatı-Sanatı-Eserleri**, Ankara 1991.
- **Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler, Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü, II.Kısım, Aruz Ölçüsü**, Erzurum 1989.

İZ, Mâhir.,

- **Tasavvuf**, İstanbul 2001.

KAF-ZÂDE Fâizî, Seyyid Abdülhay, (v. 1031/1621).,

- **Zübdetü-es'âr**, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr. 573.

KARA, Mustafa.,

- **Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi**, İstanbul 1999.
- **Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâiyeler**, İstanbul 1980.

KARACA, Oktay Selim.,

- **Hâşimî, Dîvânı -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Karşılaştırmalı Metin**, Kayseri 1995, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARAHAN, Abdülkadir.,

- **Figânî ve Dîvânçesi**, İstanbul 1966.

KAYYIM-ZÂDE Mehmed, KÛRKÇÜBAŞI-ZÂDE Ali (?).,

- **Silsiletü'n-nûr**, Sly. Ktp., Lâla İsmail Paşa Bl. nr. 153

KELÂBÂZÎ, Tâcü'İslaâm Ebû Bekir Muhammed b. İshak Buhârî, (v. 380-990).,

- **Ta'arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)**, (Haz. S. Uludağ), İstanbul 1992.

KILAVUZ, A. Saim.,

- **Anahatlarıyla İslâm Akâid ve Kelâm'a Giriş**, İstanbul 1997.

KINALI-ZÂDE, Hasan Çelebi, (v. 1012/1603).,

- **Tezkiretü's- şu'arâ**, I-II, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1978

KOCAKAPLAN, İsa.,

- **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, İstanbul 1992.

KONAK, Ahmet Avni.,

- **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi**, (Haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın), İstanbul 1994.

KONUR, Himmet.,

- **İbrahim Gülşenî -Hayatı, Eserleri, Tarîkatı-**, İstanbul 2000.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad.,

- **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, İstanbul 1959.
- **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991.

KUBAN, Doğan.,

- **"Sinan", Osmanlı**, Ankara 1999.

KUNMANLIOĞLU, H. Fehmi,

- **Hız. Pîr Seyyid Muhammed Nûr**, İzmir 2001.

KURAN, Abdullah.,

- **Mimar Sinan**, İstanbul, 1986.

KURNAZ, Cemâl.,

- **Hayâlî Bey Dîvânı**, Tahlili, Ankara 1987.

KUŞEYRÎ, Ebu Kâsım Abdülkerim b. Havâzin b. Abdülmelik b. Talha b. Muhammed Nisaburî, (405/1072).,

- **Kuşeyrî Risâlesi**, (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991.

KÜLEKÇİ, Numan.,

- **Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar**, Ankara 1999.

LA'LÎ-ZÂDE, Seyyid Abdülbâki Efendi, (v. 1159/1746).,

- **Sergüzeşt (Aşka ve Âşıklara Dair)**, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İstanbul 2001.

LATÎFÎ, Hatib-zâde Abdüllâtîf, (v. 990/1582).,

- **Tezkiretü's-su'arâ ve tabsiratü'n-nuzamâ** (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük), (Haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000.

LEVEND, Agah Sırrı.,

- **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1998.

MACÎT, Muhsin.,

- **Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları**, Ankara 1996.

MENGİ, Mine.,

- **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1999.

MİLLÎ KÜTÜPHANE BAŞKANLIĞI.,

- **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, I-II, İstanbul 1997.

MUALLİM Nâci.,

- **Istılahat-ı Edebiye (Edebiyat Terimleri)**, (Haz. Alemdar Yalçın; Abdülkadir Hayber), Ankara trz.

MUHYİDDİN-İ ARABÎ, (v.637/1240).,

- **Nefsini Bilen Rabbini Bilir Hadîs-i Şerîfini Şerh Eden Risâle-i Ehadiyesi (İnsanda Nefsin Mahiyeti ve Bu Sırrın Çözümü)**, (Türkçeleştiren, Cemâl Bardakçı), Ankara 1961.

MUSLU, Ramazan.,

- **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf -18.yy-**, İstanbul 2003.

MÜSTAKİM-ZÂDE, Süleyman Sa‘deddîn Efendi, (v. 1202/1787).,

- **Devhatü’l-meşâyih**, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr. 628.
- **Mecelltü’n-nisâb**, Ankara 2000, (Tıpkı basım).
- **Risâletü’ş-şerife el-mersûmûn fi’t-tarîkatî’l-Bayrâmiyeti’l-‘âliyyeti’l-Melâmîye**, Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Bl. nr. 1164. (Risâle-i Bayrâmiye-i Melâmîye)

NEV’İ-ZÂDE, Atâî, (v. 1045/1635-36).,

- **Şakaik-i Nu‘maniye ve Zeylleri -Hadâiku’l- hakâyık fi-tekmîliş’-şakâik-**, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.

OCAK, Ahmet Yaşar.,

- **“Din ve Düşünce”, Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, I-II, İstanbul 1999.

- “*Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmâil Ma’sukî*”, **Osmanlı Araştırmaları**, X (1990), s. 49-58.
- **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)**, İstanbul 1999.

ONAY, Talât.,

- **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Ankara 1993.

ÖNGÖR, Sami.,

- **Coğrafya Sözlüğü**, İstanbul 1961.

ÖNGÖREN, Reşat.,

- **Osmanlı’da Tasavvuf -Anadolu’da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)-**, İstanbul 2000.

ÖZ, Tahsin.,

- **İstanbul Camileri**, I-II, Ankara 1965.

ÖZDAMAR, Mustafa.,

- **İstanbul Dergahları**, İstanbul 1994.

ÖZSOY, Ömer; GÜLER, İlhami.,

- **Konularına Göre Sistematik Kur’an Fihristi**, Ankara 1997.

PAKALIN, M. Zeki.,

- **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, İstanbul 1993.

PALA, İskender.,

- “*Bezm-i Elest*” (Edebiyat), **DİA.**, VI, İstanbul 1992.
- **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İstanbul 1999.

PEÇEVÎ, İbrahim Efendi, (v. 296/1520).,

- **Peçevî Tarihi**, I-II, (Haz. B. Sıtkı Baykal), Ankara 1982.

RİYÂZÎ, Mehmed, (v. 1054/1644).,

- **Riyâzü's-sua'râ**, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr. 3871.

SÂDIK, Vîcdânî.,

- **Tomar-ı Turuk-ı 'Aliyye (Tarîkatler ve Silsileleri)**, (Haz. İrfan Gündüz), İstanbul 1995.

SÂDIKÎ.,

- **Mecma'ü'l-havâs**, İSAM, Ktp. genel, nr. 18718

SAFÂYÎ, Mustafa, (v. 1138/1725).,

- **Tezkire-i şu'arâ**, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr. 112.

SARBAN, Ahmed, (v. 953/1546).,

- **Dîvân**, İbrahim Hakkı Konyalı Ktp. nr.67.

SARI ABDULLAH, Efendi, (v. 1071/1660).,

- **Cevheretü'l-bidâye ve dürrretü'n-nihâye**, Sly. Ktp. Fatih Bl. nr. 254.
- **Semerâtü'l-Fuad (Gönül Meyveleri)**, (Haz. Yakup Kenan Necef-zâde), İstanbul 1967.

SİRÂCEDDİN, Mehmed; BEY-ZÂDE Âsım, (?).,

- **Mecmu'a-i şu'arâ ve tezkire-i üdebâ**, Sly. Ktp. İhsan Mahvî Bl. nr. 84.

SUNAR, Cavit.,

- **Melâmîlik ve Bektâşîlik**, Ankara 1975.

SÜREYYA, Şeyh Mehmed Efendi, (1289/1872).,

- **Dîvançe-i Hâsimî Emîr Osman Efendi**, İstanbul 1329.
- **Sicill-i Osmânî**, I-VI, (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), İstanbul 1996.

ŞAKİR, Mahmud.,

- **Dört Halife**, (terc. Ferit Aydın), İstanbul 1994.

ŞEMSEDDİN Sâmi.,

- **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 2001.

ŞENER, Halil İbrahim.,

- **Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar**, İzmir 1985, (Basılmamış Doktora Tezi).

ŞENER, Halil İbrahim; YILDIZ, Âlim.,

- **Türk İslâm Edebiyatı**, İstanbul 2003.

TANYELİ, M. Ali.,

- **Örnekleriyle Dîvân Şiirinde Deyimler**, Ankara 1999.

TÂHÎRU'L MEVLEVÎ.,

- **Edebiyat Lûgatı**, (Neşr. K. Edip Kürkçüoğlu), İstanbul 1973.

TARLAN, Ali Nihat.,

- **Necâti Beg Dîvânı**, İstanbul 1997.

TATCI, Mustafa.,

- **Yûnus Emre Dîvânı**, I-IV, İstanbul 1997.

TEVFİK, Mehmed, (1311/1892).,

- **Kâfile-i şu'arâ**, İSAM, Ktp. Genel, nr. 32999.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri.,

- **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul 1999.

et-TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, (v.279/892).,

- **Sünenü't-Tirmizî**, I-V, Mısır 1384/1964.

TUMAN, Mehmed Nâil, (v. 1958),

- **Tuhfe-i Nâilî (Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri)**, I-II, (Haz. Cemâl Kurnaz; Mustafa Tatçı), Ankara 2001.

UÇMAN, Abdullah.,

- **Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri**, -Ankara 1982.

ULUDAĞ, Süleyman.,

- “*Hallâc-ı Mansûr*”, **DİA.**, İstanbul 1997, XV, 377-381.
- “*Halvetiyye*”, **DİA.**, İstanbul 1997, XV, 392-395.
- **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2001.

UZUN, Mustafa.,

- “*Aşk*” (Edebiyat, Kültür ve Sanat), **DİA.**, İstanbul 1991, IV, 19.
- “*Hâşimî Emîr Osman Efendî*”, **DİA.**, İstanbul 1997, XVI, 411-412.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı.,

- **Osmanlı Tarihi**, I-VI, yrs. tsz..

VASSÂF, Hüseyin.,

- **Sefîne-i evliyâ**, I-III, (Haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), İstanbul 1999.

YAZICI, Tahsin.,

- “*Derviş*”, **DİA.**, İstanbul 1994, IX, 188-190.

YILDIZ, Âlim.,

- “*Melâmî Bir Şair Hâşimî Emîr Osman*”, **Ay Vakti** , Ağustos 2002.
- **Fenâyî Dîvânı**, **Metin-Muhtevâ-Tahlil**, İzmir 2002, (Basılmamış Doktora Tezi).

- **Sivashlı Şairler Antolojisi**, İstanbul 2003.

YILMAZ, H. Kâmil.,

- **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul 1997.

YILMAZ, Mehmet.,

- **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, İstanbul 1992.

YILMAZ, Necdet.,

- **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, İstanbul 2001.

ک

ل

الیهیم

او در بر سر باد

یکای جان فوری جان اولیای تو
 عارف و زاهد و عابد و عارف
 به علی سلیم الیهیم و در دم
 هاشمی به او و سپیدان در دل و جان
 که کلام از دم فارسیه او در سر باد

قول اول که غنچه مولای کما
 وصل باره طایلیک نور و نور
 حرفه دم او را علم حوشا هر
 عشق راه هم و لایه که کلام
 شعله که کلام و غنچه او غنچه
 عرض جان که کلام و غنچه او غنچه
 کلام به جود و غنچه او غنچه

هاشمی نعل که نور غنچه کما
 هر او لوری کیم مراد و غنچه
 راند مقصود غنچه این رنگ
 آه غنچه که در کلام او لوری
 مستعد اول که کلام حاجت کلام

به کلامه فایز آفتاب که در غنچه
 نعل و لایه فیه صورتنا اصل
 ناعف و صحنی که کلام او غنچه
 صفیه به ضحی و غنچه او غنچه

هم کلام ای که غنچه کلام
 به او و هاشمی به غنچه کلام
 ز لایه او لایه غنچه کلام
 غنچه غنچه لایه غنچه کلام

کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام

کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام

کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام
 کلام که غنچه کلام

(Faint handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page)

[illegible]

ائلك ائله او لورده و ائله آف بيلان قیلور ائله
 حقه بیلور ائله غایت کر حقه بیلور ائله
 بولور و ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 اولان ائله کول و بولور ائله ائله ائله
 اولان ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 اصل ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 بولور ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 د و بولور ائله ائله ائله ائله ائله

ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله

ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله

صمک بزی وار اهلین وار اصل د یلد اهلین
 حقد بزی وار سبی خان کوز آج سنده بی
 کوزن حیان د یلد حقدن اسرار اهلین
 حق وار اهلین وار عی ائله وار اهلین
 اولد بزی وار ائله حقدن سبب وار اهلین
 سبب وار سلطان سبب حقدن سبب وار اهلین
 نور خلد وار نور حقدن سبب وار اهلین
 هاتمی شاه جهان قاتنی حقدن سبب وار اهلین
 سبب وار اهلین قاتنی حقدن سبب وار اهلین

ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله

ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله
 ائله ائله ائله ائله ائله ائله

ائله

سید محمد علی حسینی
شیخ حسن و زین قریب در ادا دیاری اردی
سید مظهر الدار سید علی مدد حسینی
شیخ حسن و زین قریب در ادا دیاری اردی
قادره الله غایت سید محمد علی حسینی

۵

سید محمد علی حسینی
سید محمد علی حسینی

;

54

[illegible]